LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
PARS PRIMA.

LEONARDI BRUNI
ARRETINI
EPISTOLARUM
LIBRI VIII

AD FIDEM CODD. MSS. SUPPLETI, ET CASTIGATI
Et plusquam XXXVI Epistolis, quae in Editione quoque Fabriciana deerant, locupletati

RECENSENTE

LAURENTIO MEHUS

ETRUSCAE ACADEMIAE CORTONENSIS SOCIO,

Qui Leonardi Vitam scripsit, Manetti, & Poggii Orationes praemisit, Indices, Animadversiones, Praefationemque adjecit, Librumque Nonum, ac Decimum in lucem protulit.

ACCESSERE

Ejusdem Epistolae Populi Florentini nomine scriptae nunc primum ex Codd. MSS. in lucem erutae.

PARS PRIMA.

FLORENTIAE. MDCCXXXXI.

EX TYPOGRAPHIA BERNARDI PAPERINII.

Sumptibus Josephi Rigaccii.

SUPERIORUM PERMISSU.

EMINENTISSIMO, AC REVERENDISSIMO PRINCIPI

ANGELO MARIAE

S. R. E. CARDINALI PRESBYTERO

QUIRINO

SEDIS APOSTOLICAE BIBLIOTHECARIO

EPISCOPO BRIXIENSI

ec. ec. ec.

LAURENTIUS MEHUS FELICITATEM.

DUae res, & eae plane non contemnendae, PRINCEPS EMINENTISSIME, me impulerunt, ut ego ho-

mo Tibi novus, & nullo adhuc titulo benevolentiam Tuam promeritus ad Tuum Patrocinium, clientelamque confugerem. Nam cum omne ſtudium, cogitationemque meam ad id potiſſimum contulerim, ut eum mihi patronum compararem, qui & auctoritate ſua invidorum impetus propulſaret, aliorum vero animos nominis ſui claritate ad legendi ſtudium excitaret; Tu unus, PRINCEPS EMINENTISSIME, mihi prope divinitus oblatus es, in quem tanta, ac manu tam larga congeſſit DEUS OPT. MAX., ut ſumma eruditio cum maxima auctoritate, maxima vero auctoritas cum ſumma eruditione certare videatur. Et quidem undenam

exor-

exordium ſumam, PRINCEPS EMINENTISSIME? An ab illa admirabili, ac prope divina Majorum Tuorum virtute, quam per abavos, atavosque ad poſteros tranſmiſſam, totam in Te uno conlocatam intuemur, ac veneramur? Sed egone haec generis Tui praeconia longe clariſſima in laudem Tuam, PRINCEPS EMINENTISSIME, conferam, qui quamvis avitis illis Familiae Tuae ſplendoribus caruiſſes, Tu unus fuiſſes eorum amplitudinem, ac gloriam non aequiperaturus modo, ſed longo ſuperaturus intervallo. Et quidem propter egregias virtutes Tuas ad eum dignitatis apicem evectus es, ut paucos habeas pares, ſuperiorem vero

ro ſere neminem: tantis praeterea omnigenae eruditionis adminiculis imbutus, tantaque utriuſque linguae cognitione inſtructus, ut difficile dictu ſit, utrum plus Tibi laudis afferat aequabile illud Tuum, ac ornatum dicendi genus, an veterum Scriptorum, ac numiſmatum monumentis veluti quibusdam luminibus diſtincta oratio. Teſtes ſint Eccleſiaſtica illa Graecorum Officia, de quibus tanta veterum Patrum ubertate diſſeruiſti, quaſi omnem aetatem Tuam in ſacrorum voluminum lectione poſueris. Teſtes, & illa Tua Corcyrae Primordia: quam multa ſunt de illa Inſula & gravia, & utilia a Te accurate copioſeque con-

tra Marmoram, Spanhemium, aliosque disputata? Ita ut omnem monumentorum copiam, quae ex Homero, Apollonio, aliisque Graecis Scriptoribus, ac nummis peti poterat, penitus exhausisse videaris. Equidem & Corcyraeos existimo, cum ea, quae a Te de eorum patria tradita sunt, legissent, admirabilem ingenii Tui vim subspexisse, Tibique Italo Antistiti honorem tribuisse meo judicio longe maximum, ut omnem de ritibus controversiam, de quâ tamdiu disceptaverant, Tuae curae, atque integritati componendam committerent. Quod quidem opus magnum plane, ac difficillimum prudentissime a Te, & summa

cum

cum laude confectum est. Quum vero Brixiensi Ecclesiae praefectus fuisses, tantum operae in ea excolenda posuisti, ut & Graecos caracteres advehendos curaveris, Graecaeque linguae magistrum magno evocatum stipendio conduxeris, juvenumque animos ad virtutem erexeris, atque inflammaris. Quid enim nunc commemorem Litteraturae Brixianae Specimina? In quibus improbo labore, acerrimoque ingenio id adsecutus es, ut ea litteris mandares, quae nec ante erant nota hominibus doctis, & erant cognitione dignissima. Atque ut ostenderes, quam par esses in sacrae eruditionis facultate, & veteres Ecclesiae Tuae Patres in unum

volumen redactos edidisti, & luculentissimam Ephraem Syri operum editionem omni elaboratam industria adgressus es; ita ut in quibus studiis tantum temporis ab initio tribuisti aetatis, in iisdem nunc gravissimorum munerum molestias honestissime deponas. Quae cum ita sint, PRINCEPS EMINENTISSIME, mirum non est, si amplitudinis Tuae gloria excitatus hoc qualecumque tandem sit industriae meae monumentum Tuo potissimum Nomini consecraverim: cum praesertim id efflagitare videretur LEONARDUS ipse, qui admirabilium Virtutum Tuarum fulgore invitatus in sinum Tuum evolare gestit. Sperat enim eadem Te benevolentia ex-

cepturum ſuarum epiſtolarum munuſculum, quâ praeſtantiſſimi olim Cardinales, ideſt Tui ſimillimi eas ſcribentem, dictantemque proſequi dignati ſunt. Hunc itaque ſerena fronte laetus excipe, qui ſe totum Tibi tradit; dum nos interim Deum obſecramur, ut Te diu ſoſpitem ſervet ad Religionis Catholicae, & litterarum incrementum.

Dabam Florentiae Nonis Martiis MDCCXXXXI.

JOSEPHUS RIGACCIUS

BIBLIOPOLA FLORENTINUS

ERUDITO LECTORI

S. P. D.

VIrorum doctrina, atque eruditione praestantium epistolae ea sunt utilitate, eoque ad humaniores litter exornandas adjumento, ut ex his dumtaxat discas e rum incunabula, progressus, adminicula, omnia den que praesidia, quibus excitatae se se sustulerunt, & ad hanc, qua videmus, amplitudinem adsurrexerunt. Hinc Viri Cl., & in om eruditionis genere praestantissimi optime de Republ. Litteraria mereri crediderunt, quod Erasmi, Scaligeri, Casauboni, Groti Salmasii, Vossii, aliorumque heroum doctrina inlustrium epist las ediderint. Sed quo magis ab his, quos diximus, Viris Cele elaboratum est, ut epistolas illorum, qui postremis duobus saec lis inclaruere, in dias luminis oras producerent; eo magis cu tineis blattisque luctari, atque in Codd. MSS. eas delitescere pa sunt, quae a renatis in Italia litteris ad annum 1500. ab scriptae fuere, qui languentes Musas, ac prope intermortuas p nitus ab interitu vindicarunt. Cum itaque earum utilitatem, a que praestantiam pro ea qua pollet floretque eruditione Laurenti Meheus secum ipse cogitaret, multaque ad historiam tam sacran quam prophanam spectantia ex his hauriri posse perspiceret; n lam haberi rationem adeo indignatus est, ut industriam, sedul tatemque suam tanto molimini devoverit, seque ad amplissima

earum-

arumdem epistolarum syllogen concinnandam accinxerit. Itaque um eae vel in MSS. Bibliothecis adhuc delitescant, vel superioibus saeculis excusae sint, sed adeo raro obviae, erroribusque raeterea ita obsitae, ut vix aliquem sensum elicere possis; hinc lle ineditas ex Bibliothecis Florentinis hoc deliciarum genere locupletissimis nunc primum eruit, vetustas vero, recentesque ediiones ad fidem Codd. MSS. castigavit, multisque epistolis nunuam editis auctas, praevia Auctoris Vita ex ejus operibus synchroisque Scriptoribus concinnata meis sumptibus recudendas curait. Accedent ad haec perbreves animadversiones, quae quanum fieri poterit lucem afferent historiae illorum virorum, ad uos epistolae scriptae sunt. Porro unumquodque Volumen triius quibusque Mensibus absolvetur excudeturque nitidissimo Caactere, maximaque charta formam, ut ajunt, octavi exhibene; primumque jam typis describitur, & ineunte Januario prodiit, ubi Libri epistolarum Leonardi Arretini exhibebuntur ad filem octo Codd. MSS. suppleti, ac castigati, & plusquam nonainta epistolis, quae in postrema editione Fabriciana anni 1724. lesiderantur, auctiores; & si has tibi non displicuisse deprehendeimus, reliquae deinde sequentur.

Quae cum ita sint, universos harum deliciarum amantes adnonitos velim, ut si quam in pretio utilitatem percipere cupiant, ymbolam suam ad hanc provinciam perficiendam praecedenter onferant, quatuor Julios hoc Mense, vel proximo Decembri xsolventes, eandem pecuniam tribus quibusque mensibus praeceenter soluturi, antequam quodcumque Volumen in publicum rodeat. Illis vero, qui nobiscum Societatem non inibunt, sex ulii pro unoquoque Volumine, exsolvendi erunt, idemque solvere ebebunt ii, qui etsi nomen suum huic operi subscripserint, Voumen tamen, quod passim prodierit, duobus saltem mensibus ost editionem non acceperint, accipiendumve curaverint.

Sed ut operis seriem, atque ubertatem aliqua ex parte conoscere possis, nonnulla praestantiorum Auctorum nomina tibi b oculos exhibuimus idque eo consilio, ut si quid habes, quod a rem nostram sit, candidus publicae utilitati impertiare. Vale.

E P I S T O L AE.

Leonardi Arretini.	Poggii.
Colucii Salutati.	Francisci Philelphi.
Petri Delphini.	Pauli Hyvani.

Am-

E P I S T O L A E.

Ambrosii Camaldulensis.
Jannotii Manetti.
Aeneae Sylvii.
Jacobi Piccolominei.
Francisci Barbari.
Mathaei Palmerii.
Mathaei Bossii.
Antonii Panormitae.
Candidi Decembrii.
Leonardi Dati.
Bartholomaei Scalae.
Antonii Campani.
Gasparini Barzizii.
Guiniforti Barzizii.
Angeli Politiani.
Marsilii Ficini.
P. Pauli Vergerii.
Maphaei Vegii.
Marrasii Siculi.
Jacobi Angeli.
Kyriaci Anconitani.
Nicolai de Leonardis.
Guarini Veronensis.
Leonardi Justiniani.
Philippi Redditi.
Jo: Aurispae.
Saxoli Pratensis.
Francisci Ocae.
Alphonsi Regis.
Lauri Quirini.
Caroli Arretini.
Flavii Blondi.
Andreae Contrarii.
Jo: Lamolae.
Francisci de Fiano.
Bartholomaei Fontii.
Antonii Cremonensis, &c.

CANDIDO LECTORI

LAURENTIUS MEHUS S. P. D.

T*Rigesimus octavus agitur annus, ex quo Vir Clar., & de Rep. Litteraria optime meritus* Anselmus Bandurius *novam Epistolarum syllogen pollicitus est, in qua &* Francisci Petrarchae, & Colucii Salutati, & Leonardi Arretini, *aliorumque literarum gloria praestantium epistolas ex Codd. mss. tunc primum erutas edidisset, ejusque propositum tam laudabile patefecerant jam ab anno* 1703. *Mense Septembri* Diarii Trevoltiensis Auctores. *Sed ad hoc, quod moliebatur, opus curis aliis distentus nunquam se adcinxit, doctissimorumque* ho-

hominum spem, quam tamdiu sustentaverat, adimplere neglexit. Et tamen nihil umquam utilius excogitari poterat, nihil praestantius, quam tantorum Heroum Epistolas in Bibl. MSs. pulvere delitescentes in lucem producere, quarum elegantiam si spectes, ea summa est, si vero argumentum consideres, historicum plerumque, ac multiplex, ita ut ex iis, & litterarum jam tum reviviscentium incunabula, & Principum, ac Populorum res gestas summa cum voluptate percipiamus. Quod cum ego animadverterem, optimeque nossem, quam sollicite hujusmodi cimelia a Cl. Viris Jo: Mabillonio Bernardo Montfauconio, Petro Lambecio, Stephano Balutio, Edmundo Martene, Ursino Durand, *aliisque perquisita, atque e tenebris erepta fuerint, meam quoque operam, qualiscumque ea tandem futura sit, ad hanc spartam conferre decrevi, & quid valeant humeri mei, quidve recusent, experiri. Itaque amplissimam earumdem epistolarum conlectionem aggredior, magnum profecto opus, quis neget? Sed tibi, ut spero, haud displiciturum. Nunc vero consilium meum paucis accipe. Ex epistolis Virorum saeculo decimoquinto Inlustrium nonnullae sunt, quae typis editae circumferuntur, plurimae vero in Codd. MSs. adhuc latitant. Has publici juris facere utilissimum, ac praestantissimum esse satis perspicuum ar-*

arbitror, nec dubitandi relinquitur locus. Quis enim bonarum litterarum amore inflammatus non gestiat contemplari in his epistolis, ac veluti intueri animatam, ut ita dixerim, effigiem Colucii Salutati, Bartholomaei Fontii, Francisci Barbari, Candidi Decembrii, *aliorumque quamplurimorum, quorum tantum est in litteris nomen? Illae vero, quae typis excusae fuerunt, rarissimae sunt, innumeris praeterea mendis adeo inquinatae, ut quid sibi velint vix Oedipus ipse intelligeret. Testes sint elegantissimae* Antonii Campani *epistolae, in quibus emaculandis per litteras elaborarunt Cl. duumviri* Daumius, & Reinesius, *medicamque postremo manum adplicuit Cl.* Burchardus Menckenius. *Multa tamen σφάλματα adhuc supersunt, & cum ope Codd. MSs. pristino eas nitori restituerim, quis michi jure succenseat, si rursus excudendas curavero?* Jo: Albertus Fabricius (*at qualis, & quantus vir?*) *novam editionem Epistolarum* Leonardi Arretini *an.* 1724. *elaboravit. Quae prodiit Hamburgi, formamque, ut ajunt, octavi prae se fert. Haec vero nihilo minus inquinata est, & ut specimen degustationis loco tibi adponam, in Epist. VIII. libr. IV. legitur in Edit. Fabriciana:* Quo ergo facilius, eo minori conatu maxime delectaretur rogatus, in quid laudes meas apte concinneret. *Nulla plane sententia. Le-*

ge ex Codd. MSs. Quo ergo facilius, eo minori conatu opus est ad id, quod volumus assequendum. Nam & Themistocles ille summus vir quonam cantu maxime delectaretur rogatus, ejus inquit, qui laudes meas apte concineret. *Et Epist. XXII. Lib. IV.* Nec sane in vobis reprehendo, quod tam leviter de rebus incognitis judicium proferatis. *Cum scripserit* Leonardus, *ut patet ex MSs.* Nec id sane in vobis reprehendo: non est enim cujusque ista discernere; sed id reprehendo, quod tam leviter de rebus incognitis judicium proferatis. *In Epist. vero VIII. Lib. I. ad Nicolaum Nicolum:* Verum ego laboraturum quidem me, ne id contingat polliceor praestaturum: *Sed verba Leonardi haec sunt:* Verum ego laboraturum quidem me, ne id contingat, polliceor; praestaturum vero non polliceor. *Omisso confusam periodorum distinctionem, orationis membra passim non integra, sed mutila, ac barbare truncata, alia etiam pro aliis substituta, alia praetermissa, nonnulla vero adeo corrupta, ut si revivisceret* Leonardus, *suas esse epistolas sedulo negaret. Quae cum ita sint, omnem operam, curam, cogitationemque meam in id contuli, & conferam, ut quae editae sunt, ad fidem Codd. MSs. recenseantur, iisque adjungantur, quae publica nunquam luce donatae fuerint. Id autem*

tem omne praestitimus in Epistolis ejusdem Leonardi, *quas primas omnium nunc prodire jubemus. Harum editiones duas exstitisse scribit* Julius Niger *in Hist. Script. Florent. pag* 353. *Augustanam videlicet apud Knoblochium an.* 1521., *& Basileensem apud Henricum Petri an.* 1538. *His tertiam adjecit Cl.* Fabricius *Lib.* 2. *Bibl. med. & Inf. Lat.*, *eaque est Hamburgensis*, *quam ipse an.* 1724. *Hamburgi edidit. Sed aliam harum omnium vetustissimam nobis recensuit Tom. XXV. Memor.* Niceronus, *quam ab* Antonio Moreto Brixiensi, & Hieronymo Alexandrino *an.* 1493. *prodiisse scribit. In quo deceptus est vir Cl. Nam cum id acceptum referat Annalibus Typographicis* Michaëlis Maittairii, *hujus verba* Tom. I. Annal. *ad an.* 1495 *haec sunt:* Leonardi Arretini Epistolae Familiares per Antonium Moretum Brixiensem, & Hieronymum Alexandrinum fol. *Haec* Cl. Maittairius, *qui an.* 1495., *non* 1493. *veterem epistolarum editionem excusam fuisse tradit. Altera tamen recensenda est*, *& ea quidem longe vetustior*, *atque a* Jul. Nigro, Jo. Fabricio, Michaële Maittairio, aliisque praetermissa, *quae an.* 1472. *lucem adspexit. Simillima*, *imo eadem est*, *atque illa*, *quam an.* 1495. *editam fuisse diximus*, *ejusque curam susceperunt* Antonius Moretus Brixiensis, & Hieronymus Alexandrinus, *hi videlicet*,

qui superiorem illam praeclarissimam nobis dederant. In utraque occurrit eorum Epistola ad Jacobum Zenum Episcopum *ea aetate* Patavinum, *quae octavo Epistolarum Libro subjecta est, & quum nonnulla contineat, quae in rem nostram sint, eam heic adponere lubet.*

Reverendissimo in Christo Patri, & Domino Jacobo Zeno Episcopo Patavio Antonius Moretus Brixiensis, & Hieronymus Alexandrinus S. P.

IN emendandis, imprimundisque Leonardi Arretini epistolis, Patavine Pontifex, libenter tibi paruimus. Turpe enim erat tibi apprime erudito nolle perlibenter morem gerere, quum praesertim in hoc & satisfacere tibi, ac caeteris impense doctis, qui minus invidia obcaecantur, & Leonardi Lucubrationibus aliquam gratiam referre possemus, qui de nobis tam bene meritus est omnibus linguam Romanam colentibus. Quoi quae viro doctrina, & eloquentia sit, praeter aemulos omnes judicent. Doctissimi quoque omnes hujus viri admirabilem eloquentiam, ingenii acumen, verborum copiam, majestatemque sententiarum intueri poterunt. Complectere igitur, Clementissime Pater, hilari fronte opus, cujus te jampridem cupidissi-

diffimum intelleximus. Scimus tamen plerofque livore quodam debilitari. Sed qui volunt, legant. Nos vero quanti fecerimus, hinc cognofcitur. Nam quicquid nobis erat pecuniarum, laeti impendimus. Bene vale, & nos, ut foles, ama.

Hanc itaque editionem cum non vidiſſet Cl. Fabricius, *plus vice ſimplici deceptus eſt. Nam Lib. 3. Bibl. Med. & Inf. Lat. pag.* 1122. *indicat ex MSs. Codice epiſtolam* Colucii *ad* Innocentium VII. *hactenus, ut putat, ineditam, quam Lib. II. ejusdem Bibl. pag.* 798. *integram adtulerat, cujus initium tale eſt.* Innocentio Papae Linus Colucius Salutatus poft humilem recommendationem, &c. *Verum haec publica jam luce donata fuerat in Vet. Edit., quod animadvertere poterat ex Tom. I.* Bibl. Germanicae Art. V., *ubi* Jacob. Lenfantius *nonnulla ex illa* Colucii *epiſtola adfert, cum praeſertim* Lenfantium *ſe vidiſſe fateatur ipſemet* Fabricius. *Praeterea Lib. 2. ejus, quam diximus, Bibl. pag.* 802. *poſtquam Editiones Epiſtolarum* Leonardi *recenſuerat, haec addit.* Ab eo tempore autem beneficio meritiffimi viri Joachimi Negelein Paftoris ad S. Mariae, & Profefforis Norimbergenfis evolvi codicem MSs., qui non modo editas illas epiftolas pluribus locis emendatiores exhibebat, fed etiam epiftolas adhuc

✠ 4 ine-

ineditas LII. quas ad praelum paratas ad nos misit, eisque libellum de Temporibus suis ex editione antiqua Veneta subjungi laudatus Negelinus voluit. *Haec* Fabricius, *qui idcirco LII. epistolas adhuc ineditas se reperisse scribit, quod Codicem illum cum Edit. Basileensi contulerat. Sed si contulisset cum Editt. Vett. multo pauciores esse dixisset, quae ineditae adhuc essent. Nam in Vett. Editt. XXXVII. Epistolae leguntur, quae & in Augustana, & in Basileensi, & in Hamburgensi desunt. Nos vero in his epistolis recudendis Editt. Vett. expressimus, adeo ut nostra haec prae* Fabriciana *longe locupletior evaserit. Duas tamen libri VII. ex* Fabricio *accepimus, quae fato nescio quo in Vett. illis omissae sunt. Porro* σφάλματα, *quae vetustas quoque Editiones occupaverant, omnia sustulimus ope Codd. MSs. quos magno numero consuluimus. Horum primus adservatur in* Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. VI. *membranaceus ille quidem, & nitidissimo caractere exaratus, in cujus prima pagina elegantissima* Leonardi *nostri imago exhibetur. Titulus est:* Incipit Liber Epistolarum Leonardi Arretini. Liber primus incipit foeliciter. *Alter exstat in eadem* Bibl., *eodemque* Plut. num. VII. *non membranaceus, sed chartaceus, ac nullo librorum numero insignitus. Tertius quoque ibidem delitescit,* Cod. *scilicet*

XXIII.

XXIII. *pariter Chart.*, *atque initio mutilus: deest enim Epistola prima*, *ac dimidium secundae*, *ad calcem vero nonnullae desiderantur*. *In his tribus Codd. MSs.*, *etsi multas deesse viderim*, *quae in editis excusae sunt; aliquas tamen exscripsi*, *quas nunquam e tenebris erutas fuisse arbitror: illam puta ad* Bernabam Senensem, *quae incipit*. Multa continentur, &c. Ad Franciscum Piccolpassum: Admirabiles profecto, &c. Ad Archiepiscopum Mediolanensem, *eumdem videlicet* Franciscum: Vidi exempla, &c. Ad Marcum Dandulum. Ego tuis ornatissimis, &c. ad Franciscum Philelphum. In bonam quaeso partem accipias, &c. *Praeter hos tres Codices*, *alia MSs. exemplaria nactus sum*, *quae non solum superiorum Codd. epistolas*, *sed etiam Librum nonum hactenus ineditum mihi subpeditarunt*. *Ex his unum accepi a Cl.* Barone Philippo Stosch *Antiquariorum hujus saeculi facile Principe*, *qui ab* Julio Gualtierio *illud habuerat: alterum vero inveni in* Bibl. Abbatiae Florentinae Monachorum Cassinensium Cod. *nempe* XXXXIII., *in cujus fronte legitur*: Leonardi Arretini Epistolarum Liber primus incipit feliciter. *Alia duo mihi subministravit* Bibl. Marchionum Riccardiorum, *Cod. videlicet* N. I. XXI., *&* Cod. N. II. XVII. *Itaque quatuor illa MSs. exemplaria in charta exarata*

rata sunt, librumque, ut diximus, nonum habent, qui epistolas XIII. continet: scilicet Ad Regem Aragonum, Laurum Quirinum, Nicolaum Cebam, Cyriacum Anconitanum, Cardinalem Columnensem, Leonardum Dathum, Andreoccium Petruccium, Jo: Tortellium, Baptistam Albertum, Alphonsum de S. Maria, sive de Carthagena Episcopum Burgensem, Jo: Cirignanum Lucensem, & Regem Aragonum, *& hae quidem omnes ineditae sunt, si unam excipias ad* Regem Aragonum, *& alteram ad* Cyriacum: *primam siquidem ad calcem editionis Hamburgensis edidit Cl.* Fabricius, *aliam vero jampridem ex* Cod. 4537. Bibl. Colbertinae *eruit* Tom. VI. Miscell. *eruditissimus* Stephanus Balutius. *Nos autem horum Codd. ordinem religiose servavimus, multaeque nos rationes movent, ut credamus, ab ipsius* Leonardi *autographo fuisse exscriptos. Nam quod epistolae in unum redactae volumen ab eo fuerint, non solum in Annalibus ad an.* 1368. *testatur* Laurentius Bonincontrius, *sed etiam* Franciscus Poggius, Jannotius Manettus, *ac* Leonardus *ipse in Epist. X. Lib. IX. ubi*: cum intellexissem, *inquit*, quasdam pro meis circumferri, quae meae non essent, conquirere illas coepi, & quas postea scripsissem, servare, non tamen omnes, sed eas tantum, quae haberent in se narrationem rei

non

non quotidianae. *Porro hos, quos diximus Codd. exſcriptos fuiſſe ex Auctoris autographo, plane oſtendit MSs. Chartaceus Epiſtolarum ejuſdem* Leonardi, *quem poſſidet diligentiſſimus Typographus noſter* Bernardus Paperinius, *in cujus fronte legitur:* Epiſtolae Divi, & Laureati Leonardi Aretini ex ſuis originalibus per Hieronymum Bartoli de Penſauro tranſumptae anni Domini MCCCCXXXXIIII. die X. Januarii Florentie. *Is etſi ad calcem mutilus ſit, idem tamen eſt, atque illi quatuor, de quibus nuper mentionem fecimus, ſi pauca tollas, & ea quidem non maximi facienda, ut pro* Nicolao *habet hic MSs.* Nicolao Nicolo, *vel* de Nicolis, *ſive* Nicolao Strozzae: *pro* Nicolae, *exhibet* Nicolae de Medicis, *& alia hujus generis quamplura. Cum hoc labore perfunctus eſſem, ſchedulaſque meas typographo traderem, indicavit Cl.* Stoſchio Antonius Redius *Arretii Codicem adſervari, in quo librum nonum aliae epiſtolae nunquam editae excipiebant Quamobrem humaniſſimum* Redium *precibus ſollicitare non deſtiti, donec a* Mario Florio Patricio, *atque* Advocato Arretino *hujus codicis poſſeſſore ejus exſcribendi copia facta fuerit. Itaque voti compos factus, eas ad calcem rejeci, librumque decimum ex his confeci, quibus etiam addidi aliam epiſtolam & illam quidem elegantiſſimam* de Origine Urbis

Man-

Mantuae *ex* Codd. membr. III., & V. Plut. LII. Bibl. Laurentianae, *quam ad* Jo: Franciscum Gonzagam Principem Mantuanorum *ab ejusdem familiaribus efflagitatus conscripsit* ex Florentia VI. Kal. Junias MCCCCXIIX. *ut in fine ejus epistolae legere est*. *In* Cod. VII. Chart. ejusdem Plutei *alteram epistolam deprehendi*, *quae a* Leonardo *nostro missa fuit ad* Archiepiscopum Mediolanensem, Franciscum *scilicet* Piccolpassum, *in qua* Alphonso *respondet*. *Nam* Alphonsus de S. Maria, sive de Carthagena, *quem nunc* Alphonsum, *nunc* Episcopum Burgensem *in epistolis adhuc ineditis adpellat* Poggius, *vir ea aetate doctissimus nonnulla in* Aristotelis Ethicis *a* Leonardo *in Latinam linguam conversis reprehenderat*. *Quae improbarat* Alphonsus, *defendere conatus est* Leonardus *in epistola ad eumdem Archiepiscopum*, *quam nos Lib. VIII. num. IV. posuimus*. *Sed* Alphonso *non satisfecit*, *qui adversario reposuit* Declinationes. *Novae* Alphonsi *disceptationi objecit* Arretinus *epistolam*, *de qua verba facimus*, *incipitque* Archiepiscopo Mediolanensi. Tu michi videris optime Pater, &c. *In altero Cod. Chart. ubi plures* Panormitae *epistolae leguntur*, *exstant nonnullae ad* Jo: Marrasium Netinum *Philosophiae*, *ac Medicinae Doctorem eximium*, *& Poetam celeb.*, *de quo* Pirrus, Mongitorius

rius, Littara, Fabricius, *aliique. Hujus carmina, & ea quidem non pauca MSs. exhibent* Codd. membr. LIII., & chart. L. Plut. XXXIV. Bibl. Mediceo-Laurentianae. *Inter haec excellit carmen, quod inscripsit* Angelinetus, *poema scilicet amatorium elegiaco versu scriptum quod ab eo aetate jam confecto elucubratum fuisse perperam tradit* Fazellus. *Hoc autem* Leonardi Arretini *nomini consecravit, cujus proemium, quoniam ejusdem* Arretini *operibus lucem aliquam adfert, heic ex Codd. subjicere lubet:* Marrasii Siciliensis Poëtae ad eloquentissimum virum Leonardum Arretinum Praefatio in Angelinetum feliciter incipit:

Hunc Leonarde tuo volui obsignare libellum
Nomine, quo titulus luceat ipse magis.
Si quoi dandus honos graii, pariterque Latini
Eloquii, & quicquid laudis in orbe fuit:
Si quoi debetur fama immortalis avorum,
Arretine tibi gloria prima manet.
Effingis priscos nimia gravitate parentes,
Et superas veteres tu probitate viros.
Non solum dicant tibi se debere Latini,
Verum & Argolici teque, tuosque colant.
Non minus in graium conversus sermo Latinus,

Quam

Quam graium per te lingua latina tenet.
Eloquitur lepida, ac ornata voce latinus
Factus Aristoteles, barbarus ante fuit.
Punica bella diu tot in annis mortua vivunt,
Rex Cicero vivit, non moriturque Plato.
Quid recitem libros te traduxisse Pelasgos
Innumeros? totidem composuisse novos?
Italiae lumen, per te venere Camoenae
In Latium, per te dicta vetusta placent.
Indulgere velis nostro Arretine furori, &c.

His itaque amicissimis verbis compellatus Leonardus Marrasio *respondit epistola quadam, cujus initium in Cod. MSs. tale est.* Leonardi Aretini viri eloquentissimi ad Cl. Adolescentem Marrasium Siculum epistola feliciter incipit: Fons quidam, &c. *Ea nempe est, a qua Liber sextus exordium sumit. Post hanc* Leonardi *epistolam sequitur in Cod. Chart.* Marrasii Siciliensis epistola responsiva ad eloquentissimum virum Leonardum Arretinum de laudibus Fontis Gaii feliciter incipit:

Non opus est scythicum senibus disquirere fontem,
Quo sibi demersis prima juventa redit.
Siccus apud scythiam per saxa latentia repit,
Funditat & lymphas ante Senense forum, &c.

Hanc

Hanc Marrasii *responsionem excipit in Codd. mst.* Leonardi Arretini epistola ad doctum Juvenem Marrasium Siculum, *quae ita incipit*: Nuper suavissime Marrasi cum apud quosdam praestantissimos juvenes, &c. *ac numquam lucem adspexit. Quamobrem hae omnes Libro decimo adcessere, easque illis praeposuimus, quas ex Cod.* Marii Flori *habuisse diximus. Porro* Philibertus de la Mare Senator Divionensis *Vir Cl., omnia* Leonardi *opera non solum impressa, sed etiam ex MSt. Codd. eruta edere decreverat, eorumque catalogum an.* 1653. *publici juris divione fecit. Inter haec promiserat* Epistolas Leonardi Aretini pro parte Communitatis Florentiae variis Dominis, & Communitatibus destinatas. *Itaque cum multa sint, eaque praeclara, quae ex his monumentis erui possunt, easdem quoque in lucem producere, publicoque eruditorum commodo inservire conabimur. Eam autem ortographiae rationem plerumque in his servandam putavimus, quam ab Auctore usurpatam fuisse deprehenditur. Quare* mihi, & nihil *per litteram* C michi, & nichil *edidimus, cumque* Antonius Grammaticus, *quem perperam cum* Antonio Cremonae *Epist. XVI. Lib. I. confudimus, causam a* Leonardo *petiisset, cur ita scriberet; respondit Epist. 2. Lib. VIII. se ad id faciendum impulsum fuisse auctoritate* Dantis,

tis, Petrarchae, Boccacii, *ac* Colucii Salutati, *quos eadem scribendi ratione usos fuisse testatur. Hinc excudimus etiam* leticiam, negocium, tristiciam: *sic* jocunditatem, jocundum, jocundissimum: malivolum, malivolentiam, benivolum, benivolentiam, &c. *ut prae se ferunt Codd. MSs. His omnibus adjunximus nonnullas animadversiones, nec eas prolixas quidem, sed perbreves, quas plerumque hausimus aut ex* Dialogis Pauli Cortesii, *&* Benedicti Accolti, *vel ex* Italia Illustrata Blondi, *sive ex* Volaterrano, *vel ex* Leandro Alberto, *aut denique ex* Dialogo Lilii Gyraldi, *quem de* suorum temporum Poëtis *conscripsit. Sed maximo mihi usui fuit* Diarium *elegantissimum, quod elucubravit, & ad* Eugenium Papam IV. *misit* Cyriacus Anconitanus. *Nam cum singula loca enumeret, quae ad conligenda vetera monumenta adierat, homines quoque eruditionis gloria praestantes diligentissime recensuit. Hoc cimelium praestantissimum, & adhuc ineditum possidet in Cod. Chart. locupletissimae suae Bibl. Vir. Celeb.*, Philippus Stoschius, *eodemque humanissime adnuente cum multis aliis* Cyriaci *Epistolis publicae luci donabimus.* Leonardi *litteris vitam praefiximus, quam ex ejus operibus, synchronisque auctoribus concinnavimus, scriptorumque tam editorum, quam ineditorum catalo-*

lo-

logum subjunximus. Dolendum sane est, quod ex Annalibus Sozomeni Praesbyteri Pistoriensis *ea pars exciderit, quae ab an.* 1410. *ad annum* 1450. *producta fuerat. Nullus enim dubito, quin multa de* Leonardo *nostro nos edocuisset hic auctor synchronus, quum ad* 1370. *natalem* Arretini *annum copiosius in ejus se obitu dicturum pollicitus esset. Sed dolorem meum leniit Oratio elegantissima, quam in* Templo S. Crucis *ante cadaver habuit* Jannotius Manettus Eques Aureatus, & Ambrosii Camaldulensis *discipulus, qui propter Linguae Latinae, Graecae, & Hebraicae cognitionem* Trilinguis *a* Verino *nuncupatus est, de quo plura pag. IV. seq.* Italiae Orientalis *Cl.* Wolfii *notis inlustratae Celeb.* Paulus Colomesius. *Hanc* Manetti Laudationem *memoraverant jam* Naldus Naldius *in vita ejusdem* Manetti, *quam Tom. IX. Thes. Script. Ital. ediderat* P. Burmannus, *& ex Cod. MSs.* Bonaguintae Manetti *Cl.* Ludovicus Antonius Muratorius *Tom. XX. Script. Ital.* Naldio *addendi* Ammiratus, Pocciancius, Julius Niger, Oudinus, Fabricius, Zenus, *ac* Philippus Labbeus, *qui in Append. Bibl. MSs. suppl. V. pag.* 237. *tradit in Cod. MSs.* Gabrielis Naudaei *esse quinque orationes* Jannotii Manetti, *quarum prima funebris est, ea scilicet, quae dicta fuit in* solemni Leonardi Are-

tini Hiftorici, Oratoris, ac Poëtae Laureatione. *Inde orationis principium exhibet, quod tale eſt*: Si immortales Mufae, divinaeque Camoenae praeftantiffimi cives, &c. *Eamdem quoque deliteſcere Oxonii* Cod. XV. Collegii Lincolnienfis *colligitur ex* Part. 2. Catal. Cod. mfs. Angliae, & Hiberniae *pag. XXXX., ubi:* Jannotii Manetti oratio funebris in folemni Leonardi Aretini Laudatione. *Quum hanc ſedulo perquirerem, ac Bibl. MSs. excuterem, eam reperi in Cod. Chart., quem poſſidet Illuſtriſs. & Reverendiſs.* Salvinus Salvinius Canonicus Florentinus, *atque* Antonii Mariae Salvini Viri fummi *Frater optimus, atque doctiſſimus, qui MSs. Codicem humaniſſime mihi exſcribendum tradidit. Eamdem quoque adſervat Cod. MSs. Bibl. Illuſtriſſimi, & Reverendiſſimi* Gabrielis Riccardii *Marchionis, & Canonici Florentini, e cujus Muſeo longe locupletiſſimo plura in hac ſylloge producentur. Itaque etſi adeo prolixa ſit, ut merito a* Naldio Liber *nuncupetur, integram tamen Auctoris vitae ſubjungere voluimus, quum* fcripta fuerit tanto cum ornatu verborum, atque tanta cum fententiarum gravitate, ut ex ea non modo fummus honor ad fcriptorem veniret, verum etiam is dies, quo recitata fuit, univerfae Civitati honeftiffimus haberetur, *ut idem* Naldius *luculentiſſime teſtatur. Et quidem* Alaman-

mannus Luna *in Epist. adhuc inedita ad* Jannotium Manettum Virum, *ut ipse eum nominat*, Litteratissimum. Laudationem, *inquit*, praestantissimi Leonardi nuper a te habitam per hunc meum puerum remitto, quam a vertice ad calcem, ut aiunt, usque diligenter, accurateque perlegi, & eam tanta copia, ac suavitate refertam esse conspexi, quod procul dubio propriis eam manibus transcribere non praetereundum esse putavi, & apud me semper ipsam detinebo. Nam huic nostro admodum Leonardo tantas laudes, praeclaraque facinora tribuis, quantas, & virtus sua postulat, & meretur, &c. *& plura alia his simillima congerit. Aliam quoque funebrem Orationem dixit in obitu* Leonardi *nostri* Poggius Bracciolinus, *quam ex veteri Codice MSs. Bibliothecae* Colbertinae *edidit Clariss.* Stephanus Balutius *Tom. III. Miscell. pag.* 248., *ac post* Balutium *recudendam curavit Tom. VIII. Thes. Script. Ital.* P. Burmannus, *eamque Hamburgensi Epistolarum Editioni praemisit Cl.* Fabricius. *Eamdem & nos* Manetti *Laudationi subjecimus. In MSs. Cod. Chart.*, *ubi nonnulla* Landini, Campani, *aliorumque carmina, & epistolae continentur, se se mihi obtulit* Elegia quaedam Caroli Arretini, *quam in obitu* Leonardi *composuit, idemque esse puto, ac* Elogia Ca-

 roli

roli Arretini, *quae in* Bibl. Mediolanensi *exstare tradit Cl.* Montfauconius, *vel* Caroli Aretini in obitu Leonardi Aretini funebre elogium, *cujus meminit ex Cod.* 80. *Bibl. Lincolniensis* Cas. Oudinus *Tom.* 3. *de Script. Eccles.*, *sive* Laudes Leonardi Arretini, *quas pag.* 119. *Script. Florent. recensuit* Julius Niger, *& ex* Nigro *Lib.* 2. *Bibl. med. & Inf. Lat. eruditissimus* Albertus Fabricius. *In Bibl. quoque* Gabrielis Naudaei *delitescebat* Caroli Arretini Elegia pro obitu Leonardi Arretini viri doctissimi ad Benedictum Jurisconsultissimum *ut pag.* 61. Bibl. MSs. *tradit* Labbeus. *Verum quum ea edita fuerit Tom. VI. Lat. Poetarum Inlustrium, qui Florentiae an.* 1720. *excusi sunt, heic omittendam duximus, eo praesertim consilio, quod prolixitate sua molestiam potius, quam jucunditatem adlatura esset. Habes, Candide Lector, omnem curam, industriam, sedulitatemque nostram, quam in adornanda hac nova Epistolarum editione posuimus, eamdemque operam ponemus in aliis, quae deinceps sequentur. Sed quoniam ex nonnullis ejusdem saeculi scriptoribus paucae supersunt epistolae, & hae sane brevissimae, ut volumen conficere non possint; hinc nos postquam amplissimis collectionibus defuncti fuerimus, nostrum ad has studium potissimum conferemus, producemusque aliqua volumina, quae inscriben-*

bentur Miſcellanea Epiſtolarum, *in quibus multiplices illae variorum Auctorum epiſtolae ordine chronologico digeſtae legentur. At de his plura fortaſſe, quam nollem. Tu fruere, Lector Benevole, & vale, &c.*

LEONARDI BRUNI

V I T A.

LEonardus ex Gente Bruna ab Arretio Etruriae civitate, in qua natus est, *Arretini* cognomen obtinuit. Natum fuisse anno MCCCLXX scribit *Matthaeus Palmerius* in *Libello de Temporibus*, quem magna ex parte adhuc ineditum, & ex autographo an. MCCCCLVIII. exscriptum adservat Cod. membr. *Abbatiae Florentinae Monachorum Cassinensium*, de quo *Cap. XXV. Diarii Italici Cl. Montfauconius*. *Palmerii* verba ad an. MCCCLXX haec sunt: *Leonardus Brunus Historicus Aretii nascitur*. *Vossius* V. Cl. quum *Lib. III. de Hist. Lat. Cap. V. Palmerium* produxisset, ea ad an. MCCCCLXX. adnotata fuisse perperam adseruit, quem operarum potius typographicarum, quam *Vossii* errorem animadvertit Celeb. *Apostolus Zenus Tom. IX. Ephem. Venet. Sozomenus* quoque *Praesbiter* Pistoriensis, & au-

auctor synchronus paria cum *Palmerio* tradiderat in *Chron:* cujus specimen *Tom. XVI. Script. Italic.* edidit *Cl. Ludovicus Muratorius*: *Leonardus Brunus*, habet ille ad an. MCCCLXX. *qui Florentini populi historias scripsit*, *Aretii nascitur*, *de quo infra dicetur plenius in obitu suo*. *Laurentius* tamen *Bonincontrius* Miniatensis ejusdem aetatis scriptor anno MCCCLXVIII. ortum fuisse scribit in Annalibus, quos eruit *Tom. XXI. Script. Ital.* idem *Muratorius* vir doctissimus. *Anno Gratiae MCCCLXVIII Leonardus Brunus Aretii nascitur vir singulari doctrina litteris graecis*, *& Latinis eruditus*. Haec *Bonincontrius*, de quo minime laborandum existimo, quum quoquomodo poterat & poëmata scripserit, & Historiam, ut optime de eodem observavit pag 54. *Dialogi sui Paulus Cortesius*. Sed ab his quos diximus, dissentit *Jannotius Manettus*, qui de natali *Leonardi* anno verba faciens in ea oratione, quam infra produximus: *Leonardus noster*, inquit, *Aretii antiquissima*, *ac nobilissima urbe*, *& jampridem quorumdam mirabilium ingeniorum productrice*, *ut a prima ejus origine ordiamur*, *trecentesimo sexagesimo nono supra millesimum Christianae salutis anno honestis quidem*, *sed non admodum generosis parentibus cum egregiis quibusdam naturae muneribus feliciter nascitur*. Pater ei fuit *Franciscus Brunus*, quod intelligitur ex *Colucii* epistola hactenus inedita, quae inscribitur: *Leonardo Cecco Bruno Aretino*, ut etiam ex altera ipsius *Leonardi*, quam nos nunc primum ex Cod. MS. erutam Num. VIII. Lib X. edidimus: ex qua etiam constat eumdem *Franciscum* obiisse, tum cum *Leonardus* adolescens esset. Genere vero minime claro prognatum fuisse, sed a se ipso sibi nominis claritatem, & generis nobilitatem peperisse innuit his verbis *Poggius*: *Et genere Leonardus minime*

nime claro fuit. Sed quod natura non attulit, virtus elargita est. A se ipso enim nominis claritatem, ac generis nobilitatem traxit, quae vera est, & perfecta nobilitas. Ejus quoque parentes *honestos quidem, sed non admodum generosos a Manetto* adpellatos fuisse supra vidimus. *In Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Num. V.* adservatur *Leonardi* nostri invectiva ita inscripta: *Leonardi Florentini oratio in nebulonem maledicum.* In ea praeter alia legitur: *Genus igitur meum qua ratione spernis? Parentes enim habui, ut leviter dicam, ingenuos, & honestos; addo etiam, siquid ad hanc rem id pertinet, nec illocupletes, & cunctis honoribus in libera civitate perfunctos.* Quamobrem etsi e genere minime claro fuerit, ex iis tamen parentibus ortus est, qui in libera civitate non solum non ignoti erant, quum ad omnes honorum gradus evecti fuissent, verum etiam inter primos adnumerabantur. Is ab ineunte adolescentia in patria Latinis litteris imbutus est, cumque ab hostibus captus in honesto quodam carceris cubiculo detineretur, ubi *Petrarchae* imago depicta erat, tanto studiorum ejus ardore inflammatus est, ut non multo post Florentiam se contulerit, in qua *uberior discendi facultas, & amplior consequendae laudis campus esse videbatur:* Quae *Poggii* verba sunt. Cum Florentiae moraretur, *Leonardi* ingenio faces veluti quasdam admovit *Jo: Ravennas* Grammaticus, ac Rhetor ea aetate celeberrimus, qui *Petrarcham* senem puer novit, atque ut ex *Leonardo* percepit *Blondus*, primus fuit, a quo eloquentiae studia tantopere tunc florentia longo postliminio in Italiam fuerint reducta. Quin imo sub eodem Grammatico Eloquentiae operam dedisse ex his *Blondi* verbis ostenditur: *Hic enim*, scribit idem *Blondus* de *Jo:* verba faciens, *suopte ingenio*

nio, & quodam Dei munere, ſicut ſolitus fuit dicere Leonardus, eum, Petrum Paulumque Vergerium, Omnebonum Schola Patavinum, Robertum Roſſum, & Jacobum Angeli filium Florentinos, Poggiumque, Guarinum, Victorinum Feltrenſem, ac alios, qui minus profecerunt auditores ſuos, ſi non ſatis, quod plene neſciebat, docere potuit, in bonarum, ut dicebat, litterarum amorem, Ciceroniſque imitationem inflammabat. Sed ad *Leonardi* eloquentiam magnum ſane adjumentum adtulit *Colucius Salutatus* vir optimus, atque ſapientiſſimus, qui Cancellarii officio apud Florentinam Remp. ſumma cum laude fungebatur, ac fatente *Poggio communis doctorum omnium parens, atque educatur habebatur*. Hic itaque *Leonardum* jam tum patre orbatum tamquam filium excepit; *Leonardus* vero parentis loco *Colucium* ſemper habuit, ita ut alicubi *patrem*, ac *praeceptorem ſuum* adpellet. Quanta autem eloquentiae vi, ac copia ab hac nova conſuetudine utriuſque ingenium auctum ſit, difficile dictu eſt, praeſtatque ex ipſius *Colucii* verbis hoc percipere, qui in *Epiſt. ad Innocentium VII.* mutua illa ſtudia ſic deſcribit: *Cum enim ipſum jamdiu recepiſſem in filium, ipſe ſe totum converſatione domeſtica mihi dederit, totum agnoſco, totumque diſcuſſi, nec me poteſt in aliquo tanto tempore latuiſſe Continua, & ſtudioſa ejus conſuetudo fuit, & cum de cunctis, quae componerem, judex eſſet, & ego ſuarum rerum arbiter verſa vice, nos mutuo, ſicuti ferro ferrum acuitur, exercebamus, nec facile dixerim, & ex hoc dulci, & honeſto contubernio uter noſtrum plus profecerit. Uterque tamen eruditior evaſit, ut fateri oporteat, mutuo nos nobis fuiſſe viciſſim diſcipulos, & magiſtros.* Plura ad eumdem Pontificem his ſimilia ſcripſit *Colucius*. Suſpicatur *Jacobus Lenfantius* in *Ep. ad Cl. de la*

Motte

Motte, inserta *Tom. 1. Bibl. Germanicae Art. V.* duos Colucios exstitisse, qui Populi Florentini scribae fuerint & junioris familiaritate *Leonardum* usum fuisse. Nam postquam ea ipsa *Colucii* verba ad *Innocentium VII.* adtulit, haec comminiscitur: *Il semble, qu'on puisse conclure de cette lettre, que si d'un côté Coluce profitoit des lumieres de Leonard par rapport aux belles lettres, de l'autre il avoit sur Leonard cette superiorité, que donne l'âge, & l'experience. Ce qui pouvoit bien être de L. Colucius Salutatus, quand même ce ne seroit pas celui, qui écrivoit en* 1378., *puis qu'en* 1404. *Leonard Aretin n'avoit, que dix-sept-ans. Ce, qui semble déterminer a croire, que ce sont deux personnages differens de la même famille, c'est, que le P. D. Mabillon nous apprend, qu'il avoit vû dans l'Abbaye de Vallombrosa un ouvrage manuscrit de Colucius Pierius de Stignano Chancellier de Florence touchant le siecle, & la religion. Il n'y a nulle apparence, qu'un même homme se donne des nom differents dans ses ouvrages, sur tout, quand il y met son nom de famille, & qu'il ne paroît point par conséquent, qu'il ait voulu se cacher.* Haec more suo, idest ineptissime *Lenfantius*. Nam *Jo: Mabillonii* verba leguntur *Tom. 1. Itin. Ital. pag.* 181., & hujusmodi sunt: *Multae sunt ibidem aliae Beatorum Domesticorum Reliquiae, quorum elogia Hieronymus Radiolensis vulgo de Reggiola ejusdem loci Monachus scripsit ad Laurentium Medicem. Hic codex haud vulgatus superest in Bibliotheca cum aliis nonnullis, uti & Colucii Pierii de Stignano Cancellarii Florentini Libri duo de Saeculo, & Religione ad Hieronymum de Uzano Camaldulensis Ordinis Monachum Florentiae apud Sanctam Mariam de Angelis, quem Hieronymum in saeculo Nicolai nomen tulisse idem auctor tradit.* Ita *Mabillonius*, qui hoc, ut

puto

puto, adnotavit, ut *Possevinum* inlustraret, apud quem *Tom.* 2. *Appar.* pag. 55. legitur, *Colucium de vera Religione scripsisse*. Sed quid ex his *Mabillonii* verbis erui possit, quo suffultus *Lenfantius Colucium Pierium de Stignano* diversum a *L. Colucio Salutato* esse conjiciat, haud equidem video; imo eumdem esse testantur MSs. Codices, in quibus legere est L. *Colucius Pierius Salutatus de Stignano*, ut praeter alios prae se fert Codex Pergamenus *Bibl. Menarsianae*, ut ex ejus catalogo pag. 159. didicimus. Porro labitur idem *Lenfantius*, dum *L. Colucius*, interpretatur *Lucius Colucius*, quod etiam ante *Lenfantium* perperam fecerat Cl. V. *Stephanus Balutius* quum *Tom. IV. Miscell.* pag. 510. ex Cod. 1562. *Bibl. Colbertinae Colucii* epistolam ad *Nicolaum de Auximo* edidit. Nam *Linum*, non *Lucium* legendum esse non solum ostendunt MSs. Codices, sed etiam ipsemet *Leonardus*, qui quum in Ep. VIII. lib. X. *Colucium* irrideat, quod jam senex se *Linum* nuncupare incoeperit, ita jocatur: *Itaque nescio, an graviter a te sumptum Lini vocabulum. Cum enim Colucius Salutatus bellissime dicatur secundum antiquos, qui nomina, aut cognomina habuerunt, nec linum, nec stupam adjungere necesse fuit ad tuum nomen illustrandum*. Praeterea an. 1404. *Leonardus* non agebat annum decimum septimum, ut parum considerate scribit *Lenfantius*, sed trigesimum quartum, cum an. 1370. ut supra diximus, natus sit; neque illa *Colucii* epistola ad *Innocentium VII.* scripta fuit an. 1404., sed Mense Majo an. 1405., cum *Arretinus* Pontificiarum epistolarum Magister electus est. Sed ut revertamur, unde digressi sumus, adeo *Colucii* exemplo, atque adhortationibus erectus est *Leonardi* animus, ut in *Ep. XI. Lib.* 2. *ad Bonifacium*, aliosque *Colucii* filios missa fateatur: *Quod graecas*

cas didici litteras, Colucii est opus. Quod latinas non leviter inspexerim, Colucii est opus. Quod poëtas, quod Oratores, quod Scriptores ceteros legerim, didicerim cognorim, Colucii est opus, &c. Eloquentiae praeceptis satis instructus, ad Philosophiam animum adplicuit, & Aristotelis Libros sic audivit, ut etiam publice de iis disputationes ex ordine studiorum sustineret, solidoque biennio ab illius disciplinae magistris incredibili aviditate imbutus est. Consule *epist. XX. Lib. IV.*, ubi ea, quae diximus, iisdem pene verbis reperies. Postquam in dialecticis biennium posuerat, ad jus civile cognoscendum se contulit, quumque in hoc quadriennium jam insumpsisset multumque profecisset, an. 1399. *Manuel Chrysoloras* magno conductus stipendio Florentiam venit, quem ab an. 1396. Venetiis commorantem *Nicolao Nicolo, Colucio Salutato*, ac *Jacobo Angeli* adnitentibus invitaverat Florentinorum Respublica. Hinc *Benincontrius* ad an. 1399. *Emmanuel Chrysolora Byzantius per id tempus litteras graecas in Italiam adduxit, quae septingentis jam annis in Italia desierant cognosci. Hic patria a Turcis obsessa Venetiis salario illas edocebat. Deinde magno pretio a Florentinis conductus juvenes eorum publice erudiebat.* Cum itaque ludum aperuisset *Chrysoloras*, quamplurimos auditores nactus est; inter quos praestiterunt *Robertus Ruffus, Pallas Onuphrii filius Stroza, Jacobus Angeli*, ac *Petrus Vergerius Justinopolitanus*, qui Patavio, ubi florebat, ad *Emmanuelem* audiendum se contulerat. Novae linguae inlecebris adliciebatur *Leonardus*, totumque se *Chrysolorae* tradere exoptabat; sed, ut ait *Manettus*, deserendorum studiorum suorum pudore commotus transfugii crimen expavescebat. *Ego*, inquit ipsemet *Leonardus* in Comment. *per id tempus Juri civili operam dabam,*

non

non rudis tamen ceterorum studiorum. Nam & natura flagrabam disciplinarum amore, & Dialecticis, ac Rhetoricis non segnem operam impenderam. Itaque in adventu Chrysolorae anceps factus sum, quum studium juris deserere flagitiosum ducerem, & tantam occasionem litterarum graecarum ediscendarum praetermittere scelus quodammodo arbitrarer, saepiusque ipse ad me juvenili motu inquiebam: Tu quum tibi liceat Homerum, Platonem, & Demosthenem, ceterosque Poëtas, & Philosophos, & Oratores, de quibus tanta, ac tam mirabilia circumferuntur, intueri, atque una colloqui, ac eorum mirabili disciplina imbui, te ipsum deseres, atque destitues? Tu occasionem hanc divinitus tibi oblatam praetermittes? Septingentis jam annis nemo per Italiam graecas litteras tenuit, & tamen doctrinas omnes ab illis esse confitemur. Quanta igitur vel ad cognitionem utilitas, vel ad famam accessio, vel ad voluptatem cumulatio tibi ex linguae hujus cognitione perveniet? Juris quidem civilis doctores passim complurimi sunt, nec te deficiet unquam discendi facultas. Hic autem unus solusque litterarum graecarum doctor, si e conspectu se auferet, a quo postmodum ediscas, nemo reperietur. His tandem rationibus expugnatus Chrysolorae me totum tradidi tanto discendi ardore, ut quae per diem vigilans percepissem: ea nocte quoque dormiens agitarem. Haec ille: quem tres circiter annos in graecis litteris sub *Chrysolora* insumpsisse auctor est *Manettus*; atque ipsemet in iisdem *Commentariis* supra biennium ab eodem se fuisse institutum tradit. Cum autem Florentiam reliquisset, & Mediolanum ad Imperatorem suum se contulisset *Chrysoloras*, ne id, quod ex praeceptore acceperat, dedisceret, sed potius augeret, in graecorum librorum versione elaborare coepit, sermonemque *Basilii ad discipu-*

cipulos instituendos, tam apte, atque ornate transtulit, ut summam nominis gloriam consequutus sit. Sed cum res domi angusta ejus conatibus obstaret, inopia pressus ad juris civilis cognitionem se referre necessitate coactus est. Inter haec *Poggius Bracciolinus* maxima cum *Leonardo* nostro familiaritate conjunctus a *Bonifacio IX.* tunc Pontifice Romam evocatus, non multo post, anno scilicet 1403. Epistolarum Apostolicarum scriptor factus est: cumque an. 1404. diem obierit *Bonifacius*, suffectusque fuerit *Innocentius VII.*, tunc *Leonardus Poggium* per litteras obtestatus est, ut aliquid sibi munus in Romana Curia cum utilitate, honestateque conjunctum compararet. Ut amici postulationibus satisfaceret *Poggius* duorum praesertim opera, qui Pontifici proximi erant, utebatur, ac *Leonardum* extollendo, ejusque scripta eisdem ostentando id adsecutus est, ut ille licet ignotus Romam accerseretur. *Poggii* litteris Romam accitus ad VIII. Kal. Apriles ad Urbem pervenit, ut ipsemet scripsit ad *Colucium Epist.* 1. *Lib.* 1., quod incidit in an. MCCCCV., non in an. MCCCCIV. ut *pag. XI. Poggian.* tradit *Jacob. Lenfantius*, eumque secutus Cl *Fabricius Lib.* 2. *Bibl. Med.*, & *Infimae Latin.* Nam mense Martio an. MCCCCIV. vivebat adhuc *Bonifacius IX.*; *Innocentius* vero *VII.* an. MCCCCIV. mense Octobri Pontifex electus est. Ut primum Pontificis adeundi copia facta fuit, eidem se exhibere non omisit, qui adeo junior *Innocentio* visus est, ut rumor per Urbem diffunderetur, a Pontifice ob aetatem rejectum fuisse. Romae tunc versabatur *Jacobus Angeli* filius, quem *Jacobum Angelum Rinuccinum fuis.* ex Cod. MSs. *Bibl. Regiae* innuit *Labbeus suppl. VIII. Bibl. MSs.* pag. 317., & ex *Labbeo Lib. IX. Bibl. med. & Inf. Lat. Cl. Jo. Albertus Fabricius*. Quisquis is sit (nam *Jacobum*

An-

Angelum apud *Labbeum* sejungendum arbitror a *Rinuccino*, intelligendumque de *Alamanno*) summam graecae linguae cognitionem habuit, quam sub *Chrysolora* Florentiae hausit, ac *Cnei Pompeii* vita ab eo traducta exstat in *Bibliot. Mediceo-Laurentiana Plut. LXV. Cod. membr. num. XXVII.* adservatque *Bibl. Marciana* in Cod. membr. *Cosmographiae Ptolemaei Libros VIII*, quos *Jacobus Angeli* e graeco transtulit, ac *Beato Papae Alexandro V.* nuncupavit. Summa quoque eloquentiae vi praestitisse testatur elegantissima epistola, quam ad *Emmanuelem Chrysoloram* praeceptorem suum de *Gregorii XII.* electione conscripsit, atque ea adhuc delitescit in *Bibl. Sanctae Crucis Plut. XXII. Cod. membr. num. IX.*, ejusque meminit *Tom. 1. Itin. Ital. pag.* 162. vir eximius *Joann. Mabillonius*. Is itaque graecis, latinisque litteris probe instructus, & *Leonardo* natu major, & quadriennio jam solido in Curia commoratus acerrime petere incoepit, nihilque intentatum omisit, ut ipse dignitatem adipisceretur, animumque Pontificis adeo ambiguum reddidit, ut mensis fere totus elaberetur. Interea litterae ex Gallia a Duce Biturigensium ad Pontificem adlatae fuerunt. Tum Patres eum cohortati sunt, ut respondendi provinciam ambobus committeret: ita enim cogituros, uter utri praestaret. Quid postea factum sit, ex ipsius *Leonardi* verbis ad *Colucium Epist. II. Lib. I.* scribentis audiamus. *Rescripsi*, inquit, *uti praeceptum fuerat, biduoque post constituto tempore meae illiusque litterae Pontifici, Patribusque recitatae sunt. Quibus lectis quantum interesse visum sit, nescio: illud tantum scio, fautores illius, qui tam arroganter illum michi praeferebant, aperte jam confiteri, se falsa nimium opinione ductos errasse. Pontifex certe ipse michi statim gratulatus,* re-

rejecto illo, me ad officium dignitatemque recepit. Haec *Leonardus* ad *Colucium:* qui ubi hoc accepit epistolam quamdam *Innocentio* scripsit, quae in aliquibus Codd., & duabus Vett. Edd. est tertia Libri primi, in eaque Pontifici gratias agit, alumnumque suum pluribus commendat. Errat Cl. *Niceronus*, dum *Tom. XXV. Memor.* eamdem a *Colucio* scriptam innuit, cum nondum dignitatem adeptus esset *Leonardus:* Falsa quoque effingit *Varillasius*, qui *Lib. IV. Florent. Anecd. pag.* 161. testatur, Romanam Curiam indiguisse *Leonardi* nostri propter negocia, quae cum Orientalibus Episcopis tractabat; ideoque Romam accitum fuisse. Nam si res ita se haberet, nunquam dixisset *Poggius multas ac graves contentiones a se susceptas adversus quosdam, qui illud idem summopere ambiebant*. Dum Romae esset, nonnullas ad *Colucium* exaravit epistolas, quae *Lib. I.* leguntur, interque alias commemoranda est *Epist. IV.*, qua eum certiorem fecit de proelio, quod cum *Innocentio VII.* gesserant Romani. Decipitur *Lenfantius*, dum in *Epist.* ad *Cl. de la Motte pag.* 135., de qua supra mentionem fecimus narrat, *Colucium* a *Leonardo* monitum fuisse de tumultu, qui in electione *Innocentii VII.* accidit. Nam nondum Romam viderat *Leonardus*, dum *Innocentius VII.* electus est. Mense Augusto an. 1405. cum Pontifice Viterbium profectus est, ut colligitur ex *Epist. V. Lib. I.*, ibique per litteras cum *Colucio* disceptavit, quonam modo veteres, ac praesertim Homerus rebus, personisque nomina imposuerint. Duas illas epistolas idem *Lenfantius pag.* 136. ejusdem Epist. scriptas ad *Poggium* fuisse perperam tradidit, quum ad *Colucium* scriptae sint, qui Florentiae versabatur; *Poggius* vero utpote *Leonardi* collega in eadem urbe erat, ita ut nihil esset opus epistolis, sed prae-

ſentem alloqui poterat *Arretinus*. Quum autem Viterbii aegrotaſſet, & ad *Colucium* ſcribens tamquam apud parentem queſtus eſſet, quod *nec vina, nec medicos, nec aliud quicquam aegrotantibus aptum in ea urbe reperiſſet*, ab eodem acerrime reprehenſus eſt, quaſi afficeretur circa corporis voluptates. Epiſtolae initium, quam ſcripſit *Colucius*, tale eſt: *Linus Colucius Leonardo Cecco Arretino Salutem*, *&c.* Reſcripſit *Lonardus* paululum ſubiratus, ejusque epiſtolam ex Cod. MSs. nunc primum *Lib. X. numer. VIII.* edidimus, quae incipit. *Vereor mi Coluci, ne te poenituerit*, *&c.* Conſule *ep.* X. *Lib I.*, in qua *Nicolum* de hac re certiorem fecit. Eadem, quae nos, adnotavit pag. 132. ſeq. *Ep. ad Cl. de la Motte Lenfantius*, ſed Romae, non Viterbi aegrotaſſe perperam, & contra ipſius *Leonardi* verba contendit. Illa igitur cauſa fuit, quae mutuam familiaritatem, tot officiis inter Leonardum, & Colucium confirmatam diſtraxerit. Menſe Martio an. 1406. Romam repetiit Pontifex, quem *Leonardus* ſecutus eſt, quumque arma adverſus *Innocentium* rurſus ſumeret Romanus Populus, imminerentque hoſtium copiae, *ſe auxiliorum convocandorum cauſa in Picenum, & Gallicum agrum dimiſſum fuiſſe* ſignificat *Nicolio in Epiſt. XI. Lib. I. Romae VIII. Idus Aprilis*, ut ad calcem epiſtolae legitur. Ariminum reliquerat, & Caeſenam verſus contendebat, cum ei adlatus eſt nuncius de obitu *Colucii*, *quo ego audito*, inquit ille, *ita mente concidi, ut poſt longum ſpacium vix me recipere valuerim. O me infelicem, qui tali parente orbatus ſim?* Flebilibus hiſce modis praeceptoris, ac parentis ſui mortem deflet in *Ep. XXII. Lib.* I. quam ad *Nicolaum* miſit. Romam reverſus ejusdem *Colucii Laudationem* elucubrare coepit, & *Nicolio* adhortante procedebat ſane opus ſatis luculente.

te.

te. Interea *Innocentius* Pontifex, qui *Leonardi* virtutem cognoverat, eidem Episcopatum ultro obtulit, quem ille respuit. Adi *Epist. XI. Lib.* 2. *ad Colucii* filios scripta. Aliis quoque titulis, atque honoribus ab eodem Pontifice affectum fuisse testatur ipsemet in *Comment.* Exeunte an. 1406. diem obiit *Innocentius VII.*, evectusque fuit ad Pontificiam dignitatem *Gregorius XII.* qui votum suum, ac jusjurandum, quod pro tollendo Ecclesiae schismate fecerat, *Benedicto XIII.* adversario Pontifici per litteras nunciare, eumque ad pacem invitare debuit. *Harum litterarum cum de industria cunctis his, qui peritiores haberentur, mandata cura fuisset, tamdemque scripta seorsum cujusque Pontifici, Patribusque recitarentur, Arretina civitas, quam nonnulli contemnendam putant, judicio omnium palmam tulit, junior inter seniores, nova inter veteres, ac diu exercitatos.* Quae *Leonardi* verba sunt in *Ep. VI. Lib.* 2. ad *Nicolaum* scribentis. Increbescente itaque *Arretini* nomine, *Nicolaus Nicolus* per epistolam Decembri Mense an. 1406. scriptam *Leonardum* hortatus est, ut Cancellarii munus peteret. Florentinorum enim Respublica *Benedictum Fortinum Colucii* successorem amiserat. *Illud* (respondit *Leonardus* X. Kal. Januarias ejusdem anni) *ante omnia praemisisse velim, quoniam de morte successoris Colucii per tuas litteras admones, me, nec si praesens essem, candidatum profiteri velle, nec absentem cupere, ut meum nomen per suffragium edatur.* Quamobrem Pontifici adhaerens an. 1407. Mense Septembri Senas profectus est, quumque *Antonius Casinus Senensis* Canonicus tunc Florentinus, atque Ecclesiae Praepositus Fesulanae ad Episcopatum Pisauri sublatus esset, Canonicatum Florentinum, ac Praepositutam Fesulanam pro se petiit, quae petenti a Pontifice concessa sunt, ut de-

prehenditur ex *Ep. XI. Lib. II*, quam adire operaepretium est. Atque ea, ut opinor, causa fuit, qua impulsus Cl. *Oudinus* in *Indice Chron. Script. Eccles.* de *Leonardo* notaverit. *Presbyter*, *Summorum Pontificum Secretarius*. Quae cum ita sint, lapsus est *Niceronus*, dum *Tom. XXV. Memor. Oudinum* reprehendit, quod *Leonardum* Presbyterum nuncuparit, contenditque, numquam clericorum habitu indutum fuisse ea suffultus ratione, quod uxorem duxerit. Sed dubium non est, quin Leonardus clericali habitu processerit illo saltem tempore, quo Canonici titulo insignitus fuit. Nam exeunte Mense Octobri an. 1408. nondum se Canonicatu abdicaverat, quem postea *Salutato Colucii* filio contulit, pro quo illud Ecclesiasticum Beneficium quaesierat, moraque quadam interposita eidem, ut diximus, concessit. *Jacobus Lenfantius pag.* 134. *Ep. ad Cl. de la Motte*, quum verba faciat de his duobus Beneficiis, quae *Salutato* comparaverat *Arretinus*, ita scribit: *Il demanda pour lui-même au Pape, ce qu'il ne pouvoit obtenir pour son ami absent, & il lui procura deux Bénéfices considérables l'un à Florence, l'autre à Pesaro Ville de l'etat de l'Eglise, qui venoient à vaquer par la promotion d'un autre à l'Evêché de Fiesole*. Haec *Jacob. Lenfantius*, qui quantum a vero aberret, ex ipsa *Leonardi Epist. XI. Lib. II.* disci potest, ubi haec plenius enarrat. Nam *Antonius Casinus*, qui Episcopus creatus fuit, non ad Fesulanam Dioecesim, sed Pisaurensem assumptus est. Praeterea nullum ex Beneficiis duobus, quae *Leonardo* concessit Pontifex, Pisauri erat, sed ambo Florentiae, Praepositturam puta Fesulanam, & Canonicatum Florentinae Ecclesiae. Addit ad haec idem *Lenfantius a Bonifacio IX.* tunc Pontifice ea impetrasse. Sed hoc puerile est, quum *Bonifacius IX.*

Ec-

Ecclesiae gubernacula tractarit ante *Innocentium VII.* eo videlicet tempore, quo *Leonardus* Romam non dicam viderat, sed ne cogitarat quidem. Sed ad instituta pergamus. Senis cum *Gregorio XII.* egressus, Lucam an. 1408. Mense Januario adcessit, quumque omnes fere Patres, ac plerique ex Curialibus *Gregorium* reliquissent, ipse cum nonnullis aliis Pontificem Senas repetentem Mense Julio ejusdem anni comitatus est. In hac Urbe *Leonardus* agere coepit cum *Poggio*, qui Florentiam profecturus erat, ut suo, amicorumque usus consilio curaret, ut in patriam revocaretur, idque etiam a *Nicolao Nicolio* per litteras Senis XV. Kal. Octobribus scriptas postulavit: *sed omnem*, inquit, *bujusmodi deliberationem in reditum meum a balneis reservo*. Constituerat enim ad VI. Idus Octobres ad aquas Petriolanas (mendose in textu Puteolanas) lavandi causa proficisci. Ad has profectus maximo cum honore exceptus fuit a Senensibus, quod ipse commemorat in Epist. dat. *Florentiae VIII. Kal. Decembres* 1438, qua unum Politicorum volumen Senensi Magistratui misit. *Dona siquidem*, ait ille, *& munera vel magno alicui Domino congruentia antecessores vestri tunc in Magistratu amplissimo constituti summa cum humanitate, summaque benivolentiae significatione usque ad ea loca michi trasmittere dignati sunt, ac tanto me honore affecere, quantus est pusillum hominem a Civitate maxima publice honorari*. A Balneis reversus Arretium Kal. Decembribus se contulit, ubi cum per dies multos Poggii litteras, a quibus totus pendebat, frustra expectasset, Ariminum contendit, quo confugerat *Gregorius* Pontifex. Nam *praestare censuit, ut vulgo dici solet, ruere semel, quam semper pendere*, ut scripsit ipsemet *Poggio Ep. XVII. Lib. X.* quam nos ex *Cod. Chart. Marii Flori* nunc primum

 pro-

protulimus. Cum Arimini esset, misit X. Kal. Martias an 1409 ad *Nicolaum Nicolum* epistolam elegantissimam, in qua vetustatis reliquias, quae ea in urbe supererant, diligentissime recensuit, & ad calcem adjecit praestantissimam laudationem *Caroli Malatestae* ejusdem civitatis Principis, cum quo maximam familiaritatem habuit, ille vero eo amore, ac benevolentia *Leonardum* prosequutus est, ut hic in *Ep. VII. Lib. VI. ad Attum Militem* testetur *ita cum eo vixisse, ut neque mensa, neque venatio, neque studia litterarum ipsum ab eo sequestrarent. Qui*, sequitur ibidem, *peractis ad occasum venationibus ita redire Ariminum solebamus, ut duobus vel tribus passuum millibus disputando summis interdum contentionibus, ac desperatis prope clamoribus certaremus*. Quae quidem verba cum Cl. V. *Jo: Georgio Schelhornio* nota essent, miror equidem, qua ratione impulsus *Tom. 3. Amoenit. Litter. pag.* 225. *seq.* ex MSs. Cod. *Bibl. Krafftianae* ediderit *Leonardi Aretini in Carolum de Malatestis propter derogationem statuae in memoriam Maronis factae invectivam*. Nam quamvis MSs. Codex *Aretini* nomen prae se ferret, ejus tamen auctorem discere poterat *Schelhornius* ex *Chronico Philippi Forsti* vulgo *Bergomatis*, qui pag. 375. de *P. Paulo Vergerio* seniore verba faciens, ejusdemque opera recensens: *Adversus*, inquit, *Sigismundum* (lege *Carolum*) *Malatestam, qui Maronis statuam e foro Mantuano dejici fecit, nobilem edidit invectivam*. Eam vero *Pauli Vergerii* elucubrationem esse aperte indicat Cod. MSs., qui exstat in *Bibl. Lipsiensi*, cujus indicem adornavit *L. Joachimus Fellerus Cygneus* apud quem pag. 295. legitur: *Petri Pauli Vergerii invectiva in Carolum Malatestam, qui Virgilio, & cunctis Poetis detrahebat*. Porro testatur Cl. *Muratorius Tom. XV. Script. Ital. pag.* 112. eamdem olim

se

se legisse in MSs. Cod. *Bibl. Ambrosianae* post *Leonardi Arretini Librum de Institutione adolescentium ad Ubertinum Carrariensem*, eamque ita fuisse inscriptam: *Invectiva contra Karolum de Malatestis pro eversione, & destructione statuae Virgilii Mantuani Poëtarum maximi*. Itaque etsi auctoris nomen desideretur, tamen in fine haec leguntur: *Bononiae XIV. Kal. Octobris MCCCXCII. Petrus Paulus Vergerius de Giampietris de Sarnano*. Ex quibus verbis deprehenditur, & quis eam elucubraverit, & locus ubi elucubrata fuerit, & annus, ac mensis, quibus eadem prodierit. Quin imo quum idem *Muratorius Tom. XVI. Script. Ital.* ex MSs. Cod. *Bibl. Estensis* orationes ejusdem *Vergerii*, atque epistolas edidisset, epistola prima est: *De Virgilii statua Mantuae eversa per Carolum Malatestam ad Ludovicum* . . . . ubi *Alidosium* supplet ex Cod. olim Urbinate, nunc autem Vaticano Vir ille Celeber. Quamobrem deceptus est Clar. *Fabricius*, qui *Lib. II. Bibl. Med. & Inf. Lat. Schelhornium* sequutus pag. 803. inter *Leonardi* opera illam invectivam enumeravit, erraruntque etiam Cl. Duumviri *Edmundus Martene*, & *Ursinus Durand*, qui *Tom. III. Vet. Monument.* pag. 868. eamdem sub *Guarini* nomine ediderunt. Sed ut ad *Leonardum* redeamus, quum Arimini vitam duceret, ac *Gregorio XII.* adesset, non quod illam causam probaret, sed propter jus quoddam familiaritatis, a quo tantummodo se detineri fatebatur, gravissimo Florentinae Civitatis decreto Florentiam revocatus est, quo cum pervenisset, per crebras litteras a S. R. E. Cardinalibus evocatus, Pisas ad III. Nonas Apriles ejusdem anni 1409. commigravit. Celebrato Concilio Pisano, electoque *Alexandro V.* huic quoque Pontifici operam suam praestitit, cum quo per autumni tempus Pisis abiens, Pistorium concessit, ibique tota

hyeme commoratus circa initia veris anno 1410. Bononiam cum eodem profectus est. Paulo post e vita decessit *Alexander V*, suffectusque *Balthassar Cossa*, qui *Johannes XXIII.* nuncupatus est, apud quem quum eo ipso Epistolarum scribendarum munere fungeretur, eodem anno 1410. in Cancellarium a Populo Florentino accitus est. Tradit Clar. *Niceronus Tom. XXV. Memor.*, *Leonardum* a Florentinis evocatum fuisse, tum cum *Johannes Pontifex* Bononiam properabat. Sed hoc a veritate abhorret; nam *Johannes* Bononiam profectus est an. 1413 exeunte: Leonardus vero an. 1410. Cancellarii munus adeptus est. Itaque scribere debuerat *Niceronus*, *Leonardum* Florentiam invitatum fuisse, tum cum *Johannes* Bononiae morabatur: quod etiam his verbis confirmat Poggius: *Sed cum Johannes esset Bononiae*, *Leonardus accitus est a vobis in Cancellarium*. Sed tum propter novi exercitii difficultatem, tum majoris spem emolumenti paucis mensibus Reip. inservivit, abdicatoque Cancellarii munere ad priorem vitam rediisse, Romamque, in qua *Johannes* Pontifex aderat, regressum fuisse testatur idem *Poggius*. Porro *Johannes* Bononia Romam se contulit circiter mensem Aprilem an. 1411. itaque necesse est, ut post mensem eumdem anno 1411. ab illo munere se abdicaverit *Arretinus*. Scribit *P. Niceronus* V. Clar. Tom. *XXV. Memor.*, antequam Romam rediret, uxorem duxisse: sed hunc refellit *Poggius: Romam* inquit, *in qua Johannes Pontifex aderat*, *profectus est*. *Pauloque post uxorem ducit adolescentem optimam*, *ex qua unicum filium suscepit*, *quem moestum*, *& sordidatum*, *flentemque videtis*. *Tum ad Urbem rediens*, *&c.*. Itaque paulo post quam Romam redierat, Florentiam rursus venit, inde Arretium, ubi uxorem duxit adolescentem nostrae civitatis, ut *Jan-*

notti

notii verbis utar, primariam. Ex epistola XVII. Lib. III. ad XV. Kal. Apriles Poggio scripta, ubi de suarum nuptiarum impensis agit, colligitur Januario mense, aut Februario an. 1412. nuptias celebrasse. Urbi post haec se restituit, & exeunte an. 1412. filium suscepit, quem *Donatum* ab eo fuisse nuncupatum didici ex Cod. Chart. *Bibl. Laurentianae Plut.* XXXXIX. num. XIIX. ubi exstant *M. Tullii Ciceronis ad Atticum Lib. XVI.*, ad quorum calcem legitur: *Hic Liber est Colucii Pierii de Stignano; post Donatus Acciajolus emit a Donato Aretino Leonardi Filio*. Quae cum ita se habeant, lapsi sunt *Volaterranus*, *Jovius*, *Vossius*, *Baelius*, *Hankius*, aliique, qui tradunt *Leonardum* uni pecuniarum contrahendarum studio deditum caelibem decessisse, castigandusque etiam *Julius Niger*, dum pag. 119. *Script. Florentinorum* scribit, in ea, quam diximus, epistola non de *Leonardi*, sed ejus filii nuptiis agi. Roma a Ladislao capta an. 1413. Florentiam cum Pontifice se contulit, & apud Cl. *Muratorium Lib. II. Antiq. Estensium* pag. 183. diploma exstat *Johannis XXIII.* ad *Nicolaum III. Marchionem Estensem*, cui subscriptum videas *L. de Aretio*, datumque est *apud Sanctum Antonium extra muros Florentinos VIII. Kalendas Novembris Pontificatus nostri* (idest *Johannis XXIII.*) *anno quarto*. Namque propter factiones Pontifex intra urbem invitatus non fuit, sed in suburbano Episcopi resedit. Quamobrem ex hoc diplomate perspicuum est, *Leonardum* exeunte Mense Octobri an. 1413. Florentiae adhuc transegisse; pauloque post principio hyemis Florentia Bononiam abiit, mox in Galliam Cisalpinam cum Pontifice profectus Placentiam primum, inde ad Laudensem urbem, postea Cremonam, ac postremo Mantuam cum eodem concessit, exactaque hyeme tota Pontifi-

tificem Bononiam repetentem an. 1414. sequutus est, ubi aestatem traduxit. Circiter Kal. Octobris ejusdem anni Bononiam reliquit, ac per Veronensem Tridentinumque agrum transmissis Alpibus Constantiam contendit. Quumque in eam Germaniae civitatem pervenisset, II. Kal. Januarii epistolam scripsit ad *Nicolum*, quae exstat *Lib. IV.* num. *III.* ubi & itineris sui historiam, & vetusta monumenta, quae Constantiae repererat elegantissime describit. Sed quum perspiceret multa pericula iis impendere, qui *Johannem XXIII.* sequerentur, Curiam Curialesque res deseruit, Constantiaque aufugiens ad II. Idus Martias an. 1415. Florentiam rediit. Narrant *Julius Niger*, *Albertus Fabricius*, omnes denique, qui Virorum inlustrium vitas litteris mandarunt, tunc a Florentino Populo Cancellarium electum fuisse. Quod falsum esse ostendi potest ex verbis *Jannotii Manetti*, qui tradit, paucis post annis, quam Florentia abierat *Martinus Pontifex V.*, *ad dignissimum publicarum Epistolarum officium universo Florentini Populi consensu delectum* fuisse. Porro constat, *Martinum V.* Florentiam venisse Mense Februario an. 1419., ac decessisse Mense Septembri an. 1420., ita ut ex his pateat, paulo post an. 1420. illud munus adeptum fuisse. Neque vero id probandum est, quod comminiscuntur nonnulli alii, se a Pontificiis epistolis scribendis tunc abdicasse. Docet enim idem *Manettus*, quod *continuatis Sacrosancti Pontificatus successionibus per triginta circiter annos in eorumdem divinorum, ut ajunt, arcanorum Magistratu magna cum nominis sui gloria, nec minori etiam emolumento feliciter perseveravit*. Itaque quum an. 1405. Epistolarum Pontificiarum Magister ab *Innocentio VII.* creatus fuerit, necesse est, ut usque ad annum circiter 1435. Secretarii, ut ajunt, Apostolici dignitatem retinue-

tinuerit. Ad II. Idus Martias Florentiam, ut diximus, reversus, *utebatur solacio cum studiorum, quae longo intermissa spatio avidissime repetebat, tum etiam familiarium antiquorum*, ut ipsemet fatetur in *Epistol. XI. Lib. IV. ad P. Mianum*. Inter alia, quae incoepit, *Libros XII. Florentinae historiae* scribere adgressus est, eosque Januario mense an. 1416. jam exegerat, ita ut novem mensium spatio eosdem elucubraverit. Quare ut aliquo beneficio *Leonardi* industriae gratias rependeret Florentinorum Respublica, *civitate & certa census quantitate, quae etiam ad filios manaret donatum fuisse* auctor est *Poggius*, eamque, ut *Manetti* verbis utar, civilitatem an. 1416. *Cosmi* praecipue *Medicei* opera consequutus est. Hinc in illa, quam supra memoravimus, *invectiva in Maledicum Nebulonem* inquit *Leonardus: Nam quod Florentinus es civis, in eo sane parem te michi esse constat*. Et in *Cod. Chart. Bibl. Mediceo-Laurentianae Plut. LII. Num. V.* numquam *Leonardus* Arretinus, sed Florentinus nuncupatur: Videlicet: *Leonardi Florentini Isagogicon, Leonardi Florentini Laudatio Johannis Strozae, Oratio Leonardi Florentini pro se ipso*, & nonnulla alia his similia. Per ea tempora *Poggius* Germaniam peragrans, nonnulla classicorum, ut ajunt, auctorum opera in lucem protulit, inter quos integer *Quintilianus* repertus est. Prius enim vix mediam ejus partem, & eam ipsam laceram habebant, omniumque optimus *Fabii* Codex is putabatur, qui a *Gasparino Barzizio Bergomensi Grammatico* suppletus fuerat. Hujus Poggiani thesauri compos factus, in eodem emaculando elaborare coepit. Possidebat enim vetustum quemdam *Fabii* Codicem, ubi permulta continebantur, quae deerant in MS., quem repererat Poggius. Vide *Epist. IX. Lib. IV.* Quum

an.

an. 1419. Florentiam, ut diximus, venisset *Martinus Pontifex V.*, huic quoque operam addixit suam, effecitque, ut omnem indignationem, quam propter cantilenam puerorum nescio quam in Florentinam Remp. conceperat Pontifex, prorsus deponeret. Quamobrem *Leonardi* eloquentiam obstupescens tanti eum fecit, ut an. 1420. Florentia proficiscens magnis praemiis, atque ingentibus pollicitationibus eumdem pellexerit, ut secum Romam contenderet quod numquam impetrare potuit. Interea An. 1426. Florentiam venit *Dominicus Capranica* ab eodem *Martino V.* Orator, qui Florentinum Populum ad pacem cum Duce Mediolanensium ineundam cohortatus est, petiitque, ut Respublica ad Pontificem Oratorem mitteret. Ad id munus obeundum delectus est *Leonardus*, qui, ut scribit *Ammiratus*, die XXXI. Maii Romam profectus est. In *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. XV.* adservatur: *Clarissimi, atque eloquentissimi viri Leonardi Aretini Oratiuncula ad Summum Pontificem Martinum Quintum incipit. Lege feliciter.* Haec oratio ea est, quam habuit tum cum primum Pontificem adlocutus est, cujus etiam meminit V. Cl. *Philibertus de la Mare*, ac numquam in lucem prodiit. Denique Florentiam reversus, an. 1427. die XXVII. Novembris, quum minime gentium suspicaretur, ut ipsemet ad *Bojardum* scripsit, litterato ex ocio invitus, ac repugnans jussu Civitatis negociis publicis praefectus est: vel ut *Manettus* ait: *a Praesidibus, qui forte eo tempore administrandae Reip. gratia praesidebant, magno cum honore, atque ingenti emolumento ad dignissimum publicarum epistolarum officium universo Florentini populi consensu delectus est.* Alia quoque civitatis munia obivit, quae his verbis recenset *Poggius*: *Functus est etiam summis Magi-*

stra-

stratibus civitatis. Nam bis ex Decemviris summo civium favore factus fuit, Vexillumque societatis tribus gessit, ac ex Prioribus unus creatus est. Ad id quoque, quod praecipuum est in civitate Vexillum pervenisset, nisi mors vivendi finem attulisset. Haec ille: nunc autem *Manettum* eadem recensentem audiamus. *Unde*, inquit, *inter ceteros ejus Magistratus, & publicae civitatis nostrae custodiae praestitisse, & ter in Decemviratu etiam fuisse, & demum in summa dominationis nostrae dignitate praesedisse cognovimus.* Adnotat *Laurentius Bonincontrius* ad anno 1440. *Initio veris anni* 1440. *decem Baliae viri praestantes Florentiae creantur. Neque enim erat expediens mediocribus viris, sed exercitatis tantam rem committere. Itaque Nereus Capponius, qui quinquies ante eum Magistratum gesserat, Cosmusque Medices, & Angelus Acciajolus eques & Leonardus Brunus Arretinus fuere.* His aliisque publicis muneribus summa cum laude perfunctus diem obivit supremum annum 1444., haeredemque reliquit *Donatum* filium, ut patet ex apographo ejus Testamenti, quod adservatur in Cod. 1255. *Bibl. Strozianae*, incipitque: *Clarissimus, & illustris vates, & Orator insignis Dominus Leonardus quondam Francisci Bruni de Aretio civis Florentinus, &c. Leonardi* mortem eo, quo diximus, anno accidisse probat *Tom. IX. Ephem. Venet.* Cl. *Apostolus Zenus* ex *Ammirato*, qui *Francisco Venturio Vexillifero* denatum scribit. Idem ostendit *Jo: Campisii* Epistola ad *Aeneam Sylvium*, quae est inter Sylvianas CLXXII. *Ex hac schedula*, scribit ille, *mortem Leonardi accipies Aretini*. Porro ea scripta est Romae an. 1444.. His adde *Laurentium Bonincontrium* in Annalibus Miniatensibus: *Insequens annus* 1444. *multo turbulentior fuit. Leonardus Brunus in initio veris moritur vir omni laude di-*

dignissimus, *litterarum etiam Graecarum peritia singularis*, *laureamque suscepit in morte*. Dissentire tamen videtur V. Cl. *Mattheus Palmerius*, qui in *Libello de Temporibus* ad an. 1443. haec habet: *Leonardus Brunus historiographus Florentiae moritur II. Idus Martii aetatis suae an. LXXIV.* quae quidem verba retulit etiam *Tom.* I. *Itin. Italici* Vir eximius *Jo: Mabillonius*. Sed si quis recte ponderet, eadem cum superioribus *Palmerium* sensisse deprehendet. Quanta vero celebritate *Leonardus* a Florentina Rep. elatus fuerit, nos edocuit in *Vita Jannotii Manetti Naldus Naldius*, quem audire operae pretium est. *Placuit nonnullis hominibus doctissimis, qui in consilium adhibiti fuere, revocare quamdam consuetudinem desuetumque sepeliendi morem, qui apud priscos longe antea viguisset, ut Leonardum pro summo ejus ingenio, summaque doctrina laureola donarent, orationeque Funebri pro concione habita vita ejus celebraretur, ut & ipsum merita laudatione honestarent, & ceteri ad decus, & gloriam excitarentur. Haec autem provincia hominis exornandi Jannotio demandata est, qui & orationem scripsit cum omni elegantia, & copia, illamque habuit ex loco editiore ad caput pheretri, quo Leonardus jacebat indutus sericam vestem colore ferrugineo, supra pectus ejus apposito Libro, quo ille Historiam Populi Florentini magna sua cum laude prosecutus fuisset. Ubi vero ad locum pervenit orationis, quo significaretur decreto publico Leonardus summo esse afficiendus honore, donandusque pro summis ejus meritis laurea corona, Orator ipse suis manibus eam Leonardi capiti adposuit, frontemque cinxit lauro Apollinea spectante universo Populo Florentino, quum omnes minores praeter summum, qui minus accesserat, ne pro majestate summa funere cujusquam pollueretur, Magistratus adessent. Quin etiam Legati complures ad-*

adfuere, qui a Regibus diversis, ac Principibus multis Christianae Reip. ad Pontificem summum, qui tunc Florentiae morabatur, missi essent. Praeterea docti omnes in quocumque litterarum genere, qui Pontificalem sectabantur Curiam, attente Jannottium orantem audiverunt. Haec de *Leonardi* funere *Naldius*. Negat *Ammiratus* ea caussa laurea donatum fuisse, quod Poëta esset, contenditque nulla umquam poëseos laude floruisse. Optimum tamen fuisse vatem innuere videtur *Jo: Marrasius in Epigr.* ad *Leonardum*, quod MS. exstat *Plut. XXXIV. Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num. LIII. & Cod. Chart. Num. L.* ubi *Leonardum* adloquens inquit:

Te sequor: es vates toto celeberrimus orbe,
Orator summus, Rhetor in arte prior.
Arretine fave: te tamquam numen adoro:
Namque tibi placidam cessit Apollo lyram.

Apostolus Zenus V. Cl. *Tom. IX. Ephem. Venet.* testatur se vidisse alicubi nonnulla *Leonardi* nostri Italica carmina, quae nil, nisi vulgare quiddam redolerent. In *Bibl. Mediceo-Laurentianae Plut.* XXXXIII. *Cod. Chart. num. XVII.* adservatur: *Domini Leonardi de Aretio de felicitate hominum.* Initium tale est:

Lunga quistion fu gid tra vecchi saggi,
Et ancora nel Mondo sen contende,
Per qual Uom meglio intende,
Che sia felicitd, en che consista.
Furono alcun, che vinti dagli raggi, ec.

Quam quidem elucubrationem ex *Cod.* 581. *Bibl. Chisianae* edidit *Jo: Crescimbenius Vol. III. Poes. Italicae Par. II. Lib. V*, exstatque etiam in *Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. IV. Cod. Chart. num. XII.* Codex quoque membranaceus *Marchionum Guadagniorum N.* 119., in quo varia Epigrammata Italica (vulgo Sonetti) ad *Pium II.*, *Eugenium IV.*, aliosque continen-

nentur, mihi exhibuit quoddam italicum epigramma *Leonardi da Rezzo*, quod ita se habet:

Veggio spenta mercè sopra la terra,
E gli intelletti nostri infimi, e bassi,
Di fede, e carità tanto esser cassi,
Che morte fare pace, & fin di guerra, ec.

Hoc vero prodiit inter Poëtas veteres, quos ex *Bibl. Vaticana*, ac *Barberina* edidit V. Cl. *Leo Allatius*, adservaturque etiam in Cod. Chart. *Bibl. Riccardianae Plut. O. Ord. III. Num. XXXII.* In Cod Chart. *Bibl. Laurentianae Plut. XXXXIII. Num. XVII.* delitescit: *Chanzona morale di Messere Lionardo da Rezzo a laude di Venere*: Incipit:

O *Venere formosa, o sagro lume,*
O *salutar fulgore, o alma stella,*
Bella sopr' ogni bella,
Che dal sublime cielo amor diffondi:
Qual lingua, quale stilo, o qual volume,
Qual eloquenzia prisca, over novella,
Può con mortal favella, ec.

Idemque adservatur in *Bibl. Riccardiana Plut. S, Ord. III. Num. XXXXII. Cod. Chart.*, quem evolvere mihi contigit beneficio Cl. Viri *Jo: Lamii* Riccardianae Bibl. Praefecti, qui sedulo de Rep. Litteraria optime mereri pergit. Verum non solum haec, sed etiam alia plura cecinisse auctor est *Manettus*, qui *Leonardum* Florentinorum Poëtarum numero adjunxit, testaturque *eum plura sparsim de variis rebus carmina composuisse, & quidem egregia, quae nondum morte praeventus in volumina redegerat*. Ejus vero cadaver situm est in marmoreo quodam sepulchro, quod adhuc superest in *Templo S. Crucis* addito epitaphio, quod praeter alios *Tom. I. Mus. Ital.* pag. 163. retulit Vir Cl. *Mabillonius*, atque ita se habet:

POST-

POSTQVAM LEONARDVS E VITA MIGRAVIT,
HISTORIA LVGET. ELOQVENTIA MVTA EST.
FERTVRQVE MVSAS TVM GRAECAS TVM LATINAS
LACRIMAS TENERE NON POTVISSE.

Heic addere lubet alterum ab anonymo elucubratum, quod reperi in Cod. Chart. *Bibl. Riccardianae Plut. M. Ord. III. Num. VII*, atque hujusmodi est:

Si merito doctis ornantur tempora lauro:
Impediunt meritas laurea serta comas.
Namque decus nostrae linguae, graiaeque fuisti,
Clarus & orator, clarus & historicus.

LEONARDI BRUNI
SCRIPTA.

HAec sunt, quae de *Leonardi Arretini* Vita edisserenda putavimus, ac prudentes scientesque multa omisimus, quae ex duabus funebribus orationibus paulo infra subjectis erui possunt. Supersunt adhuc opera, quorum magnum numerum elucubravit, & si *Manetto* credas, *in quatuor super octuaginta consistunt*. Pleraque ex his recensuere idem *Manettus*, *Poggius Bracciolinus*, ejusque expilator *Jacob. Filippus Forestus* vulgo *Bergomas*, *P. Baelius*, *Gesnerus*, *Gaddius*, *Oudinus*, *Fabricius*, *Whartonus*, *Niceronus*, *Zenus*, *Niger*, ac praecipue V. Cl. *Philibertus de la Mare Senator* Divionensis, qui amplissimum catalogum an. 1653. publici juris Divione fecit. Sed quum multa nullo ordine recensita, nonnulla vero perperam tradita ab eo sint, novum eorum indicem adornare, nonnullasque vetustas editiones recensere decrevimus. Nunc autem rem ipsam adgrediamur.

I. LEonardi *Arretini Historiarum Florentini Populi Lib. XII.* Horum meminit *Manettus*, *Poggius*, *Bartholomaeus Scala*, *Leodrisius Cribellus*, *Philippus Bergomas*, &c. Hoc opus elucubratum a *Leonardo* fuit an. 1415, ut supra diximus: editumque per *Sixtum Brunonem* Argent. ann. 1610. fol. Per-

peram

peram tradit *Struvius Cap. XXVII. Bibl. Hist.* italice a *Leonardo* scriptum fuisse, ac deinde ab eodem *Brunone* latine versum. MSs. exstat in VII. Codd. partim Chart., partim membr. *Plut.* LXV. *Bibl. Laurentianae*. Ad calcem Cod. V. haec leguntur: *Historiarum Florentini Populi Lib. XII. explicit feliciter. Antonius Marii filius Florentinus Civis, atque Notarius transcripsit Florentiae ex originali idibus Juniis, quo quidem tempore elegantissimus harum historiarum scriptor feliciter obiit. Nam praeter cuncta ornamentorum genera, quibus celeberrimum ejus funus a Populo Florentino egregie prae ceteris, ac mirabiliter ornabatur, nos ad perennem quandam gloriae suae illustrationem publico ejusdem Populi nomine a Jannoctio Manetto, & funebri oratione elegantissime laudatum, & laurea coronatum fuisse conspeximus, atque ad Crucis Templum detulimus lugubre, ac prorsus admirandum, & omnibus quoque saeculis memorandum spectaculum. Valeas feliciter Lector. Liber Petri de Medicis Cosmi filii.* Hi Libri italice traducti a *Donato Acciajolo* an. 1473. prodiere Venetiis eodem anno id testantibus *Jul. Nigro, Fabricio, Nicerono, &c.* Primam tamen versionis editionem ponit Cl. *Maittairius Tom. I. Annal.* ad annum 1476. *XII. Febbrajo*, ut ad calcem ejus editionis legitur, eique adcedit *Poggii* historia italice quoque traducta. Vidi Florentinam editionem an. 1492., quae die V Junii prodiit. Eamdem recudit Venetiis *Sansovinus* ann. 1561., produxitque ad annum 1560. Aliam Venetam ann. 1560. memorant *Oudinus, Fabricius, &c.* Incipit: *Florentinam Urbem Romani condidere a L. Sylla Fesulas deducti, &c.*

— II. Τοῦ Λεονάρδου Ἀῤῥητίνου περὶ πολιτείας φλωρεντίνων. *Leonardi Arretini de Rep. Florentinorum*. Hujus libelli meminit *Volaterranus Lib.* XXI. *Anthrop.* quem ut

††† 2 ho-

hominis Latini non admodum inelegantem adpellat. Inde *Jacob. Foreſtus*, *Voſſius*, *Zenus*, *&c.* Neſciebat *Caſimirus Oudinus Lib. 3. de Script. Eccleſ.*, an hoc opuſculum alicubi exſtaret. Sed adſervatur in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LX. Cod. Chart. Num. XVI.* ut etiam animadvertit in Cat. Cod. MSs. Bibl. ejusdem *Wilhelmus Langius*. Adſervatur quoque in *Regia Pariſienſi Cod.* 3049. ut in *Gloſſ. Med. & Inf. Graecit.* tradit Cl. *Cangius*. In Cod. etiam 1769. *Bibl. Regiae* reperiri teſtatur *Labbeus* in *Bibl. MSſ. Part.* IV. *Sect.* III. *pag.* 47. Idem deliteſcit in Codice Bavarico teſte Cl. V. *Montfauconio*, & *Fabricio*, & Upſaliae in Bibl. publica ex dono illuſtris Viri *Jo: Gabrielis Sparrenfeldii*. Cardinalis etiam *Beſſario* hunc poſſidebat in ſua Bibl., quem poſtea Venetis tradidiſſe patet ex catalogo *Bibl. D. Marci*, quem ex Cod. 2145. *Bibl. Colbert.* edidit Cl. *Montfauconius*. Is nunc exſtat in Cod. Chart. 406. ejusdem *Venetae Bibl.*, ut ex Catalogi nuper editi pag. 198. didicimus. *Philippus* quoque *Tomaſinus* pag. 48. *Bibl. Venet.* ejusdem meminerat. Idem Libellus adſervatur etiam in Cod. Chart. 493. ejusdem *Bibl. Divi Marci*. Vide Adpendicem Catalogi nuper editi pag. 311. *Jo:* quoque *Sambucus* V. Cl. hujus exemplar poſſidebat, quod poſtea in *Bibl. Vindobonenſem* tranſiit, Cod. videlicet Chart. 257. in quarto, ut *Lib. V. Comment.* teſtatur *P. Lambecius*; additque ante V. Cl. *Sebaſtiani Tengnagelii* praefecturam ſublatum fuiſſe. *Philibertus de la Mare* hoc opuſculum ex Codd. exſcripſerat, additaque *Jo: Baptiſtae Lantini* verſione edere meditabatur. Vide *Niceronum Tom. XXV. Memor pag.* 292. Opuſculi initium tale eſt: Ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖς εἰδέναι τὴν πολιτείαν τῆς ἡμετέρας πόλεως, &c.

III. *Leonardi Arretini de Temporibus ſuis libri duo*. Horum meminit *Manettus*, & *Jac. Bergomas*, *&c.* Edi-

Editi fuere primum Venetiis 1475., & 1485. ut testatur *Fabricius*. Praeterea Lugduni apud Gryphium 1539. teste *Oudino*, & *Philiberto de la Mare*, & Argentorati 1610. per *Sixtum Brunonem*, ut *Tom. XXV. Mem.* tradit *Niceronus*; eosdemque recudit ad fidem *Cod. Bergomensis Tom. XIX. Script. Ital.* Cl. *Muratorius*, exstatque haec historia in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LXV. Cod membr. N. XVII. & Num. XIIX, XIX, & XX. Codd. Membr.* ejusdem Plutei: Et in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. Membr. Num. XVI.* & *Plut. M. Ord. I. Cod. Chart. Num. XXII.* & in *Bibl. Ambrosiana Mediolanensi in quarto*, H. XXXVI. Perperam tradit *Fabricius* hos libros ab *Acciajolo* conversos Venetiis an. 1561. a *Sansovino* editos fuisse. Nam ea versio spectat ad Libros XII. Hist. Florentinae. Incipit: *Qui per Italiam homines excelluerint aetate mea, & quae condicio rerum, &c.*

IV. *Leonardi Arretini de bello Italico adversus Gothos gesto Libri quatuor*. Hujus operis meminit *Manettus*, *Poggius*, *Jac. Bergomas*, *&c.* Editum fuit Fulginii ann. 1470. per *Emilianum Fulginatem*, & *Jo: Numeister* teste Cl. *Maittairio Tom. I. Annal. pag.* 70. Inde Venetiis per *Nicolaum Jenson* 1471. testante eodem *Maittairio Tom.* 1. *Annal. pag.* 93. Et cum *Rhenani* praef. Basileae 1531. & Parif. an. 1534. docente *Cas. Oudino*, & *P. Nicerono*, & cum *Zozimo* Basileae 1576. & cum *Agathia*, & *Jornande* Lugd. 1594, ut scribit Cl. *Fabricius*; & Bellovisiis an. 1607. ut tradit *Cas. Oudinus* Lib. 3. de Script. Eccl. pag. 2389, & *Struvius Cap. XI. Bibl. Historicae*. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Codd. membr. Num. X., XIII, & XVII.* Eadem adservatur in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. Chart. Num. VIII.* & in *Ambrosiana* N. LIII., & Q. XXX. testante Cl.

Saxio, &c. Praecedit: *praefatio ad Julianum Caesarinum Cardinalem S. Angeli*. Ea vero incipit: *Etsi longe michi jocundius fuisset, &c.* Historiae autem initium hujusmodi est: *Zenone Romano Principe Imperatore, &c.* Tradit *Jovius*, *Cuspinianus*, *Freberus*, *Crescimbenius*, *Baelius*, *Placcius*, *Jacob. Thomasius*, *Almeloveenius*, *Menagius*, *Fabricius*, aliique omnes, *Leonardum* omisso *Procopii* nomine Libros hos pro suis venditasse, nullique ejus aetatis furtum suboluisse, quoad post *Arretini* mortem plagium detexerit *Christophorus Persona*. Aliam fabellam adsuit *Varillasius Tom. IV. Florent. Anecd. pag.* 162. Nempe cum Gothicam *Procopii* historiam invenisset *Leonardus*, nec alium Cod. MSs. exstare putaret, cum nullus Constantinopoli fuisset adlatus, eumdem Latine versum *Procopii* nomen occulens in vulgus edidit, graecumque codicem flammis tradidit. Sed utrumque falsum est: Neque enim *Christophorus Persona*, ut ipse perperam de se jactavit, primus fuit, qui Gothorum Historiam e graeco *Procopii* expressam fuisse senserit. Nam multo ante id praedicaverat *Poggius* in oratione Funebri: *Ex Procopio*, inquit, *Historiam Gothorum quatuor Libris complexus est*, quae *Poggii* verba, ut *Vossium* aliosque refelleret, adtulit *Lib. IX. Ephem. Venet. Cl. Zenus*, & ex eo *Tom. XXV. Memor. P. Niceronus*. Praeterea ipsemet in *Epist. IX. Lib. IX. ad Job. Tortellium* fatetur, se eam accepisse a *Procopio*. Ejus verba sunt: *De Historia vero quod petis, scias me post discessum tuum IV. Libros de Bello Italico adversus Gothos scripsisse. Scripsi vero illos non ut interpres, sed ut genitor, & auctor. Quemadmodum enim si de praesenti bello scriberem, noticia quidem rerum gestarum ex auditu foret, ordo vero & dispositio, & verba mea essent, ac meo arbitratu excogitata, & posita: eodem item modo*

do ipse noticiam tantum rerum gestarum de illo (*Procopio*) *sumens, in ceteris omnibus ab eo recessi, utpote qui hoc unum habeat boni, quod bello interfuit. Cetera illius sunt spernenda*. Paria habet in *Ep. VI. Lib. IX.* ad *Cyriacum*, quam *Tom. VI. Miscell. ex Cod. Colbertino* edidit V. Cl. *Stephanus Baluzius*, ubi postquam *Libros IV. de Bello Gothico* a se scriptos fuisse significavit, addit: *Est autem haec non translatio, sed opus a me compositum, quemadmodum Livius a Valerio Antiate, vel Polybio Megapolitano sumpsit, & arbitratu suo disposuit*. Itaque nunquam *Procopii* nomen occuluit *Leonardus*, sed palam edixit, se ab eodem sumpsisse, quemadmodum a *Valerio Antiate*, vel *Polybio* sumpserat *Livius*. Porro hanc historiam Italice ann. 1456 transtulit *Ludovicus Petroni Senensis*. In *Bibl. Laurentiana Plut. 61. Cod. Chart. Num.* 1. adservatur: *La Guerra Italiana chontro a Ghoti chomposta per Messer Lionardo d' Arezzo al Reverendissimo P. D. Giuliano Cardinale di S. Agniolo, e dipoi tradotta dal latino in volghare*. Incipit: *Benche a me molto piu giochondo sarebbe stato, &c.* An haec sit Petroniana versio, conferant, quibus ocium est. Perperam *Le Sieur Le Gallois* pag. 169. *Traité des Bibl.* scripsit, hos libros a *Leonardo* gothica lingua promulgatos fuisse. Eamdem historiam gallice quoque editam fuisse Paris. an. 1667. me docuit *Struvius Cap. IX. Bibl. Historicae*.

V. *Leonardi Arretini de Bello Punico Libri tres*. Horum meminit *Manettus Poggius*, ac *Jac. Bergomas*, *&c.* Editum fuit hoc opus Brixiae ann. 1498. ut *Tom. 1. Annal. Typograph.* testatur Cl. *Maittairius* cum hoc titulo: *Polybius historicus de primo bello Punico latine Leonardo Arretino interprete*; & Paris. apud *Ascensium* 1512. cum eodem *Polybii* titulo, & Augustae Vindel. 1537. MSs. exstant hi Libri in

Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Codd. Membr. Num. XI. XII. XIV. XV, & XVI. Ad calcem *Cod. XIV.* haec leguntur. *Leonardus Arretinus edidit Florentiae XVIIII. Kal. Januarias MCCCCXXI.* Adſervantur etiam in Bibl. *Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. membr. Num. XXXI.*, & aliis Codd. In eadem Bibl. reperitur haec hiſtoria Italice verſa, ſic inſcripta: *Commentario della Guerra prima dei Cartagineſi co Romani Plut.* ſcilicet *Q. Ord. III. Num. XXV.* quam quidem verſionem Venetiis editam fuiſſe tradit *Niger*, ac *Niceronus*. Reperitur etiam latine ſcripta in *Ambroſiana H. XXXVII. in quarto* teſtante Cl. *Saxio*. Incipit: *Vereor, ne qui me putent antiqua nimium conſectari, &c.* In *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. N. XXVII.* extat: *Compendium primi belli Punici excerptum ex Libro, quem Leonardus Arretinus compoſuit.* Incipit: *Primi belli Punici a Romanis contra Carthaginenſes geſti, &c.* & *Plut. LXI. Cod. Chart. Numer. XLIV. Leonardo d' Arezzo della prima Guerra Punica.* Initium hujuſmodi eſt: *Parrà forſe a molti, che io vada dietro, &c.*

VI. *Leonardi Arretini Commentarium rerum Graecarum ad Equitem Angelum Acciajolum.* Hoc teſte *Oudino* edidit *Gryphius* Lugd. 1539. Lipſiae etiam a *Joach: Camerario* 1546. prodiiſſe tradit *Fabricius*. Idem Argentorati ann. 1610. per *Sixtum Brunonem* prodiit, ac poſtremo recudit *Tom. VI. pag.* 3392. *Theſ. Antiq. Graec.* Cl. *Gronovius*. MSs. extat in *Laurentiana Plut. LXV. Cod. chart. Num. IX.* & in *Riccardiana Plut. N Ord I. Cod. chart. Num. IX.* & in *Ambroſiana Mediolanenſi* N. LIII. Incipit: *Animadverti nonnumquam, o Angele, te admirari ſolere meam, ut ita dixerim, cunctationem, &c.*

VII. *Leonardi Arretini Iſagogicon moralis diſciplinae ad Galeotum Ricaſolanum.* Hujus meminit *Manettus, &c.*

tus, *&c.* Sic etiam inſcribitur: *Leonardi Arretini Dialogus de moribus ad Galeottum Dialogo parvorum Moralium Ariſtotelis ad Eudemum amicum ſuum reſpondens*. Idcirco arbitror factum, quod in prima editione hoc opuſculum ita ſit inſcriptum: *Ariſtoteles de Moribus ad Eudemum Latine Leonardo Aretino interprete*, *&c.* quod editum fuit Lovanii 1475. *decima Junii*, ut ad calcem legitur. Vide *Maittairium Tom* 1. *Annal. pag.* 113 Prodiit etiam juxta *de la Mare* Pariſ. 1512. & ibidem 1516. per *Aſcenſium*, ut teſtatur *Oudinus*; excuſumque etiam cum *Jacob. Fabri* paraphraſi Moralium Ariſtotelis teſtante eodem Cl. *Oudino*. MSs. extſtat in *Bibl. Laurentiana Cod. Membr. Plut. LII. Num. III. & Num. V. Cod.* pariter *Membr.* & in aliis Codd. *Plut. LXXIX.* & in *Bibl. Riccardiana Plut. N. Ord. II. Cod. Membr. Num. XII.* & *Cod.* 285. *Chart. Bibl. Vindobonenſis*, ut *Lib.* 2. *Comm. Cap. VIII.* teſtis eſt *P. Lambecius*. Incipit: *Si ut vivendi Galeotte, ſic etiam bene vivendi cura nobis eſſet*, *&c.*

VIII. *Leonardi Arretini ad Petrum Hiſtrium dialogorum Libri II.* Horum meminit *Manettus*, *Poggius*, *&c.* Ita etiam hoc opus inſcribitur: *Dialogi duo de diſputationis, exercitationiſque ſtudiorum uſu, & neceſſitate in litterarum genere quolibet*. Ab hoc gemino titulo deceptus eſt Cl. *Oudinus* Lib. 3. de Script. Eccleſ. pag. 2388. & *Julius Niger*, qui illos *Dialogorum* libros ab his diverſos putarunt. Editi fuere illi dialogi Baſileae ann. 1536. per *Henricum Petri* ut tradit *Tom. XXV. Memor. Niceronus*, & Pariſ. 1642. ut teſtatur Cl. *Oudinus*. MSs. extſtant in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & in *Cod.* 2156. *Bibl. Regiae Pariſ.* ut *pag.* 47. *Bibl. MSs. Part. IV. Sect. III.* tradit *Labbeus*. Incipiunt: *Vetus eſt cujusdam ſapientis ſententia*, *&c.*

IX.

IX. *Leonardi Arretini Cicero Novus ad Nicolaum ſuum*. Hujus meminit *Manettus*, *Poggius*, *&c.* Hunc nuncupavit *Leonardus Nicolio*, & in proëmio ait, ſe inchoaſse traductionem *Plutarchi*, ubi de Ciceronis vita agit. Sed quum multa deeſse viderit, *Plutarcho* omiſso *Ciceronis* vitam confecit ex his, quae vel apud Latinos, vel apud Graecos de eodem ſcripta legerat. An haec *Tullii* vita alicubi impreſſa eſſet, ſe neſcire faſſus eſt Cl. *Oudinus*. Sed editam fuiſſe teſtatur *Niger*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Num. I.* & *Cod. Membr. Num.* II. & *Cod. Membr. Num.* X., & *Plut.* LXV. *Cod. Chart. Num.* XXVIII. & *Cod. Membr. Num.* XXVII. *&c.* hoc titulo: *Marci Tullii Ciceronis Vita: Leonardus Aretinus compoſuit: inſcribitur Cicero Novus*. Eadem Italice verſa adſervatur in *Bibl. Riccardiana Plut. Q. Ord. III. Cod. Chart. Num. XV.* Latine etiam in *Bibl. Ambroſiana* N. 165. ut mihi indicavit Cl. *Joſephus Saxius*, & in *Cod.* 2030. *Bibl. Pariſ.* ut *pag.* 47. *Bibl. MSs. Part. IV. Sect. III.* teſtatur *Labbeus*. Incipit autem: *Leonardi Arretini Prefatio in Ciceronem novum ad Nicolaum Nicolum. Otioſo michi nuper*, *&c.* Deinde ſequitur vita: *Tulliorum familiam, quae & Ciceronis poſtea cognomentum recepit*, *&c.* In nonnullis tamen Codd. MSs. *Ciceronis* vitam e graeco *Plutarchi* translatam, nec abſolutam reperiri arbitror.

X. *Leonardi Arretini de Ariſtotelis vita ad Cardinalem S. Crucis*. Hujus meminit *Manettus*, ac *Poggius*, qui: *inſuper*, inquit, *Ariſtotelis vitam ſcripſit multis ex auctoribus tam graecis, quam latinis contractam*. MSs. exſtat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr Num. III.* & *Num. V.* Eadem reperitur in *Bibl. Ambroſiana I.* 33. Incipit: *Prefatio Cardinali S. Crucis. Quanta nobis Ariſtoteles Philoſophus*,

phus, *&c.* sequitur deinde vita: *Aristoteles Philosophus ex oppido fuit*, *&c.*

XI. *Leonardi Arretini de Militia ad Raynaldum Albicium Equitem Florentinum*. Hujus meminit *Manettus*, ac *Poggius*. Hoc opusculum nunquam prodiisse arbitror. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & *Num. V.* Adservatur etiam in *Bibl. Ambrosiana*, ut *Tom.* XIX. *Ital. Script.* testatur Cl. *Muratorius*, nempe in 4. F. 45. & H. 37. & H. 91. & N 173. ut mihi significavit Cl. *Saxius*. In Cod. 215. *Bibl. Norfolcianae* exstat: *Leonardi Arretini Liber de Re militari*. Idem est. Reperitur etiam in Cod. 2156 *Bibl. Paris.* ut pag. 47. *Bibl. MSs. Parte* IV. *Sect.* III. testatur *Labbeus*. Initium tale habet. *Fateor Cl. Vir & michi ipsi jam saepe in dubium venisse hanc nostri temporis militiam*, *quae dignitatis*, *honorisque loco praestantioribus viris tribui solet*, *nec incuriose quidem a me pervestigata fuisse illius initia*, *atque progressus.*, *&c.* Notatur ad calcem Cod. MSs. promulgatum fuisse *Florentiae XIX. Kal. Januarii* 1421,

XII. *Leonardi Arretini ad Joh. Franciscum Gonzagam Principem Mantuanorum de origine Urbis Mantuae*. Hujus opusculi nec *Manettus*, nec *Poggius* meminit, idemque inter *Leonardi* opera adhuc inedita recensuit *Philibertus de la Mare*. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & *Num. V.* Idem quoque adservatur italice conversum in *Bibl. Riccardiana Plut. S. Cod. Chart. Ord. III. Num.* XXXXIII. atque ita inscribitur: *Epistola di Messer Lionardo d'Arezzo al Signor di Mantova dei fatti di Mantova*, *come fu posta*. Initium in *Codd. Laurentianis* hujusmodi est: *Non sum nescius*, *generosissime Ductor*, *cum ab hominibus litterarum studio deditis pro cognitione rerum*

quic-

quicquam exquiritur, solere eos tenuitatem ingenii sui & rerum ipsarum difficultatem allegare, &c. In fine Codd. MSs. haec leguntur: *Vale. Ex Florentia VI. Kal. Junias MCCCCXVIII.*, quod supra indicavimus.

— XIII. *Leonardi Arretini de studiis, & litteris ad Illustrem Dominam Baptistam de Malatestis.* Hujus meminit *Jannotius Manettus, &c.* Editus fuit hic libellus Argentinae 1521. cum hoc titulo: *De bonis studiis epistola*, ut *Tom. XXV. Memor.* testatur *Niceronus*. Inde an. 1642. *Gabriel Naudaeus* ex Cod. suae Bibl. edidit ita inscriptum: *Leonardus Arretinus de studiis, & litteris ad Isabellam Malatestam*. Prodiit etiam in Libro, cui titulus: *Hugonis Grotii, & aliorum dissertationes de studiis bene instituendis Amstelaed.* 1645. Eumdem quoque recudit V. Clar. *Thomas Crenius* in *Meth. Stud. Tom. I. Num. X.* Roterod. an. 1692. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & *Num. V.* & in *Riccardiana Plut. M. Ord. III. Cod. Chart. Num. IX.* & *Plut. M. Ord. I. Cod. Membr. Num. XVI. &c.* Incipit: *Compulsus crebro rumore admirabilium virtutum tuarum, scribere ad te constitui, ut, &c.*

XIV. *Leonardi Arretini de interpretatione recta ad Bertum Genuensem.* Hoc opusculum memorat *Jannotius Manettus*, & inter inedita *Leonardi* opera recensuit *Philibertus de la Mare*.

XV. *Leonardi Arretini de Romae origine, & unde dicta sit.* Hoc opusculum nemo, quod sciam, memorat, exstatque MSs. in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Num. XXVII.* Incipit: *Variae quidem sententiae de Romae civitate, & unde dicta sit ab auctoribus traduntur. Quidam Pelasgos ob incredibilem rei militaris comparatam fortitudinem Romam appellasse ferunt. Alii, &c.* mutilus ad calcem est hic libellus.

XVI.

XVI. *Interrogatio ad peritissimum virum Dominum Franciscum de Fiano per elegantissimum Leonardum Arretinum transmissa, videlicet quo tempore fuerit Ovidius, causam per quam Ovidius fuerit in exilium relegatus, & si revocatus ab exilio fuerit in patriam remissus scire cupientem.* Sic inscribitur in *Cod. Chart.* Sec. XV, quem possidet Cl. *Philippus Stoschius.* Sequitur in eodem Cod. MS. *Francisci* responsio, quae incipit: *Leonarde mi. Cupis a me scire, &c.* Hoc opusculum exstabat etiam teste Cl. *Montfaucon* in *Bibl. Reginae Sveciae*, nunc vero in *Vaticana.*

XVII. *Leonardi Arretini Liber de institutione adolescentium ad Ubertinum Carrariensem.* Hunc libellum cum hoc titulo adservari in *MSs. Cod. Bibl. Ambrosianae* me docuit *Tom. XV. Script. Ital. pag.* 112. Cl. *Muratorius*, idemque mihi significavit Celeb. ejusdem Bibl. Praefectus *Antonius Saxius.* Sed hunc non memorat *Manettus.* Praeterea in MSs. Codd., ac inter alios in Cod. Membr. *Bibl. Laurentianae Plut. LXV. Num. XV.* similis Libellus *P. Paulo Vergerio* tribuitur cum hoc titulo: *Petri Pauli Vergerii de Justinopoli ad Ubertinum de Carraria de ingenuis moribus, & liberalibus studiis adolescentiae liber*, quem in lucem prodiisse ostendit in *Annal. Typogr.* Cl. *Michaël Maittairius.* Incipit: *Franciscus Senior avus tuus, cujus extant plurimae res magnificae gestae, &c.* Sed quum Ambrosiani Codicis initium iniquo temporis spatio exclusus a Cl. *Saxio* habere non possim, utrum illud opusculum *P. Pauli Vergerii* sit, temere affirmare non audeo.

XVIII. *Leonardi Arretini Viri doctissimi de Nobilitate Florentinae Urbis Libellus.* Hujus meminit ipsemet in *Epist. VIII Lib. I. ad Nicolum;* ex qua elucet an. 1405. ab eo elucubratum: aemulatum vero fuisse

fuisse orationem *Aristidis* de *Laudibus Athenarum* fatetur ipsemet *Ep. IV. Lib. VIII*, ubi ab Aristarco nescio quo se defendit. Eundem memorant *Manettus*, *Poggius*, *Philippus Bergomas*, *&c.* ac numquam editus est. Exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LII. Cod. Chart. Numer. XI.* & *Plut. LXV. Cod. Membr. Numer. XV.* Idem quoque adservatur in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. I. Cod. Membr. Numer. XVI.* & in *Ambrosiana Mediolanensi* in 4. *M.* 44. inscribiturque *Laus Florentinae Urbis*, ut mihi indicavit Cl. ejusdem Bibl. Praefectus *Joseph Antonius Saxius*. Hinc deceptus est *Philibertus de la Mare*, qui *Leonardi* opus de *Nobilitate Florentinae Urbis* diversum putavit ab eo, quod inscribitur *Laus*, vel *Laudatio Florentinae Urbis*, & perperam in suo catalogo inter *Leonardi* opera inedita recensuit primum *De Nobilitate*, ac paulo inferius, *Laudatio Urbis Florentinae*, cum idem sit. Incipit: *Vellem michi a Deo Immortali datum esset, ut vel Florentinae Urbi, de qua dicturus sum, parem eloquentiam praestare possem, vel certe meo erga illam studio, meaeque voluntati. Alterutrum enim, ut opinor, abunde esset ad illius magnificentiam, nitoremque ostendendum, &c.*

XIX. *Leonardi Arretini Oratio in funere Othonis adolescentis praestantissimi*. Hujus tantum meminit *Gaddius*, *Philibertus de la Mare*, & ex eo *Julius Niger*, *&c.* Haec numquam lucem adspexit, & elucubrata a *Leonardo* fuit ann. 1405., tum cum Viterbii morabatur. MSs. exstat in Cod. *Bibl. Gaddianae*, & in *Cod. Bibl. Ambrosianae in* 4. *M.* 40., ut mihi indicavit Cl. *Antonius Saxius*. Eadem adservatur in Cod. veteri Chart. Cl. *Baronis Philippi Stosch*. Incipit: *Plenam lacrymarum, atque moeroris hodiernam diem nobis dedit acerbissima mors Othonis*

nostri

nostri praestantissimi, & impigerrimi Juvenis, qui diuturno, ac pertinaci morbo vexatus, cum jam virtus ejus tutari se se diucius non posset, quasi candela quaedam paulatim assumpta est, pauloque fumi per acum dedito ad extremum interiit. Cujus quidem mors, &c.

XX. Ex *Epist. I. Lib.* 2. ad *Nicolaum* deprehenditur, *Leonardum* ann. 1406. cum Romam rediisset, elucubrasse *Laudationem Colucii Salutati*, qui paulo ante diem obierat: *Leonardi* verba haec sunt: *Quod autem de Colucii laudatione significari tibi postulas procedit sane opus satis, ut michi videtur, luculente.* Sed an perfecerit, me latet. Sane in Bibl. MSs. nuspiam reperi.

XXI. *Leonardi Arretini Laudatio Cl. V. Johannis Strozae Equitis Florentini.* Hujus meminit *Manettus, &c.* Hanc primus ex duobus Codd. uno *Bibl. Regiae*, altero *Colbertinae* eruit *Tom. III. Miscell. Stephanus Baluzius*, cum hoc titulo: *Eloquentissimi Viri Leonardi Arretini Oratio in funere Nannis Strozae Equitis Florentini.* Haec exstat in *Bibl Laurentiana Plut. LII. Cod. Membr. Num. III.* & *Cod.* pariter *Membr. Num. V.* Adservatur etiam in *Bibl. Riccardiana Plut. M. Ord. III Cod. Chart. Num. IX.* cum hoc titulo: *Oratio funebris in civem clarum Jo: de Strozis Equitem Florentinum*; ut & in *Ambrosiana Mediolanensi in fol. H.* 48. *& in* 4. *H.* 91. ut mihi indicavit Cl. *Saxius*. Initium hujus Laudationis in *Codd. Laurentianis* tale est: *Leonardi Arretini prefatio in Laudationem Cl. Viri Johannis Strozae Equitis Florentini.* Incipit: *Lex fuit vetusta Solonis, &c.* deinde: *Incipit Laudatio. Jubemur nunc ad funeris, &c.*

XXII. *Imperatoris Heliogabali Oratio protreptica, sive adhortatoria ad Meretrices.* Hujus meminit

nit ipsemet in *Epist. XVI. Lib. II. ad Nicolaum:* & ab eo elucubrata fuit an. 1407, dum Senis esset. Prodiit autem cum historiae Augustae Scriptoribus minoribus ab *Aldo Manutio* editis Venetiis an. 1519. exstatque ibi a fol. 291. usque ad fol. 295. Eadem adservatur MSs. in *Cod. Chart. Bibl. Caesareae Vindobonensis Num.* 285. ut *Lib. II. Comment. Cap. VIII.* tradit Cl. *Petrus Lambecius;* & in MSs. *Bibl. Gaddianae*. Incipit: *Incredibilis me libido habet Commilitones, &c.* Ad calcem haec leguntur teste eodem *Lambecio: Leonardus Arretinus recreandi ingenii causa ridens, ludensque dictavit, unde severiores rogat, ne legant, urbaniores, ne efferant.*

XXIII. *Clarissimi, atque eloquentissimi viri Leonardi Arretini Oratiuncula ad Summum Pontificem Martinum Quintum*. Hujus meminit *Philibertus de la Mare*, atque ex eo *Julius Niger:* elucubrata vero est a *Leonardo* an. 1426, ut supra diximus. Haec adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* 52. *Cod. Membr. Num. XV*, ac nunquam in publicam lucem prodiit: Incipit: *Consueverunt, Beatissime Pater, qui legationis officio fungentes Sedem Apostolicam, & sanctissimam adeunt, quantum ipsi verbis oreque adniti possunt, exquisitissimis eam laudibus conari extollere: quos tamen cum saepe praesens diligenter accurateque audiverim, atque una ex parte verba illorum, alia vero ex parte amplitudinem majestatemque Sedis hujus pensitarem, usque adeo deficere verba animadverti, ut laudatores ipsi, eorumque conatus omnes ridiculi viderentur. Neque sane, &c.*

XXIV. *Leonardi Arretini Oratio in Hypocritas*. Hujus meminit ipse *Leonardus Ep.* XIV. *Lib.* IV. Eamdem memorant *Manettus*, & *Poggius*, *&c.* Edita fuit in *Fasciculo Ortuini Gratii* Coloniae 1535. Deinde in *Fasciculo* eodem recuso Lugd. 1679. & Londini

dini 1691. Postremo recusa ann. 1699. ex Cod. *Antonii Magliabechii*. Adservatur MSs. in *Bibl. Laurentiana Plut.* LII. *Cod. Membr. Num. III.* & *Cod.* pariter *Membr. Num. V.* & in MSs. *Gaddiano*. Exstat etiam in *Bibl. Ambrosiana in* 4. *F.* XLV, *&c.* ut mihi indicavit Cl. *Saxius*: Incipit: *Ex omni genere hominum, quos variis damnabilibusque vitiis ingeniosa, & ad malum prona coinquinavit improbitas, &c.*

XXV. *Oratio Leonardi Florentini pro se ipso ad Praesides*. Hujus meminit *Manettus*, *&c.* Ea scripta fuit contra *Judam* nescio quem *ex vetusta opulentaque familia hominem potentem, atque gratiosum*, qui accusatore *Bernadetto* emptionem domus cujusdam dicebat a *Leonardo* contractam fuisse: quod *Leonardus* sedulo negat. Haec numquam e tenebris eruta fuit: Adservatur MSs. in *Plut.* LII. *Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num. V.* Incipit: *Etsi non fuit necessarium, Praesides, adversarios meos praesertim in tantis Reip. occupationibus vestris has vobis molestias, occupationesque afferre, propterea quod si de suo jure confidebant, legitimis, ordinariisque judiciis id persequi poterant; tamen letor equidem horum calumniam in me falso confictam ad vestrum potissimum judicium esse delatam. Videbitis enim manifeste, &c.*

XXVI. *Leonardi Florentini Oratio in Nebulonem Maledicum*. Hujus meminit *Manettus*, & *Philelphus*, qui nos docet in *Nicolaum Nicolium* scriptam fuisse. *Philelphi* verba sunt haec in *Epist. XX. Lib. II. ad Cosmum Mediceum*, ubi de *Nicolao* conqueritur: *In Leonardum autem*, inquit, *Aretinum qualem se praestiterit, ipsius Leonardi in eum invectiva testimonio est*. Causas vero irarum inter *Nicolum*, & *Leonardum* habes in *Epist. IV. Lib. V*, quam consule. Porro haec numquam edita fuit: Adservatur MSs. in *Cod.* 286.

Tom. I. †††† *Col-*

Collegii novi Oxonienſis, in *Cod.* 2156. *Bibl. Regiae* ut pag. XXXXVII *Bibl. MSs.* tradit *Labbeus*, & in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LII. Cod. membr. Num. V.* & ad calcem mutila eſt. Et quum nonnulla in ea reperiantur haud vulgaria de *Nicolio*, aliquid heic lubet exſcerpere. Tradit itaque *Nicolii* avum primum Piſtorii, deinde Florentiae cauponem fuiſſe, ejuſque patrem caupona egreſſum oleo ſe, ac lanificio perunxiſſe. Quinque vero fratres habuiſſe, eoſque Florentina civitate fuiſſe donatos. Quare valeant illi, qui *Nicolum* ex nobiliſſima prognatum familia ſibi ſomniant. Eidem exprobrat, quod uſque adeo maledictis *Chryſoloram*, *Guarinum*, alioſque inſectatus ſit, quoad conſilium coeperint ex hac urbe demigrandi. Itaque perperam a *Fabricio*, aliiſque reprehenditur *Voſſius*, tamquam *Philelphi* maledictis credulus, quod idem tradiderit *Lib. III. de Hiſt. Lat. Cap. IV.* Quod autem ad Guarinum ſpectat, *Guarini ipſius*, ait *Leonardus*, *de his rebus ſcripta praegrandis quidem, ac luculenta teſtatur epiſtola*. Haec miſſa fuit *ad Blaſium Guaſconem*, incipitque: *Velut ſaepe numero animoſi mores hominis, &c.* quam cum multis aliis ejuſdem *Guarini* in lucem producemus. Ex eadem refellitur idem *Voſſius*, qui tradit, *Nicolaum opuſcula quaedam reliquiſſe ad Coſmographiam, Philoſophiam, & antiquitatem pertinentia*. Inquit enim *Leonardus*: *Potes tu, qui aliorum inſcitiam tam inſolenter reprehendis, opus aliquod proferre ſtudiorum tuorum? Non exigo abs te grandia, nec multa. Unum ſaltem aliquid vel exiguum profer. At nichil habes, quod proferre queas, ne epiſtolam quidem unam, quod ignorantiae tuae exploratiſſimum eſt argumentum, &c.* Hoc tamen de operibus latina lingua ſcriptis intelligendum eſt. Nam italice edidit opuſculum quoddam, in quo rationes orthographiae ex fide aereorum, atque argenteo-

teo-

teorum numiſmatum, marmorum, ac Codd. MSs. explicavit. Hujus meminit *Guarinus* in Ep. adhuc inedita: *proxime*, inquit, *venit in manum ab eo editum in lucem opuſculum, quod ille ad erudiendos compilavit adoleſcentes. Inſcribitur autem orthographia, cum verius orbographia poſſit appellari. Nam cum erudire pueros per quamdam inanem jactantiam concupiſcit, rudem ſe ſe magis puerum patefacit. Tot in ea continentur artis praecepta, deſcribuntur vocabula, ut correptas . . . ſyllabas diphthongis annotare non pudeat. Nec erubeſcit canus homo, aerei nummi, marmoriſque, & Codicum graecorum teſtimonia afferre, cum nulla de vocabulo ſit diſceptatio.* Quamobrem & *Alphonſo* Neapolis & Siciliae Regi, & *Antonio Sancti Marci Cardinali Eugenii IV. Nepoti*, & *Coſmo Mediceo* veterum numiſmatum vindicibus addendus *Nicolus*, quem nec Cl. *Bandurius* in *Bibl. Nummaria*, nec Jo: *Fabricius* in ſecunda Banduriani operis editione recenſuit. Id tamen diſcere poterant ex *Poggii* oratione in *funere Nicolii*, quam perperam tamquam ineditam ediderunt *Tom. III. Vet. Mon. Martene*, & *Durand.* In ea inquit Poggius: *Hic ſigna, & tabulae, hic veterum imagines, hic numiſmata uſque a priori illa aetate, qua aes primum cudi, & moneta obſignari eſt coepta conſpiciebantur*. Sed plura de his alias: Invectiva *Leonardi* ita incipit: *Reſpondiſſem tibi jamdudum perditiſſime ſcurra, niſi me id facere volentem amici omnes mei una cunctorum ſententia vi prope adhibita retinuiſſent, aſſerentes id quod veriſſimum eſt, eam eſſe indignitatem tuam, atque adeo notam omnibus vecordiam, atque dementiam, ut dedecoroſum michi foret tecum in certamen deſcendere, nec ſecus contemnendam hanc rabioſam procacitatem tuam cenſebant, quam viri puerorum, & ſani furentium maledicta, & incla-*

mationes solent contemnere. Fuit igitur tibi hactenus, &c.

XXVII. *Leonardi Arretini in Carolum de Malatestis propter derogationem statuae in memoriam Maronis factae invectiva.* Hanc nec *Manettus*, nec *Poggius*, nec *Philippus Bergomas*, nec alii inter *Leonardi* opera recensuere. Primus fuit Cl. *Jo: Georgius Schelbornius*, qui Tom. III. *Amoenit. Litt.* Pag. 222. seq. ex Cod. *Bibl. Krafftianae Leonardo* tribuit. Sed *P. Pauli Vergerii* senioris esse supra ostendimus. Incipit: *Non est apud quem querar, Vir Magnifice, nisi apud te, qui solus, &c.*

XXVIII. *Orazione di Messer Lionardo di Arezzo Cancelliere Fiorentino detta da lui in presentia della Maestà Sua, e di tutto il popolo in sulla ringhiera, quando si diè il bastone al Magnifico Huomo Nicolo da Tolentino allora nostro Capitano di Guerra la mattina di S. Johanni Batista, cioè adì* 25. *di Giugno* 1443. Hanc *Leonardi* orationem *Gaddius* memorat, &c. Exstat MSs. in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. XXXXII. Cod. Chart.* N. X. & in Museo *Marchionum Guadagniorum Cod. Chart. Num.* 142. & in *Bibl. Riccardiana Plut. S. Ord.* III *Cod. Chart.* N. *XXXXII.* & *Plut. R. Ord.* III. *Cod. Chart.* N *XII.* & in aliis Codd. MSs ejusdem Bibl., ut etiam in *Gaddiana*. Incipit: *Di tutti gli esercizj humani, Magnifico, e potentissimo Capitano, &c.*

XXIX. *Risposta fatta per Messer Lionardo d'Arezzo per parte della Signoria di Firenze, e nella presenzia de Signori, e di molti altri Cittadini agli Ambasciadori del Re di Raona nell' anno* 1443. Hujus meminit *Gaddius*, ac *Philibertus de la Mare*. Adservatur MSs. in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut.* XLII. *Cod. Chart.* N. X. & in *Riccardiana Plut. R. Ord.* III. *Cod. Chart. Num.* XII. & *Plut.* O. *Ord.* III.

Cod.

Cod. Chart. Num. XVIII. & *Plut. S. Ord.* III. *Cod. Chart. Num.* XXXXIII. Eadem quoque exstat in *Bibl. Gaddiana*. Incipit: *Magnifico, e prestantissimo Ammiraglio, e voi spectabile Cavaliere. Egli è comandamento de miei Magnifici Signori, &c.*

XXX. *Orazione di Messere Leonardo d'Arezzo detta avanti il Sig. Gonfaloniere della Giustizia di Firenze.* Haec adservabatur Venetiis in Cod. *Francisci Lauredani*, ut *pag.* 97. *Bibl. Venet. MSs.* auctor est *Philippus Tomasinus*. Sed unam ex duabus superioribus esse suspicor.

XXXI. *Difensione di Lionardo Arretino a riprensori del Popolo Fiorentino nell' impresa di Lucca.* Exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. XLII. Cod. Chart. Num. X*, in *Riccardiana* non semel, & alibi. Incipit: *Da Lucca in questi giorni vennero lettere, la soprascritta delle quali si dirizzava a me proprio, &c.*

XXXII *La Vita di Dante, e i costumi, e studj di Messer Francesco Petrarca Poeti chiarissimi composta novissimamente per Messer Lionardo Cancelliere Fiorentino facta nel MCCCCXXXVI.* Petrarchae vitam edidit Patavii 1650. *pag.* 207. *Petrarchae Redivivi Philippus Tomasinus*, & cum vita Dantis recusa ex Cod. *MSs. Jo: Cinelli* ann. 1671. Vide *Plut. I. Bibl. Volantis*. MSs. reperitur in *Bibl. Laurentiana Plut.* XXXXII. *Cod. Chart. Num.* XVII, & *Cod. Chart. Num.* X, & in aliis Codd., & in *Bibl. Riccardiana* plus vice simplici, & in *Bibl. Marchionum Guadagniorum Cod. Chart. Num.* 142. Incipit proëmium. *Avendo in questi giorni posto fine ad un Opera assai lunga, &c.* Vita Dantis: *Li maggiori di Dante, &c.* Petrarchae vero: *Francesco Petrarcha, &c.*

XXXIII. *Storia di Antioco figlio di Seleuco innamorato della Matrigna Stratonica scritta da Leonar-*

do Aretino. Hujus fabulae meminit ipſemet *Ep*. X. *Lib. X.* ad *Bindacium Ricaſolanum*. MSs. exſtat in *Bibl. Abbatiae Florentinae Monachorum Caſſinenſium*, & in Cod. MSs. *Marchionis Gabrielis Riccardii Canonici Florentini*.

XXXIV. *Magni Baſilii Liber per Leonardum Aretinum de graeco in latinum translatus ad juvenes religioſos, quibus ſtudiis opera danda ſit*. Hujus verſionis meminit *Manettus*, ac *Poggius*, *&c*. Edita fuit Brixiae 1485. per *Boninum de Boninis de Raguſia* ita inſcripta: *Magni Baſilii de inſtitutis juvenum*, ut teſtatur pag. 179. *Annal. Typograph. Michaël Maittairius*. Prodiit deinde Bononiae an. 1497. cum hoc titulo: *S. Baſilii de Liberalibus ſtudiis, & ingenuis moribus Leonardo Arretino interprete*. Vide eumdem *Maittairium Tom. I. Annal. pag*. 342. Poſtquam hanc Bononienſem editionem recenſuerat *Niceronus* cum altera Pariſienſi, ſubjungit hoc opuſculum, quod a libello mox laudato diverſum arbitratur: *Baſilius Magnus de legendis antiquorum libris*, aitque editum fuiſſe Argentorati 1507. Pariſ. 1508. & Romae 1594 Sed hic *Baſilii* libellus a *Leonardo* converſus nihil differt ab eo, de quo ſupra diximus, eumdemque in omnibus fere Codd. MSs. diverſo titulo inſignitum videas: In *Bibl. S. Crucis Minorum Conventualium Plut*. XIII. *Cod. Membr. Num*. XII. ita inſcribitur: *Magni Baſilii Liber per Leonardum Aretinum de graeco in latinum translatus ad juvenes religioſos, quibus ſtudiis opera danda ſit*. In *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XV. Magni Baſilii ad juvenes religioſos, quibus ſtudiis opera danda ſit: Plut*. vero *LXXVI. Cod. Membr. Num. XXXXII. Baſilii oratio de ſtudiis ſecularibus traducta per Leonardum Arretinum*. In *Cod. XV. Collegii Lincolnienſis: Liber Baſilii Magni, quo pacto gentilium*

tilium

tilium libros imprimis Christianos legere oporteat translatus per Leonardum Arretinum. Consule *Part. II. Catal. MSs. Angliae*, & *Hiberniae pag. XXXX.* In *Cod.* 137. *Bibl. Norfolcianae; Basilii Magni libellus, qui inscribitur de capessendis artibus a Leonardo Arretino translatus*. In *Cod. Chart.* 285. *Bibl. Vindobonensis: S. Basilii Magni liber ad nepotes ex graeco in latinum translatus*. Vide *P. Lambecium Tom. II. Comment. Cap. VIII.* Hoc itaque unum est opusculum dissimili titulo inscriptum, nec diversa inter se opera, ut sibi finxerunt viri doctissimi, quorum nomini parco: Versioni praecedit: *Leonardi Arretini prefatio ad Colucium Salutatum*, cui hunc libellum nuncupavit: Incipit praefatio: *Ego tibi hunc librum, Coluci, ex media, ut ajunt, graecia elegi, &c.* Versio autem: *Multa sunt, fili, quae hortantur me, &c.*

XXXV. *Xenophontis Philosophi liber, qui dicitur Tyrannus a Leonardo Arretino de graeco in latinum translatus*. Hanc versionem memorat *Manettus*, ac *Poggius, &c.* MSs. adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XV.* & *Plut.* LXXVI. *Cod. Membr. Num.* XXXXII. & in *Bibl. Sanctae Crucis Minorum Conventualium Plut.* XXII. *Part. sinistrae Cod.* IX. Exstat etiam in *Ambrosiana Mediolanensi A.* 166. &. N. 104. & alibi. Praecedit: *Leonardi Arretini prefatio in Librum Xenophontis ad Nicolaum Nicoli*, cui dicatum est opusculum, incipitque: *Xenophontis Philosophi quemdam librum, &c.* Deinde: *Xenophontis philosophi liber, qui dicitur Tyrannus, incipit*. Initium tale est: *Cum ad Hieronem tyrannum Simonides poëta aliquando venisset, &c.* In *Cod. Membr. Plut.* XXII. *Bibl. S. Crucis*, de quo nuper mentionem fecimus, reperi inter alia *Basilii* sermonem, de quo supra, & hunc *Xenophontis*

tis Tyrannum ex versione *Arretini*, deinde nonnulla e *Luciano* conversa, & in fine hujus Lucianeae conversionis haec leguntur: *Explicit feliciter* 1403. 16. *Maii*. *Scripta sunt haec Florentiae*. Ex his patet has versiones omnium primas ab eo elaboratas, tum cum *Chrysoloras* Florentia abiit. Et sane in Epist. ad *Nicolum* Xenophonteam versionem *primitias suorum studiorum* adpellat: testaturque *Poggius*, *Basilii* Sermonem translatum ab eo fuisse, *cum adhuc graecis auctoribus Florentiae vacaret*, &c.

XXXVI. *Marci Antonii Vita per Leonardum Arretinum e graeco in latinum traducta*. Hujus versionis meminit *Manettus*; editaque fuit Basileae apud *Isingrinium* 1542. cum his omnibus, quae sequentur. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXV. *Cod. Membr. Num.* XXVII, & *Cod. Chart. Num.* XXVIII. & *Plut.* LII. *Cod. Membr. Num.* X. & alibi saepissime. Praecedit: *Prefatio Leonardi Arretini in Vita M. Antonii ad Colucium Salutatum*. Initium tale est: *Marci Antonii vitam multiplici, ac varia historiarum serie contextam*, &c. sequitur Vita: *Marco Antonio avus fuit Antonius Orator*, &c.

XXXVII. *Vita Pyrrhi Epirotarum Regis per Leonardum Arretinum ex Plutarcho in latinum versa*. Hujus meminit *Manettus*. MSs exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. membr. Num. XXVI. & Cod. Chart. Num. XXIIX.* & alibi. Initium tale est: *Thesprotis, & Molossis post Diluvium Phetonta primum imperasse tradunt*, &c.

XXXVIII. *Vita Pauli Emilii ex Plutarcho per Leonardum Arretinum in latinum translata*. Hanc memorant *Manettus*, ac *Poggius*, &c. MSs adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XXVI.* & *Chart. Num. XXVIII.* & alibi. Incipit: *Emiliorum*

fa-

familiam in urbe Roma patriciam sane, ac vetustam fuisse, &c.

XXXIX. *Tiberii, & Caii Gracchorum vita per Leonardum Arretinum ex Plutarcho traducta.* Hanc memorant *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. LXV. Cod. Membr. Num. XXVI.* & *Cod. Chart. Num. XXIIX.* & alibi. Incipit: *De Agide, & Cleomede, quae dicenda fuerunt, superius enarratis, &c.*

XXXX. *Q. Sertorii vita per Leonardum Arretinum in latinum conversa.* Hanc memorant *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXV *Cod. Chart. Num.* XXIIX. & *Membr. Num.* XXVII. & alibi. Praecedit: *Prefatio Leonardi Arretini ad Antonium Luscum*, cui hanc versionem nuncupat. Incipit: *Credo nonnumquam tibi evenisse Antoni carissime, &c.* sequitur Vita: *Non est fortasse mirandum per infinitum tempus, &c.* In *Bibl. Riccardiana Plut. Q. Ord.* III. *Cod. Chart. Num.* XV. adservatur haec eadem vita in linguam italicam versa, &c.

XXXXI. *Catonis Uticensis vita: Leonardus Arretinus transtulit.* Hanc recensent *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXV. *Cod. Chart. Num.* XXVIII. & *Membr. Num.* XXVI. & alibi. Incipit: *Catonis genus principium dignitatis, & gloriae, &c.*

XXXXII. *Vita Demosthenis Oratoris: Leonardus Arretinus traduxit.* Hujus meminit *Manettus*. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXV. *Cod. Chart. Num.* XXVIII. & *Membr. Num.* XXVII. & in aliis Bibl. saepissime. Incipit: *Demosthenis Pater Demosthenes, ut Theopompus historicus tradit, &c.* Hae sunt inlustrium Virorum vitae, quas ex *Plutarcho* traduxisse testantur *Manettus*, ac *Poggius*.

In

In *Plut.* LII. *Bibl. Laurentianae Cod. Chart. Num.* XXVII. ubi plura *Arretini* opera continentur, reperitur: *Thesei vita ex Plutarcho*. Incipit: *Theseus quia non, &c.* Et sane *Jo: Britannicus* in *Ep.* ad *Senat. Populumque Brixiensem* auctor est: *Leonardum ex Plutarcho vitas multorum in latinum transtulisse*. Consule *Part. I. Spec. Litt. Brixianae pag.* 82. Imo *Leonardus* ipse in *Ep.* ad *Colucium* vitae *M. Antonii* praefixa: *habemus*, inquit, *in animo hos omnes Plutarchi viros in latinum convertere, &c.* Itaque utrum illa *Thesei* vita ab *Arretino* latina civitate donata sit, judicent eruditi.

XXXXIII. *Platonis epistolae per Leonardum Arretinum de graeco in latinum traductae.* Has recensent *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. adservantur in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut.* LXXVI. *Cod. Membr. Num.* XLIII. & *Num.* XLII. & *Num.* LVII. & alibi. Praecedit: *Leonardi Arretini prefatio in Platonis epistolas de graeco in latinum traductas ad Cosmum Medicem*. Incipit: *Inter clamosos strepitus, negociorumque procellas, &c.* deinde: *Argumentum*. Incipit: *Ter Syracusas profectus est Plato, &c.* Postremo sequuntur epistolae, & hae sunt. I. *Dion Syracusanus Dionysio, & fratribus:* Incipit: *Ego tam longa vobis opera, &c.* II. *Platonis epistola ad Dionysium:* Incipit: *Audivi ex Archidamo te censere, &c.* III. *Platonis ad Dionysium:* Incipit: *Petis, an rectius ponatur, &c.* IV. *Plato Atheniensis Dioni Syracusano:* Incipit: *Puto manifestam per omne tempus fore, &c.* V. *Plato Atheniensis Perdiccae:* Incipit: *Eufreo suasi, &c.* VI. Idem *Hermiae, Erasto, & Dorisco:* Incipit: *Michi quidem videtur, &c.* VII. Idem *Hipparino, ceterisque Principibus Syracusas tenentibus:* Incipit: *Scripsistis michi censere vos, &c.* VIII. Idem *Syracusanis, & sociis:* Incipit: *Qua ma-*

maxime sententia prospere succedent res, &c. IX. Idem *Architae Tarentino:* Incipit: *Venerunt ad nos Archippus*, & *Philomedes*, &c. X. *Aristodoro*. Incipit: *Audio te imprimis familiarem esse Dionis*, &c. XI. *Amyntae*. Incipit: *Scripsimus tibi jam prius referre multum*, &c. XII. Incipit: *Quae venerunt commentaria mirabile*, &c. Ad calcem *Cod.* LVII. *Laurentiani* legitur: *Antonius Marii filius Florentinus civis absolvit Florentiae* VII. *Kal. Julias* 1427. *Valeas feliciter Cosma mi suavissime*.

XLIV. *Liber Platonis, qui dicitur Phedon de immortalitate animae a Leonardo Arretino traductus*. Hunc memorant *Manettus*, ac *Poggius*. MSs. extat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LII. *Cod. Membr. Num.* II. & *Plut.* LXV. *Cod. Membr. Num.* XV. & *Plut.* LXXVI. *Cod.* LVII. & alibi. Praecedit: *Leonardi Arretini prefatio in Phedonem Platonis ad Innocentium* VII. Incipit: *Qui laudant tuam Sanctitatem*, &c. deinde: *Incipit Liber Platonis qui dicitur Phedon de immortalitate animae*. Initium est: *Ipse adfuisti, o Phedon, ea die, qua Socrates venenum bibit in carcere*, &c.

XLV. *Platonis Gorgias a Leonardo Arretino ex graeco in latinum traductus*. Hunc memorant *Manettus*, & *Poggius*. MSs. extat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LII. *Cod. Membr. Num.* II. Incipit: *Belli & pugnae oportere ajunt, o Socrates, ita participem esse*, &c.

XLVI. *Platonis Philosophi Liber, qui dicitur Phedrus: Leonardus Arretinus traduxit ex graeco*. Hujus meminit *Manettus*. MSs. adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXXVI. *Cod. Membr.* N. XLIII. & alibi. Praecedit: *Prefatio ad Antonium Luscum*, cui hunc libellum nuncupat, eaque incipit: *Subgloriari licet, videntissime Luscbe, praesertim ad te scriben-*

benti, *&c.* deinde: *Argumentum:* Incipit: *Lysias fuit*, *&c.* Postremo sequitur versio: O *amice Phedre*, *quonam*, *& unde*, *&c.*

XLVII. *Platonis Crito*, *vel de eo quod agendum Leonardo Arretino interprete*. Hujus versionis meminit *Manettus*. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXXVI. *Cod.* LVII. & *Cod. Membr. Numer.* XLIII. & alibi. Praeit: *Argumentum in Librum Platonis Crito:* Initium est: *Damnato Socrate*, *& in carcerem truso*, *&c.* sequitur deinde versio: *Quid tu hoc temporis venisti*, *o Crito? &c.*

XLVIII. *Leonardi Arretini Apologia Socratis*. Hujus versionis meminit *Manettus*. Vir Cl. *Niceronus Tom.* XXV. *Memor.*, dum tradit hanc apologiam excusam fuisse Bononiae 1502, eamdem *Xenophontis* esse putavit. In *Cod.* quoque XXXIX. *Collegii S. Mariae Magdalenae Oxonii* legitur: *Xenophontis apologia Socratis per Leonardum e graeco*. Vide *Part. II. Codd. MSs. Angliae*, *& Hiberniae pag.* LXXIII. Sed e graeco *Platonis* a *Leonardo* conversam fuisse aperte nos docet idem *Manettus*. MSs. adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXXVI. *Cod. Membr. Num.* LVII, & *Cod. Membr. Num.* XLIII & alibi. Praeit: *Leonardi Arretini argumentum in Apologiam Socratis*. Initium est: *Socrates Philosophus vir omnium innocentissimus*, *atque justissimus*, *&c.* sequitur deinde versio: *Quid vobis acciderit Judices*, *&c.*

XLIX. *Aristotelis Ethicorum Libri decem secundum traductionem Leonardi Arretini*. Hujus versionis meminit *Manettus*, ac *Poggius*, editamque fuisse per *Henricum Stephanum* Paris. 1504. & ann. 1510. testatur Cl. *Niceronus*. Ascensianam Parisiensem ann. 1516. adjunxit *Cas. Oudinus*, *&c.* MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXXIX. *Cod. Membr. Num.*

XIV.

XIV. & in aliis Plutei ejusdem Codd. Adservatur etiam in *Cod. Chart. Abbatiae Florentinae Cassinensium*, & in *Bibl. S. Crucis Minorum Conventualium Plut.* XII. sinistrae Part. *Cod. Membr* N. X. & in aliis Bibl. saepissime reperitur. Incipit: *Omnis ars omnisque doctrina, similiter autem actus & electio, &c.* Praecedit: *Praemissio quaedam ad evidentiam novae translationis.* Incipit: *Aristotelis Ethicorum libros facere latinos nuper institui, &c.* Hanc versionem *Martino V.* nuncupavit *Leonardus*. Incipit Epist Nuncupatoria. *Non novum esse constat Beatissime Pater, &c.*

L. *Aristotelis Politicorum Libri VIII. per Leonardum Arretinum in latinum traducti.* Hanc versionem memorat *Manettus*, ac *Poggius*, *&c.* eamdemque editam fuisse Venetiis 1504, & ann. 1505, & 1511, & 1517. testatur *Niceronus*. Ego vidi editionem Basileensem an. 1538. MSs. adservatur in *Bibl. Mediceo-Laurentiana Plut. LXXIX. Cod Membr. Num. XXVI*, & in aliis ejusdem Plutei Codicibus. Eadem reperitur in MSs. *Abbatiae Cassinensis*, *Marchionum Riccardiorum*, *Minorum Conventualium*, *Marchionum Guadagniorum*, in *Cod. Membr. Bibl. Caesareae Vindobonensis Num.* 222, ut *Lib. II. Comment Bibl. Caesareae Cap. VIII.* tradit Clar. *P. Lambecius*, *&c.* Duplicem praefationem exhibent Codices. Una est ad Lectorem, qua se jam libros *Ethicorum* transtulisse scribit. Altera vero est Epistola nuncupatoria ad *Eugenium IV*, cui hanc versionem ann. 1437 consecravit, ac per *Flavium Blondum* eidem Pontifici a secretis obtulit. Vide *Ep. XIV. Lib. X.* quam nunc primum producemus, & *Ep. I. Lib. VIII.* Quanta humanitate munus acceperit Pontifex, constabit ex ex Epist. ejusdem *Blondi* ad *Leonardum* scripta *ex Bononia VIII. Idus Martias*, quam nos cum nonnullis

nullis

nullis aliis publicae luci donabimus. Incipit Aristotelica versio: *Inter moralis disciplinae praecepta, quibus humana vita instituitur, &c.*

LI. *Oeconomicorum Aristotelis libri duo a Leonardo Arretino in latinum conversi*. Hujus versionis meminit *Manettus*, ac *Poggius*, *&c.* Prodiit cum libris Politicorum, de quibus nuper diximus, librumque primum excusum etiam vidi Basileae 1538. MSs. adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LXXIX. *Cod. Membr.* N. XXI & N. XVII. & N. XVIII. & N. XIX. & *Num.* XXIII, *&c.* & in omnibus fere MSs. Bibl. occurrit. Praecedit: *Leonardi Arretini praefatio in libros Oeconomicorum Aristotelis ad Cosmam Medicem*. Incipit: *Pretiosa sunt interdum parvi corporis, &c.* Traductionis initium tale est: *Res familiaris, & res publica inter se differunt, &c.* sequitur deinde: *Leonardi Arretini Commentarium super primum Oeconomicorum Aristotelis*. Haec libri primi explicatio ita incipit: *Res familiaris, & res publica inter se differunt diximus supra in prooemio, &c.* Hanc explanationem excipit: *Commentarium Leonardi Arretini super secundum Oeconomicorum*. Principium ita se habet: *Probam mulierem omnibus: In rei familiaris disciplina consideratio habetur, &c.* Porro de his duobus explanationum in Oeconomica Aristotelis libris mentionem facit idem *Manettus*, ac *Poggius*.

LII. *Oratio Aeschinis in Ctesiphontem a Leonardo Arretino in latinum traducta*. Hanc excudit *Cratander* Basileae ann. 1528, ut testantur *Oudinus*, *Niger*, *Niceronus*, *&c.* qui addit editionem ann. 1540. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut.* LIII *Cod. Membr. Num.* XVII, & *Plut.* LIV. *Cod. Membr. Num.* XVIII, & alibi, &c. Incipit: *Quanti conatus parentur, viri Athenienses, ad hoc judicium oppugnandum, quantisque precibus, &c.*

LIII.

LIII. *Oratio Demosthenis contra Aeschinem a Leonardo Arretino in latinum e graeco traducta*. Hanc quoque eodem an. 1528. Basileae edidit *Cratander*, proditque etiam an. 1540. MSs. adservatur in *Bibl. Laurentiana Plut.* LIII *Cod. Membr.* N XVII, & *Plut.* LIV. *Cod.* pariter *Membr.* N. XVIII, & alibi passim. In *Cod.* quoque *Chart.* 285. *Bibl. Caesareae Vindobonensis* exstare nos docuit *Lib.* II. *Comment. Cap. VIII.* Cl. P. *Lambecius*, traditque adjunctam esse praefationem ad *Dn. B. Episcopum Cremonensem*, idest *Bartholomaeum Capram*, cui hanc versionem nuncupavit *Arretinus*. Praecedit: *Argumentum in orationem Demosthenis contra Aeschinem Leonardi Arretini*. Incipit: *Adversus Philippum Macedoniae Regem*, *&c.* Versionis vero initium ita se habet: *Primum quidem, viri Athenienses, Deos, atque Deas omnes precor, &c.* Ad calcem *Cod.* XVII. *Plut.* LIII. *Bibl. Laurentianae* haec leguntur: *Leonardus Arretinus hanc Demosthenis orationem ex graeco in latinum convertit, quam VII. Kal. Maii Romae absolvit feliciter*. Intellige VII. Kal. Maii ann. 1407. Vide *Ep. X. Lib. II.* ad *Nicolaum*.

LIV. In *Bibl. Laurentiana Plut.* LIII. *Cod. Membr. Num.* XVII. exstat alia *Demosthenis* oratio a *Leonardo Arretino* traducta, quae titulo caret: Incipit: *Nequaquam eadem michi videor intelligere, viri Athenienses, &c.* Est traductio Olynthiacae tertiae.

LV. In *Plut.* eodem *Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num.* pariter XVII. hanc quoque Demosthenis orationem a *Leonardo* conversam sine titulo vidi: Initium hujusmodi est: *Par quidem fuerat, Viri Athenienses, eos omnes, qui apud vos sententiam dicunt, nec inimicitia, nec gratia commoveri, sed quod optimum quisque factu putaret, id dicendo ostendere, praesertim cum vos de publicis rebus maximis*

atque

atque gravissimis consulatis, &c. Est, ni fallor, Δημοσθένους ὁ περὶ τῶν ἐν Χερῥονήσῳ λόγος, atque hanc orationem transtulit *per vacationem Romanae Sedis*, ut scribit ipsemet *Nicolo Ep. V. Lib. II.*, nempe mense Novembri ann. 1406. Porro quatuor alias Demosthenis orationes transtulisse innuit *Manettus*, qui *ejus Orationum Libros septem* vertisse tradit. Sed de Demosthenicis versionibus ita *Leonardus Ep. IV. Lib. IX. Sed ne suspicetur Alphonsus, illud sciat, nos non modo illas, sed alias insuper satis multas Demosthenis orationes, quas Cicero numquam attigit, e graeco traduxisse, ut satis grande volumen earum a nobis traductarum existat.*

LVI. *Leonardi Arretini traductio actus primi primae Comoediae Aristophanis*. Haec adservabatur Venetiis in *Bibl. Josephi de Aromatariis*, ut pag. 94. *Bibl. Venet. MSs.* testatur *Philippus Tomasinus*. Aristophanis quoque comoediam a *Leonardo* conversam recenset *Manettus*. Enumerat *Philibertus de la Mare* inter *Leonardi* nostri opera: *Comoedia Polixenae Leonardi Arretini Poetae Comici*. Idem esse puto.

LVII. *Theana ad Nicostratam*: Haec epistola e graeco a *Leonardo* translata exstat in *Bibl. Ambrosiana* in 4. *H. XXI*, ut mihi indicavit Celebr. *Josephus Antonius Saxius*, qui a me rogatus, humanissime, ut solet, ejus initium mihi significavit, quod ita se habet: *Audio virum tuum pellicis amore insanire, teque ob eam rem affici*, &c. Est secunda ex epistolis, quae sub *Theanus* nomine circumferuntur, quam *pag.* 742. *Op. Mythol.* edidit Cl. *Thomas Gale*, aliique. Vide *Fabricium Lib. II. Bibl. Graecae Cap. X. pag.* 420, qui hanc versionem ignoravit. Haec graece exstat, si recte memini, in *Bibl. Laurentiana Plut. LV. Cod. Membr. Num. II*, ubi plures Libanii epistolae, ex quibus XLII. ineditas excerpsit ann.

1698.

1698. *Fridericus Rostgaard*, quas nuper edidit *Wolphius*.

LVIII. *De crudeli amoris exitu Guisguardi, & Sigismundae Tancredi Salernitanorum Principis filiae*. Haec versio edita fuit *Turon. in* 4. *in Domo Archiepiscopi ann.* 1467. *pridie Kal. Januarias* ita inscripta, ut *Tom. I. Annal. pag. LII.* testatur Cl. *Maittairius*. *Libellus de duobus amantibus in Latinum ex Boccacio transfiguratus per Leonardum Arretini:* ac conjungitur cum alio libello, cui titulus: *Francisci Florii de amore Camilli, & Aemiliae*. Vide eumdem *Maittairium pag. LXII.* Reperitur etiam *pag.* 955. *Op. Pii II.* inter epistolas *Num.* 410, unde deceptus Cl. *Menagius* perperam *Tom. II. Antibail.* hanc versionem *Aeneae Sylvio* tribuit; ut observavit *Tom.* XXV. *Memor. P. Niceronus*. MSs. extat in *Bibl. Ambrosiana in* 4. O. LVII, & alibi passim. Inter Codd. MSs. Cl. V. *Stephani Baluzii*, ut ex *Tom. III Bibl. Baluz. pag.* 108. didici, adservabatur: *Liber de Amoribus Guiscardi, & Sigismundae filiae Tancredi Principis Salernitani traductus de graeco in latinum a Leonardo Arretino*. Sed scriptoris errorem esse puto. Apud Cl. *P. Lambecium Lib. II. Cap. VIII.* ex *Cod. Chart.* 285. memoratur: *Jo: Boccacii Libellus de insigni obedientia, & fide uxoria ex italico in latinum translatus a Leonardo Arretino, cujus etiam praefatio ad Boccacium praefixa est*. Eamdem *Leonardi* versionem esse putabat Cl. *Fabricius*. Sed perperam: Nam pro *Leonardo Arretino* legendum *Francisco Petrarcha*, quod patet ex *Cod.*91. ejusdem *Bibl.Caesareae*, ubi reperitur inter alia: *De fide uxoria, & insigni, atque admirabili obedientia auctore Francisco Petrarcha*. Porro *Boccacii* quoque fabulam transtulerat idem *Franciscus Petrarcha*. An res ita se habeat, videant ii, qui Codicis inspiciendi co-

piam habent. Epiſtola ad *Ricaſolanum* ita incipit: *Cum ſaepius mecum egiſſes, ut fabulam illam Boccacii, &c.* Verſio autem: *Tancredus fuit Princeps Salernitanus vir mitis quidem, &c.*

LIX. *Leonardi Arretini Epiſtolarum Libri VIII.* Hos octo Epiſtolarum libros recenſuit etiam *Manettus*. Prima editio lucem adſpexit ann. 1472. fol. ab *Antonio Moreto*, & *Hieronymo Alexandrino* procurata. De hac ne verbum quidem Cl. *Maittairius Tom. I. Annal. Typograph.* Edit. primae, alteram ſiquidem nondum vidi. Hujuſmodi epiſtolarum editionem penes ſe habere mihi per litteras ſignificavit V. Cl. *Apoſtolus Zenus*. Nuncupata fuit *Jacobo Zeno Epiſcopo Patavino* viro doctiſſimo, & juriſconſultiſſimo, cui Plautum quoque ſuum conſecravit *Georgius Merula*. Vide *Specimen Litteraturae Brix. Part. I. pag. IV. ſeq., &c.* Epiſtolam *Antonii*, & *Hieronymi* ad Celeb. illum Antiſtitem ſupra pag. VI. integram adtulimus. Eadem editio cum eadem nuncupatoria epiſtola, eademque forma recuſa fuit ann. 1495, ut ſupra diximus; & in fine legitur: *Leonardi Arretini Epiſtolarum Familiarium liber octavus, & ultimus finit. Die* XV. *Menſis Junii* MCCCCLXXXXV. In utraque deeſt locus, ubi impreſſa fuit. Nos tamen *Brixienſes editiones* adpellavimus. Tertia editio prodiit Auguſtae 1521 apud Knoblochium, quarta vero Baſileae 1535 apud Henricum Petri. Denique Cl. *Albertus Fabricius* ann. 1724. Baſileenſem editionem recudit. Sed hae & numero epiſtolarum, & typographicis mendis longe deteriores ſunt. Hi octo Epiſtolarum Libri MSs. exſtant *Plut.* LII. *Bibl. Laurentianae Cod. Membr. Num.* VI, & *Codd. Chart. Num. VII.*, & *Num. XXIII.*, & alibi paſſim. Nonnulli tamen Codd. MSs. reperiuntur, in quibus non octo, ſed novem Epiſtolarum Libri continentur, &

hanc

hanc *Leonardi* ipsius collectionem esse arbitror. Illis, quos *pag. IX. Epist. ad Lectorem* indicavimus, adde *Cod. Oxoniensem*, de quo *Baelius*, *Niger*, *&c.* Exstat videlicet in *Bibl. Bodleiana Cod.* 1352. olim *Gulielmi Laudi Archiepiscopi Cantuariensis*. Vide *Part. I. Catal. MSs. Angliae & Hiberniae pag. LXX.* Simili MSs. Codice *Negelinum* usum fuisse suspicor, &c. Praeter has epistolas in unum collectas, plurimae quoque huc, illuc sparsae inveniuntur, & quidem titulo ita diverso, ut Lectorem possint decipere. In *Bibl. Ambrosiana in* 4. *R. XXI.* adservatur: *Leonardi Epistola de Regia Potestate*. Rogatus a me Cl. *Saxius* tale esse initium significavit: *Melius erat, o Cyriace, non tantum sapere, quantum sapis, &c.* Ex quo intelligitur esse Epist. IX. Libri VI. In *Bibl. Riccardiana Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXIII.* exstat: *Epistola di Meßer Lionardo de fatti, e antichità di Rimini, e de dittonghi, e della magnificenza del Signor Carlo Malatesta Signore della detta Terra.* Est epistola IX. Libri III. italice traducta. Praeter familiares *Leonardi* epistolas plurimae etiam in MSs. Codd. occurrunt, quas Reip. Florentinae nomine ad Principes, diversosque Italiae Populos scripsit. In *Bibl. Laurentiana Plut. XXXXIII. Cod. Chart. Num. XVII.* reperitur: *Lettera mandata pe' Fiorentini a Viniziani per Meßer Lionardo d'Arezzo*. Incipit: *Illustris, atque excelse Domine, Amice Karissime. Quoniam per effectum operis manifeste deprehendimus, &c.* Haec missa fuit pridie Idus Apriles ann. 1438., adservaturque etiam in *Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. II. Cod. Chart. Num. XXVI.*: & in *Cod. Chart. Num.* 142. *Marchionum Guadagniorum*. In Eodem Codice eorumdem Marchionum delitescit: *Lettera di Messer Leonardo, scritta in nome del Comune di Firenze a Signori Anziani, e Comune di Lucca* Initium tale

eſt: *Se ſi cercano le coſe antiche, ec.* In *Plut. XXXXIII. Bibl. Laurentianae Cod. XXIV.* legitur inter alia: *La preſente lettera mandarono i noſtri Magnifici Signori al Popolo della Ciptà di Volterra, tornati che furono alla divotione del Comune compoſta per Meſſer Lionardo d' Arezzo noſtro Kancelliere.* Incipit: *Nobiles Viri, Amici Chariſſimi. Le coſe humane ſecondo che ne moſtra la experientia, pare che, ec.* In *Bibl. Gaddiana*, & *Riccardiana Plut. O. Ord. II. Cod. Chart. Num. XXVI.*, & *Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXIII.* invenitur: *Lettera al Conte Franceſco Sforza*, quae ann. 1438. nomine Decemvirûm a *Leonardo* ſcripta fuit. Sed de his ſatis, quum has omnes cum multis aliis ejuſdem generis in lucem producturus ſim.

— LX. *Formule di ſopraſcritte per lettere.* Hae exſtant in *Bibl. Riccardiana Plut. P. Ord. I. Cod. Chart. Num. XXX.* & *Plut. S. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXXVI.* Harum etiam meminit Cl. *Philibertus De la Mare.* In *Bibl. Laurentiana Plut. XXXXIII. Cod. Chart. Num. XVII.* in quo nonnulla *Leonardi* carmina adſervantur, reperitur: *Copia Supraſcripturarum Litterae Domini Florentini.* Incipit: *Papae: Sanctiſſime, ac Beatiſſime in Chriſto Pater, & Domine Ven. & unice Vicariae Jeſu Chriſti.* Utrum ſint hae formulae *Leonardi* noſtri, me latet. In *Bibl.* quoque *Riccardiana Plut. M. Cod. Chart. Ord. III. Num. VII.* ubi carmina neſcio quae *Leonardi Arretini* leguntur, reperi: *Sopraſcritte: ad un Veſcovo: Reverendo in Chriſto Patri Domino, Domino Epiſcopo Feſulano, &c.* Quae quidem an *Leonardo* tribuendae ſint, mihi non liquet. &c.

— LXI. *Canzone Morale di Meſſer Lionardo, nella quale tratta della felicità referendo le oppinioni de Philoſophi.* Hanc edidit *Vol. III. Poeſ. Ital. Jo: Creſcim-*

scimbenius. MSs. exstat in *Bibl. Laurentiana Plut. XXXXIII. Cod. Chart. Num. XVII.* & *Plut. XXXXI. Cod. Chart. Num.* XXXXI. Eadem adservatur in *Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. IV. Cod Chart. Num.* XII. & *Plut. M. Ord. III Cod. Chart. Num.* VII. Incipit: *Lunga quistion fu gia tra vecchi saggi*, &c. De hac supra.

LXII. *Chanzona Morale di Messer Lionardo da Rezzo a laude di Venere*. Hanc reperi in *Plut.* XXXXIII. *Bibl. Laurentianae Cod. Chart. Num.* XVII. & *Plut.* XXXXI. *Cod. Chart. Num.* XXXXI., & in *Bibl. Riccardiana Plut. S. Ord. III. Cod. Chart.* N. XXXXII. Incipit: *O Venere formosa, o sacro lume, ec.* De hac quoque supra diximus.

LXIII. *Sonetto di Leonardo da Rezzo:* Hoc italicum epigramma ex Codd. MSs. *Bibl. Vaticanae*, ac *Barberinae* edidit V. Cl. *Leo Allatius*. MSs. legi in *Cod. Membr. Marchionum Guadagniorum Numer.* 119., & in *Bibl. Riccardiana Plut. O. Ord. III. Cod. Chart. Num. XXXII.*: Incipit: *Veggio spenta merzè sopra la terra, ec.* Plura quoque sparsim de variis rebus latina carmina, & ea quidem egregia composuisse ex *Jannotio Manetto* supra docuimus.

Recensui jam *Leonardi Arretini* scripta, quae quidem in Codd. MSs. his oculis egomet vidi, titulumque omnium ex iisdem excerpsi, quem tibi exhibui. Neque tamen id mihi negotii datum credidi, ut omnes Bibliothecarum Florentinarum MSs. enumerarem, in quibus eadem *Leonardi* opera leguntur. Innumeros quoque Codices Gallicos, Anglicos, Germanicos, Italicos praetermisi, qui ea ipsa continent, quum operam meam in prolixa, ac prorsus inutili Codd. MSs. recensione insumere supervacaneum esse duxerim. Reliquum est, ut nonnulla indicem, quae in exteris delitescunt Bibliothecis, quumque eadem inspicere non potuerim,

an a *Leonardi Arretini* ingenio profecta sint, affirmare non audeo. Itaque Oxonii *Cod. XXXIX. Collegii S. Mariae Magdalenae* exstat: *Dialogus inter Ciceronem* & *Philistium*. Vide *Part. II. Codd. MSs. Angliae, & Hiberniae pag. XXXII.* In *Cod. XV. Collegii Lincolniensis* adservatur: *Leonardus Arretinus ad Eugenium in duas Basilii Homilias*. In *Bibl.* vero *Regia Taurinensi*: *Ptolemaei Almagestum Leonardo Arretino interprete*, ut testatur Cl. *Montfauconius*, qui etiam nos docet exstare in *Regia Paris. Odysseam Homeri per Leonardum Arretinum versam*, quam olim possidebat *Aegidius Cardinalis Viterbiensis*. Eamdem quoque versionem *Leonardi* foetum esse putabat *Labbeus* in *Bibl. MSs.* In *Cod.* XVII *Collegii Etonensis* in Anglia: *Bellum Sacrum Arretini*, quod *Leonardo* nostro in *Catal. Codd. Angliae* tribuitur: sed hoc opusculum est *Benedicti Accolti*. Dum *Leonardi* opera recenset *Jacobus Gaddius*, tradit in sua Bibl. exstitisse: *In Orationes Demosthenis, & historiarum latinarum Cornelii Nepotis, &c. Vitam Attici, &c. Tractatum de sphaera*, & *vitam Ciceronis volgarizzata per lo illustre M. Lionardo da Rezzo nobilissimo Poeta*. Sed de hac versione supra mentionem fecimus. Item: *Pro bonore Secretariorum contra Advocatos*. Quod nihil aliud esse puto, quam *Epist. V. Lib. V. ad Martinum V.* In *Regia Paris.* teste Cl. *Montfauconio* delitescit: *Leonardus Arretinus de Bello Trojano*; & *Vita Caesaris, & Pompeii per Leonardum Arretinum*. Adfirmat *Labbeus pag.* 208. *Bibl. MSs. Supplem. IV.* exstare in *Bibl. Carmelitarum Excalceatorum Claromontensium in Arvernia*: *Epistolae Phalaridis a Leonardo Arretino traductae*. At istius pseudophalaridis epistolas in graecum transtulit non *Leonardus*, *sed Franciscus Arretinus*, ut prae se ferunt omnes MSs. Codices, & sub *Francisci Arretini*

tini nomine bis prodiere ann. 1471. ut *Tom. I. Annal Typograph. pag.* 91. observavit Cl. *Maittairius*, editionemque etiam ann. 1475. memorat *Tom III. Amoenit. pag.* 130. *Georgius Schelhornius*. In opusculo *Jo: Alberti Fabricii*, quod ille ann. 1689. edidit ita inscriptum *Decas Decadum, sive Centuria Plagiariorum*, recusumque cum aliis *Fabricii* ejusdem opusculis Hamburgi 1738, *Num. VIII. pag.* XIII, ubi de his epistolis sermo habetur, haec leguntur: *Has Latine emisit Leonardus Arretinus Florentiae* 1480. Quamobrem a *P. Baelio* reprehensus, quod *Leonardus* ann. 1444. diem suum objerit, *Tom. I. Bibl. Graecae pag.* 406. errorem corrigens: *Aliam*, inquit, *pridem versionem adornaverat Franciscus Arretinus Florentiae* 1480. Omisit tamen editiones, quas nos nuper ex Cl. *Schelhornio*, ac *Maittairio* indicavimus. In Bibl. *Marquadi Gudii* V. Celeb. adservabatur: *Codex Chartaceus Terentii manu Leonardi Arretini scriptus cum ejusdem notis*. Consule *Catal. Bibl. Gudianae pag.* 538. In fine Cod. MSs. haec inveniebantur: *Finit feliciter Leonardus Arretinus in Monasterio Florentino A. D.* 1478. vitio procul dubio oscitantis librarii, nam multo ante e vita excesserat *Leonardus*. Nonnulla quoque his similia recenset *Philibertus de la Mare*: Videlicet: *Officiorum Romanorum nomina: Leonardi Arretini de Institutione ad Herennium: Proëmium in Orationes Homeri: Della Liberalità al Popolo Aretino, &c.* Memini me legere in quodam Catal. Bibl. MSs. *Notae Leonardi Arretini in Orationem Ciceronis pro Quinctio*: itidemque: *Oratio M. Tullii Ciceronis pro Marcello vulgarizzata per Dominum Leonardum Arretinum, &c.* Circumfertur etiam sub *Leonardi Arretini* nomine libellus ita inscriptus: *L' Aquila composta per il Magnifico, & eccellentissimo huomo Messer Leonardo Aretino,*

tino, e da quello curiosamente translatata de Latino in volgare sermone. Hujus nonnullas editiones recenset Cl. *Niceronus*. Sed haec omittamus, & *Jannotium Manettum* splendide, apte, atque ornate dicentem audiamus.

JAN-

JANNOTII MANETTI

ORATIO FUNEBRIS

In ſolemni Leonardi Hiſtorici, Oratoris, ac Poëtae Laureatione incipit feliciter.

SI immortales Muſae, divinaeque Camoenae, praeſtantiſſimi Cives, voſque alii clariſſimi Viri huius tam lugubris, atque tam luctuoſi ſpectaculi Veneratores, in hac publica funebrium laudum celebritate vel graece, vel latine per ſe loqui, aut flere potuiſſent; nequaquam noſtro labore opus fuiſſe videretur. Ipſae enim hoc luctuoſiſſimum Leonardi noſtri praeclariſſimi, ac ſingulariſſimi alumni ſui funus non ſolum verbis, ſed lacrymis etiam copioſiſſime ſimul, atque elegantiſſime celebraſſent. Verum quoniam ex praecipua quadam, & pene incredibili earum dignitate, majeſtateque in publicum prodire, ac flere non conſueverunt; ut haec dicendi, flendive munus in hujuſmodi funebribus alumnorum ſuorum laudationibus ab hominibus ſuſciperetur, voluiſſe perhibentur, quandoquidem jampridem in hunc modum uſitatum fuiſſe accepimus, ut dignae defunctorum virorum laudes a vivis mortalibus agerentur. Cum igitur Magnifici hujus inclitae Civitatis Praeſides talem Muſarum naturam, ac tam diuturnam in publicum non prodeundi, flendive conſuetudinem jamdudum a conditione Orbis ex litterarum monumentis repetita memoria fuiſſe intelligerent; priſcum Graecorum, ac Romanorum majorum noſtrorum morem imitari in ornandis clariſſimis viris, vatibuſque laureandis, quam immortalem Leonardi noſtri gloriam perpetuo Reip. ſilentio obſcurare maluerunt. Quamobrem etſi magnam quandam in hac eo-

rum

rum Civitate eloquentissimorum virorum copiam, ac multitudinem florere cognoscerent, quibus vel ingenio, vel doctrina, vel dicendi facultate par esse non poteram; quia tamen me unum ex Collegarum suorum numero in hac tempestate recensendum esse contigerat, longe dignius, atque huic publicae celebritati accomodatius fore existimarunt, si per me licet parum eloquentem, nunc vero principali pene civitatis nostrae magistratu sorte fungentem, quam si per alium privatum simul, atque elegantissimum hominem tantum, & tam magnum hujus adeo lugubris, adeoque acerbae solemnitatis, ac novae laureationis munus celebraretur. Mihi itaque venerandis memoratorum Praesidum praeceptis, ut par est, parere, atque obtemperare cupienti latissimi in hac cum funebri laudatione, tum celebri praesentis Vatis coronatione ad pervagandum campi ostenderentur, si locus, & tempus, & ista mea momentanea, atque ut dicitur, ex tempore tanti muneris susceptio singula quaeque hujus clarissimi, & eloquentissimi Viri gesta paulo latius, atque uberius exornari paterentur. Sed & tempori, & loco, & mentibus vestris, ac mihi denique pene sine ulla praemeditatione dicenti in praesentiarum consulendum esse ratus, quoad potero, digniora ejus gesta brevissime simul, ac verissime absolvam. Vos autem, Praestantissimi Viri, in hanc omnem nostram defuncti Historici, Oratoris, ac Poëtae funebrem laudationem, quo facilius intelligere, atque memoriae mandare possitis, quaeso diligenter attendite, ut ipsum ex integra quadam suarum bonarum artium cognitione, atque eleganti multiplicium librorum conscriptione hujusmodi poëtica laurea coronari meruisse recte cognoscere, atque intelligere valeatis. Sed ut haec nostra funebris oratio serie, atque ordine incedere videatur, ab origine repetentes primo de domesticis ejus moribus, qualis deinde in nostra Rep. fuerit, postremo de studiis bonarum artium, ac doctrinis pauca quaedam breviter recensebimus; nam si singula ipsius gesta memoratu digna vel paulo latius recensere vellem, dies profecto me tanta, ac talia recensentem deficeret.

Leonardus noster Arretii antiquissima, ac nobilissima urbe, & jampridem quorumdam mirabilium ingeniorum productrice, ut a prima ejus origine ordiamur, trecentesimo sexagesimo nono supra millesimum Christianae

Sa-

Salutis anno honestis quidem, sed non admodum generosis parentibus cum egregiis quibusdam naturae muneribus feliciter nascitur. Non multo post nativitatis suae tempora factum, ut Arretini longe magis, quam prius intestinis seditionibus agitarentur; nam Tarlati, & Ubertini Gibellinarum partium auctores, & principes aliquot armatorum millia ex oppidis, clientelisque suis in urbem contraxerant, veriti, ne ipsi per adventum novi Praefecti, quem Carolus Rex Ungariae urbe jam antea potitus noviter Arretium mittebat, ac secum cives nuper ejectos reducebat, e solo patrio exigerentur. Quo praesidio adversarios suos munitos alterius factionis homines cernentes, ac, ne superiores haberentur, formidantes, e vestigio in arcem confugerunt. Ubi cum de opportunis remediis ageretur, Albericum Comitem, qui magnas equitum copias in finibus Perusini, & Cortonensis agri forte per ea tempora habebat, in auxilium vocare, adversariorumque bona, ut facilius cum suis ad opitulandum properaret, praedam sibi polliceri constituerunt. Ea conditione, atque his foederibus Albericus evocatus cum omnibus copiis in auxilium venit, receptusque per arcem simul cum his civibus, qui eo refugerant, in adversarios erupit. Ceterum adversarii, ubi supervenisse auxilia equitum intellexere, confestim relicta urbe in proxima se se castella suarum partium receperunt. Equites vero victores ad praedam conversi nequaquam initis foederibus acquieverunt: nam & totam urbem diripuerunt, & cuncta tam amicorum, quam inimicorum bona promiscue in praedam converterunt. Verum cum ibidem hibernassent, & proxima aestate exinde abiissent, cives, qui ab illo ingenti naufragio reliquis superfuisse videbantur, in vacua, ac semiusta tecta redierunt. Tanto, ac tam incredibili patriae amore incendebantur. Inter haec Ludovicus Andegavensis Francorum quondam Regis filius, quem Regina Johanna liberis carens adoptaverat, cum quadraginta circiter millibus equitum in Italiam venit, ut regnum, quod per adoptionem suum factum fuisse existimabat, vi, & armis in ejus ditionem redigeret. Nam Carolum commemoratum Ungariae Regem ab Urbano VI. Summo Pontifice evocatum cum magnis Ungarorum copiis jam in regnum pervenisse, atque suis viribus id ipsum occupasse constabat. Sed cum postea longius, quam ab initio puta-

putaverat, bellum traheretur, aliam equitum manum millia circiter quindecim Duce Enghiramo quodam Gallo viro, domi praepotente, ac bello claro ex Gallia in Italiam evocavit. Hic vero tanti, ac tam novi exercitus Dučtor cum primum Alpes transiisset, atque in Italiam accessisset, Apennino monte transmisso per Lucensem, Florentinum, Senensemque agrum in Etruriam descendit. Sed cum per ea loca iter caperet, Arretini exules supervenere, quos supra urbem reliquisse diximus, ac Arretium ob superiorem illius Populi calamitatem facile capi posse nuntiantes, atque omnem opem suam ad ejus expugnationem largius pollicentes, quid plura? Galli equites spe praedae, & exulum pollicitationibus impulsi Arretium aggrediuntur, eamque urbem cum per refractam ab exulibus portam noctu ingrederentur, post multas civium caedes, qui nocturnis clamoribus exciti opitulandi gratia certatim concurrebant, ac varias quoque multiplicium proeliorum fluctuationes, paulo ante lucem totam praeter arcem capiunt. Mox victores ad praedam conversi omnia diripiunt, cives insuper exulibus infensos captivos ducunt. Haec autem omnia ne quis forte a nostro proposito aliena esse arbitraretur, nunc propterea in medium afferuntur, ut in hac Arretii direptione non solum Leonardi nostri patrem una cum Johanne Episcopo Arretino, atque cum aliis quibusdam egregiis viris exulum inimicis captum, atque in castellum Petrae-Malae ductum, & longo ibi carcere maceratum, sed ipsum quoque, licet puer esset, ab alia exulum manu pro captivo habitum, & in Castellum Quaratae, quod ab exulibus tenebatur, adductum fuisse intelligatis. Ubi cum puer esset, non cum aliis captivis, sed honestiore quodam carceris cubiculo asservabatur. In eo loco forte Petrarchae poëtae, qui & ipse Arretii Florentinis parentibus natus erat, imago pariete egregie depicta cernebatur, quam cum quotidie tantulus puer etiam, atque etiam intueretur, vehementissimo quodam, mirabile dictu, studiorum suorum ardore incendebatur, nam suapte natura disciplinarum amore flagrabat. Postea vero quam Arretinae turbationes tandem ex Gallorum recessu quievere, quia suscepta a Florentinis pecunia eis Arretium concesserant, incredibili studiorum cupiditate incensus Florentiam venit, ubi cum Dialecticis, ac Rhetoribus non segnem, ut ipse quodam librorum suorum loco palam, & aperte testatur, operam impendis-

disset, demum tenuitate patrimonii cogente ad cognoscendum jus civile animum applicuit. Verum cum huiusmodi juris studiis assiduam quandam operam navaret, sive fortuna, sive potius divina providentia factum est, ut vir quidam Chrysoloras Byzantius domi nobilis obsessam a Turcis patriam suam cernens e media prope Graecia se in Italiam primo, deinde in Etruriam conferret, atque faustis ominibus Florentiam applicaret, ubi cum graecas litteras, graecasque disciplinas publice edoceret, dici non potest, quam brevi tempore fama suae atticae, ut ajunt, eloquentiae, atticaeque doctrinae in universam civitatem mirabiliter percrebuerit. Quid multa? Tanta ejus fama per ea tempora ferebatur, ut rotundissimas, atque delicatissimas Leonardi nostri aures licet jam apicibus juris implicatas, & suis ineptis commentationibus praepeditas ita primum concuteret, ut ad audiendum peregrinum hominem, ac veterem quandam, & integram illorum antiquissimorum Graecorum doctrinam redolentem compelleret. At vero ubi aliquandiu ipsum publice legentem audivit, tanto, ac tam magno suavissimae linguae suae amore capiebatur, ut juris civilis studia praetermittere, atque in ejus disciplinam se totum tradere concupisceret. Quod quidem jam antea fecisset, nisi quodam deserendorum studiorum suorum pudore commotus transfugii crimen extimuisset. Quocirca cum secum ipse utram viam caperet, diutius cogitaret, tamdem maturo consilio praetermissis juris civilis studiis, in novum illud, & admirabile graecarum litterarum gymnasium, quae per septingentos circiter annos jamdudum ex Italia abierant, incredibili discendi ardore totum se contulit. Quod ipsum cum ex cognitione Homeri, Platonis, Demosthenis, Aristotelis, ceterorumque Poëtarum, Philosophorum, & Oratorum, de quibus tanta, ac tam mirabilia fama undique intonante circumferebantur, & a quibus omnia nostrarum doctrinarum genera tamquam a propriis fontibus ad nos profluxisse videbantur, tum ex his etiam, quae ab eo ex graeco in latinum mirabiliter profecto, ac divinitus conversa cernebamus, rectissime simul, atque sapientissime fecisse constat, ut omissis ambiguis juris civilis aenigmatibus nobilissimae linguae recuperationi operam daret. Per hunc igitur modum in novam istam peregrinarum litterarum disciplinam traditus tanto discendi ardore agebatur, ut quae per diem vigilans perce-

pis-

pisset, ea noctu dormiens agitaret. Cum itaque in hujusmodi graecarum litterarum studiis tres circiter annos contrivisset, ac satis probabili, atque optima disciplina institutus fuisset, Chrysoloras ipse ex Florentia abiens Mediolanum ad Imperatorem suum, qui e Graecia in Italiam profectus ibidem commorabatur, se contulisse dicitur. Leonardus tamen vir profecto magni animi, altique consilii ex hujusmodi praeceptoris sui abitione non modo non deserenda earum litterarum studia, sed potius totis animi, & corporis, ut dicitur, viribus prosequenda ratus traducendis operibus graecis operam navare cœpit. Quod cum saepe numero exercendi ingenii gratia experiretur, res ab initio ita sibi prospere succedebat, ut primae ejus traductiones legentibus omnibus adeo elegantes viderentur, ut mirabilem ex iis famam consequeretur. Unde ab Innocentio Septimo Summo Pontifice vel in primis eruditissimorum virorum per ea tempora observatore, magno cum honore, & ingentibus titulis ad sacrarum Epistolarum Magistratum evocatus est. Cui quidem cum singulari quadam multarum rerum cognitione, tum etiam praecipua dicendi elegantia ita placuit, itaque gratus fuit, ut toto vitae suae tempore ab ejus latere numquam discederet. Post mortem vero memorati Innocentii sub Gregorio deinde Duodecimo, tum sub Alexandro Quincto, sub Johanne deinceps Vigesimo Tertio, sub Martino denique Quinto continuatis sacrosancti Pontificatus successionibus per triginta circiter annos in eodem divinorum, ut ajunt, arcanorum Magistratu magna cum nominis sui gloria, nec minori etiam emolumento feliciter perseveravit. Nam quamquam plures singularissimos, doctissimosque viros secum collegas haberet, solus tamen omnium dominari, ac regnare videbatur, quod ut facilius cognoscere, atque intelligere possitis, de singulis Pontificibus, Alexandro dumtaxat excepto, quoniam paulo post coronationem suam vita defungitur, singula quaedam gravitatis, ac fidei plena breviter enarrabimus. Nam & Gregorium, cum ex ingenti illo Romanae Ecclesiae schismate aliis ei ipsi, aliis vero Benedicto faventibus in Pisano Concilio ambo Pontifices de collusione incusarentur, ac postea damnarentur, deserentibus ceteris Curialibus nunquam deserere voluit, sed & Senas, & Ariminum eo usque secutus est, quoad ex gravi quodam Civitatis nostrae praecepto re-

revocaretur. Johannes vero post Alexandri mortem ad Sigismundum nuper ad imperium delectum, & in finibus Italiae per ea tempora commorantem duos ex Romanae Ecclesiae Cardinalibus, ut Generale Concilium advocaretur, mittere constituens, cum Leonardo solo, usque adeo ejus virtutibus confidebat, tota suae mentis arcana communicare non dubitavit. Futuri enim Concilii locum alicubi esse nolebat, ubi Imperator plus se ipso potuisset. Unde huic soli tantarum rerum participi mandata amplissima, potestatemque maximam mittendis Legatis ad honestatis speciem se daturum esse praedixit, ut palam ostentare, atque in medium proferre possent, & tamen amplum illud mandatum clanculum ad certa loca restringere decreverat. Itaque consilio de locis illis secum communicato, arbitris praeter ipsum solum remotis, Legatos alloquitur, multisque verbis ad munus legationis diligentissime obeundum adeo benivole cohortatur, ut firmum excipiendorum locorum propositum diu antea excogitatum (mirabile dictu) momento temporis immutaret, ac cuncta arbitrio, potestatique suae, chirographo, ubi ea loca scripta erant, coram ipsis lacerato liberalissime committeret. Legati postea ad Sigismundum cum ampla mandati auctoritate profecti Constantiam urbem transalpinam, Imperatorique subjectam pro loco Concilii delegerunt, quae quidem causa fuit, ut Pontifex ubi paulo post eo applicuisset, mox seditionibus ortis Imperatoriis jussibus caperetur, & carcere asservaretur, captivus deinde per plura, ac varia oppida detentus, tandem sua sponte, seu invitus Pontificatu se abdicavit. Quid de Martino dicemus? Qui cum non satis benivolo erga nos animo ex urbe nostra recedere videretur carminibus quibusdam, quae de illo vulgo jactabantur, supra quam dici potest infensus, paucis diebus antequam ex hinc recederet, dulci quadam, & devota ejus oratiuncula mirabiliter placatus est. Nam cum forte in cubiculo suo assisteret, & Pontifex hinc inde deambulandi gratia proficisceretur, postquam aliquot spatia tacitus confecisset, ad ipsum porrecto vultu, brachioque molliter elato indignabundus his vocibus convertitur: *Martinus*, inquiens, *Papa quadrantem non valet*. Quo hic audito statim verba illa recognoscens (puerilis enim cantilena de eo circumferebatur) *quid hoc est*, ait, *Beatissime Pater? Num ad aures quoque tuas hujusmodi puero-*

rum

rum nugae pervenerunt? At ille nihil ad haec: sed eodem vestigio consistens: *Martinus Papa quadrantem non valet* eisdem verbis stomachans repetivit. Tunc vir sapientissimus deprehensa illius animi infensione (nam verba de se vulgo cantata assidue refricabat) incredibili tanti Principis indignationi, si qua posset, pro honore, & emolumento civitatis mederi statuit. Unde brevi quadam, & humili beneficiorum a nobis susceptorum commemoratione opportuno tempore usus, per ea, quae postea subsecuta sunt, Pontificem satis placasse creditur, cum puerilibus naeniis aures non admovere oportere Pontificalem gravitatem elegantissime simul, atque gravissime ostendisset. Nam ubi ipsum perorantem audivit, & plurimum laetatus est, & ejus orationem etiam, atque etiam laudavit. Quanti vero verba sua fecerit, paulo post manifestissime demonstravit. Cum enim abire statuisset, advocatis Civitatis nostrae Praesidibus beneficia Florentini Populi in eum collata benigne admodum recognovit, & eodem ordine, quo ab hoc tunc vere, ut dicitur, vivo dicta fuerant, cuncta recensuit. Quoniam vero singularis hujus sapientissimi Viri sapientia praecipua quadam, & admirabili eloquentia condita commemorato Pontifici semper antea mirum in modum placuerat, maxime autem ea indignationis suae tempestate gratissima fuerat, magnis proemiis, atque ingentibus pollicitationibus assidue hominem, etiam dum recederet, invitare non desinebat, ut Sanctitatem suam ceterorum Curialium more Romam sequeretur. Sed cum ipse jampridem Florentiam, quam plurimum diligebat, utpote primum doctrinae, ac dignitatis suae receptaculum, propriam sibi patriam delegisset, eam deserere noluit. Et cum ex uxore quoque primaria nostrae Civitatis muliere unicum filium suscepisset, & pluribus insuper quorumdam maximorum beneficiorum & civilitatis, & immunitatis muneribus ob admirabiles virtutes suas a Florentino populo honestatus fuisset, ac laboribus denique, & vigiliis, & sua illa incredibili eloquentia amplas divitias comparasset, Florentiae cum uxore, & liberis, & cum concivibus amicis, ac demum cum libris suis quiete commorari, atque in gratiam redire, quam Romam proficisci maluit, quibus omnibus ob varias quasdam externorum locorum peragrationes jamdudum bellum indixisse videbatur. Ubi paucis post annis commoratum, a Praesidi-

ſidibus, qui forte eo tempore adminiſtrandae Reip. gratia praeſidebant, magno cum honore, atque ingenti emolumento ad digniſſimum publicarum epiſtolarum officium univerſo Florentini Populi conſenſu delectum fuiſſe conſtat. Nam praeter maxima pecuniarum praemia, quae exinde memoratis laboribus, ac vigiliis non immerito reportabat, eum primum ac ſolum e ſcribis publicorum munerum ex praecipuo quodam admirabilium virtutum ſuarum privilegio participem extitiſſe non ignoramus. Unde inter ceteros ejus Magiſtratus, & publicae Civitatis noſtrae cuſtodiae praeſtitiſſe, & ter in Decemviratu etiam fuiſſe, & demum in ſumma dominationis noſtrae dignitate praeſediſſe cognovimus. Quibus quidem in Magiſtratibus quantum primum litteris, cum ad diverſos Italiae populos, tum ad varios Principes, Reges, Imperatores, Pontifices Florentini Populi nomine elegantiſſime ſcriptis profecerit, difficile dictu eſt. Quantum deinde utilitatis Legationibus ad Reges, & Pontifices noſtris nominibus ſuſceptis illa ſua admirabili, ac prope divina eloquentia pepererit, poſtremo quantum ſuis integris, ſapientibuſque conſiliis, ſi quando vel de pace, vel de bello, vel de hujuſmodi magnis atque arduis rebus ageretur, nobis profuerit, non ſatis dici poteſt. Hoc tamen unum in eo mirabile, atque omnibus ſeculis celebrandum praetermittere non poſſum. Ut cum omnium non ſolum noſtri temporis, ſed cunctorum prope antiquorum eloquentiſſimus haberetur, non minus prudentia, ac conſilio, quam ſua incredibili eloquentia hanc noſtram Civitatem, quam ut ſupra diximus, patriam ſibi ſuam delegerat, ab acerrimis, & oppugnantibus hoſtibus, & fortiſſime defendit, & ſapientiſſime conſervavit. Quotiens enim Decemvir ad curam belli gerendi creabatur, totiens modo neſcio quo Reſp. quaſi divinitus ageretur, ex magnis, & eminentibus periculis eripiebatur. Nam cum Franciſcus Sfortia univerſi exercitus ductor jam admodum adverſus Venetos indignaretur, quod ſibi Padum tranſire nolenti ab eis ſtipendia non ſolverentur, ac propterea cum Philippo Maria Mediolanenſi reconciliari conaretur; Florentini quo ſe verterent neſcientes, Oratores ſuos illico Venetias miſerunt, ubi aliquot menſes fruſtra commorati, poſtquam re infecta Florentiam redierunt, Florentini eam reconciliationem interim utrinque tractatam, ac tandem concluſam neceſſitate cogente ſecuti

ſunt. Unde Piccininus, qui ex Gallia Ciſalpina cum aliquot equitum, peditumque millibus jam ad Forum Pompilii per Flaminiam venerat, hujuſmodi reconciliatione audita non cunctandum eſſe ratus, ſtatim incredibili celeritate cum omnibus copiis in Galliam revertitur, Venetoſque aggreſſus multa eorum oppida faciliter expugnat. Quocirca Veneti, ubi de opportunis eorum remediis crebrius, ac diutius ageretur, tandem ſocietatem noſtram, quam paulo ante ſprevisse videbantur, maturo conſilio repetere decreverunt. Hac igitur ipſe diſſolutae confoederationis tempeſtate primo in Decemviratu una cum quibusdam aliis noſtrae Civitatis peregregiis civibus creatus eſt. In quo quidem Magiſtratu, cum res Venetorum pluribus oppidis amiſſis jam ſatis periclitaretur, rurſus communi utrarumque partium conſenſu ſocietas non multo ante ſciſſa reſumitur. Itaque per hunc modum inita denuo ſocietate Franciſcus exercitus ductor cum magnis equitum, peditumque copiis Florentinorum opera ad opitulandum Venetis celeriter tranſmiſſus, eorum res labantes, ac jam prope deletas mirabiliter reſtituit. Nam inter cetera glorioſa ejus geſta Veronam urbem jam ab hoſtibus captam hac ſua profectione cum magna eorum ſtrage recuperavit, & hoſtes inſuper ipſos a Venetorum cervicibus propulſavit. Proxima deinde aeſtate iterum in eodem Magiſtratu bonis ominibus refectus ita ſe geſſit, ut Philippi Ducis copiae nobis ob initam cum Venetis ſocietatem, ſupra quam dici poteſt, inſenſae longe a finibus noſtris arcerentur, atque totum in Galliam bellum gereretur. Tertio deinceps anno Piccininus Gallia in medio Gallici belli furore relicta cum magnis ſuorum copiis, & cum quibuſdam exulibus noſtris in Etruriam venit, ubi cum Apennino tranſmiſſo in agrum Mugellanum deſcendiſſet, & cuncta nullis repugnantibus paſſim popularetur, tantum omnibus terrorem incuſſit, ut plerique cives vix intra urbis moenia ſe ſe prae magna formidine continere auderent. Attonita igitur per hunc modum civitate, atque in maximo diſcrimine ob repentinas hoſtium incurſiones conſtituta, rurſus vir ſapientiſſimus Florentini Populi decreto Decemvir cum aliis praeſtantiſſimis civibus creatus eſt. Neque enim tunc maxima, ac pene cervicibus noſtris impendentia pericula mediocres homines depoſcebant. Ubi vero magnanimi viri, & alti quidem

dem consilii ad curam belli gerendi creati sunt, plerisque copiis in Gallia ad reliquias Gallicae expeditionis persequendas dimissis, & exinde pauca, & multa aliunde equitum auxilia procurabant. Unde missis hinc inde ad conducendum milites pecuniis post duos circiter menses partim ex Gallia, partim ex agro Piceno, partim etiam ex Flaminia Florentinis plura equitum auxilia opportuno tempore supervenerunt. Piccininus, qui prope in expugnandis pluribus oppidis nostris tantumdem pene temporis contriverat, circa saltuosa Casentini loca passim populabundus vagabatur. Ex quo quidem factum est, ut uno, & eodem Junii mense copiis ad sufficientiam in Gallia relictis, & accitis ad reprimendos hostiles impetus in Etruriam undique equitibus, mirabile dictu, & hostes in Gallia proelio victi superarentur, & Piccininus etiam amissis pene omnibus suis ita prope Anglare oppidum profligaretur, ut vix cum paucis evadendi gratia burgum ingrederetur: quo si nostri parta, ut debebant, victoria illico accessissent, ipse cum reliquis omnibus haud dubie capiebatur. Nam & ex hostium equitibus pauci admodum evaserant, & omnia quoque, quae in hostilibus castris fuerant, ad nostros devenerant, & burgenses etiam supra mille ducentos homines in proelio capti apud victores tenebantur, & omnia denique adversariorum Ducum vexilla suscepta erant. Hac itaque Florentini victoria habita Bibienam, & Romenam, ac cetera oppida prius amissa faciliter recuperarunt, & Puppium insuper cum omnibus Castellis, quae prius Comitum fuerant, in eorum ditionem redegerunt, ac totum praeterea Casentinum potestati, imperioque suo in hoc fausto, ac felici Decemviratu ita prospere subjecerunt, ut ex turbulentissima tempestate, qua creati fuerant, magnam, & gloriosam victoriam reportarent. Cum igitur de domesticis ejus moribus, & qualis etiam in nostra Rep. fuerit, pauca quaedam è multis memoratu dignis, ut ab initio promisimus, breviter pertractarimus: reliquum est, ut de bonarum artium studiis deinceps absolvamus. In quo quidem si forte Venerationibus vestris paulo longiores videremur, quam brevitas temporis, & hujusmodi celeberrimi funeris solemnitas pateretur, date quaesumus nobis hanc veniam, ut de omni doctrinarum suarum genere oratorio more parumper prosequamur, ne vos ex nimia orationis brevitate certa quadam ad-

mirabilium virtutum cognitione fraudaremini, & ipse quoque propriis, ac funebribus laudibus privaretur. Quanta fuerit in hoc glorioso doctorum hominum, atque Romanae eloquentiae splendore, ut a grammaticis ordiamur, poëtarum pertractatio, quanta historiarum cognitio, quam integra, & quam incorrupta verborum interpretatio, quanta litterarum latinarum, & graecarum eruditio, facilius mentibus nostris excogitare, quam verbis explicare possumus. Quantum ille deinde cum excogitandis, tum disponendis, & exornandis rebus in hac ipsa dicendi facultate excelluerit, ex multis, ac variis scriptorum suorum voluminibus evidentissime demonstravit. Quantum denique in morali philosophia valuerit, ex pluribus Platonis, & Aristotelis, ceterorumque Philosophorum, pace cunctorum dixerim, principum traductionibus ita manifestum est, ut luce clarius apparere videatur. Omnia namque commemoratarum artium studia animo suo non solum nostra, atque domestica, sed graeca etiam ac peregrina tenebat. Admirabilis in eo erat memoria poëtarum Pindari, Aristophanis, Euripidis, Hesiodi, Homeri, ceterorumque Graecorum, ut nostros omittamus, quos omnes ita familiarissimos habebat, quasi ipse propria eorum poëmata confecisset. Admirabilior etiam historiarum recordatio: Thucididis (ne forte de Latinis dumtaxat Historicis a nobis dicta fuisse intelligeretis, quos non secus memoriter carpebat, quam si ipse illarum rerum gestarum scriptor extitisset) Thucididis inquam, & Herodoti, ac Diodori, & Polibii, aliorumque multorum admirabilissima: insuper veterum Oratorum exacta quaedam peritia, & certissima eorum, atque expressissima imitatio. Missum facio Ciceronem nostrum, cujus usque adeo verax imitator fuisse credebatur, ut ipsum imitatione sua quotiescumque voluisset, pene ad unguem expressisse putaretur. Aeschinem quoque, Isocratem, Lysiamque, & Demosthenem graecorum Oratorum principes generose admodum imitabatur. Ingens denique praedictorum Philosophorum in eo ipso intelligentia vigebat, atque haec omnia nova quadam graecae linguae recuperatione, quae per septingentos circiter annos longe, ut supra diximus, ab Italia exulaverat, non sine magna cunctorum Latinorum gloria assequebatur. Et ne forte nos prae nimio dolore lacrymis obortis vix vera, nedum falsa referre valentes fictas ad votum laudes nunc

cele-

celebrare putaremur, quod laudationis genus graeci panagyricon appellarunt: omnium memoratarum doctrinarum suarum complura fidelia, & aeterna testimonia breviter referemus. Nam varias Aristophanis, Basilii, Xenophontis, Plutarchi, Demosthenis, Platonis, Aristotelis interpretationes suas certa quaedam ac perpetua utrarumque & latinarum, & graecarum litterarum monumenta extare non ignoramus. Aristophanis enim comediam, Basilii etiam epistolam, ac Xenophontis Tyrannum, & has Plutarchi vitas M. Antonii, Pauli Emilii, M. Catonis, T. & C. Graccorum, Sertorii, Pyrri Regis Epirotarum, Demosthenis libros singulos, ejusque orationum libros septem, praeterea Platonis de immortalitate animi, Gorgiam, Phedrum, Apologiam, Critonem, epistolas libros singulos, Aristotelis denique Oeconomicorum libros duos, Eticorum decem, Politicorum libros octo ita e graeco in latinum convertit, ut nulla prope eloquentiae ornamenta (mirabile dictu) desiderare videantur. Ex hujusmodi igitur Poëtarum, Historicorum, Oratorum, ac Philosophorum traductionibus maximas ei gratias agere, majores etiam habere deberemus, nisi nimis ingrati essemus, partim quia ex sua praecipua, ac singulari industria divina veterum graecorum ingenia cognovimus, cum antea traducta non essent, partim quia haec Aristotelica vitio priorum interpretum corrupta, atque depravata nunc primum latina effecta fuisse intelligimus, Aristotelemque philosophorum principem cogitationes suas cum singulari elegantia litteris mandasse nequaquam in praesentiarum amplius ambigimus, quod etsi a veteribus, & quidem magnae auctoritatis viris scriptum esse legeremus, nullo tamen pacto prius credere poteramus. Quare si tot suae, ac tam elegantes & Poëtarum, & Historicorum, & Oratorum, & Philosophorum denique interpretationes ubique apud latinos reperiuntur, eum praeter exactam quamdam utriusque linguae cognitionem pleraque etiam illorum auctorum probe, atque integre cognovisse manifestum est. Quonam enim modo peritissimus utrarumque literarum interpres sine certa quadam eorum, quae interpretatur, eruditione & fideliter interpretari, & eleganter convertere queat, non sane intelligimus. Sed ne in his ipsis quamquam luce clariora esse videantur, vel parumper haerere, dubitareve possitis, attendite quaeso, ut quanta, & quam magna pro-

priarum rerum monumenta suo, ut dicitur, marte litteris mandaverit, recte intelligere, ac considerare valeatis. Scripsit enim complura sparsim de variis rebus, & quidem egregia carmina, quae nondum morte praeventus in volumina redegerat; de Militia insuper, de Interpretatione recta, de Laudibus Florentinae Urbis, Laudationem Johannis Strozae, Pro se ipso ad Praesides, Vitam Ciceronis, Vitam Aristotelis, De studiis, & Litteris, Isagogicon Moralis Philosophiae. Et ne aliquod dicendi genus ab eo intentatum relinqueretur, contra hypocritas, & in Nebulonem maledicum libros singulos praecipua quadam, & admirabili elegantia condivit, atque absolvit. Composuit praeterea Explanationum duos in Oeconomicorum Aristotelis Libros, Dialogorum totidem, Epistolarum suarum Libros octo; dictavit denique De primo Bello Punico libros tres, Commentarium rerum Graecarum librum unum, de Bello Italico adversus Gothos libros quatuor, de Temporibus suis libros duos, Historiarum Florentini Populi libros duodecim. Si itaque omnium commemoratorum librorum numerum recensebimus, in quatuor super octuaginta consistere deprehendemus. Cum igitur vir sapientissimus Poetas, Historicos, Oratores, Philosophos cum graecos, tum latinos ita interpretaretur, ut & proprias eorum sententias probe intelligeret, & ita imitaretur, ut & carmina componeret, & annales, & historias, & commentaria conscriberet, & variis dicendi generibus omnem vim oratoriam complecteretur, & Philosophorum dicta e graeco in latinum mirabiliter converteret, itaque conversa dilucide explanaret; quantis ipsum & quam magnis laudibus dignum esse censebimus? sed cunctis traductionibus, ceterisque ejus scriptis praetermissis, ad dignissimas quasdam oratoriae facultatis, atque historiarum suarum laudes accedamus. Si omissis graecis scriptoribus, ut nostris brevitatis causa contenti simus, M. Cato, Fabius Pictor, L. Piso primo antiqui Annalium conditores apud veteres Romanos majores nostros egregiis quibusdam laudibus celebrabantur, quod annales sine ullis orationis ornamentis scriptitassent: si deinde Crispus Sallustius ob multiplices diversarum historiarum conscriptiones, si C. etiam Caesar ex Commentariis Belli Gallici, Bellique Civilis, si Q. Curtius gestorum quoque Magni Alexandri scriptor, si Justinus insuper ex suo Trogi Pompeii epitomate, si praeterea Sue-

Suetonius Tranquillus ex duodecim suorum Caesarum vitis, postremo si T. Livius ex variis Romanarum rerum historiis ingentes, ac maximas laudes consensu omnium non immerito reportarunt, quoniam partim ex puris historiarum, partim vero ex commentariorum, partim etiam ex epitomatum descriptionibus seorsum ab illis auctoribus editis mirum in modum laudatos esse conspicimus: quantis nos laudibus illud nostrum Latinorum decus in hac doctorum hominum penuria non natum, sed potius ab aliquo Deo factum annalium, & commentariorum, & historiarum scriptorem exornare, & in coelum tollere deberemus? Si insuper M. Tullius omnium nostrorum Oratorum princeps, & caput primas Romanae eloquentiae partes ex orationibus, & ex ceteris ejus scriptis sine controversia assequebatur; quantum hoc nostrum Italiae decus non solum eximium Oratorem, sed etiam optimum Historicum commendabimus? Quoniam vero in T. Livii, ac M. Tullii mentionem quasi invicem comparantes incidimus, quorum alter Romanarum historiarum parens, alter autem latinae eloquentiae princeps putabatur, ne haec vobis admirabilia, & forte incredibilia viderentur, pauca quaedam memoratu digna trium tantorum virorum propemodum comparandi gratia in medium afferemus. Livium multos variarum historiarum libros elegantissime scripsisse concedimus. At hoc nostrum praecipuum Romanae eloquentiae decus praeter multiplices historiarum, & aliarum rerum suarum libros, annales, & commentaria ornatissime composuisse non dubitamus. Cicero vero Arati Poëtae carmina, & Xenophontis Philosophi Oeconomicum, & duas quoque illas nobilissimas duorum illorum eloquentissimorum Oratorum Demosthenis, & Aeschinis orationes, inter seque contrarias e graeco in latinum convertit: Platonem vero, & Aristotelem ceterorum tam Graecorum, quam Latinorum, ut ita dixerim philosophorum capita, forte obscuritate earum rerum, quae ab illis tractabantur, deterritus, nequaquam convertere ausus est, cum id magnopere efficere concupisceret, ut ad latinorum cognitionem divina illa ingenia transferret, quod tamen non fecit, nec ei, ne faceret, ut verbis suis utar, interdictum putabat. Multa praeterea in soluta oratione cum in dialogis, tum in simplici sermone se ipso auctore memoriae mandavit; nam multos egregios libros, & plures

praecipuas orationes, & duo illa praeclara epistolarum suarum volumina mirabili profecto, ac prope incredibili elegantia composuit. At vero Leonardus noster vir eloquentissimus non modo duas illas nobilissimas orationes a M. Tullio antea conversas, & jampridem incuria majorum nostrorum amissas, ac deperditas, sed etiam, ut cetera leviora omittamus, pleraque Demosthenis, Xenophontis quaedam, Platonis, & Aristotelis multa elegantissime simul, atque suavissime traduxit. Complura insuper Ciceronis more conscripsit; nam & Dialogos, & Orationes, & Epistolas in unoquoque dicendi genere mirabiliter exornavit; Annales praeterea, & Historias, ac Commentaria generose admodum cum magna viventium, & posterorum utilitate composuit, quod Cicero nullo unquam vitae suae tempore fecisse videtur. Et ne forte malignas simultatis, & invidiae latebras, si majores & digniores defuncto viro laudes tribueremus, non vobis, quos omnes ex tanti luminis extinctione altius flere, atque prope ejulare conspicimus, sed quibusdam absentibus moveremus, ad quorum manus haec oratio nostra pervenerit: paulo post finem dicendi faciemus, cum dignissimum tantae commissionis officium penitus expleverimus. Commemorati enim hujus inclitae Civitatis Praesides, qui omnia & de domesticis defuncti hominis moribus, & qualis in nostra Rep. fuerit, & quantum in bonarum artium studiis valuerit superius enarrata plane, aperteque fama increbescente cognoverant, ac veteres Graecos, Romanosque majores nostros in ornandis clarissimorum virorum funeribus imitari cuperent, tria nobis eorum collegis prae ceteris injunxerunt: ut primo hoc praeclarissimi Viri funus dignis quibusdam laudibus celebraremus, ut deinde idipsum hujusmodi peregregiis plurimorum funalium muneribus, multisque insignibus drapporum agminibus, atque nobilissimo vexillo exornaremus: postremo, ut veneranda tanti Vatis, Oratoris, & Historici tempora hac laurea corona insigniremus. Ceterum nos jam primum tibi, Clarissimum Latinorum Decus, satis quantum pro brevitate temporis fieri licuit, superiori oratione nostra ad diuturnam admirabilium virtutum tuarum memoriam fecisse existimamus, & credimus. Secundum in praesentiarum agimus, ut te Excellentissime Civitatis nostrae Gubernator tantis, ac tam ingentibus Florentinorum donis ad perennem

quam-

quamdam tuorum in Remp. meritorum commemorationem illustraremus. Quibus jam rite peractis reliquum est, ut tempora tua, Eximie Vates, prisco, Graecorum, Romanorumque more hac laurea coronaremus. Sed antequam ad ipsum coronationis actum accedamus, antiquos Imperatores, veteresque, & novos nostri pene temporis Poëtas primo laurea coronari solitos paucis ostendemus, deinde quas ob causas laurorum potius, quam olearum, vel palmarum, vel hederarum vel aliis quibusdam perpetuo virentibus frondibus coronarentur, brevissime demonstrabimus: postremo hunc clarissimum Virum, & optimum Historicum, & eximium Oratorem, & egregium Poëtam extitisse parumper declarabimus. Militares coronas ceteris nobiliores octo circiter ex crebris veterum auctorum lectionibus fuisse accepimus, quarum haec nomina ferebantur: Obsidionalis, Civica, Muralis, Castrensis, Navalis, Ovalis, quasi Triumphalis, & Triumphalis. Obsidionalis e gramine fiebat, quam ii, qui obsidione liberati erant, ei Duci, qui liberaverat, propterea donabant, quod ibi gramen plerumque generaretur, ubi obsessi tenebantur. Hanc Coronam gramineam Senatus, Populusque Romanus Q. Fabio Maximo secundo Bello Punico non immerito dederat, quoniam Urbem Romam obsidione hostium liberasset. Civica appellabatur, quam civis civi, a quo in proelio servatus erat, testem vitae, salutisque perceptae concedebat. Ea e fronde quernea, vel ilignea ob id efficiebatur, quod victus antiquissimus ex quercubus, atque ilicibus capiebatur. Hac corona civica L. Gellius vir Censorius in Senatu Ciceronem Consulem donari a Rep. censuit, quod ejus opera atrocissima illa Catilinæ conjuratio detecta, vindicataque fuisset. Murali corona ab Imperatore donabatur, quisquis primum murum subiens per vim in oppidum hostium ascendisset. Castrensis dicebatur, qua Imperatores eos donabant, qui primum pugnantes hostilia castra ingrederentur. Ea insigne valli habebat. Navalis erat, qua maritimo proelio donari solebant, qui hostium naves vi armati transiluissent. Ea quasi navium rostris insignibatur, atque hae tres ex auro fieri consueverant. Ovalis mirtea habebatur: illa ipsa Imperatores utebantur, quandocunque ovandi gratia in Urbem revertebantur. Ovare autem dicebantur, si quando victores vel ex indignis bellis, vel non cum justis hostibus gestis domum remearent,

rent, aut quum hostile nomen humile, & non idoneum, ut servorum, piratarumque fuisset, aut deditione repente facta in pulvere, ut dici solet, incruentaque victoria obvenisset, cui facilitati mirtum Veneris frondem aptam, & accomodatam esse non injuria putaverunt, quod non martius, sed quasi venereus quidam triumphus foret, ac per hunc modum Octavianus Augustus post Philippense, & rursus post Siculum Bellum bis ovans Urbem ingressus est. Quasi Triumphalis nuncupabatur oleagina, eaque coronabantur non qui proelio interfuissent, sed qui dignum aliquem pro absentibus Imperatoribus triumphum procurassent. Triumphalis ex lauro fiebat, & quia ceteris omnibus praeferebatur, solis dumtaxat triumphaturis Imperatoribus servabatur, qui cum ex ancipiti proelio, cruentaque victoria victis superatisque hostibus in patriam reverterentur, triumphalibus curribus cunctis ornamentorum generibus praeditis ipsi tamen undique purpurei, ac laurea coronati per Urbem vehebantur. Quod ut clarius intelligere, ac memoriae mandare possitis, pauca quaedam nostrorum triumphantium exteris brevitatis causa praetermissis exempla referemus. Octavianus Augustus, qui Julio Caesari nunc a nobis parumper omisso in imperio successit, tres curules triumphos post duas illas ovationes suas Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum continuo triduo mirandum spectaculum de more laurea coronatus egisse legitur. Tiberius deinde Caesar, cum ei toto Illyrico perdomito, & in ditione Populi Romani redacto triumphus decerneretur, ac ipse ob Q. Vari cladem, qui sub idem fere tempus in Germania una cum tribus Legionibus perierat, decretum sibi triumphum differre, quam triumphare maluisset; Urbem nihilominus praetextatus, & laurea coronatus intravit. Nero insuper e Graecia per Neapolim, per Ancium, & Albanum Romam reversus, eo curru, quo Augustus olim triumphaverat, veste purpurea, clamydeque stellis aureis distincta, ac olympiaca, & laurea corona capite redimito Urbem ingreditur, cum prius etiam triumphantis habitu, & laurea coronatus in Capitolium ascendisset, postquam Mithridatem Armeniae Regem Romam venientem quasi triumphaturus recepisset. Sed ut quanti haec laurea a veteribus Romanis aestimaretur, planius cognoscere, atque intelligere valeatis, quicquid M. Crasso ovanti, & Julio Caesari triumphanti contigerit, quaeso diligen-

jigen-

ligenter animadvertite. M. enim Craffus quoniam bello Fugitivorum confecto ovans redibat, mirteam coronam ovationibus legitime adtributam ita infolenter afpernatus eft, ut Senatus confultum faciendum per privilegium curaret, ne mirto, fed lauro coronaretur. Julius quoque Caefar quamquam quinquies confectis bellis triumphaffet, & quinque curules triumphos Gallicum, Alexandrinum, Ponticum, Africanum & Hifpanienfem laurea de more coronatus peregiffet: ex omnibus tamen decretis fibi a Senatu, Populoque Romano honoribus nullum libentius, quam jus laureae perpetuo geftandae recepiffe fcribitur. Hujus laureae tanta per ea tempora Imperatores cupido inceffcrat, ut novos quofdam, immeritofque triumphos fibi decerni poftularent. Unde de jure triumphandi lege cavebatur, ne quis triumpharet, nifi faltem quinque millia hoftium una acie cecidiffet. Et ne tam praeclarae legi ex nimia quadam gloriofae laureae cupiditate ullatenus derogaretur, eam alterius legis praefidio comprobarunt, quae graviter Imperatoribus minabatur, fi qui falfum aut hoftium occiforum in proelio, aut amiffornm civium numerum literis Senatui retuliffent, eofque apud Quaeftores Urbanos jurare jubebat, cum primum Urbem intraffent, fe fe de utroque tam hoftium, quam civium numero vere Senatui refcripfiffe. Praeterea veteres memoria trecentorum circiter fupra mille annorum de noftris dumtaxat repetita recentefque, ut ita dixerim, Poëtas hujufmodi laurea coronari confueviffe legimus. Nam ut ceteros mittamus, Statium Tolofanum, & Claudianum Florentinum, quorum alter Domitiani, alter vero Theodofii fenioris temporibus floruit, & Petrarcham patrum, & Colucium noftra memoria Florentinos, & egregios vates laureis coronatos fuiffe accepimus. Olearum frondes, fi fecularibus, facrifque litteris credimus antiquitus pacis, ac victoriae fignum, non fecus quam temporibus noftris habentur, extitiffe cognovimus. Si enim figmentis poëtarum aures admovemus, hoc ipfum luce clarius apparebit. Nam cum Neptunus, & Minerva, ut in fabulis traditur, Athenas condidiffent, atque de impofitione nominis inter fe contenderent; Diis praefentibus his foederibus convenerunt, ut qui terra proprio inftrumento percuffa laudabiliorem effectum ederet, is novae urbi nomen imponeret. Cum itaque Neptunus terram tridente percuffiffet,

fiffet, atque equus belli omen repente profiluiffet, Minerva autem haftam in eam proieciffet, olivamque pacis arborem produxiffet, Minervae nomine, quae graece Athene dicitur, Diis arbitris Civitas appellata eft. Si deinde hiftoriis adhaeremus, id ipfum manifeftiffime deprehendemus. Quippe a Marco Varrone viro rerum humanarum, divinarumque doctiffimo de Cecrope Athenarum Rege in hunc fere modum fcriptum fuiffe novimus. Eo enim Athenis regnante, cujus temporibus urbem conditam credidit, atque ambigente, quo nomine nova Civitas appellaretur, mox oleae arborem alibi apparuiffe, & alibi aquam erupiffe fcribit. Unde Regem adeo prodigia ifta moverunt, ut ad Apollinem Delphicum fcifcitatum mitteret, quodnam agendum videretur. Legati ob oraculo revertentes oleam Minervam, undam Neptunum fignificare, in fuaque poteftate conftitutum effe retulerunt, ex cujus nomine duorum Deorum, quorum illa figna apparuerant, civitas vocaretur. Hoc Regem audito omnes cives utriufque fecus in confilium advocaffe tradit. Mos enim tunc erat, ut feminae publicis confultationibus intereffent. Confulta igitur per hunc modum multitudine, mares pro Neptuno, feminas pro Minerva fententiam tuliffe prodit. Sed quia numerus feminarum major, quam marium uno dumtaxat inventus eft, Minervam eo certamine fuperaffe, ac propterea fuo graeco nomine fic civitatem appellatam fuiffe demonftrat. Si divinis denique litteris confidimus, nullatenus de eo ipfo dubitare poterimus. Nam ubi diluvii aquae, a quibus univerfum terrarum Orbem ex facrorum Librorum lectionibus mundatum fuiffe intelleximus, paulumper ceffare, montiumque cacumina apparere coeperunt, columbam nefcio quam mordicus, quafi divinitus ageretur, ramufculum quemdam viridantis olivae in fignum pacis, ac victoriae praetuliffe nequaquam dubitamus. De palmarum arboribus ab Ariftotele, & Plutarcho fcriptum effe comperimus, ut quamquam magnis ponderibus fuperimpofitis premerentur, nunquam tamen cedere viderentur. Unde propterea veteribus placuiffe tradiderunt, ut palma certum quoddam victoriae fignum ab omnibus haberetur, quoniam ea effet hujufmodi arboris natura, ut urgentibus, opprimentibufque non cederet. Et ne de neutro, vel ut de frivolo, atque temerario quodam victoriae figno fufpicari valeremus, utrumque ab

Eccle-

Ecclesia militante quot annis renovari intelligimus, quoniam oleae palmarum ornamentis intertextae cunctis fidelibus populis propterea exhibentur, ut simul & de olea veteris, & de palmis novi Testamenti tamquam de certis quibusdam, evidentibusque pacis his, ac victoriae signis annuis commemorationibus admoniti vere, atque fideliter instruantur. Hedera vero a priscis illis tantopere celebratur, ut Alexander Rex Macedonum ob rerum a se gestarum magnitudinem cognomento Magnus victis superatisque Indis exercitum suum victorem instar Liberi Patris, quem in India pro Deo venerabantur, hujusmodi frondibus coronatum in patriam traduxerit, cum tamen persica corona in honorem Persei atavi sui antea uteretur, qui primus ex Perside allatam apud Aegyptios eam arborem seville traditur. Vetustissimos etiam Poëtas hedera, seu quasi quodam mentis furore perciti baccarentur, ac Faunis, Satyrisque finitimi haberentur, seu quod eorum carmina aeternitatem mererentur, hujusmodi semper virentibus frondibus coronari solitos ab idoneis auctoribus scriptum fuisse legimus. At vero cum tractu temporis omnia bonarum artium genera velut ab ipsis veterum doctrinarum incunabulis rudia, & inculta postea limarentur, factum est, ut Poëtae hederis omissis, ne baccantium more insanire putarentur, lauribus quoque perpetuo virentibus coronarentur. Quod ob tres dumtaxat causas a politioribus, & cultioribus viris introductum fuisse non injuria existimamus, & credimus, ut vates perpetuis laurorum potius, quam vel olearum, vel palmarum, vel hederarum frondibus decorarentur. Primo ut Imperatores devictis superatisque hostibus triumphaturos imitarentur, quasi ipsi libidine, segnitieque perdomitis, tamquam acerrimis quibusdam humani generis inimicis non immerito triumpharent. Deinde quia talem, & tam ingentem famam ex poëmatibus ab eis egregie confectis se se consecutos fuisse arbitrabantur, ut ex hujusmodi laureatione aeterno quodam gloriosissimae vocis, famaeque praeconio neminem, ne Jovem quidem fulgoribus suis tantae, ac tam celebratae gloriae magnitudini officere posse palam omnibus significarent. Physici enim hujus dumtaxat arboris naturam eam esse scriptum reliquerunt, ut inter ceteras plantas sola a fulminibus non laedatur, ac sic semper observatum fuisse dicunt, ut omni quidem tempore illaesa, inviolataque permanserit. Postremo quia veteres

Par-

Parnasum montem Apollini dicatum lauribus, utpote Musis pergratissimis arboribus undique affluere memoriae prodiderunt; idcirco Poëtas Pieridum alumnos, civiliori ut ita dixerim, mortalium vita laureis coronari coeptos, ac postea semper hactenus servatum nostra quidem sententia non iniuria arbitramur. Cum igitur de Imperatorum, Poëtarumque laureis duabus ultimae divisionis nostrae partibus in praesentiarum absolverimus: restat, ut hoc nostrum Italiae decus non solum optimum Historicum, & eximium Oratorem, sed egregium etiam Poëtam fuisse deinceps ostendamus. At vero quoniam de Historis, Annalibus, & Commentariis, atque de Dialogis insuper, & Orationibus, & Epistolis multifariam ab eo, elegantissimeque conscriptis singillatim superius commemorasse meminimus, ex quibus ipsum, & optimum Historicum, & eximium Oratorem extitisse jure ambigere, suspicarive non possumus, ea ipsa repetere, & crebrius auribus vestris inculcare supervacaneum esse censemus. Itaque poëtica paulo altius ab origine repetita, de poëtis pauca dicemus, ne forte hunc peregregium diversarum rerum scriptorem in Poëtarum numero recensendum fore suspicaremini. Mihi mecum ipsi crebro diligenter, & accurate de poëtica cogitanti, poëtas bifariam extitisse videri solet. Veteres enim uno quidem modo ex propriis ingenii viribus, quod absque ullis, vel cum paucis bonarum artium studiis ex interna quadam mentis agitatione docente natura agitatur, & commovetur, poëtas bonos fieri tradidere, atque hujusmodi tamquam Deo plenos interdum sacros, interdum divinos, interdum vates a priscis scriptoribus appellatos esse conspicimus. Putabant enim poëtam bonum neminem existere posse, id quod a Democrito, & Platone in scriptis relictum esse dicebant, sine inflammatione animorum, & sine quodam afflatu quasi furoris, cujusmodi fuisse ajunt, Orpheum, Sybillas, Hesiodum, Pacuvium, multosque alios, quorum Orpheus ex nimia, ac profecto admirabili lyrae suae suavitate cicures, & feras, saxaque & silvas, mira & eloquii dulcedine captas traxisse fertur. Sybillas vero quasi furentes, & Deo plenas utpote divinarum voluntatum participes, atque conscias a consiliis Deorum enuntiandis aeolico quodam genere sermonis cognominaverunt. Hesiodus autem pastor rudis, & indoctus aquula Castalii fontis libata ita ad summum poeticae eva-

sit,

fit, ut nobilissima dogmata sua a Platone, & Aristotele in mediis eorum utriusque Philosophiae naturalis, & moralis voluminibus magna cum veneratione velut oracula saepe numero frequententur. Pacuvius etiam Tragaedias suas non levi, ac remisso animo scripsisse traditur. Alio quoque modo homines ex litterarum studiis, atque plurimarum doctrinarum eruditione poëticam assequuntur, quales fuisse Homerum, Pindarum, Euripidem, Sophoclem, Aristophanem, Virgilium, Ovidium, Flaccum, Senecam, Statium, omnesque alios, qui per studia, & disciplinas sine aliqua interna mentis agitatione nonnulla poëmata vel graecis, vel latinis versibus mandaverunt. Et ut planius quicquid summatim de facultate poëtica dici possit, strictim, & quasi per tranlennam intelligatis, non alienum visum est, unde hoc Sacrum Poëtae nomen derivaretur, paucis absolvere. Poëtae nomen a quodam verbo graeco derivatum esse constat, quod latine facere significat; proinde poëtam recte factorem latine interpretari possumus. Sed quoniam inter cuncta humani generis opera ea ceteris praeferebantur, quae a dignis scriptoribus celebrabantur, & quia inter illa, etiam quaecumqne versibus mandabantur, aliis omnibus praeponebantur; ideo cunctis omissis illa sola poëmata appellabantur, quae carminibus efferebantur, quasi quaecumque metris canerentur, digniora esse censerentur, quam ea, quae in soluta oratione litteris traderentur. Quocirca figmenta versibus mandata utpote veneratiori quodam, & altiori genere dicendi explicata ob excellentiam nominis, & ut Graeci dicunt per antonomasiam poëmata quasi sola esent ea mortalium opera nuncupari consueverunt. Poëtae igitur priscis illis praetermissis, quos veteres propriis nominibus vates appellabant, pinguiori, ut ajunt, minerva omnes illi antiquitus habebantur, quicumque digna quaedam, altaque figmenta egregiis carminibus prodidisent. Itaque si quis poëta ese cuperet, quaedam egregia poëmata describat oportet. Quod ni ita esset, & Moyses, & Hieremias, & Job, & David, & Salomon, quorum cantica apud Hebraeos ex canonicis eorum Libris ab hominibus in illo sacro idiomate vel mediocriter eruditis hebraicis versibus dictata cernuntur, poetae simplicibus cognominibus, non cum sacrorum carminum adjectionibus appellarentur. Ut de David, apud Basilium virum graecarum lite-

literarum peritissimum, ac sanctissimum scriptum esse legimus, quem quidem Poëtam sacrorum carminum appellare non dubitavit. Eodemque modo de Juvenco quodam Hispano, Sedulioque judicaretur, quos hexametris versibus Evangelia composuisse constat. Similiter quoque de Empedocle, ac Lucretio censeretur, quorum alterum apud Graecos, alterum vero apud nos de rerum naturalium causis carminibus scripsisse manifestum est. Quid igitur faciemus? Nonne in hoc secundo Poëtarum numero Leonardum nostrum jure, ac merito collocabimus? Ita profecto: primo namque magnam quandam graecarum, & Latinarum Literarum cognitionem mirabiliter adeptus est. Varias deinde omnium pene ingenuarum artium eruditiones ingenue admodum comparavit. Historias quoque, Annales, & Commentaria uberrime, ornatissimeque composuit, & quod ad artem oratoriam spectare videtur, dialogos, orationes, & epistolas elegantissime simul, atque copiosissime tractavit. Proinde ipsum & optimum Historicum, & eximium Oratorem fuisse recte, ac jure dubitare non possumus, & quod maxime ad poëticam ipsam pertinere cognoscimus, cunctorum cum Graecorum, tum Latinorum poëtarum singula quaeque ita ad unguem interpretabatur, quasi ipse propria eorum poëmata commentatus absolvisset. Unde si sua quoque paulo diligentius, atque accuratius animadverterimus, egregium etiam poëtam extitisse nequaquam ignorabimus. Est enim, ut ait Cicero, finitimus oratori poëta numeris astrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius, ac pene par. In hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat, aut diffiniat jus suum, quominus ei liceat eadem facultate, & copia vagari, qua velit. Et non multo post in eodem libro verba haec posuit: Atque id primum in poetis cerni licet, quibus est proxima cum Oratoribus cognatio, quam sint inter se se Ennius, Pacuvius, Acciusque dissimiles, quam apud Graecos Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam omnibus par pene laus in dissimili scribendi genere tribuatur. Praeterea diversa, multipliciaque comentus & plura sparsim de variis rebus carmina composuit, quae, ut supra diximus, nondum morte praeventus in volumina redegerat. Unde ipsum Poëtam fuisse nequaquam dubitari, suspicarive possumus; ob id vero, quoniam optimus

histo.

historicus, & eximius orator erat, in eo poëtae nomen non tam celebre jure obscurari, ac confundi videbatur. Quemadmodum enim Homero, atque Ennio, Platoni quoque, & Aristoteli contigerat, ut quamquam partim in hac facultate dicendi, partim vero in conscribendis Annalibus plurimum valuissent; unusquisque tamen propriis illarum bonarum artium appellationibus censebatur, in quibus singuli excelluisse dicebantur, ac prius jamdudum hactenus servatum esse videbatur, ut docti simul, & indocti Homerum, atque Ennium Poëtas, Platonem vero, & Aristotelem Philosophos omissis ceteris denominationibus cognominarent: ita eodem prope modo Leonardo nostro contigisse conspicimus. Etsi enim cuncta tam Graecorum, quam Latinorum poëtarum volumina evolvisset, atque ea omnia eleganter interpretaretur, & multa insuper sua carmina componeret; quoniam tamen propria quaedam Historici, & Oratoris cognomina excellebant, idcirco poetae nomen paulo obscurius in eo, ut supra diximus, obscurari, atque confundi videbatur. Quas ob res cum Venerationibus vestris, Clarissimi Viri, ut ad vos tandem aliquando revertamur, & de domesticis defuncti hominis moribus, & qualis in nostra Rep. fuerit, & quantum in liberalibus bonarum artium studiis, atque in multiplicibus scriptorum suorum voluminibus excelluerit, satis, abundeque ostenderimus, ac etiam quemadmodum Imperatores, atque Poëtae laurea coronari consueverint, & cur lauribus quoque potius, quam oleis, vel palmis, vel hederis, aliisve quibusdam perpetuo virentibus frondibus de more coronarentur, plane, & aperte explicarimus, & hoc insuper nostrum Italiae decus & optimum Historicum, & eximium Oratorem, & egregium Poëtam extitisse hactenus demonstrarimus, atque ex prolixiori oratione, quam ab initio putarimus, tamquam ex longiuscula peregrinatione, & velut diuturno quodam postliminio divina ope freti demum in patriam reverterimus; reliquum est, ut vobis ingentes gratias agamus, majores etiam habeamus, quoniam cum singulari quadam, & accurata rerum a nobis paulo uberius relatarum attentione, tum etiam ex vestris jugibus lacrymis hoc celeberrimum funus mirabiliter decorastis, quibus quidem brevitatis causa praetermissis, postremo ad ipsum coronationis actum accedamus. Nos itaque ad te, Clarissimum Latinorum Jubar

parumper converſi, beata & felicia tempora tua ad perpetuum quoddam, & aeternum admirabilis ſapientiae, atque incredibilis eloquentiae viventibus, & poſteris teſtimonium ex noſtro Senatus conſulto hoc digniſſimo Laureae ornamento feliciter coronabimus. Quocirca venerandis memoratorum Praeſidum noſtrorum mandatis, ut par eſt, parere, atque obtemperare cupientes, hac te Laurea optime Hiſtorice, eximie Orator, egregie Poëta ad perennem quandam, & aeternam tuarum bonarum artium memoriam, ac ſempiternam ineffabilis prope gloriae tuae illuſtrationem publico hujus Florentiſſimi Populi nomine fauſtis ominibus in praeſentiarum coronamus, ut te ternario Florentinorum Poëtarum numero Claudiani, Petrarchae, ac Colucii, quos e noſtris hominibus ſolos, Dante, & Boccacio praetermiſſis, quoniam alter exilio, alter vero paupertate oppreſſus digna lauri corona redimiri non potuerunt, jamdudum per mille circiter annorum curricula merito laureatos fuiſſe conſtat, quartum fortunatiſſime, ac eloquentiſſime te Leonarde non immerito adjungamus, te inquam nuper in ſingulari quadam Dei, & hominum gratia defunctum, te inquam ſecundum Latinae Linguae decus, te denique praecipuum quendam Romanae eloquentiae Principem, cujus quidem cadaver humana jam a nobis laurea coronatum hic e regione jacere conſpicimus, animum vero e vinculis corporis relaxatum, ac ſolutum tamquam ex hoc caliginoſo carcere, atque proceloſo pelago divina illa, ut ita dixerim, laureola redimitum in coelum certum quoddam, & aeternum Beatorum Spirituum receptaculum ob integritatem, & ſanctimoniam vitae evolaſſe non injuria exiſtimamus, & credimus, ut cum reliquis triumphantis Eccleſiae Spiritibus aevo ſempiterno in perpetuis jubilationibus perfruatur, quouſque ipſe noviſſimo die reſumpto corpore reviviſcens, atque hoc iterum factus, poſtea duplici & humana, & divina laurea coram Omnipotenti Deo ſemper coronatus appareat. Vale felix laureatum, utrarumque litterarum, & eloquentiae Decus.

POG-

POGGII BRACCIOLINI

ORATIO FUNEBRIS

IN OBITU

LEONARDI ARRETINI.

HOdiernus, Florentini, dies, atque hic publicus moeror communi voluntate susceptus declarat, quanta hujus praestantissimi, atque omni laude dignissimi Viri virtus extiterit, & quam cara & grata universae sit Civitati, cum videamus Magistratus hujus Urbis, omnium Ordinum consensum, universum populum ad ornandam hanc funeris pompam una mente suis decretis ultro in eandem sententiam convenisse. Nullus est enim, qui se civem esse existimarit, qui non suum studium, atque operam praestiterit ad cohonestandas hominis exequias optime de Rep. meriti, & ejus, cui parem rara secula protulerunt. Magnum quippe & praeclarum hoc testimonium virtutis est, & laudis, & mea sententia plurimi aestimandum. Is enim justus, & verus est honor, qui soli virtuti sponte conceditur, & recte factis: non qui aliunde quaeritur, aut precibus est, aut suffragiis hominum mendicatus. Non generi, non majoribus, non parentibus Leonardi, non amicis rogantibus ii honores tribuuntur, sed probitati, prudentiae, continentiae, integritati vitae; ut non

externo opere quaesitus, sed a sola virtute profectus appareat. Itaque cum cetera vitae commoda nobis quaerenda sunt, tum vero maxime virtutis ratio omni conatu appetenda, cum tanta illius cultoribus tum vivis, tum mortuis sint honoris praemia constituta. Licet autem satis fructus virtutis in ipsa virtute positus videatur; tamen ad laudem quoque confert, & posteritatis memoriam ab his diligi, coli, ornari, praedicari, qui & ipsi in laude vixerunt. Sed mihi pietas praecipue Civitatis, tum celebris hoc in ornando funere civium frequentia maxime laudanda esse videtur, qui hujus singularis Viri memoriam tam grata significatione benivolentiae prosequantur. Quae res tum spectat ad mortui gloriam singularem, tum vivos excitat ad capessendum eum vitae cursum, quem propter conspiciant hunc civem tales honores consecutum, ac tam carum Reipubl. extitisse. Quamvis autem Leonardi virtus nullius externa laudationis opera egeat ad se ornandam, quippe qui sibi vivens laudem peperit immortalem; tamen praestandum est a nobis debitum officium amicitiae nostrae, quae jam amplius annis quatuor & quadraginta inter nos similium studiorum cursu coepta, semper viguit sanctissime absque ulla querela, aut benivolentiae intermissione. Solent quandoque inter amicos dissensiones, jurgia, & contentiones exoriri, ut intermissio quaedam benivolentiae fieri videatur. Sed nostra semper inviolata permansit animorum conjunctio, quorum amorem nullius unquam diffidii causa distraxit. Et id quidem jure inter nos contigit. Ea namque vera est, ac stabilis amicitia, quam optimarum artium studium, & bonorum morum similitudo contraxit, quae quoniam mutua benivolentia, & officiis fovetur, necesse est, ut ita sit firma, ac diuturna. Et licet ab omnibus doctis, ac eloquentibus viris hoc munus postuletur, ut famam ejus, qui hujus seculi nostri, & doctorum omnium maximum fuit ornamentum, celebrem reddere ad posteros debeant; tamen id praecipue a nobis suo quodam jure videtur exigere jus nostrae amicitiae, & voluntatum, studiorumque conjunctio, ut in quem vivum summa beneficia contulimus, defuncti quoque memoriam aliquo munere afficiamus. Sed antequam de eo, quod proposui, dicere aggrediar, paucis mihi queri liceat de communi omnium nostrûm conditione, quae mihi in angusto nimis, & in incer-

to

to rerum ſtatu videtur eſſe poſita, deque ſatorum injuria, quae me omnibus his privarunt, quos mecum ab ineunte adoleſcentia litterarum ſtudia ſumma caritate, & benivolentia devinxerunt. Nam primo communem doctorum omnium parentem Colucium Salutatum humaniſſimum, ac doctiſſimum virum, tum Robertum cognomento Rufum, deinde Nicolaum Nicolum, viros omni litterarum genere, & humanitatis ſtudiis praeſtantiſſimos, deinceps omni virtute virum celebrem Laurentium de Medicis, pluresque alios ſumma mihi amicitia conjunctos eripuit nobis. Reſtabat hic unus veterum ſtudiorum, & quaſi renaſcentis olim academiae ſocius, quocum non ſolum ſtudia, ſed cogitationes quoque communicare ſolitus eram, revocans ſaepe ſermones noſtros ad illam prioris aetatis noſtrae jocunditatem, cum omnes hi viverent, quos modo nominavi. At hunc quoque in ipſo fructu laborum ſuorum interceperunt, oſtenderuntque, nihil extremo die eſſe incertius, nihil hac noſtra infirmius vita. Et quidem hic obitus non admonet magis de futuro, quam de praeſenti tempore eſſe cogitandum. Incertus eſt enim, ac dubius ſtatus vitae, fragilis hominum natura, corpus imbecille, & quod multos ſubeat caſus. Nam ſi, ut inquit Varro, homo bulla eſt, eo magis ſenex. Erat Leonardus noſter ſeptuagenarius, tamen valido corpore ac robuſto, quippe qui raro adverſam valetudinem ſit expertus, ut nihil ei ad praeſens, quam mors repentina extimeſcendum eſſe videretur. Sed nihil nos fallit magis, quam quod nemo adeo ſenex eſt, quin annum, ut ſcribit Cicero, ſperet ſe eſſe victurum. Quo fit, ut longius quandoque trahamus res noſtras, quam deceat viros ſapientes, & cogitata vitae ratio poſtulet. Mors enim a tergo inſtat, & conatus noſtros quamvis honeſtos in medio apparatus interſcindit atque abrumpit, & omnia ſecum aufert, niſi quae virtute, & vitae bonitate fuerint comparata. Itaque perbeati meo judicio illi aeſtimandi ſunt, quorum vita non hac brevitate temporis circumſcribitur, quae omnibus animantibus eſt communis, ſed ad poſteros longo intervallo virtutum beneficio propagatur. Quamvis autem nil ſit in morte mali, neque poſt ipſam quidem his, qui juſte ac recte vixerunt, (nam in ea vitae anteactae viri boni praemia adipiſcuntur, totaque vita ſapientis nihil aliud, quam mortis meditatio eſſe debet) tamen dolendum eſt nobis,

bis, qui reliqui sumus talium virorum praesidio & virtute privati. Etenim mors non his deflenda, aut misera videri debet, qui diem obeunt, si justitiam coluerunt, sed illis potius, qui supersunt. Illi enim fortunae omne arbitrium effugerunt; his novarum rerum impetus pertimescendi. Illi suum finem, in quo est vitae perfectio, sunt sortiti; aliis asperum iter agendum. Quo vero meliores habentur fines, quam ea, quae ad finem spectant; eo sapientis mors melior perfectiorque, quam haec vita aestimanda est. His mors gravis esse debet, quorum vita morti est similis, nulli virtuti conjuncta. Quibus autem perpetua laus & gloria, vitaeque anteactae fructus proponitur; ii mortem aequo animo ferunt, tanquam laborum finem, & praemia meritorum. Quoniam vero (ut jam redeamus quo nostra defluxit oratio) illius laudes sumus prosequuturi, cujus nulla pars vitae laude vacavit, ita eas distribuemus, ut tum vitam omni commendatione exactam, tum opera, quae in nostram utilitatem edidit, recenseamus. Natus est hic Arretii civitate admodum antiqua, ac maxime nobili, & olim inter capita Etruriae, cum ea potens viris, armisque esset, aestimata. Haec olim urbs adeo opibus, virisque magnifica, & opulenta fuit, ut eam solam quondam P. Scipioni ad Bellum Punicum proficiscenti triginta millia scutatorum pollicitam esse, galeas totidem, pila, gaesa, hastas longas millia quinquaginta, summamque pari cujusque generis numero expleturam, secures, rutra, falces, alveolos, moles, quantum in quinquaginta longas naves opus esset, tritici centum, & viginti millia modia, & viaticum decurionibus, remigibusque allatura T. Livius refert. Magna profecto potentia, amplitudo, opulentia ejus civitatis censenda est, quae tantum ad Belli Punici expeditionem attulit, quantum universa Etruria vix hodie possit efficere. Sed & nostris quoque temporibus duabus rebus, quibus honor & fama praecipue acquiritur, semper claruit, militari gloria, & studiis litterarum. Multos illa civitas nobiles & egregios in re militari viros, ut de superioribus sileamus, nostra aetate protulit: plures litterarum studiis in omni genere doctrinae praeclaros, quorum pars diem suum obiit, partem Dei beneficentia ad communem eloquentiae & sapientiae usum nobis reservavit, qui cum sint nobis notissimi, eorum nomina, ne iis blandiri videar, praetermitto. Unum non praeteri-

teribo, quod forſitan multis ignotum eſt; Franciſcum Petrarcham virum doctiſſimum, ac ſapientiſſimum, cujus ingenio plurimum debemus, patria, ut ipſe teſtatur, Arretinum fuiſſe. Itaque maximas civitati illi docti omnes & habere, & agere gratias debent, quae Muſarum domicilium videtur noſtris temporibus extitiſſe. Certe ab eis humanitatis, & ſapientiae ſtudia exculta maxime ſunt, atque amplificata. Et genere Leonardus minime claro fuit. Sed quod natura non attulit, virtus elargita eſt. A ſe ipſo enim nominis claritatem, ac generis nobilitatem traxit, quae vera eſt, & perfecta nobilitas. In quo enim virtutum ſplendor conſiſtit, in eo ingenua ac perfecta nobilitas ineſt, non exterius proficiſcens, ſed naſcens domi, non alieno, ſed proprio beneficio parta, non majorum opera, ſed ſuis vigiliis, laboribus, ſtudiis acquiſita. Nam qui genus jactat ſuum, ut Tragicus inquit, aliena laudat. Et quidem quanto praeſtat lumen praebere aliis, quam alieno ſplendore lucere; tanto ſatius eſt ſibi peperiſſe nobilitatem, quam alterius munere accepiſſe, ſi tamen accipi poteſt, & non ſibi quiſque nobilitatem comparat virtutum gloria, & recte factis, ex quibus maxime nobilitatis aura reſplendet. Itaque ſive, ut Ariſtoteli videtur, ei nobilitas virtute & opibus comparatur, hic egregie nobilis evaſit: ſive, ut Stoicis placet, ſola virtus illam parit, ſatis abunde nobilitatus eſt, & claritate nominis per ora omnium pervulgatus. Ab ineunte adoleſcentia latinas litteras in patria percepit; & quum animo majora quaedam conciperet, Florentiam ſe contulit, in qua uberior diſcendi facultas, & amplior conſequendae laudis campus eſſe videbatur. Ibi quadriennio Juri Civili operam dedit. Quo in ſtudio cum plurimum profeciſſet, ſupervenit Manuel Chryſoloras ex Urbe Conſtantinopoli Graecorum omnium ſapientia, & eloquentia tum facile princeps, qui ſtudia graecarum litterarum, quae jamdiu in Italia oblita & ſepulta erant, apud nos primus excitavit. Et cum plures ad ejus doctrinam confluerent, haberenturque coetus praeſtantiores, Leonardus illorum gloria commotus, cum in eo ſtudio magnam laudem propoſitam videret, poſthabita juris civilis cura adhaeſit Manueli, brevique effecit, ut omnes coauditores tum bonitate ingenii, tum ſtudio diligenti facile ſuperaret. Exercebatur tum Latina in Graecum ſermonem, tum Graeca in Latinum convertens. Sed cum utra-

que in lingua adeo profecisset, ut eloquentia excelleret omnes, qui tum doctissimi habebantur, labores vero suos tantummodo laudari, nihil vero sibi afferre emolumenti cerneret, & premebatur inopia, ut qui tenui esset censu: rediit ad disciplinas juris civilis, quae suis cultoribus opes & divitias pollicentur. Querebatur saepe mecum pro nostra familiaritate, se invitum, & necessitate compulsum relinquere ea studia, ex quibus magnam sibi gloriam paratam omnes praedicabant, & ad eam scientiam, quae jam antiquasset, se reverti; praesertim cum tanquam studiorum suorum primitias jam quaedam opuscula edidisset summa cum eloquentia, & omnium commendatione. Accidit interea, ut ego ad Curiam Romanam proficiscerer Bonifacio IX Pontifice, fieremque paulo post, quam accesseram, litterarum Apostolicarum scriptor, quod officium & utile est, & honestati, dignitatique conjunctum. Successit anno post Innocentius VII defuncto Bonifacio in Pontificatu. Et cum antea Leonardus, qui illam legum molestiam effugere cupiebat, primo verbis, deinde litteris egisset mecum, ut curarem, ut in curiam accerseretur ad aliquod exercitium, ex quo victum honestum posset consequi, mihi vero cum his, qui essent Innocentio proximi, summa esset necessitudo; laudando Leonardum, & orationis elegantiam, virtutemque prae ceteris extollendo, ac simul quaedam ejus scripta ostentando effeci, ut is, licet ignotus tum Pontifici, tum ceteris, ab Innocentio Secretarius fieret, duorum praesertim opera, qui Pontifici erant carissimi, mihique satisfacere cupiebant. Qua in re multas, ac graves contentiones suscepi adversus quosdam, qui illud idem summopere ambiebant. Sed ego omnia pro amico subeunda esse judicans, & illius desiderio satisfacere cupiens, nullum laborem, nullam diminutionem bonorum, nullam malivolentiam pro nostra conjunctione declinandam putavi. Meis itaque litteris accitus ad Urbem, pauloque post meorum opera Secretarius effectus, ostendit vera esse, quae a me de eo ferebantur; brevique se in Pontificis, qui humanissimus erat, benivolentiam insinuans illi acceptissimus fuit. Eodemque officio, quod semper summa integritate, fide, innocentia admistravit, Gregorii quoque, atque Alexandri, & Johannis tempore, cujus Pontificatus quaestuosissimus fuit, functus est, multasque tum pecunias Johannis indulgentia con-

contraxit. Sed cum Johannes esset Bononiae, Leonardus accitus est a vobis in Cancellarium, quo in officio paucis mensibus praefuit. Nam tum novi exercitii difficultas, tum majoris spes emolumenti eum coëgerunt, ut abdicato officio, ad prioris exercitii vitam rediret. Romam, in qua Johannes Pontifex aderat, profectus est. Pauloque post uxorem ducit adolescentem optimam, ex qua unicum filium suscepit, quem moestum, & sordidatum, flentemque videtis. Tum ad Urbem rediens, Pontificem secutus est, quoad Constantia civitate Germaniae, quo Concilii causa accesserat, aufugeret. Hic cum cerneret, Johannem praecipitem se agere, multa vero tum pericula illum sequentibus impendere viderentur; finem illius sequendi sibi constituens, Florentiam reversus est. Et cum litteris ac scribendi jure contentus, ac honesto otio frueretur, iterum Cancellaria ei a vobis demandata est; quae summa cum laude, atque auctoritate usque ad extremum vitae tempus ab eo gesta est. Functus est etiam summis Magistratibus civitatis. Nam bis ex Decemviris summo civium favore factus fuit, Vexillumque Societatis tribus gessit, ac ex Prioribus unus creatus est. Ad id quoque, quod praecipuum est in civitate, vexillum pervenisset, nisi mors vivendi finem attulisset: quae licet in aetate provecta contigerit, tamen acerba dici potest, atque immatura, si virtutes ejus consideretis, si mores, si scribendi utilitatem, si gravitatem, si prudentiam, si otium, quod semper ad scribendi curam, utilitatemque viventium conferebat. Quae omnia nobis dies unus abstulit, eumque abstulit, quem, si fas esset optare, oportebat fieri immortalem. Quia autem duo genera sunt hominum, qui procul a laude militari vitam honestam sequuntur, alterum eorum, qui animum suum applicant ad Rempub. gubernandam, inque ea administranda labores pro communi utilitate suscipiunt, alterum eorum, qui otio dediti litterarum quiescunt procul a turbine populari: utrumque Leonardus noster est summa cum laude complexus. Nam otii fructus uberrimos nobis, & quamplurima ingenii sui monumenta reliquit. Rei etiam publicae curas gubernandae adiit; in qua ita versatus est, ut summa continentia, integritate, & virtute, atque innocentia nemini cesserit, & praestiterit multis. Magna haec summi ingenii argumenta sunt, & praestantis naturae insignia, cum in otio tantum

Reip.

Reip. muneribus fit impartitus, quantum qui nihil aliud agunt, & tanta confcripferit, quanta ne illi quidem affequuntur, qui procul a Reip. laboribus fumma in quiete confenefcunt. Vita fuit per omnem aetatem parciffima ac fevera, fumma vixit aequitate, continentia animi, modeftia, juftitia, ut qui neminem unquam laceffierit injuria, nemini maledixerit. Amicis praefto erat, fi quid ejus opera uti vellent. Prudentia, ac gravitas in eo viguit fingularis. Quod ei tempus a litteris fupererat, & a Reipub. negotiis, tum privatae rei impartiebat, tum coetui amicorum, quibus admodum delectatus, domi feverus, foris humanus fuit. Morofior paulum, difficiliorque habitus eft, quam ftudia humanitatis, doctiffimi viri ratio poftulare viderentur. Sed morofitatem parcitatemque a natura contraxit, virtutes fibi ftudia, ac fcribendi, agendique diligentia pepererunt. Verum quod multis vitio tribuitur, id ego in viris doctis minime judico reprehendendum. Non enim aliquando non fibi irafci hominis eft virtute praeftantis, fed trunci potius, ac ftipitis infulfi. Quidam tarditate mentis, ac ftupore quodam pigrefcunt, nihil fentientes, etiamfi more bubulorum ftimulo pungantur, quod non virtutis videtur effe, fed ftupiditatis. Nam excitata ingenia, prompta, vigentia neceffe eft commoveri quandoque ad breve tempus; & aut aliorum timiditate, aut injuria, aut errore fubita quadam indignatione excitari, id magis naturae ingentis, ac perfpicacitatis effe videtur, quam aut diffimulare paffionem, ut multorum, qui fe bonos haberi volunt, mos eft, aut omnino non commoveri, quod nulla virtus praeftat, fed mores aut callidi, aut hebetes fenfus, aut ignari. Non autem fubita effervefcentia, & repentina quaedam indignatio, quae nemini noceat, eft vituperanda, fed potius commendanda. Excitat enim animum, & ingenium folet reddere perfpicacius. Haec vitae ratio viri optimi fuit, quam paucis profequuti fumus, ut ad ea quae majora funt, quaeque mihi fecundo loco propofueram dicenda, veniamus. Cum adhuc graecis auctoribus Florentiae vacaret, tranftulit fermonem quendam B. Bafilii, quem habuit ad difcipulos inftituendos mira dicendi fuavitate, ut non traducta oratio, fed a fe profecta videatur. Deinde fumma eloquentia dialogum quendam edidit, in quo cum primo libro viros praeftantiffimos doctiffimofque Dantem,

Fran-

Francifcum Petrarcham, Johan. Boccacium, eorumque doctrinam, eloquentiam, opera impugnaffet; fecundo in fuperioris excufationem ipforum & virtus laudata eft. Et vitam Tiberii & Caii Gracchorum, Paulii Aemilii, Catonis Pofterioris, Sertorii quoque, & Ciceronis ex Plutarcho latinas fecit. Sed vitam Ciceronis non tamquam interpres, fed velut a fe editam compofuit, multa addens a Plutarcho praetermiffa. De Laudibus hujus florentiffimae urbis edidit librum unum. Tranftulit praeterea libellum Xenophontis de Tyranno, ex Platone vero Gorgiam, & Phaedonem, & epiftolas quafdam. Ex Ariftotele autem Oeconomicam, in cujus explanationem quaedam edidit, ac Ethicorum, & Politicorum libros, in quibus rejecta barbarie pravorum translatorum ita ad verbum fere fententias exprimit, ut facile intelligi queant a Latinis. Infuper Ariftotelis vitam fcripfit multis ex auctoribus tam Graecis, quam Latinis contractam. Commentaria quoque primi libri Belli Punici ex Polybio Graeco Hiftorico duobus libris expreffa reliquit. Ex Procopio Hiftoriam Gothorum quatuor libris complexus eft. Volumen quoque Epiftolarum, & plura opufcula, velut de Militia, contra Hypocritas noftri temporis, feparatim Hiftoriam, multaque praeterea compofuit, in quibus dicendi elegantia, & fumma ingenii vis apparet. Sed quod fibi fummam etiam laudem omnibus afferet feculis, Hiftoria eft de rebus Florentinorum duodecim libris fcripta. Orfus eft eam paulo fupra trecentefimum annum, a quo tempore res Populi Florentini certiores ex fuperiorum fcriptis reperiuntur, opus certe luculentum, & quo fama, nomenque Florentinae Urbis in aeternum ad pofteros certo, & maximae auctoritatis fcriptore demandabitur. Non autem quod propofuerat, ad extremum deduxit. Nam cum conftitueret ad haec noftra tempora ufque hiftoriam profequi, bella folummodo, quae cum priori Duce Mediolani geffimus, confcripfit, reliqua perficere conantem mors interrupit. Hujus hiftoriae caufa fingulare a vobis eft ei virtutis praemium conftitutum, quod & gratae ob fufceptum beneficium Civitatis memoriam praeberet, & alios excitaret ad commendanda gefta ejus Urbis, quae tam memorem fe praeftaret bene erga patriam meritorum. O Civitatem egregiam! O Rempublicam & fummis laudibus extollendam! O dignam maximo Imperio Urbem, in qua tan-

tanta doctrinae praemia exposita esse videamus! Neque ullam esse rempublicam, ullum populum, ullos Principes, apud quos studiis humanitatis & eloquentiae deditis majora virtutis munera sint concessa, apud quos tantus habeatur optimarum artium studiis honos. Nam cum primum domicilium Leonardus Florentiae elegit, historiamque coepit contexere: civitate a vobis, & certa census quantitate, quae etiam ad filios manaret, in civitate donatus est. Eadem immunitas & Carolo quoque Arretino summa eloquentia. atque sapientia praedito postmodum concessa. Postremo quoque & mihi, licet in doctorum, aut eloquentium numero minime sim censendus. Sed tamen mihi eadem similium studiorum de me concepta opinione idem muneris tribuistis. Leonardi vero, quae ante ad tempus concessa erat, immunitatem in laborum suorum retributionem perpetuam effecistis. Tantum abest, ut hanc Rempublicam poeniteat gratias beneficii reddidisse, ut illud majore liberalitate voluerit esse accumulatum. Ubinam gentium audimus tanta beneficia, Cives, tam propensam in ornandis viris excellentibus civitatem, tanta suffragia eloquentiae studiis impensa? Haec vero praestans humanitate ceteris gentibus communis bonarum artium patria dici debet, & dicendi artis officina, quae humanitatis doctrina praeditos recipit, colit, fovet, & summis honoribus ornat, tum dum spiritum trahunt, tum etiam, dum vita sunt functi. Apud Athenienses olim magna copia fuit scriptorum, qui eorum res gestas suis vigiliis ornarunt, tum Graeci, tum peregrini; sed nullum eorum legimus aliqua ab Atheniensibus suorum laborum praemia publice consequutum. Romanorum facta, & dicta multa praeclara ingenia conscripsere. Ennium tantum civitate donatum accepimus opera P. Scipionis; nullum ex reliquis, cum plures fuerint, comperimus aliquo a Republica munere affectum, cum suam in tradendo posteritati Romanorum memoriam vitam, & operam collocassent. Haec sola inter ceteras urbes, tanquam sapientiae domicilium & studiorum optimorum auctrix admirabili quadam virtute, & animi excellentia Pierum, qui primus ejus gesta suis scriptis in lucem prodere est aggressus, maxima beneficia in vivum, singulares honores in mortuum collocavit, ostenditque, quam accepti sibi essent, quorum opera in suo honore, & laudibus versaretur. Magnum

hoc

hoc in reliquis incitamentum ad capessendum id doctrinae genus, in quo qui elaborant, maxima suorum laborum, vigiliarumque sunt praemia consecuti. Major illorum consolatio, quibus civitatis indulgentia fuit tam propensa, ut singuli munere fungerentur maxima civium gloria, quorum nomen reddetur scriptorum studiis, & tali beneficentia immortale. Sed quoniam Leonardus iter nobis ostendit, tum virtutibus suis, tum ingenii praestantia ad laudem, & gloriam consequendam; hortor eos, quorum vitae ratio est a literis aliena, ut ejus virtutem, continentiam, probitatem, caritatem erga patriam imitentur. Licet enim etiam sine litteris civem esse praeclarum, & eum Rempubl. tum consilio, atque opere juvare. Nam & apud priscos illos, & apud posteriores fuere permulti absque ulla doctrina excellenti virtute praediti, qui res & bello, & pace praeclaras magna cum laude gessere. Et cum virtutis laus in actione consistat, continentiam, probitatem, innocentiam, animum in consulendo liberum, in agendo diligentem potius, quam scientiam civitas desiderare, atque appetere videtur. Verum litterae si accedant, minime sunt repudiandae, sed appetendae potius, si desint: quoniam afferunt summum ornamentum earum cultoribus, & ad res agendas doctiores, ac perfectiores solent reddere. Illos vero, quibus Musae sunt cordi, quique bonarum artium studiis deduntur, obsecro, ut eum vitae cursum, quem coeperunt, dicendo, scribendoque prosequi omni conatu, atque animi contentione nitantur, sectenturque illius vestigia, cujus laudes in coelum consensu omnium efferuntur, inprimis autem virtutem colant, & habeant vitae ducem, sine qua & litterae contemnendae sunt, & doctrina omnis videtur esse repudianda. Nam quibus pluris est scientia, quam virtutis indagatio; ii viri evadunt callidi, & perniciosi & tum Reip., tum ceteris inutiles. Longe enim errant illi, a quorum mentibus abest virtus suorum actuum, atque operum moderatrix, doctrinamque ad salutem hominum comparatam, ad perniciem gentium convertunt. Re enim honesta abutuntur ad scelus, & perfidiam, & tanquam virginem castam videntur prostituere in nefarios usus. Itaque omnes, qui viri magni, & ceteris praestantiores esse volunt, nomenque suum reddere clarum; litterarum studiis, & doctrinae exercitia virtutum adjungant, eaque ad Reipubl. & ad singulo-

gulo-

gulorum utilitatem conferant. Praeſtat enim indoctum civem eſse, quam malum, minuſque malus civis rudis, quam doctus, qui rempublicam perturbat, & nocet civitati. Qui autem haec duo enixe amplectuntur, neceſse, ut primum beata vita fruantur, quae virtute & recte factis acquiritur: tum vero aſsequantur memoriam nominis ſempiternam, poſtremo felicitatem futurae vitae, quae eſt vera & perfecta felicitas, quamque omnes debemus appetere, conſequuntur.

ADPROBATIONES.

ILlustrissimus, & Reverendissimus Dominus Salvinus Salvinius Canonicus Florentinus videat Librum hunc, cui Titulus: *Leonardi Bruni Arretini Epistolarum Libri VIII.*, & referat, an aliquid contineat, quod Catholicae Fidei, vel bonis moribus adversetur.

Datum Flor. 14. Novembr. 1740.

Julius del Riccio Vicarius Generalis.

ILlustrissimi, & Reverendissimi Domini Vicarii Generalis Florentini demandatae mihi curae obtemperans, cum Librum hunc *Epistolarum*, *&c.* accuratè, diligenterque perlegerim, nihil in ipso offendi, quod vel Christianae Religionis sanctitati, vel bonis moribus adversetur; quare, ut in manibus eat doctorum virorum, luce dignum censeo.

Ex aedibus meis III. Kal. Decembr. A. S. MDCCXL.

Salvinus Salvinius Canonicus Florentinus.

Attenta supradicta relatione imprimatur

Julius del Riccio Vicarius Generalis.

REv. Adm. Pater Thomas Maria Griselli Ord. Praed. Sacrae Theologiae Professor Primarius in Collegio S. Marci Florentiae, & S. Officii Consultor Theologus jussu Reverendissimi Patris Inquisitoris Generalis videat *Libros Epistolarum Leonardi Arreti ni*, *&c.* & referat, an permitti possit, quod typis mandentur.

Dat. in S. Officio apud S. Crucem Florent. 1. Dec. 1740.

Fr. Franciscus Antonius Benoffi Min. Conv. Sac. Theologiae Magister, Vicarius Generalis Sanctae Inquisitionis Florentiae.

Jussu

Jussu Reverendissimi Patris Magistri Pauli Antonii Ambrogii Generalis Inquisitoris attente perlegi Librum, qui inscribitur *Leonardi Bruni Arretini Epistolarum, &c.* ipsumque dignum censeo, qui publica luce donetur.

Dat. Florentiae in Collegio D. Marci Ordinis Praedicatorum 10. Decembris 1740.

Fr. Thomas Maria Grifelli in supradicto Collegio Primus Sac. Theol. Professor, & Sanctae Inquisitionis Consultor Theologus, &c.

Stante superiori attestatione imprimatur

Fr. Franciscus Antonius Benoffi Min. Conv. S. T. Mag. Vic. Gener. S. Inquis.

Carolus Ginori Vidit.

MONITUM.

Errata quae irrepserunt, ita corrigenda. In Epist. ad Lect. pag. 3. vers. 18. in voce *michi* dele litteram *c*. Pag. 5. ejusdem Ep. v. 7. lege *an.* 1535. Pag. 10. vers. 23. lege *Poggius Bracciolinus*. Pag. 13. vers. 24. repone: *Verum etiam Argolici*. Pag. 41. Vitae vers. 21. pro *Diploma* emenda: *Epistola*, eodemque modo paulo infra. Pag. 50. vers. 7. supple: *octuaginta volumina, &c.*

LEO.

LEONARDI BRUNI ARRETINI EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

I.

LEONARDUS ARRETINUS COLUCIO (1) S. P. D.

Quid apud Pontificem (2) egerit, feceritque.

ROMAM veni ad octavum Kal Apriles, moxque, ut primum licuit, Pontificem adiens salutandique causa, & mei ipsius exhibendi, ab eo perbenigne quidem, ac perhumaniter receptus sum. Quamquam primo statim congressu, ubi me aspexit nullo adhuc verbo a me facto, conversus ad eos,

(1) Colucio Salutato Cancellario Florentino, & Leonardi in Studiis Magistro, ac Socio.

(2) Nempe Innocentium VII. Pont. Maximum.

qui proxime adſtabant, junior hic eſt, inquit, longe quam putaram. Haec prima vox illius a me audita eſt. Poſt haec ego conſueta veneratione illum affatus cum eſſem, ipſeque perpauca quaedam reſpondiſſet, reſumpſit ea ipſa, quae primo aſpectu edixerat. Summa verborum ejus iſta fuit: officio, cujus me gratia evocaſſet, magnum pondus, magnamque dignitatem ineſſe, nec litteras modo, verum etiam annos flagitare; nam adoleſcentem ei muneri praeeſſe vix ſatis habere dignitatis. In te autem, inquit, caetera me omnia invitant, aetas dehortatur; Sed haec alias conſiderare licebit. Ita tunc ab illo dimiſſus ſum. Plenum erat auditorium, cum haec a Pontifice dicebantur, diffuſusque rumor eſt, quaſi ob aetatem impedirer dignitatem nanciſci. Quae vox in ſpem multos erexit, & inprimis Jacobum Angelum (1) familiarem tuum, qui verbum ea de re prius fecerat nunquam, is nunc acerrime petit. Incendunt, ut audio, illum fautores quidam, perturpe ſibi affirmantes, ſi ejus, qui quadriennio jam toto in Curia fuerit, nulla ratione habita, ego abſens, ac ſolo nomine cognitus acceſſor, praeſertim cum ea ſit aetate, ut plus quam maturus huic muneri videri poſſit. Hac ille indignatione percitus, & in ſpem elatus, curſitat nunc cum fautoribus ſuis, multoſque ad Pontificem hortatores ſubmittit, & quod ſuper omnia moleſtiſſimum eſt, comparationes odioſae ab illis inducuntur. Itaque video fortuna quadam mea fieri, ut cum quo dudum aemulo ſtudiis litterarum Florentiae contendi, cum eodem michi nunc Romae ſit de honore, dignitateque certandum. Sed meum quidem factum legitimum eſt ſine cuiſquam obtrectatione; illius autem conatum non ambigo tibi improbum, injuſtum-

(1) Jacobus Angeli a Scarparia in Etruria Filius, de quo ſupra in Vita.

ſtumque videri, totumque ex livore, tranſverſaque invidia proficiſci. Nam ſi locum hunc concupivit, cur non ante adventum meum petierat? Si non concupivit, cur nunc tandem cupit? difficultatem videlicet meam ſibi facultatem eſſe vult, pendentemque me, cui opem ferre oportuit, crudeli inhumanoque impetu ad ruinam impellere. Ego certe, quamquam me novitas ipſa loci, & inconſuetudo hominum, multaque ſimul alia in hac re perturbant, tamen non deero ipſe michi, conaborque, & annitar, ut quamquam aetate me ſuperet, caeteris tamen rebus ipſe a me ſuperetur. Vale Romae III. Non. Apriles.

II.

LEONARDUS COLUCIO S.

Quomodo aſſecutus ſit, quod a Pontifice petierat.

SCripſi antea tibi de contentionibus, in quas huc profectus praeter ſpem, voluntatemque incideram. Poſtea haec ſecuta ſunt. Pontifex ob eam, quam tunc ſcripſi cauſam, ambiguus, differendo, ac procraſtinando, neque rejicere plane me, neque recipere videbatur. Fautores adverſarii, competitoriſque mei multa continuo illi ſuggerentes, inſuſurranteſque, ac moleſte nos invicem comparantes, incertiorem in dies Pontificem reddiderant. Ita menſis fere totus tranſactus eſt. Tandem vero contentiones, & lites, & adverſariorum jactantiae, comparationesque illae moleſtiſſimae eum finem habuere, ut non modo non graviter ferendum, ſed optandum etiam fuerit, & precandum, illas adverſus

me intercessisse. Nam cum ferveret maxime id certamen, ac summa jam spe adversarii tenerentur, litterae ad Pontificem ex Gallia venerunt a Duce Biturigensium. Res, qua de agebatur gravissima erat, & maxima, ipsarumque litterarum longa, & elaborata series. Ad has cum respondere Pontifex accuratius vellet, ex Cardinalium sententia michi, competitorique meo negocium mandavit, quasi in hoc ipso utriusque nostrum, judicium facturus. Hic ego letatus michi occasionem praestitam cum illo, ut optabam, in comparationem veniendi, rescripsi uti praeceptum fuerat, biduoque post constituto tempore meae illiusque litterae Pontifici, Patribusque recitatae sunt. Quibus lectis, quantum interesse visum sit, nescio; illud tantum scio, fautores illius, qui tam arroganter illum michi praeferebant, aperte jam confiteri, se falsa nimium opinione ductos errasse. Pontifex certe ipse michi statim gratulatus, rejecto illo, me ad officium, dignitatemque recepit. Haec tibi rescribere festinavi, ut si quam forte superioribus ex litteris molestiam suscepisti, eam nunc tandem tota re cognita omnino deponas. Vale.

III.

LEONARDUS COLUCIO SALUTATO.

Quid illi ex commendaticiis amici literis (1) *accesserit.*

Etsi sciam, quae tu nuper de me ad Pont. Max. scripsisti, ea omnino vera non esse; tamen, fatebor enim ingenue cupiditatem animi

(1) Haec Colucii epistola ad Inn. P. VII. edetur a me inter multas alias ejusdem Colucii hactenus ineditas.

mi mei, gratissima michi illa quidem, & acceptissima fuere. Tanti enim facio judicium tuum, ut vel unius epistolae testimonio universos obtrectatorum impetus, quibus nescio quo meo fato ubicumque sim carere non possum, facile me fracturum esse confidam. Nam tu sic omnia in meam laudem complexus es, ut nullus jam malivolis ad me carpendum relinquatur locus, nisi plane judicio tuo voluerint contradicere. Quamquam nescio, mi jocundissime Coluci, michi ne, an tibi, qui illa scripsisti, plus laudis ex illa tua epistola provenerit. Nam laudes quidem meas ex testimonio tuo homines crediderunt, tuas autem suis, ut ita dicam, oculis intuiti sunt. Lecta est enim epistola tua Pontifici, cum multi honestissimi viri utriusque ordinis adessent, & nonnulli Romanae Ecclesiae Cardinales, quam cum attentissime, & summo cum silentio totam audissent, omnes tandem uno ore ad te laudandum, extollendumque conversi sunt. Te doctissimum, te eloquentissimum, te virorum optimum praedicabant. Movebat eos, ut michi videbatur, gravitas, atque ornatus orationis tuae; sed super omnia movebat illa ingens atque incredibilis caritas, quam te habere erga me perfacile tuis in litteris apparebat: quae quoniam ex vero animo, ac simplici quadam bonitate proficisci videbatur, mirum in modum universis placebat. Itaque aspiciebant me omnes, quasi te ipsum cernerent, & studia illa, atque exercitationes nostras, in quibus tu ceu ferro ferrum acuisse nos dicebas, mente volutabant, applaudebantque amicitiae, & familiaritati nostrae, nec poterant me non aliquid esse putare, quem tu tanto studio laudare non dubitaras. Ex tuis ergo litteris effectum video, ut si qua existimatio erat jam de moribus ingenioque meis apud homi-

mines constituta, ea non solum confirmata sit, verum etiam accumulata. Quod si unicum beneficium abs te accepissem, agerem nunc tibi gratias multis verbis; sed sunt tot, & tam ampla, quae in me contulisti, ut si verbis satisfacere velim, stultissimus sim existimandus. Itaque non agam tibi gratias, sed semper habebo, referam vero libenti animo, si quando facultas dabitur. Litteras autem tuas, quarum exemplum ad me misisti, reddendas esse non censui. Nullo enim modo faciendum michi visum est, ut simultas jam sopita, & oblivioni tradita refricaretur. Nam si malo animo in me est, satis in eo punitur, quod de me quotidie audit, & videt multa, quae ipse nollet. Illud etiam quod in principio scripsisti, eum ante omnes fuisse postulatum, profecto caret veritate. Nunquam enim, hoc ego exploratissimum habeo, postulatus, aut petitus, aut requisitus fuit, nisi forte postulationem vocat quorumdam amicorum suorum exhortationes, ut eum locum petere vellet. Qui tamen quantum errarent, paulo post declaratum est, cum ipse per se, ac per amicos petens, nichil omnino praeter repulsam obtinere potuerit. Vale.

IV.

LEONARDUS COLUCIO S.

Certiorem reddit, quomodo bellum Romani Cives cum Pontifice gesserint.

AD litteras tuas accuratius respondebo, cum plus ocii nactus fuero; nunc ista vulgaria transigam. Primum video quid moneas, & sequar consilium tuum, nec quicquam praetermittam.

tam. Pro Religiosis vero illis, qui se in Galliam transferre cupiunt, dabo operam, ut quam cito ad te diplomata perferantur. De situ urbis Romae, si turbationes permiserint, cito, ut spero, te compotem reddam. Salvum rediisse Bonifacium nostrum, michi gratissimum est. De Salutato autem curabo diligenter, ut ita fiat, quemadmodum fieri postulas. Nos sumus hic continenter in armis, atque eo fit, ut minus operae adhibere literis queam. Tanta est enim Romani Populi inconstantia, ac perversitas, nullus ut quieti relinquatur locus. Heri ante lucem egressi Urbe Romani cum quibusdam auxiliaribus regiis Pontem Milvium occupare tentarunt. Turrim super eo ponte nostri custodiunt, ne quis invito Pontifice transire possit: vehementer ibi aliquot horis pugnatum est. Tandem nostris laborantibus subsidio missi equites, Romanos in fugam vertere paucis interfectis, frequentibus vulneratis. Illi in Urbem reversi solita temeritate in Capitolio consistunt, multitudinem convocant. Festus erat dies; plebs ociosa, & vino calens concursat. Sumuntur raptim arma, vexilla promuntur; ad oppugnandas Pontificis aedes ire pergunt. Nostri contra instare, parare tela, cohortari, insistere, expectare forti animo populi impetum; ante Molem Hadriani, quae male pacata nobis est, vallum jacere. Nox denique certamen diremit. Ea nocte vigiliae per totam Urbem factae. Nescio quem finem res sit habitura. Tu gaude; & si quid de Pisis habes, me certiorem face. Vale II. Nonas Augusti ex Urbe CCCCV supra mille.

V.

LEONARDUS COLUCIO S. P. D.

Quomodo Pontifex, civibus quibusdam Romanis occisis ab Urbe effugerit.

SUperioribus diebus ad te scripsi, quis esset status rerum nostrarum. Deinde haec secuta sunt. Ad VIII. Idus Augusti Romani quidam Cives ad Pontificem venere gratia, ut ajebant, discordiarum componendarum. Hi post multa in auditorio agitata cum re infecta domum redirent, paulo supra molem Hadriani invaduntur. Capti ex iis undecim, nam ceteri in ipso impetu dilapsi evaserant, ad Ludovicum Pontificis nepotem, cujus jussu capti fuerant, adducuntur. Ibi cum multa eis exprobrarentur de perfidia in Pontificem, de oppugnatione Pontis Milvii recentissime tentata, de insidiis occultis, de corruptela Regis, illique respondentes pleraque a se recte facta defenderent, exarsit ira Juvenis, ac retundere ora gladio coepit. Denique omnes XI trucidati sunt, ac post caedem ex fenestris aedium praecipites dati. Inter hos duo fuerant ex VII-Viris, quos ad gubernandam Rempublicam Romanus Pontifex creaverat. Ceteri autem VIIII ex primariis civibus, & quod dolendum est, nonnulli ex iis, qui has molestias inferri nobis permoleste ferebant. Hujusce autem rei cum celeriter fama per Urbem vulgata esset, itur confestim ad arma, complentur omnes aditus, clamoribus, & vociferationibus omnia resonabant. Ego paulo ante fiducia eorum civium, qui ad Pontificem venerant, flumen transgressus in Ur-

Urbem ieram. Itaque mox audito tumultu, recipere me ad nostros propero. Caetera igitur Urbis dimensus cum ad pontem Hadriani pervenissem, armatorum ingentem catervam, qui aditum occupaverant, offendo. Stabat ferri acies mucrone corusco, stricta parata neci. Quod ego simul atque prospexi, averso celeriter equo in proximum angiportum desilio, ac mutata veste pedes me turbae admiscens, stationes armatorum incognitus pertranseo. Vix me digresso minister, quem cum equis reliqueram, ab armatis oppressus est, & equi vestesque abducti. Michi vero postquam ad nostros perveni, primum spectaculum fuit caesorum acervus. Jacebant enim media in via sanguine foedati, & magnis vulneribus confossi. Steti horrens, lustravique oculis omnes; quosdam etiam ex iis michi notos recognovi. Inde ad aedes Pontificis ire pergo. Ille miro dolore angebatur. Res enim tota eo inscio transacta fuerat: vir pacificus & mitis, a cujus lenitate nichil est, quod magis abhorreat, quam caedes, & humani sanguinis effusio, maestus se se ac fortunam deplorabat suam oculos ad Coelum tollens, quasi Deum invocaret suae erga Populum Romanum innocentiae. Pontifex igitur circa hoc intentus, nec quid ageret, nec ubi consisteret prae nimio dolore sciebat. Circumstantium autem variae erant sententiae. Alii abeundum confestim censebant, nec impetum Populi Romani tam insigniter laesi irritatique expectandum: esse insuper haud procul ab Urbe Regias copias, quas pro Romanis stare non ambiguum erat. Alii nullo modo abeundum, sed obsidionem tolerandam, auxiliaque ex amicis oppidis accersenda censebant. Erant etiam, qui postera, vel altera die abeundum putarent, ut simul colligendarum rerum spatium esset, simul ut non fuga, sed migratio illa videretur. Duo erant aditus,

tus, quibus ex Urbe Roma ad nos pervadi posset: unus per pontem, cui Moles Hadriani superimposita est, alter per Transtiberim, & Janiculi Collem. Ad Molem Hadriani, quoniam de fide ejus, qui arcem tenebat, dubitabatur, stationes nostrorum militum oppositae fuerant, valloque, & aggere in modum castrorum munitae. Ad Janiculum moenia erant nonnullis in locis vetustate collapsa: haec quoque loca armatis complebantur. Resisti sine dubio poterat contra omnem populi vim; verum quia cibaria paucorum admodum dierum aderant, & Regiae turmae nobis infestae adventare nunciabantur, vicit eorum sententia, qui suadebant e vestigio abeundum: Igitur sarcinas colligere, & impedimenta componere nostri contendunt. Quod ubi pro angustia temporis factum est, primum equitum turma una, deinde impedimenta, peditesque proficiscuntur, post hos Pontifex cum omni Curialium turma. Extremum fuit equitum agmen, qui aliquo intervallo secuti, vim, si qua immineret, a tergo repellerent. Supererant quatuor diei horae, cum Urbe egressi sumus. Profecti non sine magno timore circiter secundam noctis horam ad vicum Cesianum XII millibus passuum ab Urbe pervenimus. Ibi per eam noctem commorati, postridie prima luce castra movimus, & circiter sextam diei horam Sutrium pervenimus. Sutrini, multitudine extra portas diffusa, Pontificem alacri vultu receperunt. In hac Urbe, quod reliquum erat diei, ac secutam noctem commorati, postera die Viterbium contendimus. Res quidem ita gesta est: nos, ut spero, aliquot menses Viterbii manebimus. Haec tibi scripsi leviter febricitans. Marcus familiaris tuus salvus est: una enim nobiscum ex Urbe aufugit. Quantum ad eum spectat, dabimus operam, ut quem-

quemadmodum fieri mandasti, ita fiat. Vale. ex Viterbio.

VI.

LEONARDUS COLUCIO S. P. D.

Quae ratio imponendorum nominum fuerit.

Quaesisti ex me, an Hectoris nomen aliud significet, quam Priami filium, & quid Misenus Eolusque designent, quibusve litteris scribi debeant. De quibus ego vix quicquam certi respondere possum, cum libros hic habeam nullos, sed quantum memoria tenere videor, Hector idem significat, quod defensor, sive tutator. Sic est enim apud Platonem in eo libro, qui inscribitur de nomine; Docet ibi Plato haec Heroum nomina non esse vera, sed pleraque eorum a poëtis conficta, ut Hectorem quidem appellatum dicit, quia Urbem tenuerit, patriamque tutatus sit; Astyanacta vero, quia cum Hectoris filius esset, ad eum spectabat imperium Urbis; Asty enim Graece Urbs est, Anax, imperator; inde Astyanax dictus a viris, nam mulieres ut inquit Plato, Scamandrium appellabant. Remotae enim a civilibus officiis, non dignitatis nomine vocitabant filium Hectoris, sed proprio. Agamemnonem dictum quia tolerantiam habuit in bello: aga quidem nimium est, memnon autem tolerans. Adrastum quia rem non confecit Thebanam A enim privatio est tam apud Graecos quam apud nos: drao autem facio, unde Adrasti nomen est factum. Id etiam magis in Hyppoliti nomine apparet. Cum enim hyppos equus sit, lio autem discerpo, & ab

& ab his nomen ipſum Hyppoliti conficiatur: quis non intelligat, id quidem nomen ab eventu fabulae inditum fuiſſe? Multa praeterea docet Plato in eo ipſo libro, per quae non ſolum res finxiſſe poëtas oſtendit, ſed etiam nomina plerumque affinxiſſe. De Eolo autem, & Miſeno nihil habeo, quod referre poſſim ex alicujus auctoritate. Miſenus tamen ſignificare poteſt odioſum, Eolus autem vietum, & putridum. Haec tibi dicere poſſum, in quibus ſi tibi ſatisfacio bene eſt, ſi non ſatisfacio, incommoditatem librorum accuſa. Vale.

VII.

LEONARDUS COLUCIO S. P. D.

Quo conſilio Homerus nomina rebus perſoniſque tribuerit.

NOn ſatis conſpicuum tibi factum ais, quod ſuperioribus ad te litteris de Hectore ſcripſi, petisque & unde id nomen ductum ſit, & quomodo, apertius explicari, & ſimul admirari videris, ſi id primaevum non ſit, ſed poſtea ab eventu quodam illi viro tributum, ut apud nos Torquati, & Cincinnati, & Africani. Ego autem exiliter porro jejuneque reſcripſiſſe non inficias eo. Sed accidit hoc pudore quodam, quod ad te hominem ea aetate auctoritateque hiſce de rebus ſcribens, quas tibi notiores eſſe puto quam michi, veritus ſum, ne obtunderem auris, ineptuſque fierem, ſi prolixius in iis oſtendendis fuerim commoratus. Itaque velut admonuiſſe & tanquam digito monſtraſſe contentus, non ultra explicui. Sed quoniam illud tibi placere in-

intelligo, parebo equidem voluntati tuae, & quod tunc properatio abstulit, nunc mora resarciet. Primum igitur de Hectore non dubito, quin id sit non proprium nomen, sed a poëta fictum, ut etiam neque de Astyanacte, neque de Hyppolito dubitari potest. Nam, & Astyanactis aliud nomen ab ipso poëta didicimus Scamandrium, & Hyppoliti, quem fabula tradit turbatis distractum equis, nomen hoc ipsum ita designat, ut plusquam manifestum sit ab eventu fabulae fuisse impositum. Nec ulla sane admiratio vel tibi, vel aliis esse debet, si a poëtis fingantur nomina, cum res ipsas fingere illis permittamus, quas constat minus esse in potestate nostra secundum naturam, quam nominum ipsorum impositiones, praesertim cum justa sit ratio nuncupandi, ut est in his ipsis, quae supra memoravimus. Hectoris enim filius, quia spe successionis quasi designatus quidam Rex opinione hominum habebatur, Astyanax a poëta dictus est, adeoque fictum nomen praevaluit vero, ut Scamandrium quis fuerit, nemo sciat, Astyanacta vero omnes cognoscant. Hyppoliti quoque non dubito, si modo quisquam is fuit qui Thesei filius ab equis distractus fertur, aliud nomen fuisse, quod postea ab hoc ficto & adventitio obscuratum deperiit, ut jam nisi Hyppolitum nemo intelligat. Eadem ratio de Hectore est, quod & ipsum a poëta fictum apparet. Dictum ajunt ab eo, quod Urbem tenuerit, quod quia non satis clarum, tibi videri scribis, conandum est lucidius aperire. Tale enim aliquid intelligi volo, quale est Virgilianum illud:

In summa custos Tarpeia Mallius arce
Stabat pro templo & Capitolia celsa tenebat

Tenere enim hoc in loco tueri est, & defendere. Ab hac itaque significatione tractus est Hector. Nam ἔχω graece teneo est, inde Hector verbale nomen

ex

ex eo illi tributum, quod is ſolus patriam tenuerit contra Graecorum impetum. Pateſcere jam arbitror quid ipſe intelligam; nil tamen vetat enodatius explicari. A poëta enim ipſo ſi quis in hunc modum quaerat: Dic michi, Homere, tu apparatus Graecorum tantos facis, ut mare quidem claſſibus, terra autem incredibili armatorum multitudine compleatur. Conveniunt Reges cuncti, & proceres ad Trojam oppugnandam: obſident illam, atque circumſtant. Quis ergo adverſus tantam vim tenere Urbem poterat? In hunc modum ſi quis roget reſpondebit Poëta: filius erat quidam Priami Regis maximus natu. Is Dux, & Imperator incredibili virtute contra tantam Graecorum manum Trojam tenebat, atque eam ob rem, cum haec in poëmate deſcriberem, hunc ipſum admirabilem praeſtantemque virum a tenendo Hectorem nuncupavi, nomenque a re fingendo pertraxi. Quotiens ergo de Hectore ſcribo, totiens de eo, qui Urbem tenebat ſentio. Nec multum admodum intereſt, Hector dicatur, an is qui Urbem tenebat. Haec igitur, ſi poëta dicat, liquidiſſimum erit, quod requiris. At enim, inquies, non ſolum Hector tenebat Trojam contra tantos hoſtium conatus, quo pacto enim id poſſet? ſed & alii cum eo perplurimi Troës, & Licii, & Dardani cominus pugnaces. Immo ſolus, ſi Homero credis. Quodam enim loco ſui carminis cum Hectoris mentionem feciſſet, quaſi rationem hujus afferret, ita ſubjunxit; ſolus enim hic ſervabat urbem, & moenia longi ambitus, & alio loco inquit: ſolo ſtabat Hectore Troja. Nec tamen in hoc ipſo mentitum putes Homerum, quia ſolum dixerit. Nam Imperator in exercitu, ut Ariſtoteli placet mentis atque animi inſtar habet; milites vero quaſi membra quaedam ipſius, & inſtrumenta ſunt. Ut igitur ne-

neque pes, neque manus, neque dolabra facere opus dicuntur, sed artifex, cujus jussu illa moventur; ita in bello non militum, neque exercitus, sed Ducis Imperatorisque opera sunt. Imperator vero erat Hector. Non ergo superlatione neque jactantia Homerus de Hectore locutus est, quod solum hunc dixerit Trojam servasse, sed philosophia plenus Divina quadam intelligentiae vi ex arcano veritatis ista deprompsit, laudes in re militari ac res bello gestas Imperatori & Duci, hoc est rationi, & providentiae totas ascribens. Vale.

VIII.

LEONARDUS SALUTEM DICIT NICOLAO(1)

Platonem suis dotibus praedicat, & quanam ratione transtulerit ejus libros.

ETsi ego, mi Nicolae, prius quoque vehementer amabam Platonem tuum, sic enim placet michi appellare illum, pro quo tu adversus indoctorum turbam omni tempore pugnavisti; tamen ex quo hunc dialogum ejus latinum facere incepi, tantus michi benivolentiae cumulus accessit, ut nunc amare ipsum videar, prius autem solummodo dilexisse. Cave enim existimes quicquam omnino reperiri posse, quod aut sapientius scriptum sit, aut facundius. Quod quidem ego nunc magis, quam antea intelligo, cum ob convertendi diligentiam singula ejus viri dicta undique conteram, atque olfaciam necesse est. Maximas itaque Colucio pa-

(1) Nicolao Nicolo Patricio Florentino, ac in Graecis litteris doctissimo.

patri, ac praeceptori meo gratias ago, qui injungendo hoc munere tantum michi beneficium attulit; prius enim Platonem dumtaxat videram, nunc vero etiam, ut michi videor, cognovi. Cujus ego libros si aliquando absolvero, & latinos, quemadmodum percupimus, effecero, nae, tu mi Nicolae, quicquid adhuc legisti, prae illius viri majestate contemnes. Est enim in illo plurima urbanitas, summaque disputandi ratio, ac subtilitas, uberrimae divinaeque sententiae disputantium mirifica jocunditate, & incredibili dicendi copia referuntur. In oratione vero summa facilitas, & multa, atque admiranda, ut Graeci dicunt χάρις. Nichil est enim insudationis, nichil violenti: omnia sic dicta sunt, quasi ab homine, qui verba atque eorum leges habeat in potestate, ipsa optima, ac ditissima natura omnes animi conceptus summa cum facilitate venustateque exprimente. Ejusmodi quidem apud Graecos est Plato, quem ego nisi apud latinos quoque talem ostendero; aperte sciant, illum meo vicio deteriorem factum, nec se Platonem legere putent, sed meas ineptias. Verum ego laboraturum quidem me, ne id contingat, polliceor; praestaturum vero non polliceor, non enim auderem talia de me ipso polliceri. Illud certe tibi, nisi fallor, praestabo, ut Platonem tuum sine molestia legas, addo etiam, ut cum summa voluptate legas, quod ut puto neque a Calcidio, neque ab hoc altero, qui bene atque graviter nomen suum suppressit, adhuc tibi praestitum est. Sed illi forsan alia via ingressi sunt, ego autem alia. Illi enim a Platone discedentes, syllabas, atque tropos secuti sunt; ego autem Platoni adhaereo, quem ego ipse michi effinxi, & quidem latine scientem, ut judicare possit, testemque eum adhibebo traductioni suae, atque ita traduco, ut illi

ma-

maxime placere intelligo. Primo igitur sententias omnes ita conservo, ut ne vel minimum quidem ab illis discedam. Deinde si verbum verbo sine ulla inconcinnitate, aut absurditate reddi potest, libentissime omnium id ago; Sin autem non potest, non equidem usque adeo timidus sum, ut putem me in crimen lesae majestatis incidere, si servata sententia paulisper a verbis recedo, ut declinem absurditatem. Hoc enim ipse Plato praesens me facere jubet, qui cum elegantissimi oris apud Graecos sit, non vult certe apud Latinos ineptus videri. His ego fretus, nisi quod tibi pollicitus sum effecero, non recuso equidem, quominus in pistrinum dedar. Sed haec satis. Orationem, in qua laudes Florentinorum congessi, Laudatio Florentinae Urbis inscribi placet, eamque, ut Colucius videat, curabis. Vale. Nonis Septembris.

IX.

LEONARDUS S. D. PANAGATHO.

Gratulatur amico ex captivitate liberato.

NEscio quibus verbis, aut qua oratione uti queam ad hanc immensam animi laeticiam, voluptatemque exprimendam. Tanta est enim magnitudo gaudii, ut omnia verba leviora, frigidioraque videantur. Redditus est michi frater, amicus comes, familiaris, socius studiorum pariter ac voluntatum, atque inde redditus est, unde redditionem ejus jam planissime desperaram. A durissimo carcere, a truculentissima bestia, a manibus immanis tyranni, qui nocentum, & innocentum caedibus pari-

ter inhiabat, michi redditus est. Ab hoc tam crudeli, tamque saevo portento meus dulcissimus, ac suavissimus Panagathos sospes, incolumisque evasit. Abiit maeror, cessavit afflictio, recessit animi assidua aegritudo, neque enim michi poterat esse quicquam dulce, dum is amicus, quem ego plusquam dimidium animi mei semper putavi, in squalore, & carcere injustissime tenebatur. Ah quos ego dolores, quas erumnas perpessus sum? Quotiens Deos atque astra crudelia appellavi? Quotiens justiciam Dei culpavi, quae talia sufferret? Sed, ut inquit ille, lento quidem gradu; jam enim non solum ex liberatione tua laeticiam capio; verum etiam ex ruina hujus novissimi Phalaridis, quae michi in immensum accumulat gaudia. Sed haec satis. Nunc vero mi dulcissime Panagathe, sic enim te magis appellare juvat, nam tantundem significat, & minus habet asperitatis, ut unquam antea te amavi, ita etiam nunc amo; & ut de tua injustissima captivitate summum dolorem accepi, ita de tua justissima liberatione summam capio voluptatem. Et quoniam in hoc loco positus sum, perscrutare quicquid Curia habet Romana: Si quid est quod usui tibi existimes, michi notum face. Ego quicquid mea opera, studio, diligentia efficere possum, in tua potestate esse totum profiteor. Vale.

LEO.

X.

LEONARDUS S. D. NICOLAO.

De reditu Pontificis in Urbem, & quod Colucius alienatus sit a se sine causa dolet.

PErgrata mihi fuit diligentia tua, quod libros ad me festive indutos misisti. Sive illos Cerberus, sive Radamanthus ornavit, bellissime se habent. Id tamen admiratus sum, quod sine tuis litteris venere. Pontifex cum universa Curia paulo post recessurus est ad Urbem. Ego jampridem te vocassem cognito desiderio tuo videndi Romam. Iter enim hoc medium confecisses nobis comitibus atque sociis, quod certe voluptati, ut opinor, tibi fuisset; verum ita producta res est usque in hanc diem, ut in ambiguo fuerit, verbis ne dumtaxat, an revera iter esset futurum. Profecto, contra atque fieri solet, in hac deliberatione nostra evenit. Non enim major pars meliorem vicit, sed melior eademque major a minore atque pejore superata est. Ingemiscente enim Curia Viterbio abimus paucorum cupiditate ambitioneque compulsi, & Romam vadimus ad homines praeter quam magnifice quondam a nobis offensos, ingenio quoque ac natura ad res novas proclives. Nec omnino pacata est Urbs; nam intra moenia ipsa Molem Hadriani hostis habet obsessus quidem, attamen habet; qua de re non bene a prudentibus viris video augurari. Nos utcunque tantem res sunt, bono animo erimus. De Colucio autem nostro quo me vertam nescio. Scripsit enim nuper ad Pontificem commen-

dationem de me amplam sane, ac luculentam. Ego statim perhumaniter, ac verecunde illi per meas litteras de hoc ipso multis verbis gratias egi, nec praetermisi superiora ejus beneficia; nichil denique abfuit, quominus illi in benivolentia insigni etiam cum gratitudine responderem. At ipse quasi vereretur, ne homines ex illa commendatione sua pluris me facerent, quam sat esset; secundis continuo litteris mirabilem palinodiam cecinit. Nam cum ad eum, quasi ad parentem questus essem, quod febriens nec vina, nec medicos, nec aliud quicquam aegrotantibus aptum in hac urbe reperissem; abrepta hinc occasione, quasi ipse Zeno, aut Diogenes esset, me ut insanum lacerare coepit, quod videlicet afficerer erga corporis voluptates. Utinam hae voluptates inimicis proveniant meis, ut quotidiana febre estuantes vina, & medicos requirant! Quam humanius erat mecum pro nostra amicitia ipsum quoque quod iis caruerim, doluisse? Sed omittamus: ego enim ad eum rescribens (1) cum plane stomacharer, ad hoc ipsum respondere nolui, veritus, ne, si respondere coepissem, impetus me ultra, quod vellem, corriperet. Itaque eam trasgressus partem alia quaedam levia, quae inepte quidem ejus epistola continebat, non absque aculeis quibusdam insectatus sum, & hoc ipsum fecisse me poenitet. Nam tolerare honestius fuit, quacunque mente id agat; praesertim cum parentis eum loco habuerim hactenus, & habiturus perpetuo sim. Vale V. Idus Martii MCCCCVI.

LEO-

(1) Haec Leonardi ad Colucium epistola hactenus inedita ex MSS. Codd. infra lib. X. a me edetur.

XI.

LEONARDUS NICOLAO SALUTEM.

Reintegrari bellum cum Romanis civibus post Pontificis in Urbem reditum.

INvitus equidem, quod tibi jam ante scripsi, Romam redieram: magis tamen invitus abscedo. Juvabat enim quaecunque esset rerum conditio, una cum reliquis eandem fortunam subire. At imminentibus copiis hostium, & crescente in dies metu, Pontifex me auxiliorum convocandorum causa in Picenum & Gallicum agrum dimittit. Qua in re cum cetera sint molesta, illud tamen me juvat, quod te videre ante reditum spero. Vale. Romae VIII. Idus Aprilis.

XII.

LEONARDUS NICOLAO.

Dolet propter amicum vita defunctum.

HEri cum Arimino proficiscens Caesenam versus contenderem, nunciatus est michi obitus Colucii nostri optimi ac sapientissimi viri, quo ego audito ita mente concidi, ut post longum spacium vix me recipere valuerim. O me infelicem qui tali parente orbatus sim! Atqui ego cum Pontifex me in hanc legationem dimitteret, quanquam iter erat molestum; tamen ea de causa

id munus ſuſcepi, quod ſperabam, idque cum eo pepigeram, me confecto negocio Florentiam venturum, & aliquot dies voluptatis cauſa apud vos moraturum. Nunc, ut video, non ad voluptatem, ſed ad luctum venturus ſum. Nam quomodo ſiccis oculis plateam illam, quomodo publicas aedes, & templa Florentiae Urbis potero intueri, in quibus cum illo praeſtantiſſimo viro ſum diutiſſime converſatus? Quomodo te, ceteroſque familiares conſpicere, quos non immerito lugere conjecto? Sed finem ſcribendi faciam. Impedior enim lacrimis. Volo autem, ut me Bonifacio, ac ceteris filiis, itemque Joanni nepoti totum offeras. Cum enim pater illorum michi pro parente fuerit; decens eſt, ut filios ipſos pro fratre colam. Vale IIII. Idus Maii ex Mutiliana MCCCCVI.

XIII.(1)

LEONARDUS NICOLAO MEDICI (2).

Amicum monet de reditu ſuo in Urbem.

STatueram ad te nichil ſcribere, antequam Romam rediiſſem; Sed cum Laurentius Cremonenſis vir perfamiliaris, & ſtudioſus tui hodie michi occurrens, nunquid ad te vellem, rogaret; nolui ipſum omnino vacuum dimittere litterarum mearum. Scito igitur me jam multos dies Viterbii com-

(1) Hanc Epiſtolam, quae in Fabriciana Edit. deeſt, ſic ex Edit. Brixienſi, & MSS Laurentianis, Riccardianis, Benedictino, ac Gualteriano hic de more exhibuimus.

(2) Viro Cl. quem praeceptor domi aſſiduus erudierat Aretinus. Ita de eo Blondus in Ital. Iluſ.

commoratum. Nam iter ſic infeſtum latrociniis & hoſtilibus incurſionibus fuit, ut tuto tranſire poſſe deſperarim. Nunc vero quoniam induciae quaedam cum hoſtibus factae dicuntur, licebit iter arripere, quod faciam hodie, ut ſpero. Ex Urbe Roma prolixius ad te ſcribam. Vale II. Kal. Julias.

XIV.

LEONARDUS SALUTEM D. ANTONIO GRAMMATICO (1).

Faſtidio verbum quid apud autores ſignificet.

REm ſupervacuam poſtulare videris, & actum quod eſt contra proverbium, agere. Nam cum in tanto conventu hominum, tantaque celebritate ex mandato Pontificis ſententia dicta ſit, nichil omnino relictum puto, de quo quiſquam ſuper ea re jure poſſit ambigere. Quamquam & antequam judicaretur ejuſmodi erat haec veſtra diſceptatio, ut nulli, qui modo aliqua legiſſet non ridenda illa quaeſtio videretur. Etenim quis niſi omnino rudis, & ab omni doctrina penitus alienus dubitandum putaret, quid de natura, aut ſignificatione alicujus verbi tenendum ſit, quod videat apud excellentiſſimos latinae linguae Autores, quemadmodum ſignificet, frequentiſſime declaratum? Omnes qui in arte Grammatica unquam ſcripſerunt, quotiens de ſignificatione verbi, vel conſtructione dubitatum eſt, ad viro-

(1) Patriâ Mediolanenſem fuiſſe patet ex epiſtola Libri VII. Alibi tamen Cremonenſem nominat, ſicut etiam Poggius, cujus nonnullae epiſtolae hactenus ineditae ad Antonium Cremonae, vel Cremonenſem Virum Cl. a me in hac ſylloge in lucem proferentur.

virorum doctissimorum scripta confugiunt, atque ex illorum usu, quo pacto nobis utendum sit, firmissime tradunt. Quid enim Priscianus Caesariensis in libris suis aliud docet, quam quemadmodum eruditi homines latinis verbis sint usi? Hoc ejusmodi est: quamobrem? Sic enim Cicero in Protagora, sic Plautus in Asinaria, sic Lucanus in Sexto. Nonne cum ex istorum, aut caeterorum autoritatibus confirmavit, & sibi, & aliis satisfecisse arbitratur? Idem apud Graecos facit Aristarcus, idem caeteri omnes, qui hanc artem tractavere, & recte. Cum enim arbitrium jus, & norma loquendi penes usum consistat; quis efficacius, quam doctissimi, & elegantissimi homines, & in dicendo maxime comprobati possunt de hoc usu testimonium perhibere? Indoctorum enim corruptela, non usus loquendi appellandus est, sed abusio. Cum igitur legamus, *fastidientis stomachi est*, & rursus: *oluscula quae nunc squallidus in nigra fastidit compede fossor*, & *invenies alium si te hic fastidit Alexis*, & *coelestes delicias fastidire*, &, *si sciret regibus uti, fastidiret olus, qui me notat*, & millia hujuscemodi apud probatissimos autores scripta; quid jam relinquitur, quod de natura, aut significatione hujus verbi *fastidio*, nisi cum summo audientium fastidio disceptari possit? Si apud unum dumtaxat ex iis, quos memoravi, hoc verbum sic constructum reperiretur; tamen propter autoritatem scribentis approbandum censerem. Cum vero apud omnes eodem modo reperiatur, quis nisi stultus, & arrogans jam improbabit? Quod si nullam rationem inveniremus, cur ita diceretur; tamen ipse usus excellentium virorum pro ratione esset habendus. Nunc vero cum praeterquam quod omnes hoc modo videmus locutos, etiam ratio evidens sit, cur ita dicatur; nullus omnino

nino

nino repugnandi relictus est locus. Nam cum fastus elationem animi per despectum significet, clarum est illum fastidire, qui per hujusmodi fastum aspernatur, & despicit. Non igitur carnes fastidire te possunt, cum inanimes sint, nec in illis cadat hujusmodi elatio. Aliud est enim fastidire, aliud fastidium parere. Parit enim fastidium res, quae me per saturitatem, vel alium quemvis modum ad aspernandum inducit. Ipse vero animus, qui aspernatur, & quasi ab ea re se contrahit, & quodammodo abhorret, fastidire dicitur. Sic Coridonem Alexis per fastum, id est per elationem animi fastidiebat. Sic C. Marius L. Syllam fastidivit quaestorem; Sic qui sciret regibus uti, fastidiret olus. Quod nonnulli parum intelligentes, nec subtiliter discernentes, ista duo confundunt, praesertim cum a vulgari consuetudine loquendi mentem nequeant avocare. Sed certe, ut ei qui recte edificare velit lapides ad filum redigendi sunt; non filum ad lapides; sic ei, qui recte loqui curat, non intellectus ad verborum struem, sed strues ipsa verborum ad intellectum est referenda. Hac igitur ratione, & simul superiorum autoritatibus motus te victorem in hac controversia judicavi, atque etiam hodie judico, & adversarium illum tuum, qui te vestigia, autoritatesque antiquorum imitantem, minus congrue loqui contendit, rudem, atque improbandum esse dico. Vale.

LEO.

XV.[1]

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicum monet de ſententia a ſe lata, epiſtolaque ad illum miſſa.

MItto tibi exemplum ejus epiſtolae, quam me per tuas litteras flagitaſti; ridebis opinor legens; ſed longe magis riſiſſes, ſi ſtultitiam Romani populi duobus grammaticis faventis conſpexiſſes. Commiſerat enim michi Pontifex, cum jam ad ipſum ſtudia partium non ſecus, ac ſeditio quaedam urbana perveniſſet, ut cauſa per me cognoſceretur. Faſtidioſus ergo judex fui, & cum faſtidio de *faſtidio* diſceptavi, illorum faſtidiens ineptias, qui per faſtidium veram ſententiam faſtidiebant. Vale. Romae. Kal. Auguſti.

LEO-

(1) Hanc, quae in Fabriciana deeſt, ſic ex vet. Edit. & MSS. damus.

LEONARDI BRUNI ARRETINI EPISTOLARUM

LIBER SECUNDUS.

I. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Quibus rebus maximarum laudum materia praebeatur ſcriptoribus.

NEgocia Lupi noſtri de quibus ſignificari tibi jam ſaepius me per tuas litteras monuiſti, ſcias plane his proximis diebus eſſe confecta: poſtulatio enim, quae michi illius nomine tradita fuerat, nobis deprecantibus per Pontificem admiſſa eſt. De qui-

(1) Haec epiſtola in vet. edit. nonnullisque Codicibus eſt ultima primi Libri.

quibus ad ipsum scribo latius, quae litterae, ut ei reddantur, curabis. Quod autem de Colucii laudatione significari tibi postulas, procedit sane opus satis, ut michi videtur, luculente. Verum quia institutus sic fuerat sermo, quasi in ipsius viri funere secundum antiquum morem ejusmodi haberi videatur oratio; saepe mecum ambigo, an praestet totam dicendi rationem sic mutare, ut fictionem in re presertim seria evitemus, nec lachrymis, & lamentationibus ei tempori congruentibus impediamur multa, quae relatu digna forent, referre. Tempori enim ut nosti, inserviendum est, nec jocunda tristibus satis concinne admisceri possunt. Itaque si rationem dicendi mutavero, videor paulo ampliorem campum ad dicendum habiturus. Nam quod de prolixitate orationis me admones, idem michi quoque placebat sicque institueram. Sed nichil fas esse duco te a me celari: amicus enim ad amicum loquor, id est ipse ad me. Stamina ipsa, & fila nescio ob rei ipsius de qua agitur, vel ingenii, vel utriusque simul paupertatem mirifice me destituunt ad id, quod exorsus fueram, pertexendum, atque ut ego nunc video, & ut tu clamare plerumque soles, nos plane hoc tempore homunculi sumus, quibus etsi magnitudo animi non deesset; materiam certe deest ad nominis atque gloriae amplificationem. Marcum Claudium Marcellum Siracusae captae, Nola defensa, Hannibal repulsus, & multis secundis proeliis superatus, Consulatus V, Proconsulatus II, Caesus dux hostium, & opima Feretro Jovi suspensa spolia, Triumphus, & Ovatio celebrem reddunt. De Marco Portio Catone Syllae trucidandi consilium, Tribunatus militum, Aerarium purgatum, thesauri Cipro devecti, contentiones tribunitiae, contiones infestae, repulsa Consulatus, Praetura urbana,

bana, civile bellum, & ferro prius, deinde manu impetita viscera latam ad scribendum Ciceroni nostro praestiterunt materiam. Agesilai vero, quem laudat Xenophon, Herculis posteritas, Lacedaemonis imperium, magnificae res gestae, innumerabilia per Asiam, Graeciamque trophoea, puellaris verecundia, & probata per omnem aetatem castitas memoratur. Possum infinitos pene referre de nostris ac Graecis illustres viros, quorum latissime sunt res gestae diffusae. Nos autem hodie quam in angusto versamur? Quid enim nunc referam? aut quid dicam? magistratus ne in urbe vel extra urbem gestos? At me quam magnifici hi magistratus sint, valde poenitet. An res bello gestas? Apud Pociole credo memorabilem editam pugnam, aut tu legere poteris absque risu, aut ipse ego, si compos mentis fuero, describere audebo. Contentiones populares nullae sunt, leges perlatae nullae, decreta etiam nulla, mores dumtaxat, & humanitas superest. Tamen in illis ipsis, nisi aliqua insignia liberalitatis, humanitatis, prudentiae, severitatis, constantiae supra consuetudinem egregii ac rari exempli edita facinora extent, satis copiose laudari non possunt. Universi quidem generis laus parum habet momenti, nisi ad singularia descendis. Singularia vero, qui admirabilia videri possunt, nisi sint egregia, & rara, velut Fabii subventio pro salute Minutii ab hoste circumventi, quo uno facto summus ille Imperator tres maximas victorias consecutus est: vicit enim se ipsum, vicit inimicum, vicit hostem; Velut Marcelli humanitas, & magnitudo animi, qui fasces deposuit consulares, ut accusatoribus Siracusanis apud Senatum conquerentibus par esset. In his atque hujusmodi laudandis prius mehercule charta atque atramentum michi deforet, quam oratio. Nos vero quid

simile

ſimile aut par? Quid egregium aut admirabile praeter ſtudia, & litteras? Itaque me in illis jactabo immodice, & tamen caetera diligenter perquiram, & colligam, quo prolixitas impleatur. Vale.

II.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI CORTONENSIUM (1) SALUTEM P. D.

Qua mortis morbique ſpecie interierit Innocentius Papa (2).

VArie delatam ad te famam de Innocentii morte non equidem admiror. Quippe & hic apud nos in loco ipſo atque adeo in ipſis aedibus, quibus ipſe diem obiit, varia varii ſuſpicantur opinanturque; plena eſt enim malivolorum Curia. Alii confeſtim putant, quae vellent mala, alii per calumniam, & quae non putant, diffundunt. Michi vero quantum ex his, quae aſpexi, judicare licet, nequaquam dubium eſt illum natura interiiſſe. Quid enim aliud putem de homine, qui & ſupra ſeptuageſimum aetatis annum, & valitudine fracta ac miſera fuerit? Neque enim nunc primumvis morbi in illo, ſed jampridem erupit. Nam praeterquam quod pedibus aeger, & lateris dolore nonnunquam cruciabatur, bis apoplexia, quod quidem ſcierim, correptus eſt, Romae primum levius, dei-

(1) Ab aliis Dominus Cortonae dicitur, interfectusque fuit Menſe Octobri an. 1407. juſſu Loiſii ejus Conſobrini. Vide Sozomenum.

(2) Innocentius Papa VII. die V. Novembris an. 1406. Romae diem obiit maxima infirmitate oppreſſus. Ita Sozomenus. Alii die ſeſto defunctum malunt.

deinde Viterbii gravius, cum in auditorio sederet. Quo quidem in loco nisi aliquot familiares circa illum fuissemus, qui accurrentes suscepimus, spectante multitudine de sella in caput volvebatur. A nobis tunc in cubiculum relatus semianimis plane atque elinguis, nonnisi longa medicorum cura demum evasit, si id est evadere, mortem differre. Per Martium inde mensem Romam regressus, quandiu aestas caloresque fuerunt, non improbe se habere visus est; vergente mox in hyemem anno, rursus corruit, atque interiit. Illud modo interfuit, quod prima illa Viterbiensi aegrotatione linguam sic impeditam habuit, nichil ut exprimere non ridicule quiret. In extrema vero ipsa qua defunctus est, nullum linguae impedimentum apparuit. Praeterea in prima illa difficilis, & morosus, in hac perfacilis, ac perhumanus. Quadriduo ante obitum ejus tabellarios Florentini Populi, qui captas tunc primum Pisas attulerant, in cubiculum ad eum perduxi, cum quibus ita prospere locutus est, nullo ut premi morbo videretur; tanta vero patientia, & humanitate, ut pedem ex lodice nudum proferret, quo illi oscularentur. Interiit autem Romae apud Basilicam Vaticani, corpusque ejus post funebrem pompam in eadem Basilica sepultum est. Vale.

LEO-

III.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI CORTONENSIUM S. P. D.

Describit quomodo Pontifex [1] *in locum Innocentii electus sit.*

QUod flagitas, ut ad te scribam de actis nostris, est michi quidem non satis ocii ad singula exaranda; attamen percurram, quae magis cognitu digna videbuntur. Post Innocentii mortem, funusque de more illi peractum, longa Patrum deliberatio fuit, supersederent ne electione, an alium in demortui locum Pontificem crearent. Faciebat vero dubitationem, quod Principes Galliarum, quorum, ut scis, populi diversa sectantur, Pontificem suum, quem Benedictum vocant, strictis promissionibus adegerunt se se abdicaturum esse, sive Cardinales nostri supersederent electione, sive Pontifex ipse item se abdicaret, quo utriusque Collegio in unum conveniente, unica indubitati Pontificis sequeretur assumptio. Sancta certe provisio Principum Galliarum, & a cunctis fidelibus merito commendanda. Neque enim finem ullum inveterati schismatis sperare licebat, si de jure disceptaretur: praesertim cum praeter Deum judicem ea causa nullum haberet. In hac igitur consultatione, cujus tu & causas, & respectus jam cernis, occupati Pa-

(1) Gregorius XII. natione Venetus mense Novembris (die nempe 30.) eligitur in Papam qui septuagesimum annum agens prius dicebatur Angelus Corrarius Cardinalis Aquilejensis in sacra pagina peritissimus, & homo justus reputatus. Ita Sozomenus.

Patres, quid utilissimum esset haud facile statuebant, propterea quod in supersedendo, & seditionum metus, & longior temporis delatio, & frustratio adversarii, & hujusmodi multa timebantur, & in eligendo voluntas ejus, qui assumptus esset, formidabilis videbatur. Vicit tandem eorum sententia, qui eligendum quidem Pontificem suadebant, sed validissime obligandum, quo adversario se abdicare volente, ipse quoque Pontificatum dimitteret. Ea mente jam Conclave ingressis, supervenit Joannes Dominici [1] a Florentinis Orator. Huic postulanti contra consuetudinem fenestella Conclavis aperta est, & alloquendi Patres facultas permissa. Summa orationis ejus ista fuit: missum se a Florentino Populo, ut Patres cohortaretur, electione supersederent; eam quidem esse certissimam viam unionis consequendae. Haec multis verbis, magnaque facundia homo dicendi exercitatissimus cum egisset, Patres per se ipsos ferventes magis incendere visus est. Itaque responsum a Patribus est, quando jam Conclave intrassent, electuros quidem, verum ita provisuros, ut electus qui fuerit, procuratorem potius ad deponendum Pontificatum, quam Pontificem se factum intelligere possit: id enim jampridem se constituisse, atque ea mente Conclave ingressos. Finito in hunc modum colloquio, suum ad negocium Patres revertuntur. Cautio ab illis haec adhibita est: unusquisque Patrum promisit solemniter, ac Deo vovit, & jurejurando sanxit, si sibi contingat ad Pontificatum sumi, adversario Pontifici statim scripturum, invitaturumque ad se se invicem abdicandos; procuraturum insuper omni via, & modo uni-

(1) Beatus Jo: Dominici de Banchinis Florentinus Ord. Praed. qui post a Gregorio XII. Archiepiscopus Ragusinus, inde Cardinalis Titulo S. Xysti Lucae an. 1408. renunciatus est.

unitatem, idque bona fide, sine ulla fraude promissionem, & votum, & jusjurandum quod ipse praestitisset, omnibus Regibus, Principibusque per suas litteras primo quoque tempore significaturum, quo eos testes haberet obligationis suae. Ea multis solennibusque verbis cum in libellum redegissent, & chirographa singulorum confecta essent, agitare posthac de electione coeperunt. Vir quaerebatur non tam peritia rerum gerendarum, quam fide integritateque idoneus. Quippe ad bene agendum in hac quidem re non calliditate consilii, neque profundo, arcanoque pectore, sed bona voluntate opus fore videbatur. Ita animati cum singulos perpenderent, tandem in Angelum Corrarium natione Venetum mentem consensumque omnes verterunt [1]. Is fuerat paulo ante opera Innocentii Pontificis inter Patres adscitus, cum ante titulo tenus Patriarcha Constantinopoleos haberetur, vir prisca severitate, & sanctimonia reverendus. Is ergo Conclavi egressus, promissionem, votum, & juramentum, quae privatus fecerat, nunc in potestate constitutus iterato novavit, atque ita loquitur de unione, ut si caetera desint, pedibus, & baculo se se iturum ad eam conficiendam asseverat. Nos opera videbimus, & certe spes bona superest ob eximiam hujus viri integritatem. Praeterea tanta est omnium ad hanc rem conspiratio, atque ita erecti cunctorum animi, ut si tergiversari voluerit, nullo modo sint permissuri. Vale.

(1) De Gregorii XII. electione pulcherrima Jacob. Angeli epistola ad Emanuelem Chrysolocam adservatur in Bibl, S.Crucis, de qua tom. 1. Mus. Ital. Mabillonius; eamque in hac sylloge producemus.

IV.

LEONARDUS NICOLAO S.

Ocii negociorumque rationem reddit amico.

SExcentarum epiſtolarum tibi debitor ſum, & quidem jam antea ſic in mora conſtitutus, ut vix illa purgari poſſe videatur. Sed tibi etiam atque etiam videndum eſt, utrum praeſtet ſolutionem hujus debiti particularem recipere, an dum totam ſummam perſequeris, totum amittere. Hoc igitur quoniam te malle opinor, his tabellis partem diſſolvam, reliqua deinde alias, quoad datorum receptorumque fiat ratio par. Illud ante omnia praemiſiſſe velim, quoniam de morte ſucceſſoris Colucii per tuas litteras admones, me, nec ſi praeſens eſſem, candidatum profiteri velle, nec abſentem cupere, ut meum nomen per ſuffragium edatur. Satis enim michi eſt honoris quicquid eſt, locumque teneo pro aetate honeſtiſſimum non ambiendo, neque petendo quaeſitum, ſed ultro a Pontifice Maximo oblatum. Hic ego michi vivendum puto, atque, eo magis, quod bona ſpes habetur, hanc peſtiferam diviſionem e medio ſublatum iri. Erecti ſunt enim cunctorum animi poſt Innocentii mortem, & qui ante muſſabant, nunc palam unitatem efflagitant. Novus Pontifex depoſitis contentionibus adverſario ſcripſit, benigne illum ad pacem invitans, ſeque paratum offerens, ſi ille hoc idem facere velit, Pontificatu abdicare, quo unica Romani Pontificis ſequatur electio. Harum literarum, cum de induſtria cunctis his, qui peritiores habentur, mandata cura fuiſ-

 ſet,

ſet, tandemque ſcripta ſeorſum cujuſque Pontifici, Patribuſque recitarentur, Arretina Civitas, quam nonnulli contemnendam putant, judicio omnium palmam tulit, junior inter ſeniores, nova inter veteres, ac diu exercitatos. Expectarem ut haec ab aliis audires, niſi tu quoque jam me plus aequo contemnere videreris, qui me lethem potaſſe ſcribis, & inter Curiales occupationes bonarum artium ſtudiis decoxiſſe. Atqui nullae unquam de majori re a Pontifice ullo ſcriptae fuerunt, nec aut gravior, aut inuſitatior materia unquam extitit, & in qua ſingulae pene ſyllabae attentiori examine diſcuterentur. Non poſſunt omnia mandari litteris, & ſimul feſtinat tabellarius, ac ex tempore michi ſcribendum eſt. Quod vero flagitas, ut laudationi Florentinae Urbis, quam nuper edidi, nunc parta victoria, Piſiſque in ditionem adactis hanc partem adjungam, ego quoque faciendum cenſerem, ſi curſum victoriarum non longius proceſſurum exiſtimarem. At ego majora expecto, ni fruſtra augurium vani docuere parentes. Quare hiſtoria opus erit, & ſi ſapiunt cives tui, docto alicui demandabunt. (1) Mitto unam ex Demoſthenis Philippicis, quam proximis diebus interpretatus ſum. Tu vide, an ea interpretatio hominis, qui longa potarit oblivia, videatur. Aliam vero orationem famoſam, ſcilicet illam pro Cteſiphonte, quam habeo in manibus, ſi haec non diſplicuerit tibi, alias mittam. Nunc iſtam habe deguſtationis loco. Vale Romae X. Kal. Jan.

LEO-

(1) Hac provincia functus eſt V. Cl. Mathaeus Palmerius in Comment. de Captiv. Piſarum, & poſt Palmerium ſcripſit etiam de Bello Piſano Bernardus Oricellarius.

V.

LEONARDUS NICOLAO S.

Quando narratione opus sit, quando non, in causis.

ORationem Demosthenis, quam proximis diebus, cum per vacationem Romanae Sedis ipse quoque ab occupationibus vacarem, ex Graeco interpretatus eram, puto te jam legisse, & praeterea tua diligentia omnem ejus vim studiosissime annotasse. Sed tunc cum illam ad te darem, oblitus sum aliquid praefari, ac praemittere, quo tibi ejus cognitio clarior ac dilucidior esset. Itaque nequaquam mirarer, si te, & de Diopythe, & Cheroneso, & de totius rei serie dubietas quaedam haberet; res enim apud nos minime celebris est, nec eam narrat orator, illa, ut opinor, de causa, quod tunc in consultatione explicata, omnibus nota, atque aperta erat, ut est etiam apud Ciceronem nostrum ibi: *parvis de rebus, sed fortasse necessariis consulimur P. C. de Appia via., & de Moneta Consules, & de Lupercis Tribuni plebis referunt*. Vides hic per oratorem nullam rei notitiam praeberi, quod omnia fuerint ante in consultatione explicata. Quamquam alias aliter; ut de Imperatore deligendo post principium ait: *bellum maximum, & periculosissimum vestris sociis, atque vectigalibus a duobus Regibus Mithridate, & Tigrane*, & caetera usque illuc ubi dicit: *causam quam sit videtis, nunc quid agendum sit considerate*, ubi de narratione ad partitionem sermo traducitur. Credo satis notum fuisse Populo Romano Mithridaticum bellum, tamen nar-

rare libuit. Quod tamen non ex necessitate facere ostendit cum dicit, *atque ut inde oratio mea proficiscatur, &c.* ubi manifestum est magis ad ordinem causae, quam ad necessitatem hujusmodi narrationem accommodari. Sed haec omittamus. Quando enim supersedendum sit narratione, & Cicero ipse docet, & is qui dicturus est, ex temporis, & causae, personarumque opinione peritiaque judicabit. Ut autem ad illa veniam, quae tunc praetermisi, cum pax pro Philippo esset Athenienfibus, nec secura tamen, nec tuta, missus est Diopythes cum delectu civium, qui Cheronesum habitarent. Id erat quasi coloniam deducere, veluti apud nostros Fesulas a L. Sylla, & Bononiam a Scipione sunt Coloniae deductae. Accipiebant hi, qui deducti erant, arma & viaticum ex publico, & agri portio viritim assignabatur. Cum igitur Diopythes in Cheronesum venisset caeteris ejus regionis hominibus haud cunctanter colonos recipientibus, sola Cardianorum civitas recusavit. Ob quam causam cum bello a Diopythe lacesserentur, accito Philippo se se per illius auxilia defenderunt. Hoc Diopythes indigne ferens maritimam Thraciae regionem, quae Philippo suberat, depopulatus est, atque se inde propere in Cheronesum recepit. Querebatur ergo Philippus, & pacem esse ruptam praedicabat, seque ulturum hujusmodi colonos per litteras suas Athenienfibus missas comminabatur. Ea de causa concio habetur, & ad populum de ea re publice refertur. Dicuntur graves in Diopythem sententiae, & ab iis maxime, qui Philippo favebant. Demosthenes vero Diopythem defendit, & ad bellum adversus Philippum cohortatur, quod quibus rationibus faciat legendo discitur. Cura ut valeas mi suavissime Nicolae. Romae II. Kal. Januarias.

LEO-

VI. [1]

LEONARDUS NICOLAO S.

Nicolaum rogat, ut pro amico Gellii codicem transscribi curet.

PEtrus Mianus vir jocundissimus, & in primis bene litteratus vehementer cupit Noctes Atticas sibi Florentiae transcribi. Itaque mecum egit, & quotidie agit, ut tibi hoc negocii dem. Sperat enim per tuam diligentiam commodissime fieri posse, ut scriptor, & exemplar reperiatur, & studium adjungatur ad illas recte, & celeriter perscribendas. Nummorum autem quicquid vel pro chartis, vel pro scriptore opus fuerit, exsolvetur. Id ut tibi praesto sit, apud mensam Joannis Medicis providit. Hoc amici mei negocium ut suscipias, ac tua solita diligentia cures, etiam, atque etiam rogo. Vale. Romae VI. Kal. Aprilis MCCCCVII.

VII.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI CORTONENSIUM S. P. D.

Quod duo Pontifices conati sint unitatem Ecclesiae facere, quidam autem restiterint.

POstquam alias ad te litteras dedi de unitatis negocio, haec subsecuta fuere. Pontifex noster statim ab initio adversarium [2], uti promiserat,

(1) Haec quoque deest in edit. Fabriciana, quam nos ope edit. Brix. & Codd. MSS. ita edimus.

(2) Benedictum XIII.

ferat, per litteras invitavit ad Pontificatum simul deponendum. Ille tandisdem ferme syllabis ad eum rescripsit, eadem invitatio fuit, eademque cohortatio: locus deinde necessarius visus est, in quo & Pontifices ipsi, & Collegia convenirent. Ad hoc Savona pari consensu recepta est, urbs medio ferme spatio, & tam mari quam terra accessibilis. Prospere hucusque, & plane, ex sententia. Deinde turbationes suborte graves, cunctaque suspicionibus referta. Necessarii enim quidam propinquique Pontificis post assumptionem ad ipsum confluentes suspitionem apud multos pepererunt, quasi voluntatem prius rectam inflectere conentur. Accedit quoque Ladislai Regis detestandus conatus. Cum enim Regnum Siciliae ad sedem spectet Romanam, & in hac divisione nostri quidem Pontifices Ladislao, diversi autem Ludovico Andegavensium Duci id Regnum concesserint, ac certamina ea de causa fuerint permagna, in quibus tandem Ladislaus praevaluit, Regnumque solus possidebat; veretur nunc, ne abdicatione facta, & utroque Collegio ad electionem coëunte, Gallicus forte aliquis ad Pontificatum sumatur, qui favorem in regno obtinendo ad Ludovicum convertat. Hac itaque suspitione permotus, omnes machinas adhibet ad unitatem impugnandam. Quod quidem factum Patribus, ac bonis omnibus ita molestum est, ut ad summum odium Regis nomen pervenerit. Nam illi quidem satis cautum erat ex formula ipsa, qua providetur, in cunctis dignitatibus, ubi plures a diversis electi reperiuntur, possessori dumtaxat jus fore. Itaque suspicantur quidam, non tam eo metu Regem moveri, quam id arcane moliri, ut per divisionem perpetuam Sedes Romana imbecillior maneat, ac nunquam in formidabile robur integrata evadat. Quicquid tandem

eum

eum moveat, aperte renititur, adeoque proficit, ut Saona communi consensu ad conventum delecta jam jam respuatur. Quo quid ignominiosius Italico nomini accidere possit, non equidem video. Oratores ex Gallia permulti quotidie ad nos: invitant, hortantur, excitant. Nos plane dormimus, nec quemadmodum fiat hoc tam sanctum opus, sed quomodo non fiat cogitamus. Habes acta nostra, quae quoniam ad te liberius scripsi dolore quodam permotus, occule queso has litteras, ne in aliorum perveniant manus. Vale Non. April. MCCCCVII.

VIII.

LEONARDUS FRANCISCO PRINCIPI CORTONENSIUM S.

Quo pacto Urbem Romam hostis ingressus sit noctu, quoque modo expulsus.

SCripsi nuper quid homines suspicarentur de Regis voluntate. Postea res insecutae cuncta etiam, quae prius obscura videbantur, magis patefecerunt. Regis enim copiae ingentes conjunctis sibi Romanis exulibus ad duodecimum lapidem via latina convenisse, atque inde ad Urbem occupandam venturae dicebantur. Erecta eo metu civitas confestim ad Pontificem decurrit, periculaque ostentans providere jam inde precabatur. Ille negare sedulo adventare quemquam, totumque rumorem hunc a malivolis fictum dicere, ut suspitiones, discordiaeque majorem in modum augerentur. Haec Pontificis asseveratio, quoniam ex vero proficisci animo videbatur, fidem multitudini fecit. Itaque nichil quasi subesset

esset periculi, domum reversi cives positis armis quieverunt. Haec dicta fuerant ad vesperas. Eadem illa nocte de prima statim vigilia Regis [1] milites quidam, exulesque Romani per vastae solitudinis loca muros intrarunt; refracta deinde proxima porta aditum equitibus patefecerunt. Ad horum ingressum clamor sublatus per Urbem diffunditur, itur ad arma, concurritur adversus hostes, ac pluribus simul locis praelia conferuntur. Pontifex ubi ista sensit, confestim ab aedibus Vaticani, quibus inhabitabat, se se in Molem Hadriani recepit; Patrum vero nemo secutus est, praeter unum Columnensem [2]: nam caeteri metu perculsi, fuga sibi consulere, quam cum Pontifice includi maluerunt. Nec ego unquam noctem magis turbulentam puto fuisse, trepidis omnibus, & incertis, quid agere, quove consistere deberent suspecto Pontifice, nec tota quidem Urbe idem sentiente, fugaque ipsa Patrum debilitabat animos, quasi praestantes sapientia viri, ac plurimum discernentes, quoniam intelligerent resisti non posse, migrandi consilium assumpsissent. Quamdiu nox fuit, hostis superior habebatur, nec jam procul a Capitolio pugna erat. Sed albescente mox coelo Paulus [3] Ursinus cum equitatu subsidio nostris veniens, per diversam ab hoste regionem ingressus, media vadens Urbe, transversis itineribus ad eam portam pervenit, per quam hostes intrarant. Ibi dissipatis stationibus pone aggreditur, ita ut inter multitudinem populi, ac suum equitatum medios hostes haberet. A fronte igitur, & a tergo vexati, in fugam tandem vertuntur. Capti eorum multitudo ingens, & in his

prin-

(1) Ladislai scilicet.
(2) Otho, seu Odo Columna ab Innocentio VII Diaconus Cardinalis renunciatus Titulo Sancti Georgii in Velabro.
(3) Paulus de Ursinis Pontificii Exercitus Dux.

principes ferme omnes diversae factionis. Ex tempestate igitur admodum turbida, mox serena lux Urbi effulsit, ac ex moerore laeticia ingens, ut ego ipse spectator horum omnium admirer, tantam mutationem tam brevi tempore contigisse. Revocati ex fuga Patres, cum jam eorum plerique multa passuum millia sutrium versus abiissent, summa gratulatione omnium rediere. Sunt, qui putent, hanc totam rem a Pontifice de industria compositam, quo mentio omnis unitatis obrueretur, quod futurum erat, si Rex obtinuisset. Nos de Pontifice nullo modo credimus, de propinquis vero dubitamus. Pontifex habere in animo videtur Senas petere, inde vero Lucam. Sed res adhuc perpaucis nota est. Vale.

X.[1]

LEONARDUS NICOLAO S.

Rogat ut in villa eum conveniat.

ANtequam Viterbio proficiscerer, dedi ad te orationem Demosthenis pro Ctesiphonte. Lator fuit Petrus Bardella, qui Romae negociatur. Eam orationem arbitrabar te jam legisse, ac expectabam litteras ingentis leticiae. Cum itaque in hac expectatione essem, ac jam mecum ipse, quod tardior fores, stomacharer; ecce quidam a te michi litteras attulit. Capio avide, atque aperio. Caput litterarum querelas contra me: medium autem, & finis nescio cujus beneficioli molestias continebat. Spe igitur destitutus laceravi illico litteras a Musis alienas, & alias expectare cepi. Cras ero in villa Lupi no-

(1) Haec etiam desideratur in edit. Fabriciana.

nostri, quae est Senis propinqua. Si te nichil impedit, illuc properato: sin expectare mavis, ego propediem Florentiae te conveniam. Et tamen de hoc ipso beneficio ita faciam, ut te velle intelligo. Vale. Senis V. Idus Septembris MCCCCVII.

X.[1]

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicum rogat, ut Tullii codicem adornari curet.

NOn puto opus esse, multis ut verbis te cohorter, cum tibi & de amicissimi viri negocio, & de re tibi grata leve onus impono. Tu enim ipse re cognita moveri debes sine ulla postulatione, & rogatione nostra. Bartholomeus[2] Cremonensis mirifice, ut tibi alias narravi, studiis humanitatis deditus est; idque cum superiori tempore ante Presulatum studiosissime fecisset; non potest nunc Presul factus eas, quas ante coluit, Musas non affectuose amare, earumque sacra ferre ingenti, ut Maro noster ait, perculsus amore. Cum igitur volumen habeat praeclare scriptum orationum Ciceronis, cupit, ut singulorum capita librorum splendore litterarum illuminentur. Tu ergo in ea re diligentiam tuam adhibebis, dabisque operam, ut non auro, nec murice, sed vetusto more hae litterae fiant. Nam inaurare vel hic potuisset, si hujusce rei cupiditas

(1) Haec desideratur in Edit. Fabriciana.

(2) Bartholomaeus Capra primo Pontificiatum Epistolarum sub Innoc. VII. Magister, inde Cremonensis Episcopus, post Archiepiscopus Mediolanensis. Vide Arif. Tom. I. Crem. Inl. & Ughellum Tom. IV. Ital. Sacrae.

ditas ipſum haberet. Verum haec ſpernit, & antiquitati deditus eſt. Quare facies ut tibi videbitur, utque exiſtimabis amatori antiquitatis potiſſimum gratificari. Volumen ipſum tibi mitto. Vale. Senis.

XI.

LEONARDUS BONIFACIO COLUCII FILIO, FRATRIBUSQUE S. P. D.

Quantam curam habuerit ejus, quem in fidem receperit.

QUantam parenti veſtro homini doctiſſimo, viroque praeſtantiſſimo pietatem mortuo etiam praeſtare debeam, nec oblitus equidem ſum, nec unquam uti ſpero, quamdiu vita ſupererit oblivifcar. Quid enim ſi me genuiſſet ille plus aut caritatis, aut benivolentiae, aut amoris michi potuit impartiri? Multi genitores a filiis ſe rogari expectant, ille ſemper michi ultro & inrogatus occurrit. Multi frena dimittunt filiorum, cum adoleſcere ceperunt; ille in hac ipſa aetate frena mei ſuſcipiens nunquam e curriculo deflectere paſſus eſt: ſed monendo, caſtigando, incendendo ad virtutem praeſtantiamque direxit. Quod Graecas didici litteras, Colucii eſt opus; quod latinas non leviter inſpexerim, Colucii eſt opus: quod Poëtas, quod Oratores, quod Scriptores ceteros legerim, didicerim, cognorim, Colucii eſt opus. Nemo unquam parens in unico dirigendo filio tam ſedulus fuit, quam ille in me, cujus ingenium, in quo tamen amore nimio decipiebatur, ita natum ad haec ſtudia praedicabat, ut ſi aliorſum diverterem, manus ſe ſe michi allaturum, ac vi retra-

tractatum minaretur. Qui post aliquot annos, cum me tunc primum vocatu Pontificis Romam petere volentem lacrimans dimitteret, quasi praesagio quodam futurae mortis familiam michi suam multis verbis commendavit, sed praecipuam de Salutato curam, mandataque injunxit. Eum sane, inquit, quod oculis non satis valeret, nullae ferme rei gerendae satis aptum, permagnam sibi curam sollicitudinemque afferre. Nam de caeteris quoniam sani essent, minus admodum laborare: huic autem videndum esse jam nunc, & quae sustentamenta vitae sint praeparanda. Statuisse vero potissimum, ut in Clericos transcriberetur, proinde rogare me, obtestarique per amorem, quem erga me unum semper unice habuisset, ut adolescentem ipsum in meam fidem, tutelamque reciperem, efficeremque mea opera, ut cum aliqua dignitate, & honestate vitam ducere valeret. Hoc ego tunc in meam fidem cum recepissem, quid enim nunc de me, ac de desiderio narrem meo, qui non minus erga Colucium, quam erga parentem semper affectus fuerim? Sed velle quidem non satis est, nisi opereris; nec vero id satis, nisi prudenti studio annitare: nec etiam id satis, nisi ad effectum perducas. Qui enim in fidem suam quid recipit, non voluntatem bonam dumtaxat, ut michi videtur, nec qualemcunque operam praestare contentus esse debet. Affirmare profecto possum, nec vivente illo, neque postea defuncto studium & diligentiam ista quidem in re michi defuisse. Apud duos adhuc Pontifices fui Innocentium, & Gregorium. Cum utroque saepissime de hac re, & instantissime egi; sed ita plena est expectantium Curia, imo vero non expectantium, sed obviam euntium, ut quotiens aliquid vacaverit, a mille raperetur. Gratiam vero nostram minuit, quod nos non pro nobis, sed pro alio pe-

teba-

tebamus clarissimi quidem viri filio, quis negat? attamen absente, & a familiaritate Pontificis alieno. Itaque qui praesentes vel Pontifici ipsi, vel alicui Patrum deserviebant, semper adhuc praelati sunt petitioni meae, & ea quidem causa, quominus adhuc obtinuerimus, refragata est; quod postquam satis expertus sum, ad consilium versus constitui personam meam praetexere; neque enim alium finem ullum fore videbam desiderio nostro. Postulabatur ergo nuper venerabilis vir Antonius Senensis [1] ad Episcopatum Pisauri. Ob id factum duo illius beneficia vacatura sperabantur, Canonicatus Florentinae Ecclesiae, & Praepositura Fesulanae. Haec ego ita fore aptissima Salutato existimabam, ut si nos effugerent, nunquam alias me consecuturum eam facultatem arbitrarer. Sentiens ergo quid me hactenus impedisset, non jam pro illo, sed pro me ipso petere professus sum. Pontifex vero etsi admirabatur mutatam voluntatem meam, nam Episcopatum michi ab Innocentio oblatum sciebat me respuisse, tamen concessit, nec deest tamen illi, ut animadvertere potui, suspicio, quam diluemus simulatione, & mora quadam interposita. Haec ego vobis nota facere constitui, ut sciatis, haec beneficia Salutato nostro impetrasse. Etsi dilatio intercedat quaedam oportet, ne Pontifex indigne ferat, se hoc praetextu circumventum fuisse. Vestrum quoque interea fuerit commonefacere Salutatum, ut quoniam beneficia habet parata, det operam efficiatque, ne ipse imparatus ad illa, quae Clericum scire decet, reperiatur. Valete Senis.

LEO-

(1) Antonius Casini, qui deinde a Martino V. Cardinalis creatus est Titulo Sancti Marcelli.

XII.[1]

LEONARDUS NICOLAO S.

A negligentiae increpatione se defendit.

HOdie tibi scripseram ante lucem: postea redditae michi sunt litterae cum increpatione negligentiae, cum rei meae, tum etiam alienae. Omnino reor ex parvitate animi provenire, ut pusillis de rebus magnam sollicitudinem putes capiendam, & exigui precii res grandes existimes. Quid enim opus fuit litteris meis? An non tu ipse michi scripseras te procuratorem faciundum, ut ille quasi persona quaedam aliena majorem facultatem haberet opitulandi? Cum igitur tu haec scriberes, & ille asseveraret, quid aliud ipse facere debui, quum eam sic disponerem, ut vobis placuerat? Tibi etiam, cum michi is sis qui es, propositum esse debet, ut quod in tuo faceres negotio, id facias in meo. Quare si qua de re ambigis, peritiores consule, atque ita prosequare, ut in re fore existimabis. Denique tu haec me valde curare putas, vel tanti facere, ut ab istis nunc pendeam? Non est ita, michi crede: si res eum, quem cupimus finem habuerit, michi gratum erit: longe tamen gratius foret, si M. Tullius reviviseeret. Satis de re mea. Nunc de aliena: Litteras amici tui diligenter tradendas curavi, & responsa postulare feci. Quid ultra quaeso a me requiris? An etiam ut extorqueam ab invitis? Omnia facere debui in re amici tui. Et feci equidem, & facio; nec video quid pretermissum a me sit, quod te

(1) Haec quoque deest in Edit. Cl. Fabricii.

te, vel illum debuerit commovisse. Mianus forte, quod Florentiam erat venturus, respondere neglexit, saepius quidem a me postulatus. Alias litteras Camerario, & Paulo, ac ceteris tradidi. Quae mea culpa est, si respondere non curant? Forsan scriptum in his nichil est, quod responsum mereatur. Instruat me in negocio suo, & actorem rei esse velit, non litterarum exactorem. Tunc si defuero me carpe. At de re penitus ignota quid ipse rescribere debui? Quare vide obsecro, ne tu magis carpendus sis, qui pro quaque levissima re sic atrociter contra amicos inclames. Vale. Idibus Octobris. Senis.

XIII. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicum rogat, ut nonnulla ex Cicerone transcribi jubeat, aliaque significat.

Mitto tibi orationes Ciceronis in Verrem recte quidem scriptas, sed ut videbis male emendatas. Qui enim corrigere voluit, eas plane corrupit. Quamobrem tuae diligentiae erit, non quae postea mutata sunt, sed quae prius erant, transcribi jubere; idque facies sine ulla festinatione. Nam michi quidem cordi est etiam, quos mecum habeo libros, apud te omnes deponere, ne ferantur una nobiscum in hac fluctuosa tempestate, & ambigua peregrinatione, in qua nec portum nec sedem certam perspicimus. Me quidem valde poenitet sic a vobis properasse. Nam potui quatuor dies adjungere

(1) Haec desideratur in edit. Fabriciana.

gere ad communem voluptatem. Rumores enim qui afferebantur de Pontificis itinere, vani erant. Vale.

XIV.

LEONARDUS S. D. ZACHARIAE (1).

Quid in causa amici fecerit.

ET litteras tuas accepi, & quod me facere jubebas, quantum in me fuit, diligenter effeci. Impedimenta haec prohibent: proditor ille non adest. Procurator ab eo relictus mandatum habere se negat ad transactionem faciendam. Cum praetore multa pro te, & pro causa tua verba feci, postulans si quo jure ordinario vel ex bono, & aequo fieri posset, ut saltem in indebita pecunia solvenda, eam conditionem admitti juberet, quae vel in quocumque debito propter malignitatem temporis esset concedenda. Negat ille suarum esse partium aliquid tale jubere contra actoris voluntatem, pro quo sententia jampridem lata sit. Scripturum se tamen pollicetur ad prosopopejam illam, quam nunc, ut audio, Neapolis habet. Poggius noster omnibus assentiri paratus est, quae ad commoditatem tuam pertinebunt. Res tota differetur in reditum tuum. Interim dabo operam, ut illi scribatur. Sed quantum profecerimus apud elatam duri hominis cervicem, nescio. Tu cura ut valeas. Ex Senis X. Kal. Januarii.

XV.

(1) In omnibus MSS. Codd. est Zucharo, nempe Ser Antonii filio Notario Florentino. Porro haec epistola deest in edit. Fabriciana.

XV.

LEONARDUS PETRO MIANO S. P. D.

Quam excellenter in Papae Cardinaliumque consessu oratores Venetorum dixerint.

JAmdiu nichil magis oratorium Curia Romana audivit, quam vocem praestantissimi viri Zachariae tui (1), immo potius nostri. Ego enim propter maximas ejus virtutes amori erga illum tuo aut nichil aut non multum concedo. Qui cum a Pontifice maximo publice audiretur astantibus Reverendissimis Patribus Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus, & frequentissima Cleri, populique multitudine circumfusa ita locutus est, ut in verbis ejus robur fortissimi viri, prudentia doctissimi hominis, elegantia disertissimi oratoris perfacile appareret. Vellem aspexisses, quanta cum attentione auditus est, ut in tanta multitudine ne respiratio quidem alicujus sentiretur, majestate orationis, ubertate sententiarum, copia optimorum verborum mirum in modum animos demulcentibus. Dixit praeterea fortis vir Marinus Caravellus, & ipse quoque magno cum spiritu, nec minori cum majestate, qui etsi non latino, sed patrio sermone in dicendo uteretur, tamen nec sua caruit laude, & alti, ac sinceri animi haud dubie apparuit. Denique per hos duos Oratores universam Curiam Venetorum civitas sibi mirifice con-

(1) Zacharias Trivisanus vir doctrina consilioque celeberrimus, oratio cujus extans coram Gregorio Pontifice Romano habita pro Ecclesiae unione suadenda illum eloquentissimum fuisse ostendit. Ita Blondus in Ital. Inlustr.

conciliavit, ut amplissima, & potentissima, & praeterea optima, & pacis amantissima ab omnibus habeatur. Cui si palmam hujus sanctissimae, & optatissimae Christianorum, & Ecclesiae redintegrationis Deus servaverit, nichil in toto Orbe terrarum erit penitus gloriosius. Sed de rebus publicis alias: nunc autem de privatis loqui malo. Ego Zachariam nostrum convenio saepissime, & quantum ocii ab oratoriis negociis, quae mirabili vigilantia exequitur, sibi datur, id totum in librorum, ac studiorum agitatione consumimus. Quibus vellem adesses! quamquam ades tu quidem semper sermonibus nostris, sed tamen alio quodam modo vellem te praesentem intueri: non enim dubito, quin jocundissima inter nos saturnalia ageremus. Vix tamen est, ut non invideam felicitati tuae, qui Manuelem (1) Chrisoloram virum doctissimum, atque optimum tamdiu Venetiis distineas, ejusque adventum in Curiam retardes. Nos enim ut alias saepius, ita nunc cum Oratoribus vestris ut veniret expectantes, non semel frustrata spes est, & fefellit opinio, quem rogo, ut meo nomine salvere jubeas, & volumen Augustini de Civitate Dei, quod apud te illius nomine deposueram, eidem tradito, faciasque me certiorem, an aliquos libros Graecos michi deferat. Hodie decretum est, uti Pontifex Lucam se contulisse debeat ante finem mensis Januarii; altera pars in Veneris portum. Vale. Ex Senis.

XVI.

(1) Leonardi Arretini, Poggii, Nicolai Nicoli, aliorumque in Graecis litteris praeceptorem.

XVI.[1]

LEONARDUS NICOLAO S.

Agit de oratione sua, in qua Elagabalus meretriciam artem commendat.

TU me philosophum esse censes, & nichilominus Eliogabalum postulas. Vide ne non cohereant petitiones, & exhortationes tuae. Nisi forte hanc eandem Philosophiam meam interpretare, & si ita est accipies opus sane philosophicum non ex Zenonis disciplina, sed ex intimo Epicuri sinu depromptum. Ridebis, ut opinor, hanc incestissimam contionem: quamquam multis peperci, quorum michi copiam suscepta causa ultro largiebatur, & in taberna vinaria abstemius fui. Itaque valde equidem vereor, ne utrique me subaccusare non immerito possint: severi quia rem non satis gravem susceperim; urbani quia in causa pingui, & copiosa jejunior fuerim. Ac in me fortassis illud jactabitur: aut undique religionem tolle, aut usquequaque conserva. Sed de urbanis quidem non multum laboro, si me continentiorem fuisse arbitrabuntur. Cum severis autem, & tristibus plus michi, ut opinor, negocii supererit. Verum ut Lucilius non Romanis, qui erant peritiores, & in poematibus judicandis nimium curiosi, sed Tarentinis, & Reginis se scripsisse affirmavit; sic ego tristibus, & severioribus nego me scripsisse, nec ab illis legi volo. Est autem aliud quoddam genus hominum, qui in joco severi, & in severitate jocosi sunt; qui neque Catonis rigidita-

(1) Haec desideratur in editione Fabriciana.

ditatem, nec Scipii dissolutionem sectantur: Hoc est qui nec Curios simulant, nec Baccanalia vivunt. Isti, ut spero, hanc mediocritatem meam & legent non inviti, & probabunt non simulate. Denique loquantur omnes ut libet. Ego si michi & tibi uni satisfecero, ceteros omnes cum suis judiciis flocci-pendo, eorumque opiniones, & oblocutiones vix unius assis existimo. Tu vale mi dulcissime Nicolae. Ex urbe Senis.

XVII.

LEONARDUS RUFFO S. P. D. (1)

De duorum dissentientium Pontificum animo.

ACcepi litteras tuas perbreves, in quibus id modo flagitas, ut quid agatur, quidque spei sit de unionis negocio, tibi rescribere ne pigeat. Accipe igitur: postquam Lucam pervenimus, crebri ultro citroque oratores fuere. Sed nichil adhuc perfectum, ne inchoatum quidem, quod dignum ulla spe michi videatur. In adversario Pontifice nequaquam recta mens; quamquam simulat ille mirabili astutia, ut facile imprudentes decipere possit: sed nihil sani, crede michi, illi inest: si enim inesset, quid vetaret rem perfici? Quicunque enim istorum vere vellet, quod & juravit, & promisit; alter etiam si nollet, compelleretur. Quam enim excusatio-

(1) Roberto Ruffo, quem Rossum appellant Colucius, ac Blondus. Hic in latinis litteris fuit cum Nicolao Nicolo Ludovici Marsilii discipulus, in graecis vero una cum Leonardo nostro Emanuelem Chrysoloram audivit, ac inter Cl. aetatis suae viros recensetur ab Acolto, Poggio, aliisque.

tionem, aut quod diffugium habent? Nunc vero quia uterque tergiversatur, alter alteri excusationem, & diffugium praebet. In nostro Pontifice recta, & simplex natura, sed ut quisque bonus, & simplex, ita facile ab improbis decipitur. Quidam enim honores ab eo sperantes in sinum ejus adulando irrepserunt. Hi & formidines inanes illi incutiunt, & recta volentem nonnunquam inflectunt. Ego, ut animi sunt, turbationem aliquam formido. Nichil est enim infensius, nichil indignantius. Vale.

XVIII. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Thomam quendam ei commendat.

COgitabam tibi prolixius scribere, & propediem, ut spero, id faciam: Nunc autem brevitatis causam affert festinatio tabellarii, qui me in ipso discessu, nunquid vellem, rogavit. Est Florentiae vir egregius Thomas Britannus michi amicus, & studiorum nostrorum, quantum illa natio capit, ardentissimus affectator. Huic ergo cupienti ineptias nostras, idest libros novorum poëtarum emere, rogo ut omni cura, diligentiaque assistas. Denique pro natura, & moribus tuis admonendum te familiarius putavi, ut si quid contra sententiam, opinionemve tuam cuperet, aut sentiret, eidem te mitem, ac minime adversantem praestes. Vetus est enim: ut homo est, ita morem geras. Vale.

(1) Haec desideratur in editione Fabriciana.

XIX.

LEONARDUS RUFFO S.

Quendam cupiditates animi sui potiores habere, quam Ecclesiae unitatem.

PEr binas jam litteras a me petis, quid de Joanne Dominici aestimandum sit, variumque de eo sermonem apud vos esse significas. Quid autem ego ad te scribam de re difficili atque ardua? Nichil enim difficilius, quam mentem hominis intueri [1]. Itaque nil dicam ipse de me: sed qualis sit opinio vestrorum hominum de illo, ostendam. Praestantissimum esse virum, & scientia eloquentiaque eminere nemo inficiatur. Querela tamen est adversus eum, quod cum ipse in primis auctor suasorque unionis fuisset, ac ceteros omnes ardentissime commoveret; tamen postquam Episcopatus [2] illi a Pontifice datus est, quasi medicata offa praeclusis faucibus, nichil post hoc pro unione, sed multa adversus eam videtur suasisse. Atqui nemo, qui primo illum audisset, existimavit munus Pontificis ab illo non rejici. Accepit tamen, ut deprehenditur non ingrate, ac majora sperare illum ajunt prodita causa, quam prius tamen acriter perurgebat. Nos vero,

(1) Optime observat Leonardus noster nihil difficilius quam mentem hominis intueri. Nam Jo. Dominici fuit vir integerrimus, & propter suas admirabiles virtutes in Beatorum numerum cooptatus est. Quare non dubitandum, quin ea falsa sint, quae ab invidis, ac verae virtutis calumniatoribus in hominem sanctissimum jactata in hac epistola referuntur.

(2) A Gregorio XII Archiepiscopus Ragusinus creatus est; ut supra diximus.

vero, ut de mentis illius arcano nichil ſcimus; ſic ea, quae agit moliturque, non probamus, affirmamuſque primo illius ardori, & ſtudio haec poſteriora videri contraria, parumque ſibi ipſi illum conſtare. Quod utinam ſapientia quadam majori faciat, ac non ambitione! Ego quidem hunc hominem, ut ſcis, amo propter excellentiam virtutis, atque eo magis doleo, ipſum in hanc adverſam opinionem hominum incidiſſe. Nemo eſt omnium, qui peccare ignorantia illum putet, ſed cupiditate animi tranſverſum agi. Vale.

XX.

LEONARDUS ROBERTO RUFFO S.

Villae deſcriptionem cujuſdam, laetitiamque amicorum continet.

IN medio turbationum, ac moleſtiarum, quibus per hoc tempus omnia redundant, letiſſimus heri nobis, ac jocundiſſimus affulſit dies, qui mentes noſtras depulſis triſticiae nubibus mirifice ſerenaret, memoriamque omnem praeſentium vel impendentium calamitatum penitus auferret. Tres enim familiariſſimi in unum convenientes, & non bellicum, ſed bacchicum concinentes ſatis magnam ſodalium, & amicorum manum contraximus, omnibuſque ad leticiam diſpoſitis in villam Alamanni (1) Archiepiſcopi Piſani ipſo Alamanno duce veluti ex diu-

(1) Alamannus Adimarius Archiepiſcopus ea aetate Piſanus, qui mox ab Jo: XXIII. in Ordinem Praesbyterorum Cardinalium cooptatus eſt Titulo S. Euſebii, dum apud Regem Galliarum legatione fungeretur. Vide Ciaconium, Ughellium, alioſque.

diuturnis vinculis emissi nullum gaudendi, imo ut verius dicam, repuerescendi genus omisimus. Villa est media ferme inter Lucam, & Pisas a dextra ripa Auserici fluvii amoenissimo in loco sita, & maxime ad rusticanas voluptates excogitata. Surgens enim leviter in collem, subiectamque planiciem respiciens, montes a tergo habet conjunctos ad aucupationes venationesque aptissimos. Itaque sive rapaci ave, sive mordaci cane, sive plagis, sive venabulo, sive cursu, denique sive feris, sive avibus, sive piscibus delecteris, vicini montes, conjuncti colles, subjecta planicies, praeterfluens amnis affatim omne genus praedae tibi largiter sumministrant. Verum nobis illuc profectis, nec venari apros placuit, nec figere cervos, nec rursus lepores canibus agitare fugaces, nec fera blacteolis ungues armata sonoris cepit avis praedam. Sed traxit nos, & vendicavit sibi incredibilis amoenitas Auserici amnis, qui tectus fronde populea cristallino alveo, viridibus ripis mira placiditate fluebat. Quibus allecti depositis togis, & calceis acerrime piscati sumus. In quo ita lusimus, ut pueri, ita clamavimus ut ebrii, ita concertavimus, ut dementes insanique videremur. Aderat omnibus ipse Alamannus, qui quanquam religione impediebatur una ludere, tamen ita spectatorem se praebebat, ut ea quae gerebantur mira festivitate risuque comprobaret. Egressis tandem a fluvio caena dubia apponitur ex piscibus rostratisque avibus. Expectasti fortasse ut dicerem navibus; sed non est ita, non est. Sed aderant aves multae, vina plurima, omitto caetera, quae cuncta opipare apparata fuerunt. Post caenam vero avide voraciterque, ut laborantibus in aqua evenire consuevit, assumptam, deambulatio fuit equestris inter flaventes segetes, & amena vireta, ramosque foecunditate fructuum incur-

curvos, qui longe lateque vagati cantantes alii, alii jocantes post multas variasque urbanitates ad ipsum amnem, quem antea vado trajeceramus, reversi, & in arena depositi luctantes inter se agricolas nudos, & lacertosos, qui placendi gratia convenerant, quasi in gladiatorio certamine usque ad primam noctis horam lectissime spectavimus, cum illi saepe violentia majoris roboris prostrati, & gravissimo casu ad terram elisi cenoque involuti uberem ridendi materiam nobis praeberent. Sed ego genera ipsa voluptatum, non singula ac minuta, nam id quidem longius esset, enarro. Scis enim tu, quam multa esse soleant inter familiares letos, & unanimiter ad festivitatem paratos. Denique hic dies procul dubio fastis ascribendus est, & meliore lapillo numerandus, praesertim cum eo turbationis devenerint res nostrae, de curialibus loquor, ut summo studio conquirendum sit aliquid, quod nos quacunque ratione ab illa amarissima cogitatione divertat. Vale. Lucae IIII. Idus Junii.

XXI.

LEONARDUS S. P. D. PETRILLO NEAPOLITANO.

De magnis Romanae Curiae turbationibus.

EN quod jamdudum saepe inter nos collocuti divinabamus fore, ut nubila haec tempestas in dies magis magisque ingravescens procellam denique subitam horendamque daret, tandem aliquando effectum est. Patres enim longa indignatione, iraque permoti relicto Pontifice abierunt. Quo qui-

quidem die nil aut procellosius, aut turbulentius fuisse unquam imaginari possum. Tuam igitur sapientiam valde equidem laudo, quod ista providens te antea Neapolim in tutum recepisti; me autem culpo, quod cum non minus fortasse quam tu ista providissem, subire tamen malui, quam vitare. Accipe ergo a nobis, quemadmodum res gesta sit; nam & avere te arbitror veritatem cognoscere, & falsa per eos, multa, qui ignorant, circumferuntur. Repetam igitur superiora quaedam ex eo videlicet tempore, quo tu a nobis discessisti, quo facilius rei gestae causas, progressusque intelligas. Fuerat Pontifex noster, postquam Roma abiit, menses aliquot Senis commoratus. Tempus interea venit, quo Saonae constituerat adesse. Id cum summa omnium bonorum querela tempus diffluere passus est, promissumque neglexit, contempsitque. Adversarius autem Pontifex Saonam, uti promiserat, venit, & quidem ad praescriptam diem, nostrique absentiam illudens singulis horis accusabat. O rem acerbam, & non praesentium modo Italorum, sed posterorum quoque dedecus ingens! Quid enim turpius nobis accidere potuit? quid foedius? quid ignominiosius (1)? Locum pro unione Christianorum a nobis paulo ante sponte consultoque receptum, mox erectis cunctorum animis adire postea noluisse? Haec tu scribere audes, dicet quispiam, cum sis in Pontificis familiaribus? protinus ita. Quid enim nunc aduler, & alia sentire me fingam? unus quippe Christianorum sum, & unus Italorum. Alteros fraudari unitate, & pace, alteros ut infidos & foedifragos in crimen vocari disrumpor.

Non

(1) Audax est Leonardus, & ea scribit, quae omittere satius fuisset. Ego vero nullus dubito, quin multa augeat, dum eloquentiam suam ostentare vult; etsi eadem tradant Ciaconius, Oldoinus, aliique.

Non tu igitur Pontificem amas? imo plus certe quam isti, qui mentiendo, & adulando diversa illi suaserunt. Ego enim veram Pontificis gloriam concupivi. Ea profecto fuit in unitate, & pace Christiano populo, ut promiserat, exhibenda, quo quid gloriosus, quid immortalius esse potuit? Isti vero, ut quomodocunque sederet, etiam cum querela hominum suaserunt, quod qui gloriosius putant, dementes ipsi sunt, praesertim cum obscurum non esset, haec quae nunc evenerunt, fuisse ventura. Sed redeo illuc, unde digressus sum. Cum Pontifex Saonam non venisset, & adversarius ad praescriptum diem eo profectus nostram absentiam accusare nunciaretur; indignantibus cunctis, & aperte frementibus secunda quaedam navigatio, ut dici solet, recipitur, ut alter Pontifex in Veneris portum, noster vero Lucam veniret. Senis igitur per Mensem Januarium maximis nivibus profecti Lucam devenimus. Ibi utpote ex propinquo crebris ultro citroque oratoribus missis acceptisque nichil res se habere melius apparebat. Nec sane mens in alio Pontifice sana erat. Sed occulebat ille quidem bona fronte malum propositum, & certe in causa superior habebatur. Nam & Saonam ierat ad praescriptum diem nostro turpiter deficiente, & postea, quasi vera cupido inesset, Etruriae littus advenerat obviam strenue profectus tarditati nostrae. Cumque in nostram, ut ita dicam, terram pervenisset, illud haud imprudenter dicere videbatur, se in littore esse velle, ne a classe tutelaque sua discederet longius: locum autem recusare nullum, modo littoreus esset. Haec illius summa erat. At noster quasi contra nitens ad littus descendere recusabat, mediterranea probabat loca, nec tamen omnia, sed ea tantum, quae se Pontificem existimarent. Ita alter quasi aquaticum animal

in ſiccum exire, alter quaſi terreſtre undas aſpicere perhorrebat. Exacerbabat vero dolorem quod vulgo aeſtimabatur, neque illi ſi in ſiccum deſcenderet, neque huic, ſi littus adiret quicquam periculi ſubeſſe. Nec ipſi quoque id non intelligere putabantur, ſed metum de induſtria fingere, quo deſideria hominum fruſtrarentur. Erant igitur querelae ingentes, & aperta jam protinus oblocutio, indignabanturque omnes ea aetate homines, ſupra ſeptuagenarium uterque eſt, quo paucos ſederent annos, & Dei metum, & hominum cenſuram poſthabere. Haec erat hominum indignatio, & querela. De me autem ſi quaeris, ego deceptum Pontificem noſtrum ab iis, de quibus ſupradixi, metumque inanem per malos ſuaſores injectum illi exiſtimabam. Conſpexeram enim ab initio illius rectiſſimam voluntatem; mutatum vero ex ſe ipſo bonum quidem virum perſuadere michi non poteram. Nam ſi malignum putaſſem, non tu praeveniſſes abeundo. Cum eſſet hic ſtatus rerum, ecce nova turbatio ſuperoritur. Conſtituit enim Pontifex noſter Cardinales novos in Eccleſiam Romanam aſſumere. Hujus vero cauſae erant duae: una, quia fautoribus quibuſdam ſuis gratiam referre cupiebat, praeſertim id magnopere flagitantibus, alteraque, admiſcendo vetuſtis Patribus novos aſſumptos temperaturum ſe illorum vehementiam exiſtimabat. Non enim dubium erat, Patres adverſus hanc Pontificis voluntatem eſſe reclamaturos. Et eſt mos, nichil tale abſque illorum conſenſu a Pontifice decerni. Fortiter igitur conandum ratus, Patres in conſilium vocat. Convenere trepidi, & jam inde aliud alii ſuſpicantes: paratur ſecreto locus, ſubſellia ponuntur. Prodit e cubiculo Pontifex, & in throno reſedit: Patres inde ſuis locis conſidere jubentur. Ubi conſeſſum eſt, Pontifex

fex

fex contra confuetudinem duos circa fe familiares retinuit, ceteram multitudinem omnem exclufit. Id, five ut interventu noftro, fi quid opus foret, uteretur, five aliam ob caufam fecerit, incertum habeo. Mora quaedam prius, & filentium fuit; inde Cardinales afpiciens non fatis leto vultu, praecipio, inquit, ut nemo veftrum affurgat. Haec prima illius vox cum mentes fubita admiratione percuffiffet, alio alium afpiciente indignanteque, Henricus Tufculanus quid eft, inquit, hoc Pater, & quid fibi vult iftud praeceptum? Quandoquidem, inquit Pontifex, vobifcum nequeo recte agere, providere Ecclefiae volo. Ad hoc Henricus inflammato vultu, immo deftruere Ecclefiam vis [1]. Hic cum indignarentur omnes, federent tamen, primus omnium Raynaldus Sancti Viti in Macello Diaconus vir, ut tunc vifum eft michi, omnium qui aderant cordatiffimus repente affurgens, moriamur potius inquit. Eft ille ut tu fcis procero corpore. Itaque plerique poft hunc furrexerunt. Sed in nova, & fubita re profpicere licebat quid in unoquoque animi vigorifque ineffet. Rubebant alii, alii pallebant, ira & jurgio alii, alii prece fupplicioque nitebantur. Columnenfem ego vidi ad pedes Pontificis provolutum; rogantemque ne ita facere vellet; contra vero Leodienfem minabundum, & contumaciter incenfum. Burdegalenfis vero quafi medius quidam, modo iras leniebat, modo Pontificem precabatur. Ita re infecta confilium tandem dimittitur, praecepto tamen prius a Pontifice edito, ne quifquam Patrum Urbe

Luca

(1) Libertatem, qua utitur Leonardus in defcribendo, & fortaffe augendo Sacrofanctæ noftrae Romanae Ecclefiae Schifmate, haud equidem probo, eofque improbaturos confido, qui Romanos Pontifices umili mecum veneratione profequuntur.

Luca exiret, neve injuſſu ſuo convenirent. Id rurſus praeceptum non minus aſperitatis ſuſpicioniſque habere viſum eſt. Itaque majores confeſtim ſecuti motus, omnia perruperunt. Leodienſis ſiquidem poſt praeceptum illud Pontificis mutata veſte Luca egreſſus aufugiit. Id cum auditum eſſet, immittuntur equites, qui illum vi reducere conentur. Hi ergo veſtigia parum caute ſecuti Piſanum in agrum diſcurrerunt, qui eſt in Florentinorum ditione, nec tamen Cardinalem ipſum apprehendere potuerunt, nam parum ante veniens in oppidum Librafactam ſe jam receperat. Rixa tamen non procul ab oppido coorta eſt & quidam ab equitibus vulnerati. Ea cum Lucae vulgarentur, Lucenſis Princeps (1) veritus, ne Florentinorum iras quaſi violato eorum territorio contra ſe provocaſſet, equites qui ea patraverant cum Lucam redirent, ad ipſam Urbis portam capi juſſit. Erat Pontifex quoque ſollicitus de equitum ſuorum errato, graviterque ferebat Florentinorum fines ab illis violatos. Itaque propere Marcellum Strozam virum clariſſimum, qui tunc in Curia morabatur, & me quoque una cum illo ad ſe vocavit, dicit, quae geſta ſint nullo ſuo juſſu, ſed equitum temeritate fuiſſe commiſſa. Nos ergo Florentiam oratores ire jubet, ac rem apud Civitatem purgare. Cum eſſemus in ejus conſpectu, mandataque acciperemus, repente ingreſſus quidam nunciat Cardinales omnes uno agmine ſimul abire. Eo nuncio Pontifex averſus illico dimittere nos, ac aliis traducere animum coactus eſt. Neque enim falſa erant, quae de abitu Cardinalium nunciabantur. Nam illi quidem ex captivitate equitum recepto animo, prius enim Principem ipſum, equiteſque for-

(1) Paulus nempe Guiniſius, qui poſtea omnes Cardinales Luca aufugere paſſus eſt, ut infra ſcribit Leonardus.

formidabant, abeundi palam consilium susceperunt. Adjuvit eorum coeptum Florentinus quidam Civis paucis ante diebus Lucam missus, qui tunc praesens ex hoc ipso occasionem nactus pro invaso territorio ab equitibus vociferabatur. Ob hujus maxime clamorem, & simul ob equitum injuriam conterritus Lucensis Princeps abire Cardinales passus est. Luca igitur egressi eodem die Pisas migravere. Spectaculum mehercule durum fuit, atque acerbum, Patres cernere abeuntes; sed acerbior paulo post michi apparuit Curialium secessio. Dividebatur enim multitudo tota, & quasi ab uno corpore membra divellebantur, aliis Cardinales sectantibus, aliis cum Pontifice remanentibus, plurimis vero incertis, & vacillantibus: querelarum, & detestationum plena erant omnia. Pontifex haud multo post novos Cardinales creavit quatuor: vellem melioribus auspiciis creatos; nam, nisi, fallor, multa, & terribilia impendent. Ego Pontificem non desero; tenet enim me familiaritatis jus, & officium, quod apud illum gessi, a quo salva existimatione mea recedere posse non videor. Affirmo tamen permulta, quae hic fiunt, michi nequaquam probari. Vale.

(1) Joh. Ser Cambii de Rebus gestis Lucensium ad an. 1408. *Il ditto Papa* (Gregorio XII.) *pronunziò contra la volontà di tutti i Cardinali un suo Fratello nomato il Vescovo di Bologna, e suo Camarlengo: un suo Nipote nomato il Vescove di Siena: un Frate Giovanni Dominichi dell' Ordine de Predicatori Fiorentino: un altro suo attinente nomato Protonotajo d' Udine:* Ita Johannes. Errat tamen: nam Episcopus Bononiensis non erat Frater Gregorii XII. sed ex Fratre Nepos; ut Episcopus Senensis Nepos ex Sorore.

XXII.

LEONARDUS RUFFO S.

Cardinales reliquiſſe Pontificem alioſque a Papa creatos.

AUdiviſti, quae hic turbationes coortae ſunt. Patres enim, ut jampridem ſuſpicabar, Pontificem reliquerunt. Magna profecto res, et, niſi fallor, initium maximarum novitatum, de quibus refert plurimum, quid ſentiat Civitas veſtra. Tu, ſi quid habebis, facies me certiorem. Ego Pontificem non deſeram, non quod michi haec probetur cauſa, ſed in familiaritate ejus cum fuerim, non videor abſque reprehenſione deſerere illum poſſe: ita tamen perſtabo, ut mei juris ſim, nec quemquam offendam. Pontifex poſt diſceſſum Patrum Cardinales aſſumpſit quatuor, in quibus eſt Joannes Dominici, quem Raguſinum dicunt. Vellem melioribus auſpiciis creatus eſſet. Nam multa, ni fallor, impendent, per quae non eſſe praeſtet, quam eſſe. Vale.

LEO-

LEONARDI BRUNI ARRETINI EPISTOLARUM

LIBER TERTIUS.

I.

LEONARDUS PETRO EMILIANO [1] S.

De statu Romanae Curiae.

QUo in statu res nostrae sint, quibusque agitemur vel potius jactemur fluctibus, te audivisse, & audire quotidie scio, & nunc plenius de Zacharia tuo clarissimo viro cognosces. Quamquam difficile videtur, rem sic referri a quoquam posse, ut non multo a veritate ipsa, ac magnitudine tur-

(1) Veneto, Episcopo Vicentino litteris multum, plurimum prudentia decorato. Ita de eo Blondus in Ital. Illustr.

turbationis superetur. Ego autem mirum in modum discrucior, quod non absum, quod non in aliquo urbano, vel suburbano, vel denique in aliqua silva inter spelea ferarum abditus hoc tempore lateo libris studiisque intentus. Quivis enim locus michi jocundus esset, modo hanc exitialem ruinam, & cineres ipsos crematae Ecclesiae, quos hic degens videre cogor, aspicere non possem. Itaque, & te felicem arbitror, qui vel Dei beneficio, vel singulari providentia tua jampridem ab hujusmodi incendio ereptus sis, & me parum fortunatum, qui nunc in ista navicula fluctuanti, ac pene summersa una cum ceteris naufragium facio. Super qua re te rogo atque obsecro, ut si quid habes, quo animum aegrum consolari possis, michi rescribas, & hunc dolorem vel eruere, vel lenire tua sapientia, & facundia conere. Hoc ego a te expecto. Marinum (1) Caravellum, & Zachariam nostrum viros praestantissimos mirifice diligo: sed ut minus frequens, quam conjunctio familiaritatis nostrae postulabat, cum illis versarer, temporis conditio, & rerum turbulentia coëgerunt. Vale, & me dilige, mi jocundissime Petre.

II. (2)

LEONARDUS NICOLAO S.

De variis negociis amicum monet.

LAurentio, quem michi per tuas litteras commendasti, scribo, ut negocia ejus processere. Omnino illi cupio satisfacere, sed genus petitionis parumper exorbitat. De negocio autem Fesula-

(1) De his duobus Venetis Oratoribus videndus Sanutus in Vitis Ducum Venet. ad an. 1407.

(2) Haec desideratur in edit. Cl. Fabricii.

ſulano animadverti, quanto ſtudio annitaris. Itaque & ego in ea re tibi morem geram. Libros quos michi miſiſti accepi, e quibus volumen illud Ariſtotelis pergratum eſt, alterum nec multum cupiebam, priuſquam viderem, & poſtquam vidi, confeſtim ſatiatus ſum, nec puto michi a graeculo barbato ſatisfactum. Dii illum perdant. Tu vale.

III.

LEONARDUS S. DICIT NICOLAO.

Turbatam Curiam eſſe, ſeque indicat inopem conſilii.

PLures iis diebus a te michi redditae fuerunt epiſtolae omnes ferme commendaticiae, quibus ſi tardior in reſpondendo fui, ignoſce precor non occupationibus rerum agendarum, quae nullae ſunt in hoc tempore, ſed perturbationi, & aegritudini, quibus aſſidue mirum in modum diſcrucior. Eum quippe in locum res deductas cerno, ut neceſſarium ſit moerore confici, & quaſi conſternari amiſſa jam ſpe, ac in pejus labentibus in diem rebus. Sed his omiſſis, quae accuſari facilius, quam emendari poſſunt, breviter reſpondebo. Quantum ad Feſulanum negocium attinet, vacabit quidem Eccleſia: ſed tamen illi ipſi, qui prius tenebat, dabitur in commendam: ſic enim in cunctis, quorum memoriam teneo, factitatum recordor. Itaque non videtur hanc curam inpraeſentiarum ſuſcipiendam eſſe, & qui aliter exiſtimant, conſuetudinem, michi crede, ignorant. Ego tamen paratus ſum quocumque in caſu huic ſtudium & diligentiam adhibere, quo-

quoniam & justus vacationis est modus, & non omnino injustum desiderium; nam alterum illum, qui per ruinam alterius ad generalem bestialitatem ascendere cupit, utinam michi adesset potestas non de Monte Carmelo, sed de Caucaso praecipitem dejiciundi! Neminem cognovi adhuc virum bonum, qui hujusmodi pompas & insanias per hanc viam sibi ultro oblatas non repudiaret, nedum ambiendo, & flagitando perquireret. Ad sextum Idus Octobris constitui ad aquas Puteolanas lavandi causa proficisci; eroque fortassis ibi Octobrem totum, deinde constituam, quid michi in futura hyeme sit agendum. Si qua ratione me explicare ex hac procellosa tempestate possem, libenter ad vos tanquam in tranquillum aliquem portum me reciperem. Nam hic manentem multa undique conturbant. Primum istis non obsequor ut ipsi efflagitant, saepeque adversus eorum voluntatem contumaciter repugno, nec quicquam exequi volo, nisi quod mea aequitas patiatur. Alii vero praestantes viri, qui nuper secesserunt, meam hanc moram graviter, & inique ferunt, praesertim cum collega meus hic nuper abierit, & certe insalutato hospite. Itaque utrisque displiceo, istis quod non obsequor, illis, quod non sequor. In hujusmodi molestiis constitutus, quo me vertam nescio. Omnem hujusmodi deliberationem in reditum meum a balneis reservo. Deus bene vertat consilia nostra. Senis XV. Kal. Octobris.

IV.

IV. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Arretii se aliquid novi exspectaturum significat.

VEni Aretium Kal. ipsis Decembribus, sumque hic moram facturus, donec a Poggio aliquid rescribatur, qui instructus atque doctus de omni cura, & cogitatione mea ad vos profectus est. Circumspicite diligenter omnia quaeso, ut maturius quid agendum michi sit, statuere possitis. Vale. Aretii II. Nonas Decembris.

V.

LEONARDUS NICOLAO S.

Pertinaciae notam a se repellit.

QUod ad me ita scribis, quasi ad hominem durum, ac nimium pertinacem, qui nec ab amicis moveri possit, nec persuaderi sibi permittat, vehementem mi dulcissime Nicola, admirationem suscipio. Nam quis me facilior, & ab omni obstinatione, duricieque remotior? Quis amicorum sententiis morigeratior, & obsequentior unquam fuit? Atqui ego nuper Senis Poggio nostro commisi, de consilio tuo, & ceterorum amicorum, quid in illo negocio per me agendum foret, statueretur. A quo tamen nec Aretii permultas dies expectans, nec

(1) Haec deest in edit. Fabriciana.

postea Arimini tamdiu commoratus ullam, neque litteram, neque nuncium, cum quotidie anxius expectarem, & ex illo totus penderem, accepi. Non poteram in hanc suspicionem adduci, ut Poggius in re mea praesertim tam seria ac tanti ponderis torperet, ac per negligentiam labi tempora sic periculosa pateretur. Vos potius arbitrabar deliberabundos, & ambiguos propter difficultatem consilii, & incertitudinem rerum futurarum expectare, ut aliqua inde firma spes vobis ostenderetur. Tu ergo vide, & mature cum ceteris amicis nostris delibera. Vale Kal. Februarii Arimini.

VI.

LEONARDUS RICCIO S.

Quemdam esse suspectum male sentire de Pontifice.

VOcavit me hodie Card. Senensis (1) ac vehementem querimoniam michi adversus germanum tuum exposuit, quod Burdegalensi Londonis obviam exisset, quod ipsum postea omni reverentia & obsequio honorasset, quod in praesentia Regis, & alibi cum multa contra Pontificem dicerentur, ipse praesens, & audiens nunquam restiterit, quod litteras, quae per Pontificem eidem transmissae fuerant, nunquam ostenderit, sed tacendo illius calumniis quasi consentientem se praeteriterit. Addit etiam esse factum, ut Joanni Cincio Equiti Britanno, & Metensi Episcopo, qui Pontificis fave-

(1) Gabriel Condolmerius Venetus Gregorii XII. ex Sorore Nepos Praesbyter Cardinalis Titulo S. Clementis, ac Episcopus Senensis.

vebant partibus, fides derogaretur detectis eorum consiliis apud Regem. Haec omnia se accepisse ex litteris Veneti cujusdam, qui Londonis negociatur, affirmat, a quo commendationes germani tui saepius jam suscepit. Itaque non dubitare se, quin & haec quae superius dicta sunt, & alia insuper multa, de quibus ille non scribebat, contra honorem Pontificis fuerint ab eo peracta. Haec Senensis ad me, tanquam ad hominem tibi arctiori vinculo conjunctum cum indignatione quadam exprobravit. Ego quae pro tempore dicenda videbantur respondi, fecique meo solito more, ut ad mitigationem irarum conatus omnes adhiberem. Sed tu vide, quid agendum putes: michi quidem ad mores istorum, & conditionem locorum, in quibus Anconitana Ecclesia est, mentem vertenti major formido incumbit. Intelligis quid dicam; quare mature, & prudenter consilium sume. Arimini Kal. Februarii.

VII.

LEONARDUS NICOLAO S.

Quid agendum sit iis, qui Episcopatum desiderant.

BInas proximis diebus abs te litteras accepi, sic tamen, ut quas tu prius dederas, michi posterius redderentur. In primis, quae michi hodie redditae sunt, intellexi amici tui, qui ut Deo servire sine inopia possit, Episcopatum desiderat opulentum, eximiam cupiditatem, & immaturam procul dubio festinationem. Atque ut huic parti ante om-

omnia respondeam, nec amicum tuum virum utique bonum, sed minime, ut michi quidem videtur, astutum spe vana deludi permittam, primo scias, de privatione illius, quo de scribis, nullam omnino in hac nostra Curia fuisse, aut esse mentionem, falsumque rumorem ea de re vestras ad aures pervenisse. Illud praeterea haudquaquam tacuerim, quod suam, & tuam prudentiam fugere non debet, in hujusmodi promotionibus Episcoporum necessarium esse, ut aliqua diligens, & operosa praeparatio antecesserit, per quam animi eorum, qui dare possint, ita dispositi sint, ut dare velint. Hujus ergo praeparationis, & opportunae, & necessàriae, & sine qua qui sperat, stolide ac vane sperat, in hoc amico tuo ego nichil video; & si per me verbis dumtaxat fieri posse credatis in hoc tempore, & in hac tanta Florentinorum Civium multitudine, quibus aut pro adversa inclamatione, medicata, ut ita dixerim, offa praecludendae sunt fauces, aut pro favore, aut navata opera gratiae referendae, vehementer erratis.

Aude aliquid brevibus gyaris, & carcere dignum,
Si vis esse aliquid, probitas laudatur, & alget.

Haec ego scripsi liberius, ut intelligere possitis, aliter per vos super hac re istic vigilandum, & providendum esse. Nam quantum ad me attinet, paratissimus sum, sed hoc non satis habet virium hoc tempore, tantaque ambitiosorum hominum cupiditate. Quare faciat ipse qui petit, ut aliquo memorabili obsequio, aliquave insigni re gesta nomen ejus apud Pontificem commendetur. Medio posuit Deus omnia campo, nec sedentibus coronae, sed pugnantibus traduntur. Quod autem in eadem epistola scribis tibi meum adhuc consilium vehementer placere, est id michi quidem, ut ita existimes, pergratum; sed Nicola noster contra sentit, Poggius vero ad utrum-

utrumque mussat. Itaque illud Horatii dicere non immerito possum.

Tres mihi convivae prope discordare videntur
Poscentes vario multum diversa palato.

Nunc venio ad alias litteras tuas. Expecto epistolas, quas michi uberiores, prolixioresque polliceris, quibus vellem, ut de Salutato responderes, quando Poggius noster, ut dudum Apollinis Delphici oraculum, obmutuit. Vale. Arimini Idibus Februarii.

VIII.

LEONARDUS ZUCHARO S. P. D.

Significat, qua ratione inter partes se integrum servet.

VEllem interdum michi scriberes, & quae istic agantur, quaeve sperentur, notum facere tua solita diligentia curares. Ego Arimini sum, verumtamen ita sum, ut meus sim, & meo arbitrio, non alieno vivam. Nichil enim facio, nichil scribo, nisi quantum michi placet. Placet autem tantum, quantum tu nosti. Nulla adhuc littera mea, ne unus quidem apex conspici potest, de quo quisquam in hac miserabili divisione possit querimoniam adversus me justam habere. Adeoque nota est omnibus haec integritas mea, nichil ut omnino michi, quod ad hac divisionem spectet, demandetur, processus & hujusmodi pestilentias nec legere, nec scribere, nec ubi legerentur, scriberenturve, adesse unquam volui, quae res multum ad utilitatem, & gratiam michi obest. Sed obsit quantum vult; semel decrevi ita fore in Curia, ut neminem laedam. Si hanc

hanc integritatem servare michi liceat, morabor: si non licuerit, confestim abibo. Vale.

IX.

LEONARDUS NICOLAO S.

Vetustatis reliquiae Arimini Urbis quae sint, item quid differat civitas ab urbe.

EGisti mecum pro cetera tua diligentia, & vetustarum rerum eximia cura, ut si quid antiquitatis Arimini reperirem, tibi notum facere per meas litteras curarem. Quod postquam intellexi, tametsi antea sponte mea satis accurate visendi studio cuncta lustraveram; tamen cognito desiderio tuo circumivi rursus urbem, omniaque perscrutatus sum, & quam diligentissime potui, singula quaeque prospexi, ut tuae quamaccumulatissime satisfacerem voluntati. Est autem Ariminum, ut te ignorare minime arbitror, Populi Romani Colonia antiquissima quidem, ac celeberrima. Sed evenit in hac, quod in ceteris antiquis urbibus evenire solet, ut reliquiae, ac monumenta quaedam vetustissimorum operum conspiciantur, verum ita ruinis quassa, ac vetustate ipsa consumpta, ut nec cujus figurae, nec ad quem usum fabricatae fuerint, quamvis diligentissimus prospector queat agnoscere. Duo tamen notabilia, & praestantia antiquorum operum monumenta, quae adhuc pene integra supersunt, digna annotatione, & visu speciosa, tibi quam minus inepte potero, describere conabor. Porta est sublimis ac magnifica lapide quadrato, & diligenti artificio perpolita, cujus antiquitatem ex litteris superne incisis

cisis conjecturare licet. Quanquam enim ex parte quadam disjectae; tamen & Consulis mentionem habent, & diphthongi quaedam secundum antiquam scribendi normam, ut pro viis *vieis*, & pro celeberrimis *celeberrimeis* more Graecorum, qui nonnunquam huiusmodi diphthongo utuntur, scriptae legantur. Ejus vero portae latera turres duae utrinque muniebant, quas tamen quia non item ex lapide, sed ex lateritio fuerunt, jam antiquitas pene totas assumpsit. Habes unum monumentum, nunc aliud accipe non minus insigne. Pons est ex marmore ornatissimus ac pulcherrimus, quem, ut litterae ab utraque sponda docent incisae, Divi Augustus, & Tiberius dedere Fieri potest, ut alter inceperit, alter absolverit, vel ut ab altero destinatus, ab altero sit perfectus. Quomodocunque sit, pontis structura est permagnifica, marmora undique decorant. Quatuor in alveo pedes habet, arcubus quinque ripas conjungit, latitudo est satis ampla, ut binae quadrigae adversum citatae se ad invicem non impediant, & via insuper ab utraque parte per gradus paulo altiores secundum parietes, qua pedibus iri possit, relinquatur. Parietes vero ipsi ex marmore sunt per hunc modum facti: singuli lapides deinceps positi per latitudinem recti, & a summo teretes suo tantum pondere, moleque subnixi viam utrinque muniunt, & pontis oras claudunt extremas. Quod autem pro magnificentia ejus operis maxime noto, longius trans ripam ab utraque parte structura pontis eodem ornatu facieque protenditur, ne mutatione alvei fallere, aut circumvenire amnis possit. Via autem a ponte strata fuit lapidibus illis, quibus circa urbem Romam multa itinera strata fuisse cernuntur, extantque adhuc reliquiae quaedam, lapidesque ex eo genere passim jacentes pluribus in lo-

locis conſpiciuntur evulſi. Ex iis vero duobus monumentis ſatis aperte judicari poteſt, hanc Urbem priſcis illis temporibus majoris ambitus, quam hodie ſit, non fuiſſe, ſed aliquanto etiam minoris. Nam ea ex parte, quae Piſaurum, ac Fanum fortunae ſpectat, antiqua eſt porta, de qua ſupradixi, & ex oppoſita regione oppidi, qua Ravennam verſus itur, pons eſt Auguſti, & Tiberii ſuper flumen, quod urbem abluit: aliis rurſus ex partibus tam verſus mare, quam verſus continentem moenia cernuntur vetuſta, a quibus productum eſſe pomerium conſtat, & ſpatium antiquae urbis additamento non parvo amplificatum. Quod ſi quis forte non putat hanc, quam dico parvitatem, illi tam crebrae apud hiſtoricos mentioni, ac celebritati hujus loci convenire, majoremque, & ampliorem fuiſſe contendat; is cogitare debet ob opportunitatem potius hujus Urbis, quae extremis Italiae oris ſita, Galliſque finitima accommodata erat, quam ob magnitudinem ejus tam frequentem mentionem haberi. Illud inſuper conſiderandum eſt, quod pleroſque non ſatis eruditos interdum fallit, aliud urbem ſignificare, aliud civitatem: urbs enim eſt ſolum aedificia, & moenia ab orbe, quo locus cingitur, appellata. Civitas autem eſt congregatio hominum jure ſociatorum, & eiſdem legibus viventium; unde bonus vir, ut ajunt Stoici, ex urbe quidem pelli poteſt, ex civitate vero non poteſt, ut licet urbs ipſa parva fuerit, civitas nichilominus maxima & ampliſſima fuiſſe potuerit. Neque enim multum refert, ut opinor, intra urbem cives habitent, vel extra, modo iiſdem legibus, unoque ſtatutis conſilio vivant, eoſdem magiſtratus vereantur, muneraque, & honores ſimul capiant. Peruſium, & Aretium parvas fuiſſe urbes ex utriuſque antiquis moenibus aperte di-

discernitur; eaedem tamen Civitates magnae, & Etruriae capita fuere. An credis multitudinem civium, quae nunc est, cum illa quae tunc erat, aliquo modo comparandam? Dici procul dubio non potest. Quid ergo erat? & intra, & extra urbem civitas vocabatur. In ipsa vero urbe, quod erat praecipuum civitatis oppidum, fora erant & judicia, & magistratus, qui cum res postulabat, in concilium cives vocabat. Hoc etiam nomen ipsum civitatis attestari videtur. *Ciere* namque vocare est; inde cetus, inde cives, inde civitas, inde etiam illa composita concio, concilium, conciliabulum, & alia hujusmodi congregationis vocabula ex eo dicta, quod multitudo varie dispersa in unum convocabatur. Qui vero ajunt civitatem dici, quasi civium unitatem, ii, cum eorum pace dictum sit, omnino delirant inscitia litterarum. Velim namque ab ipsis audire, num & parvitas dicatur, quasi parvorum unitas, & similiter diversitas, & varietas, diversorum & variorum unitas. Probat insuper illa ratio, quod apud veteres distinctio fit inter cives, & peregrinos, non ut hodie facimus ineptissime quidem, sed tamen facimus. Imperitia enim non solum rerum, sed etiam verborum omnia in hac temporum nostrorum faece confudit inter cives, & comitativos. Peregrinus Rex Numa Pompilius Romae fuisse dicitur, quod erat ex Sabinis licet finitima civitate, tamen aliena, & Ciceronem nonnunquam malivoli propter immodicam judiciorum potentiam peregrinum Regem vocitabant, quod erat Arpinas origine. Haec dixisse velim, ut quam diversa sit urbis, ac civitatis significatio non ignoremus, nec admirationi sit nobis, si celeberrimarum ac potentissimarum olim civitatum parvas interdum urbes, & quae tantae celebritati famae non videantur respondere, conspicimus. Pos-

sem

sem ad hoc multa ex antiquis adducere, quibus ea, quae supradixi, de civitate, & urbe manifestissime comprobantur, nisi vererer, ne in re manifesta tedium, ac fastidium prolixitas pareret. Sed redeundum est, unde digressus fui. Tanquam enim, si praesens tecum loquerer, facultatem quandam evagandi licentius, & de tota antiquitate loquendi michi assumpsi, putans id tibi plus voluptatis, quam molestiae allaturum. Urbem igitur Ariminum vetustis illis temporibus minorem aliquanto, quam nunc sit, fuisse apparet; civitatem nichilominus longe majorem, ut supra dixi, arbitror fuisse. Ex monumentis autem vetustis duo tibi descripsi, quae michi relatu digna videbantur. Sed postquam antiquorum hujus loci monumentorum facere mentionem institui, & liberius evagari epistola coepit, non praeteribo unum hujusce loci, ac pulcherrimum priscae antiquitatis specimen, cui nec illa inclyta Roma, quae imperium terris, animos aequavit Olympo, neque Athenae, aut Syracusae magnificarum quondam urbium ingentes ruinae quicquam par, aut simile in suis hodie reliquiis habent. Est autem hoc non marmor Parium, non lapis Numidicus, non Phidiacum ebur, non Corynthium vas, non statua ex aere, aut marmore fabricata, non aedificium, non pensiles horti, non cochlea columna, non theatrum, non obeliscus, non signum, non tabula, non toreuma res mutae quidem, & puerorum oblectamenta, sed praestantissimorum virorum, eorum dico, quos stupidi legentes admirari, & quorum memoriam venerari solemus, vivam & animatam effigiem. Virum enim praestantissimum, & michi crede, qui quam lentus ac diffidens laudator esse censuerim non ignoras, virum inquam praestantissimum ex illo prisco genere hominum in hac urbe inveni Carolum Malatestam

Prin-

Principem hujus civitatis, quem quotiens intueor, totiens michi aliquem M. Marcellum, aut Furium Camillum invictissimos bello duces, & eosdem in pace mitissimos atque optimos viros, legibusque obtemperantissimos videor intueri. Crede michi Nicolae, non te fallo, nec ipse fallor. Nunquam vidi hominem, qui magnitudine animi, & ingenii praecellentia, aliisque summo Duce dignis virtutibus ad antiquos illos illustres viros propius michi videtur accedere. Nec tamen nunc a me in hoc viro tibi recensendo laudationem oratoriam, & dicendi artificium expectes. Illis enim hujuscemodi ornatu opus est, quorum virtutes, ac res gestae satis per se ipsas formosae non sunt, ut mulieres videmus illas maxime fuco ornatuque inniti, quae sua ac vera pulchritudine carent. Praeterea nec tempus, nec propositum meum, nec epistolaris brevitas patitur me nunc per rhetorum praecepta discurrere, & panegyricas commendationes excerpere. Itaque illa praetereo, quae de generis claritate, quae de amplitudine ac gloria majorum, quae de fortunis ac facultatibus, ceterisque hujus generis verissime, & accumulatissime possem, si in his demonstrandis occupatus esse vellem, referre. Quid enim attinet splendorem familiae, ceteraque hujuscemodi in hujus laudem adducere, cum ipse quocunque in loco natus fuisset, propter egregias virtutes sibi ipse fuerit nobilitatem gloriam, & amplitudinem pariturus? Illud tantum breviter & summatim dicam, ex clarissima hujus familia praestantissimis ac summis viris continua successione referta, sic omnes superiorum virtutes Dei munificentia in istum collocatas, ut quicunque in hac familia aut consilio, aut magnitudine animi, aut strenuitate, aut justicia, aut liberalitate conspicuus fuerit, in hoc uno tamquam legitimo omnium suc-

cessore cunctae hujusmodi superiorum suorum praestantissimae dotes appareant. Est enim, ut quidem videtur, prorsus mirabile, quam multis ac variis rebus hic Princeps excellat. Et primum in rebus bellicis quanta hic vir gloria sit, quamtumque judicio omnium, qui rei militaris peritiam habent, excellere putetur, consentiens omnium fama testatur; extantque res ab eo gestae magnae quidem ac memorabiles, & ab ipsa adolescentia continuatis victoriis feliciter confectae, in quibus & generosa celsitudo cordis ad pericula capessenda, & inter ipsa pericula invictum corporis atque animi robur apparuit. Rursus ad pacem, atque ad eas res, quae sine armis geruntur, si te vertas, invenies consilii maturitatem, & prudentiam singularem, quae in hoc viro tanta est, quantam & acumen excellentis ingenii, & multarum ac maximarum rerum tritus & diuturnus usus maximam in homine efficere potest. Accedit ad haec illud meo judicio mirabile, ac nescio si recte dixerim, stupendum, quod vir in his rebus, quae a studiis abhorrere videntur, occupatissimus tantum litteratura, & doctrina pollet, quantum pauci assequuntur ex his, qui universam aetatem in hujuscemodi studiis posuerunt. His adjicias illa praeclara, sine quibus omnis praestantia in Principe deformatur, modestiam, honestatem, mansuetudinem, tranquillitatem, religionem, sanctimoniam, integritatem, & haec omnia egregia. Est praeterea tanto naturae munere, ut ad singula praecipue natus videatur: celerrime legere, versus facere, soluta oratione eleganter dictare, & quod in robustissimo corpore mirandum est, nec ipse de eo scriberem, nisi de divo Augusto, ac divo Tito Vespasiani filio idem legissem, ita venuste propria manu scribere, ut omnes librarios vel adaequare faciliter, vel superare possit.

Ita-

Itaque haud facile dixerim robuſtior an doctior, corpore an mente validior atque aptior, juſtior, an ingenioſior ſit aeſtimandus. Sunt inſuper, qui felicitatem ejus ex ſucceſſibus rerum bene geſtarum magnifice extollant, quod equidem tribuendum puto cum induſtriae ſummi viri, tum ejuſdem juſticiae, ac pietati: verbum eſt enim Furii Camilli, omnia proſpere evenire ſequentibus Deos, adverſa ſpernentibus. Nolo quemquam ex antiquis praeſtantibus viris in contentionem adducere, ſed certiſſime confido, cum de vetuſtis rebus a me quaeſiveris, hoc ſpecimen antiquitatis nequaquam fuiſſe praetereundum. Vale. Arimini X. Kalendas Martias.

X.

LEONARDUS PETRO EMILIANO S. P. D.

Excuſat ſe, quod non frequentius ſcripſerit.

OPinor tibi non ſatis manifeſtam ſolum, verum etiam ſatis probatam eſſe cauſam, cur per hoſce menſes ad te ſcribere haud multum properaverim. Cum enim epiſtolarum officium ſit, ut abſentis de his rebus, quae apud nos geruntur, certiores faciamus, atque ego apud eos degerem, quorum opera ac voluntates a te minime probari ſentiebam; committendum non cenſui, meae ut litterae, in quibus praeſertim nichil utilitatis ad corrigendam emendandamque prolapſam rempublicam ineſſe poterat, aliquid aut ſuſpicionis, aut offenſionis contraherent. Scis enim, quia ubi adverſus quempiam infenſi ſunt animi, omnis omnino communicatio, etiamſi nichil habeat nocumenti, moleſtiſſima

est. Quamobrem intermisi equidem ad te scribere, cum tamen amor erga te meus nullam intermissionem caritatis aut benivolentiae pateretur. Nunc autem quoniam ex eo loco, in quo nichil aliud, quam jus quoddam familiaritatis me detinebat, decreto Florentinae Civitatis revocatus sum, & jam sine cujusquam offensa scribere posse videor; dabo operam, ut quam intercapedinem abstulit condicio temporis, hanc jam liber, & omni solutus cura animus exsuppleat. Hoc item a te, qui iisdem, ut opinor, rationibus adductus longum michi litterarum tuarum silentium praestitisti, nunc submota causa censeo faciendum. Sic & quod intermissum est, assiduitate crebritateque faciliter instaurabimus, & non longi temporis incommodum longa, atque continua commoditas leniet. Vale.

XI.

LEONARDUS S. D. ANTONIO.

Qualis veri magistratus animus, qualisque corrupti.

INgentem voluptatis partem peregrinatiunculis meis defuisse existimo, quod nec Florentiae, nec Aretii tecum esse potuerim, sed alternatis temporibus, dum ego Florentiam venissem, tu Aretii fueris, dum rursus Aretium peto, tu Florentiam remigraris. Super qua re vix est, ut non putem michi fortunam invidisse, & cum cetera, ut optarem, praestaret, hoc unum denegasse, ne cupiditas mea penitus impleretur. Valde tamen molestius michi fuit, te Aretii non invenisse quam Florentiae; primo quod

quod non quemadmodum Florentia Aretium, sic Aretio Florentiam petiturus eram. Deinde quod licet prius esset apud me firmissima de tua probitate constituta opinio; tamen ita magnas, & egregias laudes admirabilium virtutum tuarum, in ea Civitate, quae te proxime semestri cum imperio praesidentem experta erat, audivi, ut longe magis inflammatus sim ad benivolentiam, & caritatem tui. Itaque valde angebar animo, facultatem michi ademptam tibi praesenti e vestigio gratulandi. Fuit enim profecto virtus omni tempore admiranda, sed aetate nostra tanto magis, quanto bonorum virorum penuria est major, praesertim in magistratibus, ubi propter licentiam peccandi abstinere se difficilius est. Plerisque enim non tam voluntas malignandi deest, quam facultas. Cui vero cum licuerit, non libuit, in eo cognita, & spectata est bonitas. Enarrare quidem non possem, quantopere universam civitatem in te conversam repererim, quam amplissimis commendationibus te, ac nomen tuum, ubicunque sermo inciderit, prosequantur, quam satiari nequeant tuam justiciam, integritatem, abstinentiam, moderationem, humanitatemque memorantes. Praetereo illa, quae tibi communia sunt cum multis. Hoc vero egregium, & ut sunt mores nunc maxime, luculentum, quod te unum fuisse ajunt ex illo sanctissimo genere hominum, qui non putares praedam tibi concessam, cum gubernatio subjectorum demandaretur. Qui non vexationem, & spoliationem hominum tuae dictioni potestatique mandatorum, sed tutelam, & sublevationem tibi commissam arbitrarere. Nolo quenquam meis litteris attingere, nec ex aliorum malefactis virtutem tuam extollere: sed tamen vereor, ne ea de causa haec a te observata homines in admirationem convertant, quod rarissima sunt

 hu-

hujus probitatis, integritatisque exempla. Nam usque adeo conversa est res, tantumque potuit cupiditatum vesania, ut impunitatem, & praedam se nactos existiment, quibus magistratus, & imperia committuntur. Ac si vera fateri volumus, fasces, & secures nostri temporis nichil aliud sunt, quam mercimonia, vel potius latrocinia quaestus & rapinarum causa sceleratissime comparata. Itaque illi maxime justiciam violare didicerunt, quibus ad justiciae tutelam publice arma, gladiique traduntur. Quo quid perversius esse possit non equidem intelligo. Natura enim ita comparatum est, ut in rectoribus praeponendis populorum tantum quaeratur utilitas, punire maleficia, facinorosos absterrere, discordias tollere, de commodo eorum, qui reguntur, cogitare, rapinas, damna, injurias, contumelias non solum non inferre, sed etiam ne alter quisquam inferat, prohibere, abstinentia, & integritate in omnibus uti. Quid ergo scelestius, quid proditioni similius, quam ut ea facias, ad quae prohibenda custos praefectus sis? At enim quid sibi habebit is, qui magistratum gerit? An non aliud quicquam, nisi laborem, gerendique molestias? Habebit profecto, & quidem rem maximam, omnique pecunia, lucroque potiorem. Id autem erit honor, & gloria, ad quem omnis pecunia comparata vilescit. Cui autem hoc non satis est, is nunquam bonus erit Gubernator. Recta igitur partitio fuerit, ut qui reguntur utilitatem, rectores autem honorem percipiant, quod & ista, quae feruntur, instrumenta declarant. Quid enim quaeso parant homines magistratum inituri? Vexilla credo, & equos, & stragulam vestem, sagulaque, & parmas & losos, ac cetera hujusmodi, quae quidem omnia non pecuniae captandae, sed splendoris, ac magnificentiae sunt instrumenta. At enim mercator

cator quaestus gratia proficiscens nil tale secum defert, sed libros, & calculos. Lucri igitur, & honoris quaerendi diversa admodum ratio est, diversique apparatus, quae duo nunc plerique confundunt, ad lucrum, & pecuniam cuncta referentes, perinde in magistratibus, ut in mercimoniis quaestuosi. Tibi igitur gratulor, qui verum iter ingressus non quantum pecuniae, sed quantum laudis ex magistratu referres, cogitasti, quem neque cupiditas animi a ratione distraxit, neque superbia ab aequabilitate. Itaque non jam alium tibi imitandum proponam, sed ut te ipsum imiteris exhortor. Nichil enim tibi deerit ad laudem, si te posthac praestiteris quam simillimum tui. Vale.

XII.

LEONARDUS RUFFO S.

Magnam multitudinem Pisani Concilii esse.

AD III. Nonas Apriles cum Pisas venissem obediens Patribus, qui per crebras me litteras evocarant, offendi rem Concilii opinione meliorem; ita frequens jam multitudo coivit, & quidem excellentissimorum hominum, tamque in dies singulos cumulatur omnibus undique confluentibus, ut vix suffectura haec urbs magnitudini conventus videatur. Collegio autem Patrum nichil humanius nichilque vigilantius. Expectantur Britanniae Episcopi, qui cum Burdegalensi propediem affuturi dicuntur: Processus interea legitimi fiunt adversus Pontificem nostrum. O rem duram, sed tamen necessariam, quando ille post malos suasores abiens pro-

missa, iurataque contempsit. Alamannum Archiepiscopum Pisanum propinquum tuum hominem omni laude dignissimum convenio frequenter, ac de te sermo nobis creber est. Haec tibi scripsi potius, ut litteras tuas elicerem, quam ut quicquam haberem, quod magnopere nosse te vellem. Tu michi aliquid prolixius rescribas rogo, praesertim de studiis tuis, quae multo malim, quam acta Concilii perdiscere. Vale.

XIII.

LEONARDUS NICOLAO S.

Quaedam vetusta exemplaria amicum suum reperisse.

IN hac ipsa hora cum tibi scribere pararem, litterae tuae michi redditae fuerunt; primo igitur dicam quod dicturus eram, deinde tuis respondebo. Bartholomaeus Cremonensis michi hodie affirmavit, se Ciceronis epistolas ex vetustissima littera reperisse. Contempsi primo, mox cum magis magisque asseveraret, confestim domum ejus visendi studio me corripui, quo in loco michi ostenditur volumen antiquissimum sane, ac venerandum. Sed dum avide evolvo, ac singula scrutor, invenio epistolas ad Brutum, & ad Quintum Fratrem, eas videlicet ipsas, quas habemus, & septem dumtaxat ad Atticum libros. Fuit id minus quam optarem; sed tamen opinor aliquantulum inerit lucri ad nostras emendandas. Illud satis constat, quas antea habuimus, ex eo volumine non fuisse transcriptas, cum ibi non plures, quam septem ad Atticum libri, nos vero,

vero, ut opinor, quatuordecim habeamus. Nonium Marcellum dicit se in dies expectare. Haec tibi nota facere constitueram prius. Nunc ad litteras tuas. De libro eligendo utrumvis eliges, bene erit & quos meo nomine habes, habebisve, quaeso diligenter conserva. De Augustiniano autem negocio litteras uberiores expecto. Gorgiam per hunc Riccii puerum tibi mitto. Tu, si commode fieri poterit, dabis operam, ut quam celeriter transcribatur. Vale. Pistorii Kal. Novembribus.

XIV. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

De Guarino, Chrysolora, aliisque rebus commonefacit.

Quod de Agathocyrio scribis, me quidem in ea re quominus respondere tibi aperte queam, prohibet consideratio antiqui librarii, quem nec ejicere honeste, nec una retinere commode possum. Suspicor tamen hunc per se emigrandi consilium sumpturum, quod si faciet, continuo Agathocyrium vocabo. Graecorum vitam legit nunc Antonius Luscus (2): cum eam praelegerit, ad te deferetur. Cum haec superiora jam exarassem, aliae michi litterae tuae delatae fuerunt, quas XIII. Kalendas Martias ad me dederas. De Agathocyrio satis super

(1) Haec in edit. cl. Fabricii deest.

(2) Vicentinus, Secretarius Apostolicus, cujus nonnulla MSS. exstant in Bibl. Laurentiana. De hoc ita Cortesius: *Antonius Luscus fuit Rhetor quoque non contemnendus, quem etiam indisertum dicunt fuisse.*

per expressi. De Gracchis quid Cicero scripserit non ignorabam, & est varia apud illum relatio, ut alibi deprimat illos, alibi tollat. Nec id mirum, cum & illorum acta fuerint varia; ab optimis enim initiis profectos contentiones civiles longius evexere, ut sint quae laudari, & quae damnari possint. Ego tamen de his alias ad te rescribam plenius. Haec satis ad litteras tuas. Sed tu accipe, quae apud nos noviora: Joannes Graecus miles Bononiam venit ad XI. Kal. Martias. Secum habet Demetrium non Poliorcitam, & Guarinum Veronensem (1). Hic ut gustare primo aspectu potui, Juvenis est apprime doctus, & qui tibi placere non immerito possit. Miles satis habuit vestes portare, quae apud eum levissimae sunt: nam libros, quoniam graviores esse videbantur, omnino reliquit. Manuel vero Chrysoloras nescire se ajunt, ubi terrarum siet. Conjectari tamen, illum in Hispania esse. Vale.

XV.

LEONARDUS NICOLAO S.

Praeter alia, quae haec continet, scribit se nolle Religiosum juvare, ut Monasterium relinquat.

VAlde cupio, meae ut aliquando litterae tibi fastidio sint non ob inconcinnitatem, nam id avertat Jupiter, sed ob nimiam crebritatem, quod tamen nescio, an unquam continget. Gua-

(1) *Leonardi fere aequalis fuit Guarinus Veronensis, doctus Magister.* Ita Cortesius, apud quem plura. Vide Blondum, Volaterranum, Gyraldum, ac cl. Maffeium Lib. III. Veronae Inlustr.

Guarinus tibi praesto aderit, quem praesentem intueri, ac perspicere licebit. Expectas judicium meum? Ego & alias scripsi ad te, & nunc magis etiam confirmo eruditissimum michi videri, & quem tu probare non immerito possis. Illud permolestum est, quod miles libros attulit nullos, graves esse putavit: ipse vero decreverat nichil praeter levitatem secum afferre. Itaque illos omisit, vestes autem nequaquam gravi homine dignas attulit. Quare populus concursat, Curia ridet, ego digito compesco labellum, & quo me vertam, nescio. Vereor enim, ut nunc mores sunt, ne ut olim Chaldaei ex urbe Roma, ita nunc Graeci ob has ineptias e Curia pellantur. Mitte quaeso eos, quos jampridem flagito, codicillos. Pro Religioso autem illo, qui Religionis pertaesus exire cupit, miror, te usque adeo vehementer anniti, quasi vero desiderium aut honestum, aut tolerabile videri possit. Nam quod causas allegat, velamenta quidem illa sunt inconstantiae, & vacillationis, quae quem tu haec eadem allegare non putas? Itaque ne me roga quaeso; sed sive rogabis, sive non, ego tamen nichil agam. Vale.

XVI.

LEONARDUS NICOLAO S. (1)

De negocio sibi commisso bene sperari jubet.

Nichil michi longius visum est, quam ut litteras tuas diu quidem intermissas reciperem, quanquam leniebatur desiderium meum spe propinqui reditus, quem in dies singulos distuli, & adhuc

(1) Hanc omisit cl. Fabricius.

adhuc differre non desino. Nunc ad rem, pro qua Pontifici Maximo supplicari voluisti, breviter, & pauca respondebo. Omnia ut spero consequemur secundum sententiam, & quidem intra paucissimos dies. Data est enim forma, ut ego cuncta in libellum redigam, atque una cum Florentino Cardinali, is est Zabarellus noster (1), discutiam, & censeam quid agendum sit. Non ergo dubito, quin ita arbitremur, ut vos ipsi optatis. Una dumtaxat res admirationem Pontifici dedit, quod Religiosos ex observantia B. Augustini dicit sibi antea inauditos. Sed nisi fallor, id non oberit: vel quia reperiemus exempla, vel quia etiam si opus sit, bonis in rebus novum exemplum laudabiliter institui posse faciliter persuadebimus. Vale.

XVII.

LEONARDUS POGGIO (2) S.

De suarum nuptiarum impensis, & magnificentia.

AD XV. Kal. Apriles Aretio rediens deflexi iter in patriam tuam (3), ibique parentes tuos vidi utrosque sane incolumes. De sorore autem nuper nupta, itemque de ceteris tuis prospera michi retulerunt. Itaque summatim tibi scribere possum more majorum, recte sunt apud te omnia. Inde

(1) *Francesco Zabarella Padovano Cardinale Dottore eccellentissimo. e sommo Teologo, e Monarca di Scienza, che compose in ragione Canonica, ec.* Ita in Ducibus Venetis Sanutus. Hunc inter doctissimos Cardinales recensuit Accoltus. Vide Ughellium.

(2) Bracciolino, Pontificiarum Epistolarum Magistro, ac Leonardi nostri Collegae.

(3) Terranovam videlicet.

Inde Florentiam reversus suscepi abs te litteras, quibus etsi longioribus vigiliis ita confectus, ut dormire quam scribere praestaret; tamen ut potero respondebo. Primum igitur, quod Zucharum virum omnium suavissimum, facete, ut solet, dictitare scribis me quidem ut matrimonium consummarem abiisse, se vero remansisse ad patrimonium consumendum, id aperte scias verum non esse. Ego enim non matrimonium dumtaxat, sed patrimonium insuper unis nuptiis consumpsi. Incredibile est, quam multa impendantur his novis & jam ad fastidium usque deductis moribus. Nec ego nunc sane de conviviis loquor, quanquam est acta illa res a me non tibiis disparibus, ut est apud Comicos, sed paribus, nec unis, sed pluribus. Aderat insuper Pincius Citharedus nobilis, meministi, opinor, ejus, qui apud mulieres quandoque in conviviis querebatur, quod illae sederent, cum Pincius erectus staret. Hinc tu frequentiam existimare potes. Vacuefeci forum, & aromatarias tabernas, coquos, farctores, aucupes notos, & ignotos pariter fatigavi. Verum haec licet sint magna, tamen non sunt magna, propterea quod rumoris plus habent, quam impensae, & plus strepitus inferunt, quam damni. Sed illa intolerabilia, quod vestitu, mundoque muliebri nullus est finis. Vellem, ut Romani isti tui, quibus ex vetere gloria nichil praeter inanem jactantiam remansit, aurum, argentum, purpuram, margaritas, ceterumque ornatum mulierum Florentinarum conspicerent, ut desinerent aliquando tam absurde de se ipsis opinari. Sed haec Zucharus noster efficacius redarguet, Nos ad reliquam partem litterarum tuarum accedamus. Quod enim quaeris, quemadmodum appellare me in hac nova militia debeas, res gestas meas tibi breviter exponam, tu postea, ut dignum putaveris

veris, vocitato. Si militariter loqui oportet, quoniam & tu hanc novam militiam dixisti, sic accipe. Castra, ad quae capienda veneram, prima vigilia adortus expugnavi, victoria non incruenta fuit. In illis ego castris nunc insideo, quanquam die quidem vagor latissime, nocte tamen in illa ipsa castra reversus, pervigilia custodio. Itaque tu sive ducem, sive tribunum, sive centurionem, uti libet, appella. Si tamen audies me, caligatum militem vocitabis non a caligis, nam illas lectum ingressurus statim depono, sed a caligine oculorum. Sic enim jam vigilavi, ut singula michi prospecta bina videantur. Vale, & Zucharum nostrum meo nomine salvere jubeto. Iterum vale. Florentiae XV. Kal. Apriles.

XVIII. (1)

LEONARDUS NICOLAO S.

Quid in negocio Religiosorum B. Augustini transactum sit.

SCripsi nuper, quod actum esset, quidve sperarem de negocio Castaneano. Postea vero cum essemus in summa & firmissima opinione confectum iri, supervenit Olivetanorum importuna postulatio. Statim illi ad me per Pontificem rejecti sunt ac subinde simul auditi. Ab illis vicinitas locorum, & multa quae hactenus perpessi ob vicinitatem fuerant, dicebantur. Ego quae causae nostrae profutura existimavi, in medium protuli, nec praetermissum est a me quicquam. Nam & conformitatem regulae & voluntatem Prioris se se ac locum ipsum subjicere cu-

(1) Hanc praetermisit Jo: Fabricius.

cupientis, & desiderium insuper tuum & tuorum, & alia cuncta, prout tempus patiebatur, explicui. Nec fore vicinitatem ab illis pertimescendam, cum pro bonis malos, pro neglectoribus regularis observantiae cultores, professoresque forent in posterum habituri. Tandem, ut Oratores vocant, admiscui: Pontificem enim obtestatus sum, ut meum hoc negocium putaret: iis siquidem amicitiae vinculis adstrictam esse conjunctionem nostram, ut nichil posset ab eo praesente me contra rem tuam statui, quin contra honorem, existimationemque meam constitui videretur. Auditus sum diligenter a Pontifice Maximo, maximeque eum movere visa est ea pars, in qua conjunctio nostra allegabatur. Denique Olivetanis palam edixit, se invito te nichil facturum; proinde si confiderent vi postulationis suae, id tibi persuaderent, nam & sibi postea fore persuasum. Cum ergo illi ostenderent se apud te hoc facile impetraturos, & dicto Pontificis acquiescerent, postularunt, ut superfederetur in causa, donec tecum agere possent. Non repugnante me illis concessum est. Tibi itaque tributus est honor meo judicio maximus. Quid enim majus esse potest, quam a Pontifice ipso ad te rejici? Dices ergo quid nunc agam? Primum rogo te, ut quod Deo futurum acceptius sit, id sequare. Deinde per tuas litteras Pontifici scribas quid velis; nam id fiet, nec est, quod scribere reformides. Ita enim scribas, ut si ad me. Unum praeterea non reticebo. Zabarellus noster, contra atque ego opinabar, totus pro Olivetanis est; & affirmat se, Episcopus Florentinus cum esset, locum ipsum Olivetanis concedere statuisse, ac si diutius in Episcopatu perseverasset, procul dubio fuisse facturum, quod Pontificem ex certo ambiguum reddidit. Habes omnia. Et supersedebitur in causa, nec

te

te invito Olivetanis dabitur. Tuas litteras expectamus. Haec, quae ego ad te scribo, aliis quoque, qui una tecum scripserunt, referre poteris. Ego propter occupationes respondere illis omitto.

XIX.

LEONARDUS NICOLAO S.

De quibusdam verbis quomodo reddat latine dubitat.

QUotiens abs te litteras accipio, totiens stimulos suscipio ad studia litterarum. Etenim studia mea in hunc locum deducta, in quo neque socium aliquem, neque peritum earumdem rerum invenire possum. Fatiscerent utique, ac veluti arescerent, nisi per tuas litteras veluti faces quasdam refrigerato ingenio admoveres. Per hos igitur dies cum ocio abundarem, orationem Aeschinis in Ctesiphontem latinam feci. Utinam adesses, ut una illam legeremus! & utilitas quidem duplex proveniret. Nam cum per se ipsam est luculenta, multisque rhetoricis ornamentis picta, tum oratio illa Demosthenis, quam olim converti, quia huic respondet, multo erit illustrior ex hujus cognitione. Quo enim pacto excusatio placere potest, si accusatio ignoretur? Hanc ego praetuli Ciceronis vitae, quod ista oratoria nescio qua ratione me plurimum oblectant, atque ut totum scias, librum hic habeo nullum praeter haec ipsa, quae converto. Eaque res michi interdum obest. Nam saepe de verbis ambigens, ad quem recurram, habeo neminem. Heri me suspensum habuerunt duo, de quibus te librorum divitem con-

consulam. Ἀρὰν Graeci dicunt, ut ita loquar, *maledictionem*. Id verbum michi non placet, quia nec elegantiam, neque dignitatem, neque sonum habet. Dixi igitur imprecationem. Tu vide quaeso Livium ubi foedere per Fetiales solemnibus verbis peragit, ibi opinor aliquid invenies, quod nobis ad expressionem ejus verbi sufficiat. Praeterea ἐναγεῖς Graeci vocant eos, qui aliquo terribili, maximoque Deorum judicio sic affecti sunt, ut nec ipsis, nec qui cùm illis versantur, prosperum quicquam esse possit. Hos michi quo nomine appellem, non sane occurrit. Nam pollutos aut infaustos dicere non omnino placet. Tu vide, & sapientiores, ideft libros consule. Litteras Cautii nostri legi gaudens Capram [1] nostrum esse non incolumem modo, verum etiam in culmine. Postquam haec scripseram occurrit michi, ut pro ἀρὰ execrationem diceremus. Id opinor optimum fuerit. Vale.

XX. [2]

LEONARDUS NICOLAO S.

Nonnulla Aeschinis verba exscribit.

Cicero cum has orationes, quas ego latinas feci convertisset, addidit proemium, quod perditis orationibus extare nunc etiam credo, & si

 non

(1) Bartholomaeum Capram, de quo supra: qui apud Johan. XXIII. tanquam Gregorii XII. studiosus eum accusatus fuisset, ab eodem Cremonensibus Infulis spoliatus est. Sed perspecta ejus integritate, idem Joh. Pontifex pro Episcopatu Cremonensi Mediolanensem Archiepiscopatum Caprae tradidit. Vide Arif. Tom. 1. Crem. Litteratae.

(2) Haec desideratur in edit. Fabriciana.

non erro, videor meminisse. Hoc ego velim diligenter quaesitum ad me mittas, ut quantum valeam, me summo viro propinquum afferam. Placebit tibi Aeschinis oratio. Est enim [1] . . . . Vale. Subdam tibi unum locum oratorie dictum ab Aeschine, ut aliquid degustationis tibi praebeatur. Post redargutionem mendacii cujusdam sic inquit. Etenim hoc Demosthenes praecipuum habet. Nam aliqui cum mentiuntur, obscura & indeterminata dicere conantur redargutionem formidantes. Demosthenes vero cum mentitur, primum cum jurejurando mentitur sibi eversionem imprecatus. Deinde quae clare scit nunquam esse futura, ea asseverare audet dinumerans dies & tempora, & quorum corpora nunquam vidit, eorum nomina enarrat, imitans eos qui veritatem dicunt. Quamobrem maximo dignus est odio, quod improbus cum sit, bonorum signa corrumpit. His dictis decretum scribae legendum tradit prolixius quidem Iliade, vanius autem quam verba, quae dicere consuevit, & quam vita ejus, plenum spe rerum nunquam futurarum delegendarum. Abactis itaque vobis longe a furto suo, & per vanas spes suspensis, & reliqua. Item alio loco dicit. Hic ergo, viri Athenienses, adulator eximius cum per Charidemi speculatoris mortem Philippi primus cognovisset, turpi mendacio somnium Deorum sibi finxit, quasi non Charidemus, sed Jupiter, & Minerva hoc sibi nunciassent, quos postridie perjurans secum loqui per noctem, & futura praedicere affirmavit, ac septima die post mortem filiae vilissimus iste ante luctus impletos, antequam justa fecisset, corona & alba veste assumpta immolavit cum illam amisisset, quae prima ac sola patrem ipsum nun-

(1) Heic desunt Graeca verba, quae in ullis MSS. & edit. invenire mihi non licuit.

nuncupabat. Nec infortunium objicio, ſed mores diſcutio. Qui enim filios odit & malus eſt pater, nunquam bonus gubernator populi eſſe poteſt. Nec is qui cariſſima, & familiariſſima corpora non glifcit & fovet, unquam vos alienos pluris exiſtimabit: nec qui privatim eſt malus, unquam publice bonus eſſe poteſt, nec qui domi eſt improbus, in Macedonia, atque legatione probus foret. Non enim mores ad locum mutavit. Tota oratio plena eſt his luminibus. Tu vide hanc deguſtationem, & cum Nicola noſtro examina. Vale. Aretii Kal. Septembris.

LEONARDI BRUNI ARRETINI EPISTOLARUM

LIBER QUARTUS.

I.

LEONARDUS NICOLAO S.[1]

De gratulatione, donisque sibi missis gratias agit.

QUantam laeticiam vel potius voluptatem michi attulerint litterae tuae, in quibus chorum illum gratiarum circa puerum descripsisti, vix satis dicere aut explicare valerem. Deus faxit, ut haec tua auguria non frustra sint. Quod vero totam fidem ei praebuisse dicis, gratias ago: quod apud te nichil reman-

(1) Haec a cl. Fabricio omissa est.

manfiffe, id fieri nullo modo poteft. Eft enim fides divina quaedam res & ampliffima, quam ut maximam alicui praebeas, ita maximam habeas Nichil deperit ejus praebitione, nec dando alteri minuitur, fed augetur. Demofthenis vitam fufcepi, & reliqua avide expecto. Chryfoloras, qui nuper eam legit, miris laudibus elegantiam & converfionis fidelitatem extollit. Ei nos de fidelitate concedimus de elegantia refragamur. In tuo volumine quasdam mendas deprehendi, quas tibi emendandas cenfeo. Tu videas ergo diligentius. Martiolinos tuos avide arripui: nam hic nulli funt, praeter bubulos. Eos qui probat, valde diffentit a Zuchari noftri judicio, qui glutino dumtaxat, & muribus illos mandabat. Sed heus tu: novus hic mos, ut patri munera mittantur? Putabam fatis effe puerperae miffa. De libris meis, quos defiderare te fcribis, juffi, ut vel omnes tuo arbitrio depromi permittant. Vale. Ex Urbe Roma VII. Kal. Januarii MCCCCXII.

II.

LEONARDUS NICOLAO S.

Amicitiae vinculo quofdam jungere ftudet.

Cum Joanne Praepofito Infulenfi, qui aliquot menfes apud nos fuit a Rege Francorum Legatus, viro humaniffimo, atque doctiffimo & ftudiorum noftrorum ardentiffimo magna michi familiaritas eft. Itaque non potuit, cum me cognoverit, te pro noftra amicitia ignorare. Multa faepius de me audivit, per quae licet te nunquam viderit, tamen & ingenium & fuavitatem tuam agnofcit, cupitque tecum indelebilis amicitiae foedera fe-

rire non caesa porca, ut Reges illi prisci, sed caesa, & trucidata pedantaria, cujus ipse non omnino est expers. Hunc igitur virum obsecro humanissime suscipe, & bibliothecam tuam ostende, ac ceteris officiis tuis prosequare. Cum enim multa saepe, ut dixi, audierit de me, cupio ut talem experiatur, qualem sermo te meus illi pollicitus est. Vale. Ex Urbe Roma idibus Januarii.

III.

LEONARDUS NICOLAO S.

Suae peregrinationis ab Urbe Constantiam usque descriptio.

SI quae hic agantur, quaeve dicantur, te curare putarem, scriberem tibi acta Concilii, & quotidianarum rerum commentarios facerem. Sed si te bene novi tu ejusmodi mentis es, ut non modo non cures ista cognoscere, verum etiam interesse tua arbitreris haec, ut tu appellare soles, taedia, & deliramenta hominum ignorare. Est autem ut invitantis opus ad gustum convivarum epulas quaerere, sic scribentis ad amicum convenientem ejus desiderio materiam sumere. Quando igitur tu quidem delicatior es, nec quemcunque cibum stomachus tuus admittit, multa etiam, quae ceteris placent, fastidit; paremus sane epulas gustui tuo gratas, & quoniam nostratia ista contemnes, peregrina tibi obsonia conquiramus. Nichil itaque tibi magis placiturum per haec tempora arbitror, quam si peregrinationem meam tibi perscripsero. Accipe igitur non totam quidem, nam id quid expedit? sed ab Ita-

Italia. Veronam ad V. Kalendas Decembris cum satis mane venissem, ibi eam diem visendae urbis gratia, sunt enim nonnulla antiqua, & visu digna, commoratus, postridie prima luce secus Athisim fluvium ad Alpes contendi. Ut igitur ad eum locum pervenimus, quo Athisis in planos Italiae exit campos, mirabilis prorsus res michi visa est. Via siquidem profundissima, atque arctissima inter duos montes, quasi de industria naturae secata per fauces strictas ac sinuosas emanat. Alpestris sane locus & superbus, ita ut murmure aquarum & impetu gurgitis protervos & immanes earum gentium mores, a quibus fluit, imitari videatur. Inter fluvium, & dexterum montem vix tantum itineris est, ut singuli equites, ad plus ut singuli carri transire possint. A sinistra vero gurges montem perstringens avium facit, hinc atque hinc vastae rupes, geminique minantur in coelum scopuli. Eadem post ingressum longo itinere facies est; impendent enim hinc atque hinc minacissimae rupes, profundus amnis inter eas labitur, via perangusta inter rupes & alveum, coelum veluti ex aliquo hiatu conspicitur, montes saxa habent durissima quidem atque asperrima, imo ipsi toti montes nichil aliud sunt, quam dura silex & marpesia cautes. Cedant jam Ciliciae pilae, cedant Caudinae furcae Romana clade nobilitate. Satis enim superque michi constat, vel unum homunculum superne stantem & saxa volventem universorum Gallorum, & Germanorum impetum, si transire conentur, inhibere posse. Per hanc vallem biduo profecti Tridentum pervenimus, urbem pro natura loci satis amoenam. Nam & supra, & infra paulo patentiorem habet campum, & flumine ipso non indecore abluitur. In ea illud merito quis miretur, quod viri mulieresque, & cetera multitudo intra

una moenia constituti alii Italico, alii Germanico sermone utuntur. Ut quisque enim regione urbis habitat vel ad Italiam vel ad ulteriorem Galliam versa, ita aut nostra, aut illa utitur lingua. Atque ego credo evenire, ut in concionibus & publicis consiliis aliae nostro, aliae barbarico sermone ab unius Civitatis civibus sententiae dicantur. A Tridento aliquot millia passuum profectos, quidam barbarorum mos vehementer turbavit. Est autem talis. Multa per rupes, quae fluvio imminent, castella sunt: ea tenentur a nobilibus. Ut igitur viatores paulo plures numero conspiciantur, cum jam illi castellis subsunt, repente ex arcibus cornua sonant, & quam maxima fieri potest hominum multitudo ex moenibus, & propugnaculis clamorem barbaricum, & hostilem ululatum extollit. Subita igitur re perculsi homines plurimum trepidant, nec est quisquam ita constantis animi, qui non ea novitate moveatur, praesertim in locis vel de industria ad latrocinandum electis. Hunc morem barbarum, & immanem illi valere putant ad custodiam rerum suarum, magisque ab injuria temperaturos homines, si jam conspecti, & declamati se observari existiment. At ego michi per hostilem terram iter facere videbar, saepiusque illud subibat animum: Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce extulit, & rauco crepuerunt cornua cantu. Sed ad rem redeamus. Ex Tridento Tramenum venimus vicum pulcherrimum, atque beatum in sinistro monte trans amnem positum scopuli tamen superne terribiliter imminent. Vicus hic famosus est multitudine vinetorum, & Baccho, ut videtur, inprimis sacer. Sunt enim ita multa vineta, ut nullo unquam in loco plura conspexerim: solum ipsum, in quo consitae sunt vites, quibusdam in locis sic album est, ut nivi simillimum videatur.

Id

Id ex eo accidit, quod mons ſuperne impendens marmoreus eſt. Itaque marmor confractum & in fruſta deciſum terram ubique contegens albentem loci faciem reddit. Vini apud Tramenum tanta copia oritur, ut in tranſalpinas uſque partes abundantiam afferat. Inde Maranum devenimus, quod oppidum, an vicum appellare debeam neſcio. Omnia quippe ſunt ad urbis ſufficientiam, praeterquam quod moenibus caret. Id & Trameno, & Marano opulentiſſimis locis accidere puto, quod ita praeruptis rupibus ſubſunt, ut muro cincumdari non poſſint. A Marano ſecus Athiſim profecti tertia die ad jugum pervenimus. Via eſt inter duos vertices leviter acclivis. Summitas planiciem habet, duoſque ſubinde lacus parvo inter ſe ſpatio diſtantes. Aquarum divortia ex eo loco fiunt. Ex altero enim lacu Athiſis oritur, qui in meridiem vergit, ex altero, qui Germaniam verſus aſpicit, fluvius manat, qui Danubium influit, Inum accolae vocant. Deſcenſus ex eo jugo longe difficilior fuit, quam aſcenſus, via praecipiti & arcta, ac quibuſdam in locis manuſarcta longo anfractu per praeruptas rupes quaſi in baratrum ducit. A dextera parte viae mons ingens impendet; a ſiniſtra praecipicia ſunt vel aſpectu formidanda: abietum ſurſum deorſumque incredibilis multitudo; pinus inſuper ſilveſtris, cupreſſus, fraxini, fagi, orni, ac omne genus ſilveſtris materiae. Ab eo jugo biduum per valles profundas ac difficiles ſub ipſos montes progreſſi, ad aliud rurſus jugum pervenimus. Aquilae montem barbari vocant. Hujus montis tranſitus longe difficillimus, atque aſperrimus fuit; nam praeterquam quod ſemper ſcandentibus arduum iter habet, tunc nives omnia texerant, quarum pleriſque in locis ſupra viginti pedes altitudo erat. Semita per medias nives plantis

via-

viatorum impressa non amplius uno pede lata deducebat. Per eum callem homines facile gradiebantur; nam & leviores sunt, & pedetentim incedunt. Equi vero misere & laboriose per frenos ducebantur, qui, si uno vel altero pede semita excedebant, in profundam nivem immergebantur, nec nisi cum summo labore & periculo eximi poterant & ad semitam reduci. Haec difficultas tribus fere passuum millibus continuo nos afflixit, donec transversi jam verticem descendere incoepimus, ut vel in eo universa hujus itineris pericula difficultatesque constitisse affirmare ausim. Est autem latitudo Alpium, qua nos iter facimus, a faucibus Athisis, quas supra demonstravi, ad transalpinum completum descensum millia passuum circiter ducenta. Tanti autem montes, tanti scopuli, tam crebra & continuata dorsa, tanta cacumina atque fastigia, tantae magnitudines ubique insurgunt, ut valde mirandum videatur, quid parens illa, & fabricatrix mundi Natura cum eas fecit, sibi voluerit. Me quidem aeternas illas ac perpetuas moles intuentem horror quidam & religio frequenter habebat, & nunc item sine horrore meminisse non possum. Post transitum Alpium XX. millia passuum profecti in oppidum venimus nomine Valcircium idest opulentum, atque urbanum: aedificia habet speciosa, vinetis & pometis plurimum abundat. Inde postera die profecti procul ab eo loco septem millibus passuum Rhenum transivimus. Flumen Rheni oritur in Alpibus non longe ab eo loco, quo nos transitum fecimus ex sinistra manu. Sed mox ad dexteram vergens & suo gurgite, & multorum incrementis adjutum ingens, & robustum decurrit inter orientem, & septemtrionem recto alveo conversum. Aquam habet medii coloris inter coeruleam, & viridem, cursum rapidum, alveum are-

arenosum, solidum tamen, ita ut pedibus pressus vestigio non signetur. Navi ad ulteriorem ripam transvecti dextrorsum relicto amne per longam planiciem, ac palustre solum ad Castellum venimus nomine Rinecium. Ibi rursus praeterfluentem Rhenum offendimus. Nam veluti pertaesus prioris itineris mutato consilio inter septemtrionem & occasum magis declinat, ac paulo infra castellum stagnans lacum facit. Haec cum audissem, videndi desiderio ductus equis & familia per terram praemissis ipse scapha piscatoria conducta per fluvium, ac per medium lacum Constantiam trajeci. Lacus est omnium amoenissimus, multaque castella, & vicos undequaque per ripas habet. Aqua nitida fundo glareoso, ac perspicuo. Pisces fert varios quidem ac multiplices, sed pro tanta aquarum magnitudine non admodum copiosos. Vigintiquinque millibus passuum in longitudinem patet, latitudo alibi ad decem, alibi ad quindecim millia passuum extenditur. In infima lacus parte Constantia est, urbs non magna, sed opulenta atque formosa. Ejus propter moenia Rhenus lacu emergens rursus in alveum redit. Pons in eo est, qui ab ipsius urbis porta ad Germanos pertinet, ultroque pontem crebra aedificia secus alteram fluvii ripam. De Constantiae antiquitate, & origine cum saepe a quibusdam civibus quaesissem, nemo adhuc michi occurrit, qui vel avi sui nomen & memoriam, nedum urbis tenere videretur. Ego cum diligentius perscrutarer, tabulam inveni marmoream vetustas litteras continentem, ex quibus apparet a Constantio Constantini patre, qui a Diocletiano, & Maximiano Caesar dictus est, hanc urbem nomen coepisse, cum prius Vitudura nuncuparetur. Hanc tabulam nemo Constantiensium legere scit, tenetque vulgus opinio esse santuarium quoddam praecipuae religio-

ligionis. Itaque mulierculae, & cetera imperita turba fricandis per eam manibus & ad faciem refricandis jam litteras pene totas ex tabula deleverunt, cum tamen ibi scripta sint non Sanctorum Christi, sed persecutorum Christianae Fidei nomina. Mores quoque, & instituta civitatis, nam ea quoque res ad peregrinationis historiam attinet, ostendere conabor. Singulis annis unus ex civibus suffragio creatur, apud quem summa potestas cum imperio sit. Hic non publicis aedibus, sed in privata domo sua, & consueta habitat. Si quando per urbem incedit, lictores habet virgas manu ferentes Cetero autem habitu nichil a reliquis differt civibus. Hic in caput uniuscujusque animadvertendi potestatem habet, si de homicidio, de furto, de rapinis, de veneficio, de adulterio, ac de ceteris criminibus agatur. Astant in consilio ii, quos sibi civitas deputavit. Rei ipsi in vinculis adducuntur. Ibi & accusatoribus, & defensoribus dicendi contra reum & pro reo facultas datur. Auditis omnibus in sententiam itur. Si reus damnatur, lictores magistratus supplicio afficiunt. Eodem ordine de civilibus causis cognoscitur apud hunc magistratum, & ejus consilium. Quia liberam judicandi potestatem habent, oratoria facultas plurimum valet. Itaque si qui diserti reperiuntur, hi advocati in civilibus, & criminalibus causis adducti plurimum & gratia, & dignitate in civitate possunt. Universa haec civitas in duo genera divisa est: alii enim sunt equestris generis, alii plebei. Plebei mercaturis, & officinis intendunt; equites veteribus patrimoniis contenti redditibus aluntur, & equestrem dignitatem observant. Si quis plebejus ditior factus ad equestrem locum pervenire tentaret, ei nullo modo licere putant, nec nobilitas, quae in eo prophanari & pollui dignitatem suam arbitratur, hoc eum facere

cere

cere permittit. Ita per longa tempora uterque ordo in ſuis finibus conſiſtit, cum equites ad mercaturas & ſordidiora munera declinare in turpiſſimis ſit; plebeio autem ad equeſtrem ordinem dignitatemque ſe attollere nullo modo liceat, nec nobilitas patiatur. Gubernatio tamen reipublicae communis eſt plebeis & nobilibus. Vale II. Kal. Januarii.

IV.

LEONARDUS POGGIO S. P. D.

De Conſtantienſi Concilio.

Kalendis ipſis Januarii dum una cum Nicolao noſtro mulierum catervam, quae apud templum convenerat, ex conſuetudine viſeremus litterae tuae Idibus Decembr. Conſtantiae ſcriptae nobis redditae fuerunt uno atque eodem faſciculo alligatae. Meas confeſtim poſthabita viſendi cura ad ipſas templi valvas, nam intus quidem tenebroſius erat, cum perlegiſſem, jocunditate magis & ſalibus tuis exhilaratus ſum, quam rerum ipſarum, quae a te ſignificabantur, confuſione permotus: Etſi enim tam longa interceſſerit mora, ut non maturitatem jam rebus, ſed putredinem ſane debuerit attuliſſe; tamen quo longius delatus eſt, eo celerius finem expecto. Moleſtiſſimam tamen eſſe tibi hanc nimiam tarditatem nequaquam admiror. Nempe ex moleſtia mea, qui hic in meo ſedens lectulo expectando diſcrucior, tuam & aliorum, qui iſtic ut vere dicam, tabeſcitis, ſaepe metior anxietatem. Qua quidem in re prudentiae fuerit tuae, ita ut te facturum ſcribis, tolerantiam adhibere. Senatum vero nichil conſului, timere

re

re multa, michi molestissimum est, doleoque & indignor, hujusmodi dignitatis homines in hunc contemptum esse dilapsos. Dii vos respiciant: quamquam vereor, mi Poggi, ne illorum magna pars haec ipsa & graviora insuper, ob superiora quae referre piget, errata merito atque optimo jure perpeti videatur. Sed haec alias, & saepe coram. Nunc autem non mei solum sed & tui, ad quem scribitur, rationem puto michi habendam esse. Faecem Piceni agri atque Flaminiii in possessiones nostras scribis impetum fecisse. O rem acerbam! Quid ergo posthac non timendum?

Jungentur jam gryphes equis, aevoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damae.

Ego praeter hos & lunaticos expecto, quod si fiat, vides plane integram legionem. Quod me mones, ne properem, recte atque ex officio arbitror te fecisse. Etsi enim patria domus, familia, quemadmodum debent, me plurimum oblectant; tamen dulcissima recordatio curiae, & tot amicorum familiaritas sic interdum movet animum, ut omnibus posthabitis advolare cupiam. Contra hos itaque animi motus tuum opponam consilium, atque ut ii, qui ad certam horam expergisci volunt, si nemo vigil observet, nedum possunt quidem, sollicitudo animi quiescere permittit; sin autem observet quispiam, securi capient somnum: Sic ego confisus pollicitatione tua omnem sollicitudinem animi repellam, nec nisi te vocante tempus surgendi adesse putabo. Quod autem de rebus meis certior fieri postulas, ego ad studia id refero. Vereor equidem ne insanire coeperim ea scribere aggressus, quae supra meas sunt vires. Exegi librum meum, eumque pergrandem, in quo longo discursu multa, quae ad historiae nostrae cognitionem pertinent, explicavi.

Ha-

Habet varietas delectationem, cognitio vero etiam utilitatem. Sed tantus est labor in quaerendis investigandisque rebus, ut jam plane me poeniteat incoepisse. Insuper ut tu nuper in Gallia orationes duas M. Tullii, quas nostra secula nunquam viderant, tua diligentia perquaesitas reperisti; sic ego nuper Aretii epistolam quandam ejusdem reperi, quam te nunquam vidisse certo scio. In ea non sine stomacho Tullius noster Petrarchae respondet. Vale & me ama; praeterea D. Cardinali Florentino, Pisano, & Placentino me commenda. Iterum Vale IV. Nonas Januarii MCCCCXV.

V.

LEONARDUS POGGIO S.

Abhortatur Poggium, ut pergat ab interitu vindicare bonos scriptores.

SI vales bene est, ego quidem valeo. Legi apud Nicolam nostrum litteras, quas de hac ultima profectione, ac de inventione quorundam librorum scripsisti. Nec tantum de iis, sed de optima spe, quam pro ceterorum adeptione suscepisse te video, letandum existimo. Erit profecto haec tua gloria, ut amissa jam ac perdita excellentium virorum scripta tuo labore ac diligentia seculo nostro restituas. Nec ea res solum nobis grata erit, sed & posteris nostris, idest studiorum nostrorum successoribus. Neque enim silebuntur ista, nec oblitterabuntur, sed extabit memoria, haec dudum longo intervallo perdita, & jam plane deplorata per tuam industriam recuperata, ac restituta nobis fuisse.

se. Utque Camillus secundus a Romulo conditor dictus est, quod ille statuit Urbem, hic amissam restituit; sic tu omnium, quae jam amissa tua virtute ac diligentia nobis restituta fuerint, secundus auctor merito nuncupabere. Quare te hortatum oratumque maxime velim, ne in hoc praeclaro opere desideas, sed erigas te, atque insistas. Nam rei pecuniariae tenuitas ne tibi impedimento sit, nostra jam hic providentia erit, atque in hac inventione tua scito majus lucrum factum esse, quam tu sentire videaris. Quintilianus enim prius lacer atque discerptus cuncta membra sua per te recuperabit. Vidi enim capita librorum, totus est, cum vix nobis media pars, & ea ipsa lacera superesset. O lucrum ingens! O insperatum gaudium! Ego te, o Marce Fabi, totum integrumque aspiciam? & quanti tu michi nunc eris? quem ego quamvis lacerum crudeliter ora, ora manusque ambas, populataque tempora raptis auribus, et truncas inhonesto vulnere nares; tamen propter decorem tuum in deliciis habebam. Oro te Poggi, fac me quam cito hujus desiderii compotem, ut si quid humanitas impendeat, hunc prius viderim, quam e vita decedam. Nam de Asconio quidem, & Flacco licet uterque placeat, tamen non usque adeo laborandum existimo, quorum si neuter unquam fuisset nichilo fere minus latinitas haberet. At Quintilianus rhetoricae pater, & oratoriae magister ejusmodi est, ut cum tu illum diuturno ac ferreo barbarorum carcere liberatum huc miseris, omnes Etruriae Populi gratulatum concurrere debeant; mirorque te, & illos, qui tecum erant, non statim in hunc manus avidas injecisse, sed levioribus perscribendis hunc posthabuisse, quem ego post Ciceronis de Republica libros plurimum a latinis desideratum, & prae cunctis deploratum affirmare ausim. Proxi-

mum

mum est, ut te moneam, ne in iis, quae hic habemus, tempus teras, sed quae non habemus, conquiras, quorum maxime Varronis, & Ciceronis opera tibi proposita sint. Vale & me ama, ac Mediolanensi, Aretinoque Praesulibus me commendatum facias. Iterum vale: Florentiae Idibus Septembr. MCCCCXVI.

VI.(1)

LEONARDUS CORVINO S.

Amicum commendat, amorisque sui causas exponit.

MUltiplices amoris causae michi tecum sunt, & singulae, ni fallor, pondus habentes. Quare illam pro Patriae honore principem dixerim, quod nos una atque eadem civitas tulit. Id vero quanti sit, & existimari oporteat, tibi eruditissimo viro scribens non aggredior explicare, ne te forte, qui ista multo melius nosti quam ego, docere voluisse videar. Nec illud sane omiserim, quod majores tui, ut in legibus & in ceteris publicis monumentis intueri licet, ita eminentissimi fuerunt cives, ut propensiorem benivolentiam apud nos, posterosque nostros mereantur. Tuque eorum praestantiam assecutus eum dignitatis gradum tuis virtutibus meruisti, ut ad patriam quoque gloria tua redundet. Accedit ad haec maximum profecto vinculum studiorum nostrorum unanimis conjunctio, quod ego in his humanitatis studiis delectatus sum, in quibus tu non mediocriter excellis, & familiaritates Principum secutus, in quibus tu etiam, quod summe gaudeo, flo-

(1) Haec desideratur in edit. Fabriciana.

floruisti. Illud quoque me plurimum movet, quod ab egregio adolescente Poggio Terranovano familiarissimo, & amantissimo mei dudum percepi, quanto honore ipsum, cum ad vos accessisset, vel solo meo nomine fueris prosecutus. Cui etiam diversoria michi splendidissime parata, quod illuc venturum putabas, domi ostendisti. Potest igitur non summus amor erga te michi existere, cum quo & tot vincula intercedunt efficacissimae conjunctionis, & propensissima erga me conspecta affectio? Haec scripsisse nunc libuit, ne forte me ex taciturnitate mea, ea quae sunt, ignorare conjectes, intelligasque te habere hominem amantissimum tui, & sine ulla exceptione deditissimum tibi. Atque ego plura scribere ea quoque de causa sum adductus, quod nobilis vir Franciscus Brundalia conterraneus noster meo, ac ceterorum amicorum non hortatu modo, sed impulsu ad te venit, vir, ut ex longa familiaritate verissimum afferre testimonium valeo, omnium optimus, ac nulla ex iis virtutibus carens, quae nobilem decent virum. Causa vero impellendi fuit, quod ejus virtutes ociose senescere, ac nichil agendo deficere intereque dolebamus, praesertim cum res familiaris non ampla illi sit, & magnae familiae onus, magni etiam pro tuenda dignitate majorum sumptus incumberent. Eum igitur ita tibi commendo, ut nichil magis me unquam cupiturum esse existimes. Ego si res Ecclesiastica non penitus obruta ac dissipata esset, te hoc onere vel liberassem omnino, vel sublevassem. Cum vero in eo statu sit, quem vides, tuum erit munus hunc civem nostrum tuo favore ad aliquem locum suis virtutibus dignum apud tuum Principem promovere. Quod ut faciam, te etiam atque etiam rogo. Vale. Florentiae.

VII.

VII.

LEONARDUS FELICI S.

Ciceronem ex regio genere fuisse.

Latior michi ad pervagandum campus ostenditur, si amico tuo viro eruditissimo respondere prolixius velim. Miratur enim, seu potius quaerit, si Ciceronis genus in Tullium Regem Volscorum, uti ego in vita ejus perscripsi, referebatur, cur aut Salustius humilitatem generis illi objecerit, aut ipse Cicero respondens hanc originis suae excellentiam conticuerit. Nam ignorasse quidem sui generis primordia virum omnium doctissimum, & antiquitatis curiosissimum, verisimile non est. In his igitur unum videtur quaesitum, sunt autem plura. Non solum enim verum ne sit de genere scriptum quod ad historiam attinet, sed & dicendi ratio postulari videtur, quod totum rhetoricae est. Respondeo itaque ad omnia, sed breviter quidem, ne ostentare magis ipse me, quam satisfacere postulatis voluisse existimer. Primum igitur in Tullium Volscorum Regem Ciceronis originem referri, non ego ipse ex me, sed probatissimos auctores secutus asserui. Omitto ceteros, qui de Cicerone scribentes hoc ipsum testantur. Hieronymus vir doctissimus, & antiquarum rerum inprimis studiosus in libro de temporibus, quem ab Eusebio scriptum e Graeco transtulit & prosecutus est, cum Ciceronis natalitia annotaret sic inquit: CLXXIX. *Olympiadis anno IV. Cicero Arpini nascitur matre Olbia, patre equestris ordinis ex regio Volscorum genere.* Plutarchus autem

non solum genus regium, sed & Regem ipsum Tullium auctorem generis nominat, qui apud Volscos insigniter regnavit. Ipse quoque Cicero, ne forte amicus ille tuus ignorasse hoc, aut omnino reticuisse credat, idem quodam loco scribit. Nam cum de philosopho antiquo, & Tullii Regis coaetaneo mentionem faceret, sic inquit: *Pherecides Syrus primum dixit animos hominum esse sempiternos. Antiquus sane: fuit enim meo regnante gentili*. Quis igitur ambigendi locus relinquitur? cum & alii probatissimi auctores, & Cicero ipse hoc idem testetur? Restat ea dubitatio, cur aut ille objecerit, aut iste non refellerit. Equidem ab oratore non exigo, ut semper verum inimico objectet. Deinde si genus regium quamvis ab initio splendidum in obscuritatem migrarat, res quidem talis erat, ut ex utraque parte ansam haberet, & ad laudem splendor generis, & ad vituperationem obscuritas. Dicentis autem est id assumere, quod & pro se sit, & contra adversarium. Itaque obscuritatem, quam recte potuit objicere, in medium protulit; splendorem autem, qui commendationis erat, praeteriit. Quamquam si recte memini, non tam obscuritatem Salustius objicit, quam novitatem. Sic enim inquit: *ubi M. Cicero ita gubernat, ac moderatur, quasi unus reliquus ex familia Scipionis Africani, ac non reptitius, & paulo ante insitus huic urbi civis*. Haec non obscuritatem generis, sed novitatem civitatis designant. Id ipsum in Historia clarius positum ab eo Salustio est, ubi de Cicerone, ac de consulatus petitione loquens dicit: *veluti pollui consulatum putabant, si quamvis egregius, tamen novus homo adeptus foret*, & Catilina: *cum eam defendat M. Cicero inquilinus urbis Romae*. Haec omnia, ut dixi, novitatem civitatis redarguunt, non generis obscuritatem. Sed cur Cicero ipse in refutan-

dis

dis adverſariis hoc reticet? Primo non objiciebatur obſcuritas, ut dixi, ſed novitas. Itaque ejus argumenta novitati reſpondebant. Nam ſi nullis praeclaris rebus majorum ſuorum in republica geſtis commendabatur, ut Scipiones, & Metelli; at ſuis, & propriis, quod praeſtantius erat. Praeterea tacendi plures erant cauſae. Primo quod nomen regium apud Romanos inviſum ſane, ac deteſtabile erat; deinde quod arrogantiam invidiamque vitabat, quae in civibus praeſertim novis faſtidioſae, & intolerabiles ſunt. Illud inſuper accedebat, quod Rex ille inimiciſſimus Populi Romani fuerat. Non erat ergo prudentis conſilii illum proferre, ne ab hoſte Populi Romani originem traxiſſe diceretur. Itaque callido conſilio obſcuritatem potius, quam bonis rationibus in ſuarum virtutum laudem traducere poterat, objici patiebatur ſibi, ut ego, qui novus Florentiae civis ſum, ſi a Caſtrucio illo praeſtante quidem Duce, ſed inimiciſſimo Florentini Populi originem traxiſſem, latere in plebecula mallem, quam eum generis auctorem egregiae licet nobilitatis proferre. Haec habui, quae reſponderem. Vale.

VIII.

LEONARDUS P. TURCO S.

Amicorum naturam ferendam in quibuſdam.

VEreor, ne parum tibi reſpondere in amicitia videar ex hac mea tarditate ſcribendi. Eam quaeſo ſuſpicionem, ſi quam forte cepiſti, animo tuo erade. Factis enim promptiſſimus ſum, verbis autem tardus, idque natura cum inſit, non fa-

facile dimoveri poteſt. Traditur autem ab his, qui de amicitia ſcripſerunt, in quibuſdam ferendam eſſe naturam amici, ut de Scipione, & Laelio ſcriptum memini. Cum in Laelio quidem hilaritas eſſet, in Scipione autem vita triſtior, ambitio maior; diſparitatem morum par voluntas conjungebat animi, nec tamen a Laelio, ut ſecum una letus eſſet Scipio, flagitatum eſt, nec ſi flagitaſſet ille, praeſtare valuiſſet. Quare tuum quoque fuerit pro tua humanitate exiſtimare, amici animum ita affectum eſſe erga te, ut debet, etſi forſan facilitas, quae in te plurimum redundat, deeſſe illi videatur. Sed haec ſatis. Nunc venio ad litteras tuas, quas nuper Aretio rediens Florentiae offendi. Quod Matthaeus Albitius familiaris tuus me ſubiratum tibi ex judicio illo affirmaverit, valde equidem admiror. Niſi forte jocari tecum voluit, quod non ex litteris tuis ſolum, verum etiam ex illis verbis conjecto. Erat una Nicolaus noſter, cum ille in foro me conveniens te admodum litteris, quas nuper accepiſſes, letatum eſſe, ac perluculente ſcriptas exiſtimare inquit: cupere denique certiorem fieri, quisnam illas ſcripſiſſet, ac ſuſpicari quidem de me. Egone pro his tibi ſubiraſcerer, qui quod luculentum exiſtimas, a me ſcriptum exiſtimas, & quae maxime probas, mea eſſe conjectas? Contra equidem ſi accidiſſet, ut quae elegantiſſima tibi viderentur, ea eſſe mea diffideres, graviter ferendum putarem. At quae optima reris, eadem mea credidiſſe, cujus tandem ſignum eſt, niſi magnificentiſſime de me opinantis? Quamobrem tibi non modo, quod poſtulas, veniam do, verum etiam gratias ago. At forſitan graviter tuliſti, me dicendi genus non internoſſe. Primum id quidem leve eſt. Michi enim ſatis eleganter dicta videri ſolent, quaecunque bene dicuntur. Deinde quid ego novi, utrum

ille

ille michi, an ego illi in hoc genere scribendi praestem? Equidem nullum alium exitum scriptorum meorum unquam optavi, quam ut ab iis, quibus scribo, vehementer litterae mae comprobentur, quod illi accidisse video in iis, quae ad te scripsit. Id ergo cum ille scribens assecutus sit, quod ego assequi opto, nichil ejus litteris defuisse judico. Assentior nichilominus tibi, facilius affici nos laudibus nostris, quam ulla alia re. Quo ergo facilius, eo minori conatu opus est, ad id quod volumus, assequendum. Nam & Themistocles ille summus vir quonam cantu maxime delectaretur rogatus, ejus inquit, qui laudes meas apte concineret. Ut si etiam in his percensendis dulcedine laudis captus enarrasses, venia tibi sit tribuenda. Priscianum, quem postulas, omnes tabernas librarias perscrutatus, reperire nondum potui. Admonui tamen quosdam familiares, ut perquirant. Si quid emerget, ad te illico transmittam. Vale. Florentiae II. Nonas Decembris MCCCCXVI.

IX.

LEONARDUS POGGIO S.

Exitum Constantiensis Concilii expectari ab omnibus, & admonet Poggium, ut cautius de Hieronymi supplicio scribat.

DEdi nuper ad te litteras Philippo nostro, in quibus sane prolixior fui. Nunc autem nichil fere est, quod ad te scribam, nisi hoc ipsum, quod litteras expecto. Flagito igitur, quod adhuc non flagitavi, ut nos crebrius de iis rebus,

quae istic geruntur, certiores facere studeas. Nec ego a te acta solum exigo, sed qua prudentia es, etiam spem rerum futurarum. Scito enim non proceres modo, verum etiam plebem nichil tam per haec tempora curare, nec ulla de re cogitare, ac loqui magis, quam de Concilii exitu. Cum igitur haec sollicitudo sit alienis, quid michi, qui verna sim, fieri putas? Tu igitur me hac cura subleva, & siquid de futuro Pontifice odorare sagacius poteris, significa. Si quid occultius fuerit (1) . . . . adnotabis. Nudius tertius exemplum habuimus litterarum tuarum a Barbaro missum de Hieronymi supplicio, quarum elegantiam equidem valde probo. Tu illi tamen plus tribuere videris, quam ego vellem, etsi judicium tuum saepe purgas, tamen nescio quid majoris affectionis prae te fers. Ego cautius de hisce rebus scribendum puto. Quintilianus tuus laboriosissime emendatur. Permulta sunt enim in nostro vetusto codice, quae addenda tuo videantur. Sed in quibus locis vetustus deerat, hoc est in sincopis illis grandioribus, plerisque in locis insanabilis morbus est. Me Pisano, Placentino, & Florentino Cardinalibus commendabis. Vale. Florentiae II. Nonas Apriles.

X.

(1) In MSS. Codd. lacuna quaedam reperitur, in qua graecam aliquam vocem deesse arbitror.

X. (1)

LEONARDUS FRANCISCO BARBARO S. (2)

Adolescentem ei commendat.

Voluissem tibi praesertim nunc scribere incipiens seriosius aliquid, & tua dignum excellentia, dignumque studiis communibus afferre. Quamquam quid seriosius esse potest, quam hominem, quem cautum esse velis, per tuas litteras commendare? Verum aliud quiddam scribendi genus latius, fusiusque optassem. Nam pro commendatione alicujus multa ad amicum scribere diffidentis quodammodo videtur esse. Ita si uberius extendas epistolam, molesta prolixitas; sin ultra legem coërceas, arida brevitas resultabit. Illa igitur copia, pleno, ut ita loquar, cornu aliud in tempus servetur. In re autem, qua de agere constitui, haec insunt. Rainerius Petri filius adolescens satis claro loco Florentiae ortus, ac juris civilis studiosus nonnulla Venetiis negocia habet, quae cum explicare cupiat, & patrocinium tuum quantum sibi prodesse queat non ignoret, mecum egit, ut ipsum tibi per meas litteras commendarem. Qualia vero sint ejus negocia, & quemadmodum jampridem agitari coepta

& in

(1) Haec deest in Edit. ejusdem Fabricii.

(2) Patricio Veneto, Chrysolorae discipulo, de quo ita Blondus: *Franciscus Barbarus excellensissimi vir ingenii, cujus litterarum Graecarum, & latinarum doctrinae, an eloquentiae editis operibus celebratae, aut in administranda Rep. sapientiae, & pietatis aut gestarum praesertim apud Brixiam rerum gloriam anteponas, haud facile possis discernere, &c.*

& in hoc ipsum tempus perducta facilius ab eo cognosces, nec ambigo, quin statuas aequissima esse. Hunc igitur Rainerium pro nostra amicitia tibi majorem in modum commendo rogans, ut eum tuo favore, & auctoritate protegas, & ab injuria tueare, faciasque, ut, quod ille speravit, hanc meam commendationem plurimum apud te valuisse intelligat. Guarinum virum suavissimum, atque optimum meo nomine salvere jubeto. Vale. Florentiae II. Idus Aprilis.

XI.

LEONARDUS PETRO MIANO S.

Se Curiales res dubias, & confusas reliquisse, & ad studia litterarum rediisse scribit.

PRopediem, tu opinor, plura tibi scribam. Nunc autem scias velim, me Florentiam rediisse ad II. Idus Martias Curia, & Curialibus rebus omnino relictis. Utor autem solacio cum studiorum, quae longo intermissa spatio avidissime repeto, tum etiam familiarium antiquorum, quorum tanta dulcedo est, ut prope gratias me debere putem iis procellis, quae ex alto abreptum me in hunc voluptatis, amoenitatisque portum retulerunt. Quoniam vero michi jampridem suasi, omnia quae apud te sunt, mea esse, & quae apud me, tua; utar nunc ea lege praecipue in libris, quos tu dudum summa cum liberalitate obtulisti. Vale.

XII.

LEONARDUS NICOLAO S.

Optat amicorum adventum. Significat autem se ad eos venturum.

SAlvum te advenisse gaudeo, ac ex Pisana coeli gravitate ad salubres Aretinorum colles incolumen evasisse incredibilem de eo suscepi voluptatem. Sed ista coram inter nos agemus uberius. Nunc venio ad epistolam tuam, quam communi amicorum decreto ais scripsisse. Nisi istuc ipse accessero, exercitum michi denunciatis, & ducem apud vos esse & regem, quasi exhortaturi jactantes. O rhetoricam contrariam! Vosne me his minimis terrere putatis, & hoc adhibito metu ad veniendum compellere? Videte quam erretis. Ego etsi illico venturus fuissem, tamen vel ex eo immorandum putarem, ut tam praeclara cohors diversari apud me compelleretur. Nam quid michi dulcius, quid michi optatius esse posset, quam videre domum meam tot simul clarorum virorum, & michi amicissimorum contubernio honestatam? Etenim si hoc in singulis semper optatissime fecimus: quanta voluptatis accumulatio foret universos, ut ita dixerim, amicissimos uno agmine simul accipere? Itaque ego vos oratos atque rogatos velim, ut hoc bellissimum, ut vere dicam, bellum, quod per litteras indicitis, michi inferre non differatis. Equidem si has vestras comminationes facta putarem non verba, etsi superbum forsan videri potest, tamen nunquam me prius venturum affirmarem, quam vos huc accederetis. Verum quia tarditas

dicas nonnullorum vestrum michi suspecta est, ego veniendi inducias postulo dierum octo, quibus exactis ad vos properabo. Causa induciarum est negociorum quorumdam explicatio, quibus ita impedior, ut nulli rei vacare commode possim, abesse certe per hosce dies nullo modo licet. Deambulatiunculas vero ad inclita religionis loca, quae finitima habetis postulo, ut in adventum meum differatis. De Poggiano thesauro coram. Libros Ethicorum divinissimos ut ex integro rescribas, jam nunc te para. Vale mi dulcissime Nicolae, & in adventu meo, ut mecum Aretium venias, certissimum statue. Iterum vale. Aretii VI. Kal. Octobris.

XIII. (1)

LEONARDUS LAURENTIO S.

Petit ab eo nonnulla Ciceronis opera.

Redditae sunt paulo ante michi litterae tuae non modo officii plenae, sed benivolentiae, caritatis, & sollicitudinis onustae. Pro quibus quid ego nunc tibi gratias agam, cum familiaritas nostra nichil non ab alterutro promereatur? Verum ut ad sollicitudinem tuam, & praestantissimi viri Rainaldi veniam, nichil est profecto, ex quo formidinem suscipere debeatis, vel quia locus non multum periculi habet, vel quia persona non multum damni. Vigilabo tamen, & ero ipse salutis meae qualiscumque tandem sim, ob tuas adhortationes curiosior Ac si forte locus infestus esse perget, confestim abibo. De Nicolao recte michi nunciasti, & si

(1) Haec deest in edit. Fabriciana.

& si quid in diem habueris, oro michi diligenter significes. Fines Bonorum a te expecto. Nam Aristotelis Ethica, quae traducere coeperam, nuper absolvi. Ea cum expolire nunc cupiam, Cicerone, ac Finibus illis opus est. Vale.

XIV.(1)

LEONARDUS GUARINO S.

Laurentii epistolam petit, a quo se defendere cogitat.

Legi hodie litteras Barbari nostri praestantissimi, & disertissimi viri, quas Laurentio Cretensi (2) Cancellario sub apologiae vocabulo graviter simul, ornateque rescripsit. Quibus etsi magnopere delectatus sum, nichil non ab illo praetermissum, quominus accumulate illius calumniis responsum arbitrer; tamen quia communis est accusatio, ac me quoque, qui eidem Laurentio amicus ac jampridem notus sum, tangit, cupio ipse quoque pro virili mea censori, & correptori nostro respondere. Res profecto, ni fallor permagna agitur, utrum nos omnes, an ille unus deliret. Itaque te majorem in modum rogo, ut exemplum litterarum, quas Laurentius Barbaro scripsit, michi transmittere procures, ut videam, an rationes ejus tales sint, quae me poenitere cogant temporis hisce studiis impensi, & ab oblivionem harum litterarum quasi inutilium provocent, vel ipse potius sui erroris commonefactus no-

(1) Haec quoque in Edit. Fabriciana non extat.

(2) Laurentio de Monaco Magno Regni Cretensis Cancellario, de quo Fabricius Lib. X. Bibl. Med. & Inf. Latin.

bonis rationibus tacere compellatur. Sed dices: num tibi Barbarus noster satisfacit? Abunde profecto. Sed uti si praesens contentioni adessem, quamvis Barbarus superior foret; ego tamen non tacendum michi putarem, sed aliquid ipse quoque dicerem, quo meam in eam partem declararem sententiam: sic & nunc quamquam ipsum longe victorem puto, tamen contra officium arbitror esse, ut taceam, nec ipse quoque simul aliquid pro causa praesenti mea dicam. Praeterea his diebus victus longo, & continuato taedio quorumdam hominum, qui boni haberi volunt, cum sint mali, oratiunculam veteri more perscriptam in illos dedi, quam nunc ad te mitto. Tu cura, ut aliquid rerum tuarum majori mensura michi reddas. Vale. Florentiae.

XV.

LEONARDUS POGGIO S.

Deplorat nescio quod malum Constantiensis Concilii.

Litteras tuas perbreves accepi transmissas michi a Nicola nostro. Eum qui detulit, conveniendi, ac rogandi non fuit facultas. Nam Aretii sum tum mearum rerum curandarum gratia, tum etiam vitandae pestis vel potius suspicionis. Nam illa quidem adhuc talis est, ut terreat magis, quam laedat eos, qui Florentiae habitant. Hac igitur de causa illum qui detulit convenire non potui, quamquam in Amalthea Saturnino cetera conjecto. O rem acerbam! Etsi de Patribus non tam equidem laboro, quam de plebe.

Quic-

Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi
Seditione, dolis, scelere, atque libidine, & ira
Iliacos intra muros peccatur, & extra.

Acceperam & alias tuas litteras triduo, ante quam Florentia abirem, in quibus permolestum sane id fuit, quod commentariolum illud, quod michi te mittere cum his litteris significabas, nunquam repertum est, neque cathalogus ille librorum index. Omnia perdita per viam ajebant: quin & aperta, resignataque diplomata venisse. Quod autem in illis me percontraris, num & aliae tuae litterae, quas ante profectionem tuam dederas, michi redditae fuerint; si de iis rogas litteris, in quibus reprehensiones stultissimi, ac levissimi hominis continebantur ne dubita; jam pridem illae michi redditae fuerunt, risique potius illius stulticiam, quam animo commotus sum. Nam ejus stuporem mentis, ac veluti fanaticam vesaniam jampridem prospexeram. Itaque non michi nova res est. Scripsisse autem nunc illa ipsa, quae mente vesana, atque distorta gerebat, quanti faciendum putas? cum vel nulli unquam lecturi sint, vel si legerint aliqui, in ipsa scribendi ineptitudine nullitatem ejus cognituri. Ille certe ne illa ipsa, quae reprehendere conatur, intelligit, & quae fatur, puerilia sunt, ac pene infantia. Itaque illum omnino sperno, atque contemno, nec dignum responsione mea duco. Tu vale, & me ama, & quid istic agatur, crebro significa. Iterum vale. Aretii Idibus Juniis.

XVI.

XVI.

LEONARDUS EPISCOP. SENENSI S.[1]

Excusat se, quod non scripserit, & laudat Episcopum ocio negotia posthabentem.

QUem non delectet humanitas, & mansuetudo tua? qui antequam de negligentia me, quemadmodum poteras, accusares, rationem excusationis meae tu ipse obtulisti. Cum enim te jampridem admirari diceres, quod ego nichil omnino ad te scripsissem; illud statim addidisti, te putare non alia causa, quam occupationibus meis id accidisse. Itaque cum id tuae sapientiae persuasum sit quod ego maxime persuasum esse cupio, tacere forsan in hac parte praestaret, quod & facerem, ni haec mea excusatio partim ambitiosa, partim incredibilis videretur, ambitiosa, si me occupatissimum praedicem, incredibilis, si non potuisse scribere asseverem. Pauca igitur ad hanc ipsam defensionem tuam ex meo addam, quo dilucidius ea intelligatur. Fuerunt michi quidem occupationes, & sunt, sed nequaquam tantae, ut scribere non valerem, praesertim cum omnis occupatio mea in studiis litterarum versetur. Cur non scripserim, audi quaeso patienter. Ego te semper eum hominem putavi, cui non nisi magna quaedam, & praeclara, & digna tua gravitate, auctoritateque convenirent. Cum igitur post naufragium illud gubernatoris nostri ad studia litterarum me tanquam in portum quemdam optatissimum retulissem, scribenda quaedam ac mandanda

(1) Antonio Casino, de quo supra diximus.

danda litteris affumpfi. Ad haec ego quantum ocii eft, totum confero, nec libenter diverto. Credo, & aliis evenire, quod dicam. Sed michi, ut affirmare poffum, haud dubie evenit: difficulter refumo, quod femel abrupi. Ad te ergo, quoniam graviora quaedam tua auctoritas poftulat, ne ab inceptis diverterer, fcribere fuperfedi. Poteram certe leviora quaedam, fed ea indigna tuo nomine arbitrabar. Graviora vero, & expolitiora fine intermiffione coeptorum fcribere non dabatur. Haec eft defenfionis meae ratio paulo explicatior, quam a te fit dicta. Quod autem te, & optime contentum, & in quiete conftitutum fignificas, ob id te longe beatiorem puto, quam cum in magnis rebus agendis, magnifque negociis oppreffum caterva hominum intuebar. Ocia enim negociis longe funt praeferenda, cum haec finis fint, illa ad finem. Negociamur enim, ut ociemur, & bellum gerimus, ut in pace degamus. Quod fi ocia funt praeferenda, & haec certe vita quieta, & tranquilla laboriofae illi, & occupatae, ad quam nifi aut honoris ambitio, aut pecuniarum cupiditas impelleret, quis tandem noftrum illam fufcipiendam cenfeat, ac non velis remifque fugiendam? Qui autem in ocio contenti non funt, ocium ipfum, ut ita loquar, perdunt. Immo nec funt ociofi, fed potiffima fui parte, ideft mente & animo infeftantur, ac longe rapiuntur. Tu ergo cum utrumque nactus fueris, gaude quaefo, & felicitate tua diutius fruare. Quod fi te forfan aut Pontificis juffum, aut voluntas tua in Curiam, atque in illum aeftum negociorum retulerit, ipfe te ubique amabo. Primum tamen fanius confilium eft, quod utinam, & ego tenere poffim! Vale.

XVII.

LEONARDUS FRANCISCO BARBARO S.

Praedicat agriculturam, ita tamen ut musas praeferat, laudatque in amico Sacrarum literarum studium.

REdeunti michi ex agro Aretino, litterae tuae praesto affuere, atque ut de eo ipso, qui illas reddidit, cognovi, complures ante dies Florentiae sic reditum meum praestolatae fuerunt, ut jam longiorem moram incusarent. Ego autem eo diutius illis in locis detentus sum, quod jam supra biennium crassante pestilentia facultatem adeundi non satis habueram. Quare avidius incumbens ita delectabar, ut pene jam urbis me haberet oblivio. Nunc autem & nitore litterarum tuarum, & summa humanitate tua ad meliora revocor studia. Etsi enim agriculturam valde equidem probo, nichilominus illa stat se tentia: *Me vero dulces nutriant ante omnia Musae*. Quid enim cum Musarum suavitate Pan, & Silvanus possint conferre? In hoc igitur genere, & audire eruditissimas voces tuas, & reddere ipse meas optavi equidem, atque opto, praesertim cum mutuo in amore familiaritateque jampridem inter nos suscepta silentium hoc, quod adhuc intercesserit, culpandum potius, quam laudandum videretur. Quod autem te ad sacras litteras majore impetu, & attentiore animo conferre significas, in eo sapientiam, gravitatemque tuam indeficibili laude commendandam duco. Si enim omnes Musae, quod supra diximus, dulces sunt; quanto illae magis, su-

quae verae sunt Musae? Et si vox poëtae in re ficta delectat; quanto magis vox Dei delectabit in vera? Et si praecepta hominum discentibus prosunt; quanto magis proderunt Divina? Quare te currentem, ut video, vehementer cohortor ad hujus optimi, perfectissimique operis insudationem. Casum vero gravissimum amantissimi fratris, incommodaque inde suscepta, & tua moderatione, & illarum litterarum solacio levare debes. Vale. Florentiae.

XVIII.(1)

LEONARDUS S. D. JOHANNINO(2).

Commentaria ei pollicetur, & de rebus nonnullis eumdem monet.

TRes epistolas tuas unum fere sub tempus accepi, quibus antequam respondeo, juvat praefari atque praemonere, ea videlicet ipsa, quae meus erga te amor, ac patriae caritas exposcit. Multum igitur hoc brevi tempore, quo a nobis abfuisti te profecisse statuo; siquidem in tanta civitate recentem adhuc, & modo advenam nonnulli praestantes viri in familiaritatem susceperunt, quorum gratiam tuere quaeso diligenter, atque annitere, ut eos bene promerendo in amorem tuum quammaxime vertas. Id tu si, quemadmodum spero, assequare, quod tandem lucrum cum hoc lucro existimem comparandum? Illud praeterea moneo, ut istic degens conquiescere animo velis, nec eorum, quos hic reliquisti, desiderio torqueri. Quod nisi feceris, nichil de

(1) Hanc omisit Cl. Fabricius.
(2) Tortellio fortasse tunc adhuc adolescenti.

te laudabile unquam praeſtabis. Quid enim cor anxium & moerens exhibere aut ſibi ipſi, aut alteri poteſt? Cogita igitur non tam domeſticos, quam impias tuorum moleſtias domi reliquiſſe. Urbem autem nunc incolere opulentiſſimam, ornatiſſimam, & in qua nichil moleſtiarum inſit, niſi forte quas tu ipſe ſtulta mollicie tibi ultro ſuggeſſeris. Haec ego quae ſentiebam de perſonis, & urbe commonefacienda putavi. Nunc venio ad epiſtolas tuas. Mea neſcio quae iſtic reperta quod admirarere, quodque a ceteris ea laudari praedicas, ajunt fortaſſe homines:

. . . . ſed non ego credulus illis:
Nam neque me Varo videor, neque dicere Cinna
Digna, ſed argutos interſtrepere anſer olores.

¶ De epiſtolis autem, quas aliorum voluminibus inſertas deprehendiſti, ne fer quaeſo tu id quidem moleſte. Satis michi honoris ille quiſquis fuerit, meis detulit, qui inter ſuas, quas bonas putavit, collocare dignatus eſt. » Commentaria vero primi belli Punici, quae flagitas, ad te propediem tranſmittam. Quod autem me conſulis de re illa tua, michi una ſalus videtur, ut fortem nunc te conſtantemque praeſtes, etſi ſcio quam difficile ſit non flecti animo, praeſertim tibi, qui es natura mollisſimus. Sed tamen, ut mea fert opinio, aut nichil unquam, aut taciturnitas tua illorum veſaniam refringet, erranteſque, & devios in orbitam reducet. Quod ſi indices te pati non poſſe, eludent. Vale. Florentiae.

XIX.

XIX.

PILEO ARCHIEPISCOPO GENUENSI [1] LEONARDUS S. P. D.

Litterarum ſtudium ad quae utile ſit.

Facile recognovi litteras tuas, doctiſſime ſimul, optimeque Antiſtes. Erant quippe ea facundia ſapientiaque perſcriptae, ut ex tuo potiſſimum judicio manaſſe viderentur. Atque ut natura fit, cum alterum dicentem audias, quod tu maxime probes, ut valde aſſentiamur; ſic ego tuae illi de lectione ſtudioque ſententiae vehementer aſſenſi. Sic enim michi quoque perſpicere viſus ſum, aut nichil humanarum rerum adverſus animi aegritudinem valere poſſe, aut unicum in litteris ſtudiiſque eſſe refugium, quas qui faſtidiunt & contemnunt, verae puraeque veritatis guſtum non habent. Tu igitur iis incumbe, ut facis, praeſertim cum nulla res dignior ſit homine ſapienti, & in ea, qua tu es, dignitate conſtituto. Quod autem de libris ſcribundis rogas, non deerit tibi diligentia mea. Verum admirabilis eſt apud nos ejus rei penuria. Nam & ſtudioſi permulti ſunt, & qui mercede ſcribant, admodum pauci. Ego tamen quo tibi morem geram ſcrutatus omnia, cum tandem nichil reperirem, ex-

(1) Pileo de Marinis Ambroſii Corſicae Gubernatoris filio, Patricio Januenſi, qui primum in Romana Curia Protonotarius, deinde an. 1400. Archiepiſcopus Januenſis electus fuit, licet aetate juvenis valde, tamen virtute ſenex, ut ad an. 1401. in Annal. Januenſ. ſcribit Georgius Stella, qui paulo infra *Scientiarum amantem, Sacrisque eruditum litteris* eum nuncupat.

oravi quendam ex familiaribus meis, ut libros quosdam, sui ipsius gratia quos ille scripserat, venundaret. Sunt autem Ethicorum libri, quos nuper traduxi, & Commentaria primi belli Punici cum quibusdam orationibus Demosthenis, & Oeconomicorum libro, sat, ut michi primo aspectu visum est, emendate perscripti. Haec emere licebit. Tu igitur cuivis Januensium tuorum, qui hic negociantur committere poteris, ut libros excipiat, ac precium decens pro illis exolvat. Vale. Florentiae II. Idus Februarii.

XX.

LEONARDUS JOHANNI S.

Imperitorum calumnias contemnere se scribit.

EXpecto Langustum illum tuum ac litteras ejus, praesertim si, ut michi persuadeo, festivissimae sunt futurae. Me profecto Epicureum litterarum factum esse scito; voluptatem in illis, festivitatemque confector. Quocirca jubeas velim, si quas ad me missurus est, jocunditate ut illas, salibusque respergat. Judicium illud tibi permolestum, totamque stultorum hominum vaniloquentiam vix unius assis aestimandam puto. Adde etiam si placet rhetorem illum eloquentiae hostem. An tu his me censuris commoveri putas, quae ab hominibus parum acutis, ac stulte sibi ipsis judicandi peritiam arrogantibus proferuntur? Fieri non potest, quin ut quisque sapit, ita sentiat. Sed & nostrum nobis judicium est, quo magis nitimur, quam alieno: nisi forte Apellem, aut Protogenem quid rectum, amoenumque

in

in pictura foret, non ex suo potius judicio, quam ex aliorum opinionibus statuisse credamus. Quamquam est quidem abs te non satis acute causa mea defensa adversus Constantinopolitanum. Quid enim opus fuit ad Ciceronem allegare hanc, quaecunque est in nobis, rerum moralium notitiam? Quasi vero Aristoteles ipse ab studio nostro fuerit alienus, cujus libros in adolescentia sic audivimus, ut etiam publice de his disputationes ex ordine studiorum substineremus. Biennio certe toto ab optimis illius disciplinae magistris incredibili aviditate imbuti sumus. Haec ego fundamenta cum in adolescentia jecerim, quis juste admiretur, si nunc aliquid a me exaedificatum sit? aut quis novum me ad haec sacra venisse dicat, quibus ego ab ipsa pueritia fuerim initiatus? Sed haec satis. De se enim ipso omnis sermo gravissimus est. Attamen silere aliquando non licet, ita multi occursant partim arrogantes, partim desipientes. Venio nunc ad id, quod per superiores litteras de Commentariis flagitasti. Ego quae scivi, quaeque memoratu digna aestimavi, in eos libros congessi, neque vero quominus, si quis plura teneat, plura conscribat. Commentaria tamen ab historia multum differunt. Illa enim amplior ac diligentior est: haec contractiora, & minus explicata. Livius quoque in Romuli, & in Hostilii, & Tarquinii Regum Romanorum gestis referendis non annos prosequitur, sed rerum summam. Idem Polybius facit, & ipse quidem probatus auctor, cujus auctoritatem secuti sumus. Vale. Florentiae.

XXI.

LEONARDUS POGGIO S.

Gratum sibi scribit, quod negotium suum apud Pontificem curet.

Nichil omnino statuo duobus nobis fieri potuisse stultius cum hoc nostro importuno silentio. Sed quia illa jam corrigi non possunt, praeteriti defectus temporis, futuri exuberantia compensemus. Unum tamen non ignores volo, me per hoc ipsum silentium grandem tibi epistolam perscripsisse excitatum litteris tuis, quas ad Nicolam nostrum misisti de controversia Nicolai, in quibus cum te falsa illius suggestione deceptum animadverterem, totam rem verissime sincerissimeque patefacta tuo examini censuraeque subjeci. Eas litteras video te non accepisse. Itaque conquiram nunc rursus illam, tibique remittam. Negocium meum quod apud Maximum Pontificem curaris, michi summae est voluptati. Perspexi enim in te, & amici fidem, & sapientis hominis consilium, & impigri vigilantisque solertiam. Quod autem hortaris, ut ad Pontificem scribam, faciam ut mones. Antonio Lusco, & Cintio sodalibus nostris meo nomine gratias agito, salvereque jubeto. Vale X. Kal. Martii. Aretii.

XXII.

XXII.

LEONARDUS DEMETRIO S.

Quod Aristoteles eloquens fuerit, & male a linguarum imperitis latinitate donatus sit.

TRia ut ex litteris tuis animadvertere potui, a te in crimen vocantur ex illa praefatione mea, quam libris Ethicorum adscripsi. Unum quod Aristotelem de eloquentia commendarim, quem tu asseris, nec eloquentem fuisse unquam, nec curavissé quidem, ut eloquens esset. Alterum, quod interpretem illum, qui ante me hunc librum traduxit, Ordinis Praedicatorum fuisse dixerim. Tu vero antiquiorem interpretem ejus libri putas esse quam Ordinem ipsum, ex quo fuisse affirmo. Tertium, quod huic ipsi interpreti maledixerim indignaris. Sunt & alia quaedam in litteris tuis, sed mehercle ita caliginose scripta, ut sensum eruere nullo modo potuerim & illa ipsa, quae supra retuli, allucinando potius deprendi te dicere velle, quam tu dicas. Ad haec igitur tria nunc: ad alia vero, si forsan id cupies, cum apertius scribes, respondebo. Primum igitur de Aristotele vehementer erras. An non curavit ille, ut eloquens esset? nam utrum fuerit mox videbo. Sed ita curavisse illum constat, ut neminem magis. Testes sunt artes rhetoricae ab eodem philosopho labore summo diligentiaque perscriptae, nec semel tantum, sed rursus atque iterum pluribus voluminibus explicatae. Nec est quicquam in ea facultate, quod non illum non modo pro se didicisse, sed etiam alios docere voluisse appareat. Tan-

Tanta vero in eo cura eloquentiae fuit, ut etiam minutissima quaeque scrutari, & indagari niteretur. Quis enim quaeso ante hunc pedes, & syllabas etiam soluta in oratione servandas ostendit? Ut dactylum jambumque rejiceret, alterum ut elatum nimis, alterum ut depressum: paeana vero illum duplicem probaret, qui est aut ex longa, quam tres breves subsecuntur, aut ex tribus brevibus & longa postrema, quorum alterum principiis, alterum clausulis assignavit. An non curavisse illum dicis ut eloquens esset, qui eloquentiae artes tam curiose perscripsit, & minutissima quaeque tanta diligentia perscrutatus est? Atque ego certissime scio, nec te, nec praeceptorem illum tuum hominem, ut audio, magna theologiae scientia, sed nullarum penitus litterarum, quid sit paean, quid jambus intelligere, nullum denique vestigium eloquentiae intueri. Nec id sane in vobis reprehendo: non est enim cujusque ista discernere: sed id reprehendo, quod tam leviter de rebus vobis incognitis judicium proferatis. Falsum est igitur, quod scribis non curavisse illum, ut eloquens esset, sed an fuerit eloquens, videndum est. Nam fieri potest, ut curaverit quidem, nec tamen sit eloquentiam consecutus. Equidem quantum est in me judicii, non video, quomodo iis de rebus, quas Aristoteles tractavit, aut aptius, aut suavius, aut copiosius scribere quisquam potuerit. Lege ejus libros, nec morales solum, & civiles, in quibus magna eloquentia cohaeret, sed eos, qui physici, aut metaphysici scribuntur. Invenies locos nullius eloquentiae capaces eloquentissime ab eo tractatos, rebusque obscurissimis splendorem, & claritatem per eloquentiam attulisse. De quo si non michi credere vis, at Ciceroni credas. Quamquam nec tu forsan, Cicero qui fuerit, intelligis, egoque fatuus sum, qui tecum ista dissero.

ro. Sed tamen Cicero vir acerrimi judicii summus ipse orator suavitatem, & copiam, & omnia scribendi ornamenta Aristoteli tribuit, flumenque aureum illius scripta appellat. Ex quo magis translatoribus indisertis irasci soleo, quod hujus Philosophi libros admirabili facundia, suavitateque in graeco scriptos, tam absone nobis converterunt Sed non sunt illi Aristotelis libri, nec si vivat ipse, suos esse velit, sed merae conversorum ineptiae. Ille enim & politissimus scriptor esse voluit, & quod voluit curavit, & quod curavit, assecutus est. Quid ergo me in crimen vocas? Quid eloquentissimum Philosophum infantiae condemnas? An non pudet de rebus tibi incognitis ita leviter asseverare? sed satis de hoc. Ad aliud transeamus. Eum, qui librum Ethicorum ante me convertit, Ordinis Praedicatorum fuisse dixi Hoc tu ita derides, quasi erratum manifestum. Ecce rursus fatua crassaque opinio vix pueris digna. Putas enim interpretationem illam Boetii fuisse, qua quidem in re perquam pueriliter aberras. Nullam enim Boetii interpretationem habemus, praeterquam Porphyrii & Praedicamentorum & Perihermenias librorum, quos si accurate leges, videbis summum illum virum sine ullis ineptiis libros illos transtulisse. Textus est nitidus, & planus, & graeco respondens. At enim in Ethicis, & Physicis quid tandem est, praeter ineptias meras? Non verba in his latina, non dicendi figura, non eruditio litterarum: praeterea ab ipso graeco male accepta complura. Haec a Boëtio longe absunt viro in utraque lingua docto, & eleganti. Nunquam ille architectonicam, nunquam eutrapeliam, nunquam bomolchos, nunquam agricos, quorum vocabula in latino habemus, graece reliquisset. Nunquam tristitiam pro dolore posuisset, nunquam honestum cum bono, eligere

cum

cum expetere confudiſſet. Atque ut ſcias, duo fuerunt ante me, quod equidem viderim, interpretationes Ethicorum. Una, quam ex arabe lingua traductam conſtat poſt Averrois Philoſophi tempora, quae quoniam anterior eſt, vetus appellatur. Altera haec poſterior, & novior a Britanno quodam traducta, cujus etiam proëmium legimus, in quo & Fratrem ſe Ordinis Praedicatorum ſcribit, & rogatu confratrum de his transferendis laborem ſuſcepiſſe. Quomodo igitur interpretatio iſta prius fuit, quam Ordo ipſe inſtitutus eſt? Aut quomodo Boetii fuit iſta nova interpretatio, cum vetuſta illa, & anterior poſt Averroim fuerit, Boetius vero aliquot ſeculis Averroin anteeat? Reliquum jam crimen eſt, quod huic interpreti maledixerim. Equidem ſi vitam illius, ſi mores, ſi genus inſectatus eſſem, tunc faterer me illi maledixiſſe. Sed nichil tale attigi, neque attingerem. At enim de litteris ſtudiiſque contendere, ac interdum vehementius urgere, & ſi res exigat, adverſarium pungere: differere id quidem eſt, non maledicere. Denique tota vis in eo verſatur, jure an injuria illum reprehenderim. Dixi graeca verba ob ignorationem latinae linguae ab eo relicta, pro quibus latina vel optima haberemus. Nec dixi modo, ſed & probavi, & verba ipſa oſtendi. Cetera quoque errata, nec ea pauca, nec levia redargui. Aut igitur iſta defende ſi potes, aut me pupugiſſe illum non moleſte feras. Equidem ſi in pictura Jotti quis faecem projiceret, pati non poſſem. Quid ergo exiſtimas michi accidere, cum Ariſtotelis libros omni pictura precioſiores tanta traductionis faece coinquinari videam? an non commoveri? an non turbari? Maledictis tamen abſtinui, ſed rem ipſam redargui, ac palam feci. Vale.

XXIII.

XXIII. (1)

LEONARDUS POGGIO S.

Librum a se procuratum scribit, integritatemque suam ostendit.

SI vales bene est, equidem valeo. Egi cum Cosmo, ut liber ille ad te deferatur, quod ipse pollicitus est intra paucos dies esse facturum. Tu cum illum habueris providebis, ut a scriptore tuo pure diligenterque custodiatur. Quod autem de librario mones, recte tu quidem, & amice facis; sed tanta est apud nos hujusmodi hominum penuria, ut quamvis cupiam, habere non possim. Quare te rogo, ut si qua ratione potes, hoc michi negocium conficias. Si quem fortasse idoneum huic operi alicunde eruere queas, ad me mittito perquam cupide suscipiendum, habendumque. Franciscus Barbarus ad vos profectus est, cum quo una hic fui, ac de te multa ab utroque nostrum. Scio cum Romae fuerit, futurum te illi in intimo sinu. Itaque non praetermittendum videtur, quominus te commonefaciam efflagitemque operam, ac medelam tuam. Compertum habeo multa per aemulos obtrectatoresque meos sinistre de me ad hunc esse perscripta. Quis sit harum calumniarum fons, tute nosti: quam ingrate indigneque id faciat, te non latet. Adjecit se se huic atque addixit levissimus quidam homo professione hypocrita, patria sodomites: ambo hi de me ad Barbarum, ut compertum habeo, perversa quaedam scripsere. Huic tu rei, quaeso, medelam appone. Tu enim

(1) Haec a cl. Fabricio edita non est.

enim ſcis, quanti Barbarum ſemper fecerim, & quanta commendatione illius nomen proſecutus ſim. Hoc ille ex te audiat. Deinde tibi notiſſimum eſt non mea culpa has inimicitias cum Nicolao eſſe ſuſceptas. Nichil in hac parte abs te poſtulo, niſi verum, pergratumque michi fuerit, ſi pro rei noticia epiſtolam illam meam, quam de hac ipſa controverſia ad te ſcripſi, Barbaro oſtendes, ne aliud pro alio cenſeat. Intelliget enim, quod ego ad te ſcripſerim, minime in eo me eſſe mentitum. Nam quod de vita ajunt ipſa, vita mea integerrime acta, & communis de me cenſura eos refellit. Verſor in oculis hominum, atque in luce probatus quidem & acceptus omnium judicio. Nec eſt quiſquam viventium, cui in hac parte integritatis, innocentiaeque concedam. Nulla foeditas in me, nullum flagicium, nulla libido mala, nulla injuria unquam reperietur. Studiis vero non quantum cupio proficere poſſum, ſed tamen non fruſtra a me in illis verſari opera mea laboreſque teſtantur, conſtatque me & Curiae Romanae commoda, & hujus urbis emolumenta ultro oblata poſthabere, quo ſtudiis & litteris dare operam poſſim. Quid ergo dicit ſodomites ille, cujus una dumtaxat cura eſt in angulis, atque in umbris latentem cevere? Atque ut totum noris, ego de his rebus nichil cum Barbaro egi: praeſtare enim duxi, hoc quicquid ſit apud eum ulceris diſſimulare me ſcire. Quare & tu ſic accedas ad hanc medelam, quaſi neſcias id, quod ſcias. Plena ſunt omnia invidorum, Poggi, & malivolorum, & perverſorum hominum. Sed crede michi magno animo eos contemno. De Barbaro tamen laborandum putavi, ne mea negligentia abalienatus dici poſſit. Vale.

Finis Partis Primae.